

Krzak 2. Materiały do zmagania...

INSTYTUT HISTORII KULTURY MATERIALNEJ
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

ZYGMUNT KRZAK

122
129

MATERIAŁY
DO ZNAJOMOŚCI KULTURY ZŁOCKIEJ

WROCŁAW — WARSZAWA — KRAKÓW
ZAKŁAD NARODOWY IMIENIA OSSOLIŃSKICH
WYDAWNICTWO POLSKIEJ AKADEMII NAUK

WYDAWNICTWA INSTYTUTU HISTORII KULTURY MATERIALNEJ PAN

ARCHAEOLOGIA POLONA

Tom I, Warszawa 1958 Ossolineum, ss. 97	20.—
Tom II, Warszawa 1959 Ossolineum, ss. 202	45.—
Tom III, Warszawa 1960 Ossolineum, ss. 219	45.—
Tom IV (w druku)	
Tom V (w druku)	

ARCHEOLOGIA

Tom V, 1952—1953, Wrocław—Warszawa 1955 Ossolineum, ss. 441	129.—
Tom VI, 1954, Wrocław—Warszawa 1956 Ossolineum, ss. 323	92.—
Tom VII, z. 1—2, 1955, Wrocław—Warszawa 1957 Ossolineum, ss. 514	185.—
Tom VIII, z. 1—2, Wrocław—Warszawa 1958—1959 Ossolineum, ss. 507	160.—
Tom IX, 1957, Wrocław—Warszawa 1959 Ossolineum, ss. 213	60.—
Tom X, 1958, Wrocław—Warszawa 1959 Ossolineum, ss. 263 + 3 nlb.	80.—
Tom XI (w druku)	

ARCHEOLOGIA POLSKI

Tom I, Wrocław—Warszawa 1957 Ossolineum, s. 292	60.—
Tom II, z. 1—2, Wrocław—Warszawa 1958 Ossolineum, ss. 400	70.—
Tom III, z. 1—2, Wrocław—Warszawa 1959 Ossolineum, ss. 414 + 2 nlb.	57.—
Tom IV, z. 1—2, Wrocław—Warszawa 1959—1960 Ossolineum, ss. 404	78.—
Tom V, z. 1—2, Wrocław—Warszawa 1960 Ossolineum, ss. 360	76.—
Tom VI, z. 1—2, Wrocław—Warszawa—Kraków 1961 Ossolineum, ss. 351	77.—
Tom VII, z. 1 (w druku)	

BIBLIOTHECA ANTIQUA

Tom I, Anna Świderek, <i>La propriété foncière privée dans l'Égypte de Vespasien et sa technique agricole d'après P. Lond. 131 recto</i> , Wrocław 1960 Ossolineum, ss. 108 + 2 wklejki	25.—
Tom II, Bogdan Rutkowski, <i>Terra sigillata znalezione w Polsce</i> , Wrocław 1960 Ossolineum, ss. 116 + 38 tablic, 5 map	30.—

INVENTARIA ARCHAEOLOGICA, POLOGNE

Tom I, Łódź 1958 PWN, planches I—X	
Tom II, Łódź 1959 PWN, planches XI—XVI	
Tom III, Łódź 1959 PWN, planches XVII—XXIV	
Tom IV, Łódź 1960 PWN, planches XXV—XXXI	
Tom V (w druku)	

POLSKIE BADANIA ARCHEOLOGICZNE

Tom I, Jacek Śląski i Stanisław Tabaczyński, <i>Wczesnośredniowieczne skarby srebrne Wielkopolski (Polskie skarby wczesnośredniowieczne. Inwentarze, t. 1)</i> , Wrocław—Warszawa 1959 Ossolineum, ss. 86 + 2 wklejki + 27 tabl.	40.—
Tom II, Stanisław Tabaczyński, <i>Z badań nad wczesnośredniowiecznymi skarbami srebrnymi Wielkopolski</i> , Wrocław—Warszawa 1958 Ossolineum, ss. 69	20.—
Tom III, <i>Poznań we wczesnym średniowieczu, t. I</i> , praca zbiorowa pod redakcją Witolda Hensla, Wrocław—Warszawa 1959 Ossolineum, ss. 129 + 1 wklejka	42.—
Tom IV, Teresa i Ryszard Kiersnowscy, <i>Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Pomorza (Polskie skarby wczesnośredniowieczne. Inwentarze, t. 2)</i> , Wrocław—Warszawa 1959 Ossolineum, ss. 134 + 31 tabl. + 1 wklejka (mapa)	65.—
Tom V, <i>Poznań we wczesnym średniowieczu, t. II</i> , praca zbiorowa pod redakcją Witolda Hensla, Wrocław—Warszawa 1960 Ossolineum, ss. 219 + 1 tabl. barwn. + 3 wklejki	95.—
Tom VI, Włodzimierz i Zoja Szafrańscy, <i>Z badań nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem wiejskim w Biskupinie</i> (w druku)	
Tom VII, <i>Poznań we wczesnym średniowieczu, t. III</i> , praca zbiorowa pod redakcją Witolda Hensla, Wrocław—Warszawa 1960 Ossolineum, ss. 228 + 9 tabl. pod opaską	105.—
Tom VIII, Lech Leciejewicz, <i>Ujście we wczesnym średniowieczu</i> , Wrocław—Warszawa—Kraków 1961 Ossolineum, ss. 137 + VIII tabl. pod opaską	50.—

MATERIAŁY
DO ZNAJOMOŚCI KULTURY ZŁOCKIEJ

INSTYTUT HISTORII KULTURY MATERIALNEJ
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

ZYGMUNT KRZAK

MATERIAŁY
DO ZNAJOMOŚCI KULTURY ZŁOCKIEJ

WROCLAW — WARSZAWA — KRAKÓW
ZAKŁAD NARODOWY IMIENIA OSSOLIŃSKICH
WYDAWNICTWO POLSKIEJ AKADEMII NAUK

1961

Redaktor
ZOFIA PODKOWIŃSKA

Sekretarz Redakcji
WITOLD BENDER

11-1718
R. 1961. krypt. prof.

Redaktor Wydawnictwa Aurelia Podgórska

Wszelkie prawa zastrzeżone

Printed in Poland

Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
Wrocław 1961. Wyd. I. Nakład 400 + 180 egz. Objętość ark. wyd. 14,25, ark. druk.
11,50 + 1 wkl., ark. form. A1 15,96. Papier ilustr., kl. III, 80 g, 70 × 100 (16), z fabryki
w Dąbrowicy. Oddano do składania 8 III 1961, podpisano do druku 22 IX 1961,
druk ukończono w październiku 1961 r. Zakłady Kariograficzne — Wrocław,
ul. Kościuszki 29. Zam. nr 356. (T-4). Cena zł 40.—

WSTĘP

Zawarty w pracy materiał stanowi dalszą serię grobów z cmentarzysk kultury złockiej w miejscowości Złota, pow. Sandomierz (ryc. 1). Pochodzą one z badań przeprowadzonych przez Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, które pod kierunkiem początkowo R. Jakimowicza, a następnie J. Żurowskiego przeprowadziło w Złotej w latach

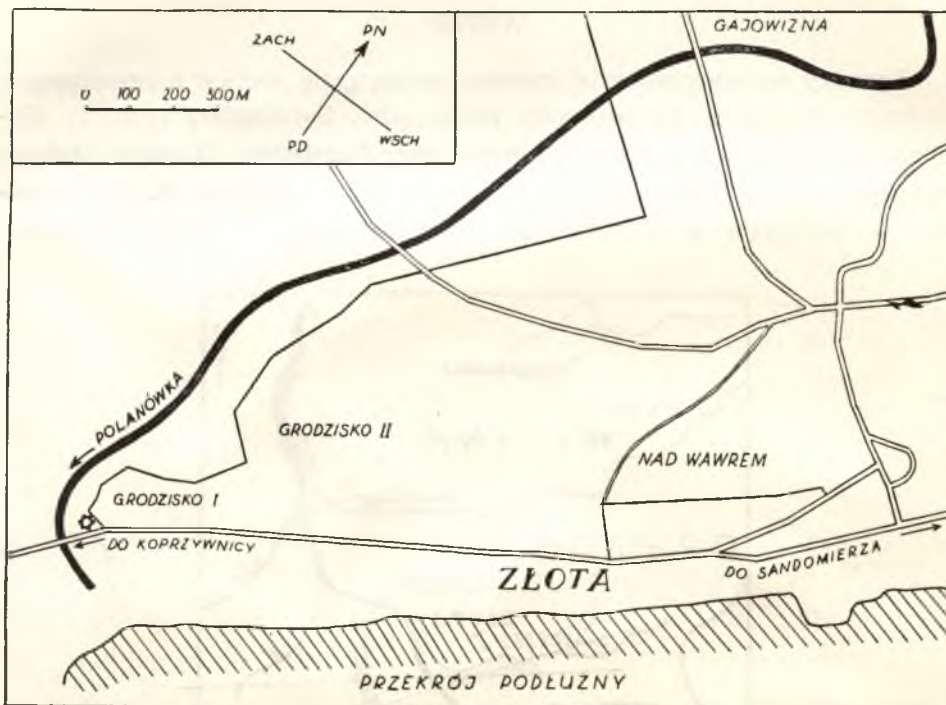
Ryc. 1. Mapa Wyżyny Opatowskiej. Wg Mapy Krajoznawczej Polski

1926—1930 systematyczne prace wykopaliskowe. Na terenie Złotej wyróżniono szereg stanowisk, na których znaleziono liczne ślady osadnictwa różnych kultur neolitycznych, epoki brązu i żelaza, aż po okres wczesnego średniowiecza.

Jednym z głównych celów badań w Złotej było poszukiwanie śladów kultury złockiej, o której pierwsze wiadomości przeniknęły do literatury naukowej dzięki wcześniejszym, amatorskim badaniom Z. Lenartowicza.

Ślady osad i cmentarzyska tej kultury zostały wykryte na stanowiskach „Grodzisko I”, „Grodzisko II”, „Nad Wawrem” i „Gajowizna” (ryc. 2, 3).

Materiał z osad nie był publikowany. Dotychczas opublikowano w całości tylko cmentarzysko na „Grodzisku II”¹. Wiadomości o pozostałych cmentarzyskach ograniczają się do ogólnikowych wzmianek oraz publikacji zaledwie kilkunastu grobów rozkopanych w różnych okresach. Publikacje te są wymienione w przypisach do przedostatniego roz-

Ryc. 2. Złota, pow. Sandomierz. Plan rozmieszczenia stanowisk archeologicznych. Wg „Planu pól majątku Złota”, w Pracowni Neolitu IHKM PAN

działu niniejszego opracowania. Spośród nich publikacja grobów z „Grodziska II” zapoczątkowała dokonywane przez autora systematyczne opracowanie materiałów tej kultury, pochodzących z badań w latach 1926—1930. Niniejsza praca jest dalszym ciągiem tego opracowania. Obejmuje ona wszystkie groby znalezione dotąd na „Grodzisku I”. Niektóre z nich były publikowane, jednak większa część była szerszemu ogółowi nieznana.

¹ Z. Krzak, *Cmentarzysko kultury złockiej na stanowisku „Grodzisko II” we wsi Złota, pow. Sandomierz*, „Archeologia Polski”, t. 2: 1958 z. 2, s. 329—388.

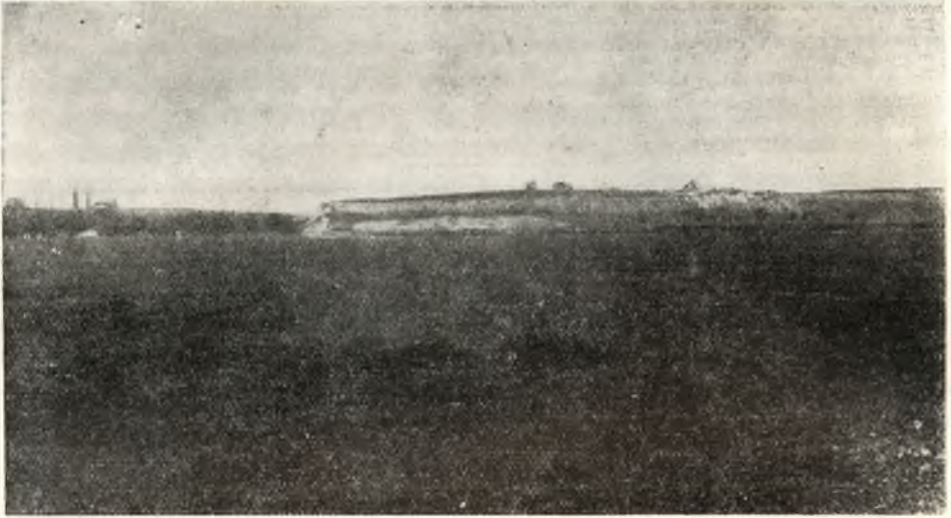
Zawarty w niej materiał znacznie rozszerza wiadomości dotyczące genezy, charakteru i czasu trwania kultury złockiej, nie pozwala jednak na jej ostateczną definicję. Definicja ta będzie możliwa do osiągnięcia dopiero po całkowitym opracowaniu nie tylko materiału grobowego, lecz również osadniczego. Materiały z pozostałych cmentarzysk znacznie poszerzą znajomość problemu, nie naruszając podstawowych sformułowań dotyczących kultury złockiej. Istnieją natomiast przypuszczenia, że materiały z osad mogą wnieść pewne nowe, i o zasadniczym znaczeniu, fakty. Tak np. ceramika znajdowana w grobach nosi charakter obrzędowy, kultowy, jeśli wziąć pod uwagę niektóre jej formy i przede wszystkim jej słabą, a nawet żadną przydatność użytkową z powodu słabego wypalenia i kruchości. Nie wiadomo zaś, czy tego rodzaju ceramika występuje również w osadach. Pełne opracowanie, uwzględniające również materiały z osad, jest możliwe. Zostanie dokonane w bliskiej przyszłości. Z tych powodów i przy wymienionych zastrzeżeniach niniejsze opracowanie należy uważać za niewyczerpujący całego problemu fragment większej i możliwej do uzyskania całości.

Stanowiska „Grodzisko I”, „Grodzisko II” i „Nad Wawrem” leżą na wydłużonym wale lessowym, biegnącym w kierunku północno-wschod-

Ryc. 3. Złota, pow. Sandomierz. Widok na stanowiska archeologiczne od strony południowo-zachodniej

nim — południowo-zachodnim. Stanowi on część Wyżyny Opatowskiej. „Grodzisko I” obejmuje południowo-zachodni cypel tego wału, wyodrębniony od pozostałej części doliną małej rzeczki Polanówki (dawna jej nazwa: Życ — ryc. 4, 5). Opływa ona cypel od południowego zachodu i południa, kończąc swój bieg w Wiśle. Dolina Wisły podcina cypel od

Ryc. 4. Złota, pow. Sandomierz. Widok na „Grodzisko II” od strony południowo-wschodniej

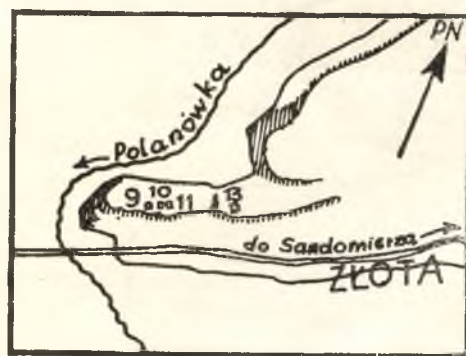

Ryc. 5. Złota, pow. Sandomierz. Widok na „Grodzisko I” od strony południowo-zachodniej

strony południowo-wschodniej. Stanowisko „Grodzisko I” ma prawie 400 m długości; szerokość jego dochodzi w niektórych miejscach do 130 m. Wysokość ponad tarasem zalewowym Wisły przekracza 20 m. Zbocza w dolnej części są dość strome, wyżej przechodzą w spłaszczony grzbiet. W górnej partii wzniesienia, głównie na południowo-wschodniej krawędzi spłaszczonego grzbietu, występowało 58 grobów kultury złockiej, rozmieszczonych w przeważającej części szeregiem zgodnym z kierunkiem cypla (ryc. 6, 7). Niektóre groby odkryto w czasie badań prowadzonych przez Z. Lenartowicza przed I wojną światową². Pozostałe odkrył J. Żu-

Ryc. 6. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Rozmieszczenie grobów kultury złockiej

Ryc. 7. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Rozmieszczenie grobów kultury złockiej

² W. Antoniewicz, *Eneolityczne groby szkieletowe we wsi Złota w pow. sandomierskim*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 9: 1925 z. 3, s. 202—203.

rowski podczas wykopalisk w latach 1928 i 1929. Wśród nich znajdują się groby uprzednio częściowo wyeksplorowane przez Z. Lenartowicza. Podaną wyżej liczbę 58 grobów należy zatem uważać tylko za zbliżoną do faktycznej. Z powodu systematycznego przekopania całego „Grodziska I” mamy pewność, iż ilość ta odpowiada również stanowi liczbowemu grobów w ogóle tutaj pierwotnie założonych. Materiał z dawnych badań jest rozproszony po różnych muzeach, jedynie zabytki z badań J. Żurowskiego i tylko część materiału z badań wcześniejszych znalazły się w Państwowym Muzeum Archeologicznym. Materiał kostny został opracowany częściowo; pozostały ma być dopiero ogłoszony³. Płeć oraz wiek niektórych szkieletów podano tedy tylko w oparciu o publikowaną część materiałów.

³ B. Miskiewicz, *Neolityczne cmentarzysko w Złotej*, „Materiały i Prace Antropologiczne”, t. 16: 1958, s. 1—68; tenże, *Sztucznie zdeformowana czaszka neolityczna ze Złotej*, „Przegląd Antropologiczny”, t. 21: 1955 z. 4, s. 1396—1406.

I. OPIS MATERIAŁÓW Z CMENTARZYSKA NA „GRODZISKU I” W ŻŁOTEJ

Grób 1 (141)⁴. Jamowy, o rzucie owalnym, 200×160 cm, głęb. 80 cm, częściowo zniszczony. Kierunek: N—S (ryc. 8, 9). Przecinał on rów osady kultury ceramiki malowanej (ryc. 10). Na dnie leżał rozrzucony szkielet ludzki. W południowo-zachodniej części skupienie kości miednicy i kości długich rąk. Te ostatnie zdawały

Ryc. 8. Żłota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 1 (141)

się wskazywać na skurczoną pozycję zmarłego. W pozostałej części grobu leżały rozrzucone żebra, kręgi, fragment dolnej szczęki i drobne kości. Grób został prawdopodobnie wyrabowany, na co zdają się wskazywać kości ludzkie również w gór-

⁴ Uwaga: numeracja grobów składa się: przed nawiasem — z liczby kolejnej dla niniejszego opracowania, w nawiasie — z liczby ustanowionej dla grobu w czasie wykopalisk bądź z liczby, pod jaką dany grób jest znany w innych publikacjach.

Legenda (dotyczy wszystkich planów grobów)

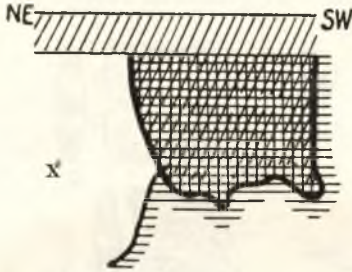
Δd	drażacz krzemienny	—	granice jam grobowych
Δn	noż krzemienny	~	" zawartości kulturowej w grobach
Δg	grocik krzemienny	~	" zespołów kulturowych w grobach
Δt	łuk	///	próchnica
to	łopos	≡	jasny less
nd	dziurka kostczana	▣	ciemne wypełnienie i jasny less
o	szyszka	▣	" "
□	bursztylny	▣	bardzo ciemne wypełnienie
••	węgielki drzewne	▣	kości
p	przędziki	▣	kamienie
...	grudki polepy	Δ	krzemień
sz	szyszka	^	siekiera krzemienna
D	ceramika	—	ochra na kościach
		W	wisiorek

Ryc. 9. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 1 (141)

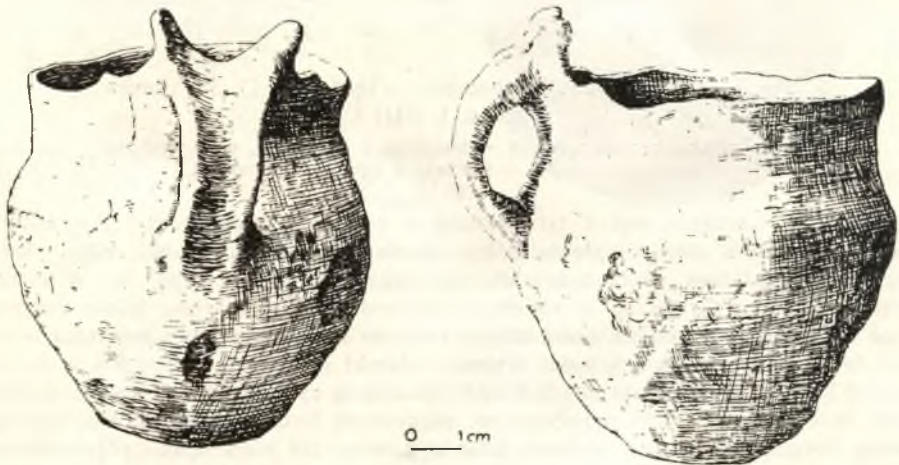
nej części jamy. Pośrodku grobu leżał kubek (ryc. 8, VI; 11) oraz w różnych miejscach ozdoby z bursztynu (ryc. 8, I, II), okrągłe wisiorki z muszli (ryc. 8, IV, V), wisiorki z zębów jelenia (ryc. 8, III), grocik krzemienisty (zagubiony⁵ — ryc. 8, VIII) i skorupa (ryc. 8, VII).

Opis inwentarza: 1. Kubek esowaty z uchem „ansa lunata”. Nieglądzony. Gлина z domieszką tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna. Wypalenie słabe. Wys. 7 cm, śr. otw. 6,8 cm (ryc. 11). 2. Fragment wylewu naczynia zdo-

Ryc. 10. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan profilu grobu 1 (141). W północno-wschodniej części znajduje się rów (x) kultury ceramiki malowanej

bionego podwójnymi poziomymi i falistymi liniami sznurowymi. 3. Uszkodzona, podłużna płytką z bursztynu, barwy czerwonożółtej wewnątrz, z żółtą, spękaną skutkiem wietrzenia, warstewką na powierzchni. Dł. 5,4 cm (ryc. 12a)⁶. 4. Fragment podłużnego wisiorka bursztynowego z otworkiem w kształcie litery V. Dł. 2,8 cm (ryc. 12c). 5. Fragment podłużnego wisiorka bursztynowego z otwor-

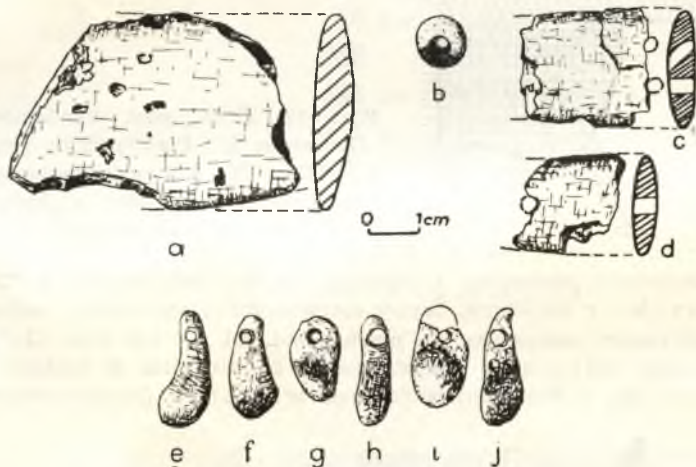
Ryc. 11. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Kubek z grobu 1 (141)

kiem na wylot. Dł. 1,8 cm (ryc. 12d). 6. Dwa paciorki krążkowe z muszli białawej barwy. Jeden przewiercony z dwu stron. Śr. 1 cm i 0,8 cm (ryc. 12b). 7. Sześć wisiorków z przewierconych zębów zwierzęcych. Dł. 1,6—2,2 cm (ryc. 12e-j). Odpadek z krzemienia szarego, biało nakrapianego.

⁵ Jako zagubione określono te zabytki, które w ciągu ponad 30-letniego okresu przechowywania zaginęły i wiadomo o nich tylko z zapisków.

⁶ Ozdoby bursztynowe, z wyjątkiem jednej (ryc. 66e), wykonane są z podobnego gatunku bursztynu.

Grób 2 (74). Jamowy, o rzucie owalnym, 130 × 180 cm, głęb. 25 cm. Kierunek: W—E (ryc. 13a). Zawierał dwa skupienia kości osobników „młodego wieku”, rozrzuconych prawdopodobnie przez piług. Pierwsze skupienie, o wymiarach ok. 40 × 50 cm, zawierało kości przemieszane, wskazujące na uprzednią silnie skurzoną pozycję zmarłego. Leżały tu kości rąk i nóg, między nimi dobrze zachowana miednica. Żebra częściowo we fragmentach. Kręgi rozrzucone. Obok skupienia w północnej części grobu leżała na prawym boku czaszka pozbawiona dolnej szczęki, zwrócona twarzą ku północy, zawierająca 16 zdrowych zębów. Na czaszce

Ryc. 12. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 1 (141)

a — płytką bursztynową; b — paciorek z muszli; c, d — wisiorki bursztynowe; e-j — wisiorki z zębów zwierzęcych

leżał ułamek naczynia, zaś z tyłu ozdoba z bursztynu (zagubiona). We wschodniej części grobu, obok skupienia kości, znajdowały się dwa kubki, kilka skorup (zagubione) i ułamek wióra krzemiennoego (zagubiony — ryc. 13a, A). W drugim skupieniu, o wymiarach 45 × 60 cm, w zachodniej części grobu leżały przemieszane i częściowo połamane kości długie kończyn dwu osobników: miednica, a oddzielnie w dwóch miejscach kości drobne i ułamki czaszki (ryc. 13a, B).

Opis inwentarza: 1. Kubek kulisty z cylindryczną szyjką i uszkiem „ansa lunata”, zdobionym pojedynczymi pionowymi liniami sznurowymi. Pod krawędzią biegną pojedyncze poziome linie sznurowe. Od nich opadają promieniście ukośne linie ryte. Powierzchnia słabo gładzona. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 10,5 cm, śr. brzuśca 9,7 cm (ryc. 13c). 2. Kubek esowaty z pięcioma guzkami pod krawędzią. Słabo gładzony. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 11 cm, śr. ctw. 12,8 cm (ryc. 13b).

Grób 3 (73). Jamowy, o rzucie zbliżonym do prostokąta, 260 × 150 cm, głęb. ok. 55 cm, zniszczony. Kierunek: N—S. Pozostały w nim tylko resztki płyt ka-

⁷ Uwaga: Tekst ujęty w cudzysłów lub zaopatrzony w dopisek „wg notatek polowych” jest dokładnie powtórzony wg polowych notatek, stanowiących jedyną zachowaną dokumentację pisaną z badań terenowych.

Ryc. 13. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Grób 2 (74)
a — plan zawartości; b, c — kubki

miennych i inwentarza grobowego w postaci kilku odpadków krzemiennych (zagubione), 8 fragmentów ceramiki (w tym jeden z ornamentem sznurowym i fragment ucha) oraz ułamka muszli szczeżui. Ze szkieletu ludzkiego pozostało 10 kości. Na jednej były ślady ochry.

Grób 4 (72a). Jamowy, o rzucie zbliżonym do czworokąta, 190×175 cm, głęb. 20 cm, ze szkieletem skurczonym. W północno-wschodniej części grób łączył się w górnej partii z jamą wczesnośredniowieczną nr 72b. Kierunek grobu i szkieletu: SE (czaszka) — NW. Szkielet, dość dobrze zachowany, leżał skurczony na lewym boku. Czaszka popękana, zwrócona była twarzą w kierunku południowo-zachodnim (ryc. 14, XII). Ręce zgięte, ułożone wzdłuż i na klatce piersiowej, dłońmi skierowane ku twarzy i od siebie, niekompletne (ryc. 14, VI). Kości drobne nóg, jeden obojczyk i kręgi były częściowo rozrzucone w różnych miejscach grobu (ryc. 14, VII, IX, X). Na kościach długich rąk i nóg, kręgosłupie, żebrach i miednicy były ślady ochry (ryc. 14, II, III, VI). Pod jedną z kości długich nogi i koło czaszki w miejscu szyi leżały węgle drzewne (ryc. 14, XIII). Obok kości nóg, rąk oraz

Ryc. 14. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 4 (72a)

szczęki były nieliczne grudki polepy. W obrębie szkieletu leżało kilka rozrzuconych skorup (ryc. 14, XV), na czaszce kilka odłupków krzemiennych (ryc. 14, XII), w obrębie klatki piersiowej i koło nóg kilka ozdób z bursztynu (ryc. 14, XIV, XIX, XX), w pobliżu nóg kilka wisiorków z zębów zwierzęcych (ryc. 14, XXII) i muszli oraz odłupki krzemienne (ryc. 14, XXIII, XXIV) a przed szkieletem i nieco ponad nim na wysokości nóg skupienie kilkunastu muszli (ryc. 14, XXIII, a). Z tyłu szkieletu, koło miednicy, leżał grocik krzemiany (ryc. 14, XVIII). Ponadto w północno-zachodniej części grobu, w pobliżu stóp szkieletu, skupiony był następujący inwentarz: siedem stojących rzędem naczyń, z których jedno odwrócone

dnem do góry (ryc. 14, XXIV), między nimi siekiera krzemienista (ryc. 14, XXVI), szydło kościane (ryc. 14, XXV), wisiorki z „siekaczy jelenich”, ozdoba z bursztynu, kilka skorup (ryc. 14, XV) i muszla (ryc. 14, XXVII; 15).

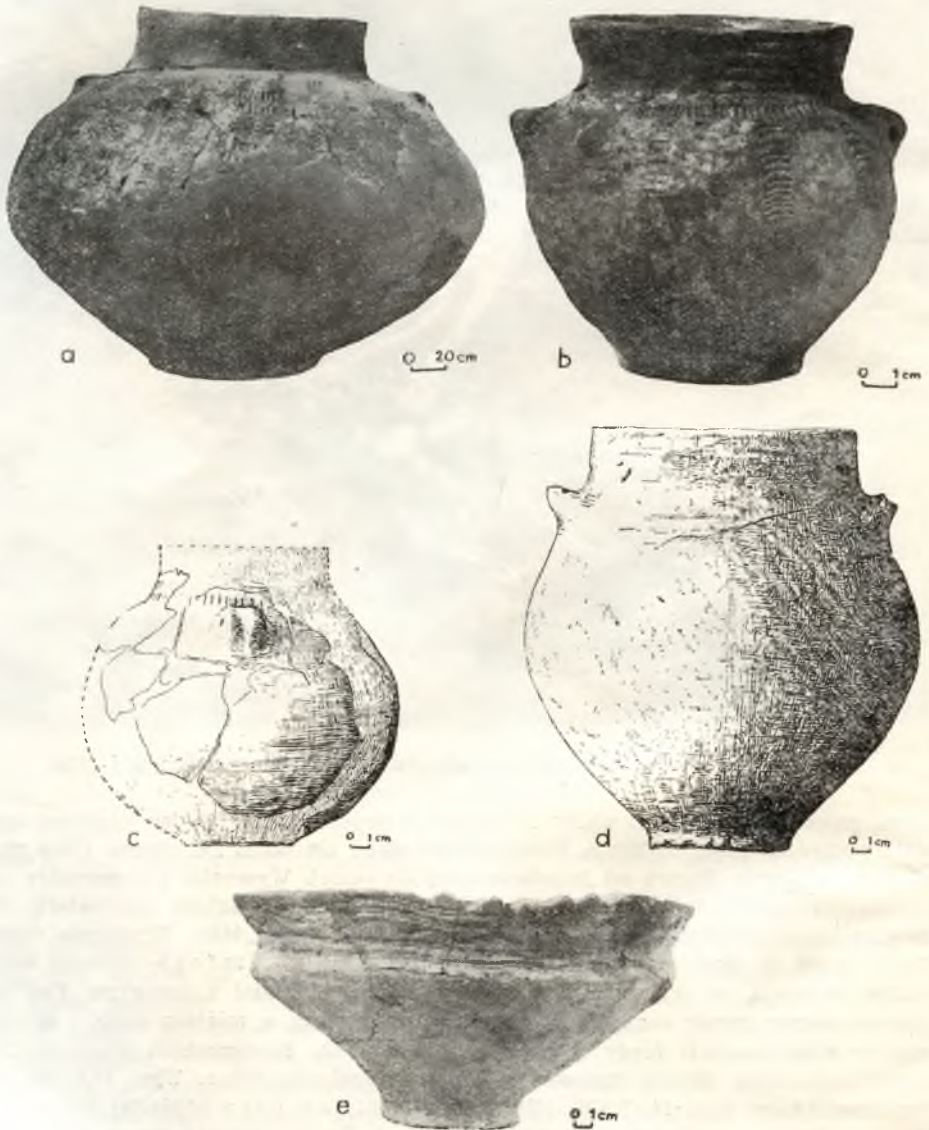
Opis inwentarza: 1. A m f o r a baniasta czterouszna, zdobiona na szyjce kilku poczwórnymi poziomymi liniami sznurowymi. Od niej opadają pionowo do połowy wysokości naczynia, pojedynczo w miejscu uszek i po jednym między

Ryc. 15. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 4 (72a)

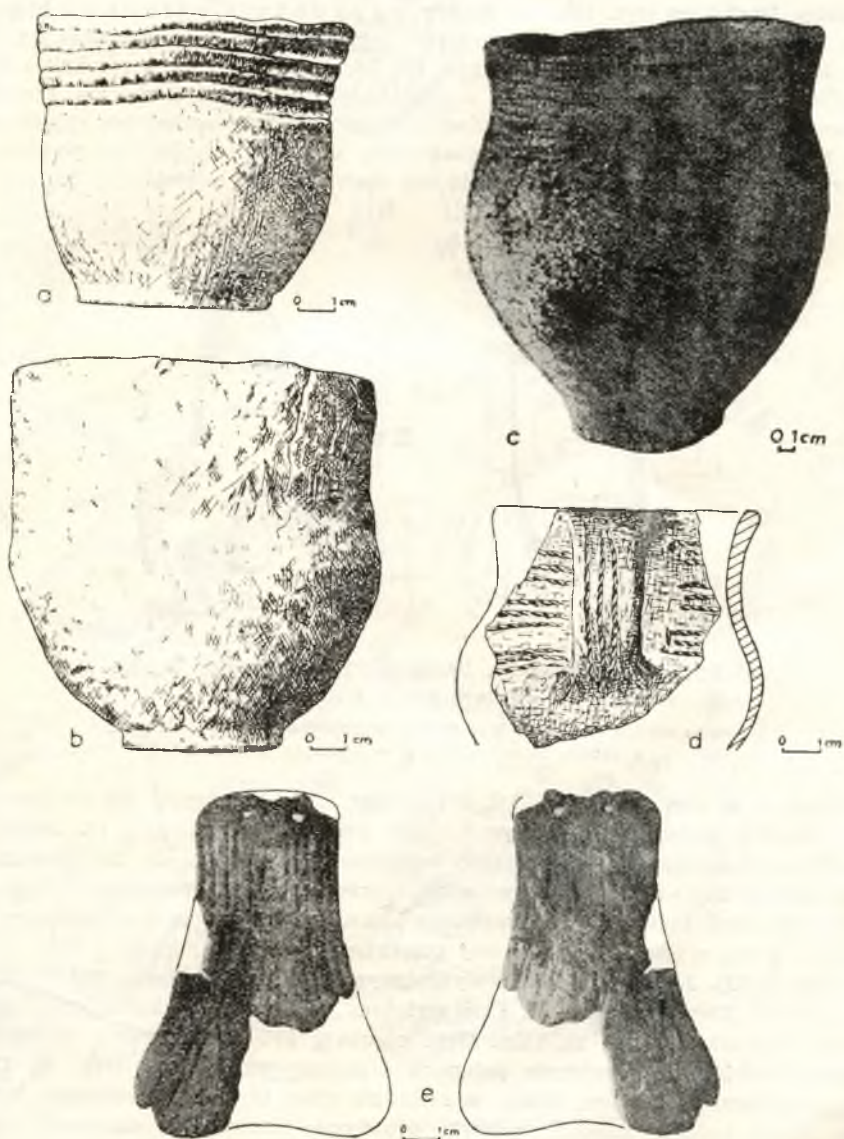
nimi, pasma złożone ze słupków i łuczków stempelkowych. Między pasmami spadają podwójne rzędy łuczków. Powierzchnia słabo gładzona. Domieszka tłuczonych skorup i tłucznia. Barwa od jasnobrunatnej do szarej. Wewnątrz i z zewnątrz naczynia występują na powierzchni czarne plamki nieokreślonego charakteru. Na profilu brzuśca widoczne ślady pęknięć wzdłuż poziomych taśm. Wypalenie dobre. Wys. 19 cm, śr. brzuśca 24 cm (ryc. 14, XXXII; 16a). 2. A m f o r a baniasta dwu-uszna, zdobiona na szyjce pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi. Pod nią biegnie szereg kresek stempelkowych. Niżej, pojedynczo w miejscu uszek i po pięć między nimi, opadają rzędy łuczków stempelkowych. Powierzchnia gładzona. Domieszka tłucznia. Barwa brunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 10,8 cm, śr. brzuśca 10,4 cm (ryc. 14, XXX; 16b). 3. Fragmenty a m f o r y baniastej dwu-usznej. Szyjka zdobiona poziomymi liniami sznurowymi. Poniżej biegnie szereg pionowych słupków stempelkowych. Powierzchnia słabo gładzona. Domieszka tłucznia i piasku.

Barwa szara i brunatnoczerwona. Wypalenie dobre. Wys. ok. 16 cm, śr. brzuśca ok. 17 cm (ryc. 16c). 4. Naczynie o baniastym brzuścu z dwoma pionowo przekłutymi uszkami pod szyjką. Wyrównywane narzędziem grzebieniowatym i polerowane. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa szaroczerwona i szara. Wypalenie słabe. Wys. 20 cm, śr. brzuśca 23 cm (ryc. 14, XXXIII; 16d). 5. Misa z częściowo karbowaną krawędzią. Pod nią cztery podwójne, poziome linie sznurowe, a między nimi podwójna falista linia sznurowa. Powierzchnia gładzona. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa szara. Wypalenie dobre. Wys. 11,5 cm, śr. otw. 28 cm (ryc. 14,

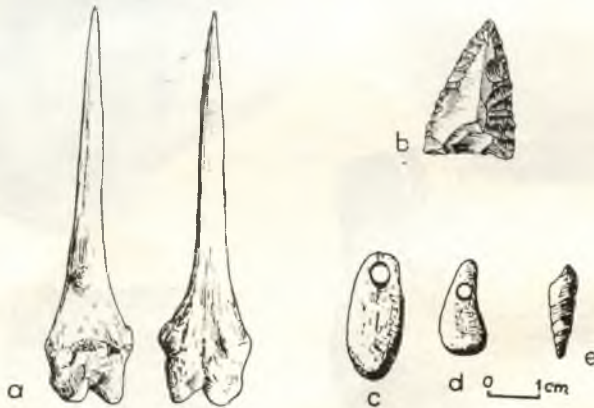
Ryc. 16. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 4 (72a)

XXXI; 16e). 6. K u b e k esowaty, zdobiony pod krawędzią pięcioma pojedynczymi liniami sznurowymi. Niegładzony. Domieszka tłucznia. Barwa brunatna. Wykonany niestarannie i słabo wypalony. Wys. 7,7 cm, śr. otw. 8,3 cm (ryc. 14, XXIX; 17a). 7. K u b e k o załamany profilu. Niegładzony. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa szara. Wypalenie słabe. Wys. 10 cm, śr. otw. 9,6 cm (ryc. 14, XXVIII; 17b). 8. Duży k u b e k esowaty z karbowaną krawędzią. Pod nią biegną pojedyncze poziome linie sznurowe. Niegładzony. Domieszka gruboziarnistego tłucznia. Barwa brunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 25 cm, śr. otw. 23 cm (ryc. 14, XXXIV;

Ryc. 17. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 4 (72a)
a-d — naczynia; e — klamra kościana

17c). 9. Fragment kubka esowatego z uchem taśmowym, zdobionym trzema pionowymi liniami sznurowymi. Pod krawędzią kilka potrójnych poziomych linii sznurowych. Gładzony. Domieszka tłucznia. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie dobre. Sr. otw. 7 cm (ryc. 17d). 10. Cztery fragmenty ceramiki złockiej, w tym jeden wylew naczynia z ornamentem sznurowym pod krawędzią. 11. Cztery fragmenty ceramiki malowanej. 12. Siekiera czworosienna z grubym obuchem z krzemienia szarego, biało nakrapianego (zagubiona). 13. Trójkątny grocik z wyświeconą powierzchnią konkretacji z wtórnego złoża. Krzemień szary, biało nakrapiany. Dł. 2,6 cm (ryc. 13b). 14. Siedem odpadków i odłupków krzemiennych, w tym odłupek z gładzonej siekierki i fragment wióra (zagubione). 15. Szydło kościane z nikłymi śladami ochry. Dł. 7,7 cm, grub. przy wierzchołku 0,2 cm (ryc. 18a). 16. Kościana klamra o sercowatym kształcie, z dwoma otworkami w części węższej, uszkodzona. Po jednej stronie pokryta ornamentem rytym, złożonym z bruzdy wypełnionej linią zygzakowatą, obiegającą podwójnie powierzchnię klamry. W środkowej części znajdują się dwie, prawie równoległe, bruzdy oraz

Ryc. 18. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 4 (72a)

a — szydło kościane; b — grocik krzemienny; c, d — wisiorki z zębów zwierzęcych; e — wisiorek z muszli

prostokąt, a w nim dwa dołki. Dł. 9 cm, szer. ok. 7 cm, grub. 0,3 cm (ryc. 17e). 17. Ozdoby bursztynowe, w tym „wisior podłużnie przekłuty”. 18. Osiem wisiorków z siekaczy jelenich (część zagubiona — ryc. 18c, d). 19. Siedemnaście stożkowatych muszulek, w tym osiem z przewierconym otworkiem i dwie przełupane (ryc. 18e). Ponadto kieł zwierzęcy i muszla w grobie oraz rozmaite skorupy i krzemienie w próchnicy otaczającej grób (zagubione).

Grób 5 (71). Jamowy, o rzucie wydłużonym i prawie owalnym, 205 × 152 cm, głęb. 33 cm. Kierunek: N — S. Dno wyłożone płytami z piaskowca (ryc. 19, IX, IXa-f) i otoczakami (ryc. 19, IXg). Grób otoczony był kamieniami większych rozmiarów. Niektóre były wtórnie połupane i dawały się składać (ryc. 19, IXa-c). Między płytami i pod nimi leżały w nieładzie kości ludzkie i zwierzęce. Były to: kości długie ludzkie, niektóre pokryte drobnymi, czerwonymi plamkami na powierzchni i przełomie (ryc. 19, I), fragmenty szczęki ludzkiej z dobrze zachowanymi zębami (ryc. 19, II), zęby zwierzęce (ryc. 19, III), fragmenty szczęki (ryc. 19,

IV) i czaszki zwierzęcej (ryc. 19, V), fragmenty żeber oraz kości płaskich (ryc. 19, VI). Ponadto w północno-zachodniej części grobu leżały na płycie kamiennej czaszka oraz fragmenty żeber i szczęk zwierzęcych. Ponad płytami, na głębokości ok. 20 — 45 cm (ryc. 20), były rozrzucone w kilku skupieniach kości zwierzęce; w jednym z nich m. in. kości długie, zgięte w kolanie. Były tu: kości długie

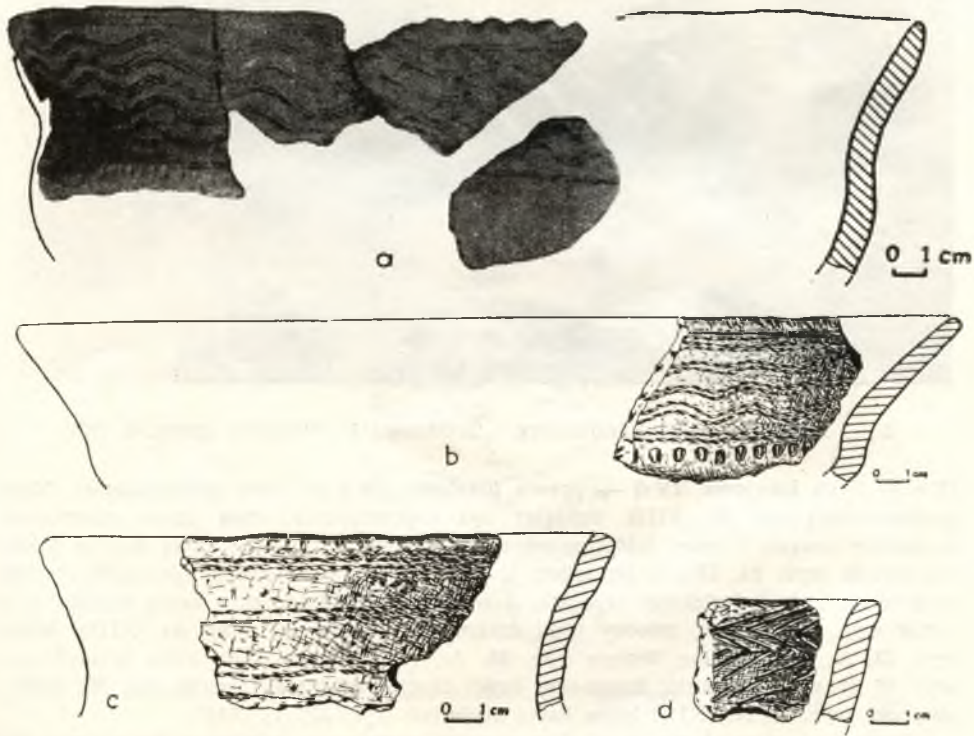
Ryc. 19. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 5 (71) na głęb. 45—53 cm

Ryc. 20. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 5 (71)
na głęb. 20—45 cm

(ryc. 20, I-V), kości płaskie (ryc. 20, VI), część miednicy (ryc. 20, VII), kość ogonowa (ryc. 20, VIII), łopatką i inne mniejsze płaskie, leżące przy niej (ryc. 20, IX), kość płaska (ryc. 20, X), kręgi (ryc. 20, XI), żebra i inne drobne kości (ryc. 20, XII), trzy zęby (ryc. 20, XIII), fragmenty kości płaskich (miednica? — ryc. 20, XIV).

Inwentarz skupiał się w środkowej części grobu: 1. Pięć fragmentów misy zdobionej, o krawędzi częściowo karbowanej, pod którą znajdują się dwie potrójne poziome linie sznurowe, a między nimi kilka podobnych linii falistych. W zakłębłościach dolnej zewnętrznej linii falistej miejscami dołki stempelkowe, nadto w różnych miejscach kreski stempelkowe. Niżej biegnie szereg podłużnych dołków. Powierzchnia gładzona. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna. Wypalenie dobre. Śr. otw. 27 cm (ryc. 21a). 2. Fragment górnej części misy z karbowaną krawędzią. Pod nią podwójne poziome i faliste linie sznurowe, niżej szereg owalnych dołków stempelkowych. Powierzchnia gładzona. Domieszka tłuczo-

Ryc. 21. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Fragmenty naczyń z grobu 5 (71)

nych skorup. Barwa szara i brunatna. Wypalenie dobre. Śr. otw. 28 cm (ryc. 21b). 3. Fragment górnej części kubka esowatego z krawędzią nacinaną sznurem oraz podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi poniżej. Niegładzony. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa szara i brunatna. Wypalenie dobre. Śr. otw. 15 cm (ryc. 21c). 4. Fragment górnej części naczynia z ornamentem w postaci kątów wsuwanych. Gładzony, z domieszką tłuczni. Barwa szarobrunatna. Wypalenie dobre (ryc. 19, VIIIId; 21d). 5. Cztery nieornamentowane fragmenty ceramiki, w tym dwa typu malowanej. 6. Odłupek krzemienisty (zagubiony).

Grób 6 (60). Jamowy, o rzucie owalnym, 195 × 175 cm, głęb. 30 cm. Kierunek: N — S. Pośrodku leżał na prawym boku skurczony szkielet dojrzałego mężczyzny, kierunek: N (czaszka) — S (ryc. 22). Czaszka odwrócona szczęką ku górze. W szczękę zachowało się osiem zębów (ryc. 23, IIIa). Obok niej leżała dolna szczęką z siedmioma zębami (ryc. 23, IIIb). Ręce były zgięte i dłońmi skierowane ku czaszce (ryc. 23, IVa — lewe ramię, IV b — prawe ramię, IV c — prawa promieniowa,

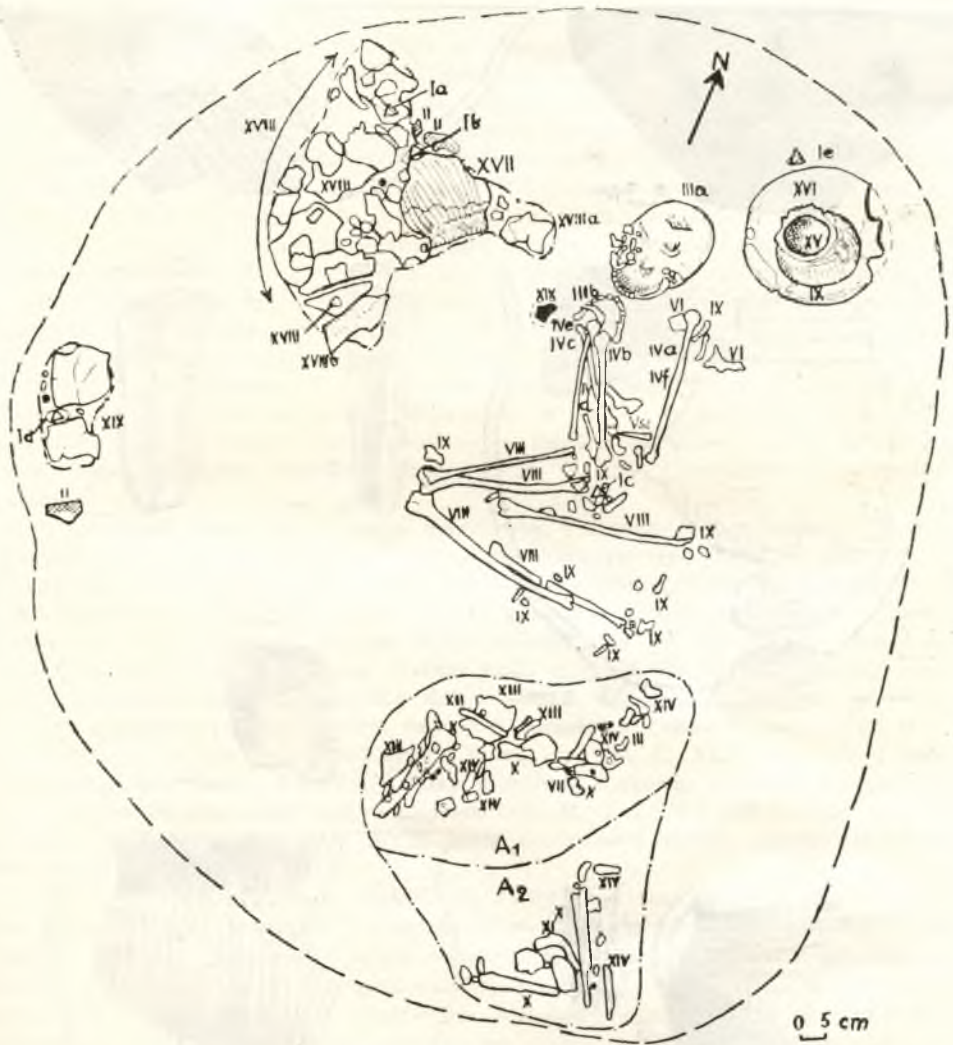

Ryc. 22. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 6 (60)

IVe — lewa łokciowa, IV d — prawa łokciowa, IV f — lewa promieniowa). Nogi podkurczone (ryc. 23, VIII). Szkielet był niekompletny: dwa kręgi rozrzucone w okolicy czaszki i lewej kości przedramieniowej (ryc. 23, VI), kości drobne także rozrzucone (ryc. 23, IX), brak żeber. U stóp leżały w dwóch skupieniach resztki drugiego szkieletu ludzkiego (ryc. 23, A₁). Bliżej stóp fragmenty kości długich rąk i nóg (ryc. 23, A₁, X), między nimi fragmenty czaszki (ryc. 23, A₁, XIII), żeber (ryc. 23, A₁, XII) i inne drobne (ryc. 23, A₁, XIV). Wśród nich kilka grudek polepy. W drugim skupieniu: fragmenty kości długich nóg, rąk (ryc. 23, A₂, X), żeber, obojczyk (ryc. 23, A₂, XI) i kilka kości drobnych (ryc. 23, A₂, XIV).

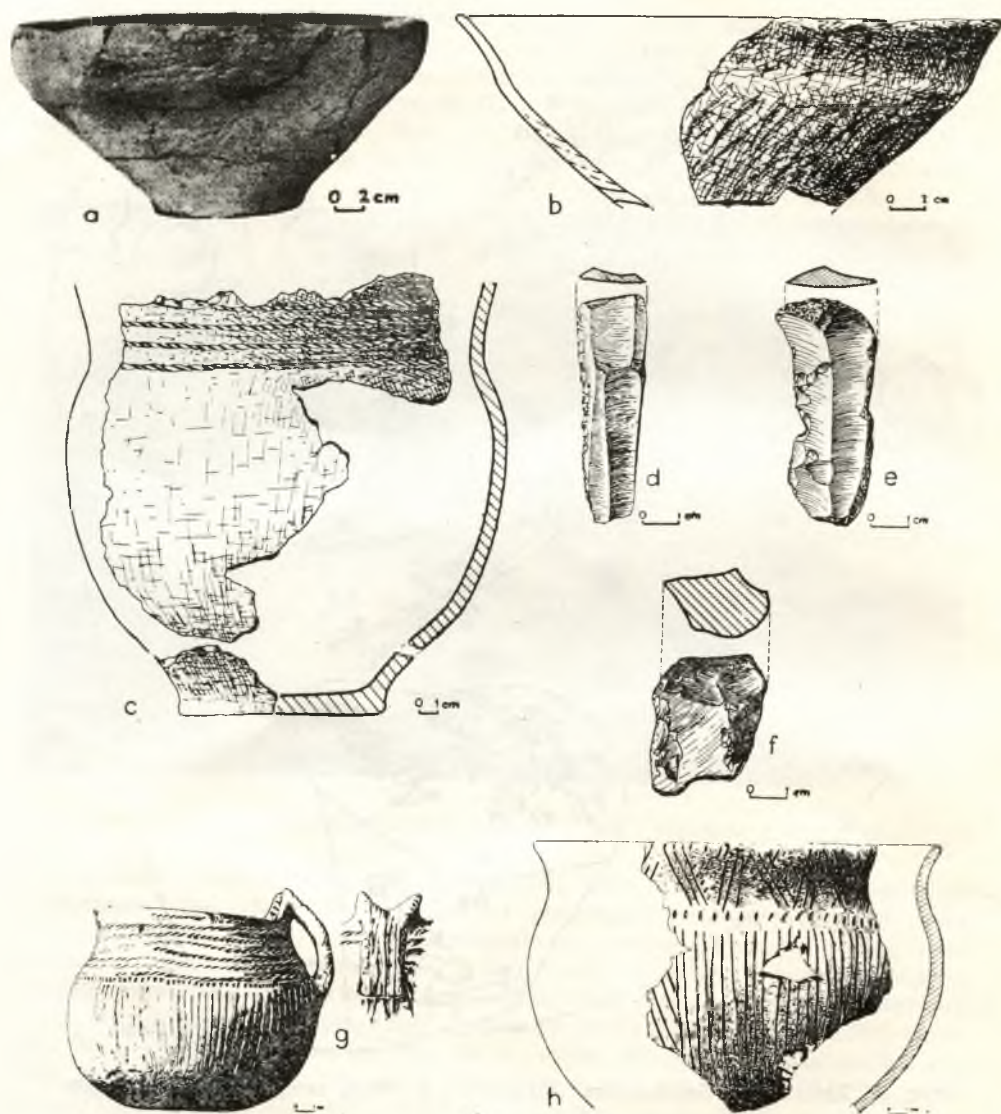
Inwentarz skupiał się w okolicy czaszki pierwszego szkieletu: misa (ryc. 23, XVI), obok niej krzemień (ryc. 23, Ie), a w niej kość (ryc. 23, IX) i kubek (rys. 23, XV). Obok było skupienie ułamków dwóch naczyń (ryc. 23, XVII, XVIII), między nimi dwa odłupki krzemienne (ryc. 23, Ia, Ib) i grudka polepy. W zachodniej części grobu fragmenty misy (ryc. 23, XIX), kamień (ryc. 23, II) i krzemień (ryc. 23, Id). Ponadto w obrębie szkieletu znaleziono: szydło (ryc. 23, V), krzemień (ryc. 23, Ic) i ułamek misy położonej w zachodniej części grobu (ryc. 23, XIX).

Opis inwentarza: 1. Misa nieornamentowana, gładzona. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 11,5 cm, śr. otw. 25,5 cm (ryc. 23, XVI; 24a). 2. Fragment górnej części misy. Na profilu widoczne ślady zlepiania ścianki z taśm oraz kierunek układania się cząstek gliny.

Ryc. 23. Ziłota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 6 (60)

Powierzchnia słabo gładzona. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa szara i jasnobrunatna. Wypalenie dobre. Wys. ok. 12 cm, śr. otw. 29 cm (ryc. 24b). 3. Trzydzieści siedem fragmentów dużego kubka esowatego, zdobionego pod krawędzią pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi. Gładzone. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna. Wypalenie dobre. Wys. ok. 35 cm, śr. otw. ok. 23 cm (ryc. 23, XVIII; 24c). 4. Kubek kulisty z uchem „ansa lunata”, zdobionym na krawędziach nacięciami, na powierzchni zaś od strony otworu poziomymi i od strony zewnętrznej pionowymi żłobkami. Krawędź kubka przy uchu karbowana. Pod nią biegną pojedyncze poziome linie sznurowe oraz szereg dołków stempelkowych. Od niego opadają promieniście żłobkowane rowki. Gładzony. Z zewnątrz miejscami pokryty brunatnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Domieszka

Ryc. 24. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 6 (60)
 a-c, g, h — naczynia; d — nóż krzemienisty; e — drapacz krzemienisty; f — bryłka krzemienia

tłuczonych skorup. Barwa szara i jasnobrunatna. Wypalenie dobre. Wys. 11 cm, śr. brzuśca 13 cm (ryc. 23, XV; 24g). 5. Fragment naczynia esowatego. Pod krawędzią bieżną na przemian skośne pasma złożone z trzech linii rytych i miejscami także szeregu podłużnych dołków stempelkowych. Pod nimi obiega naczynie szereg takich dołków, od którego opadają promieniście linie ryte. Gładzony. Domieszka tłucznia. Barwa szara. Wypalenie dobre. Śr. otw. 22 cm (ryc. 23, XVII; 24h). 6. Szydło kościane (zagubione). 7. Nóż na wiórze, załuskany na jednej krawędzi. Krzemień szary, biało nakrapiany. Dł. 6 cm (ryc. 24d). 8. Drapacz — nóż na wiórze, załuskany na wierzchołku i jednej krawędzi bocznej. Krzemień woskowoczekoladowy. Dł. 6,1 cm (ryc. 24e). 9. Wielościenny fragment konkrekcji ze złoża wtórnego, z grubymi załuskaniem i śladami zbitcia krawędzi. Krzemień szary, biało nakrapiany. Dł. 3,6 cm (ryc. 24f). 10. Odłupek i ułamek wióra, obydwa z krzemienia woskowoczekoladowego.

Grób 7 (70). Jamowy, o rzucie mniej więcej trapezowatym, 270 × 165 cm, głęb. 80 cm, częściowo zniszczony. Kierunek: W — E. W północnej części były ustawione pionowo cztery bloki kamienne ze śladami obrobienia, a w zachodniej części dwie duże płyty kamienne (ryc. 25; 26, C, LIV). Zawierał trzy szkielety ludzkie.

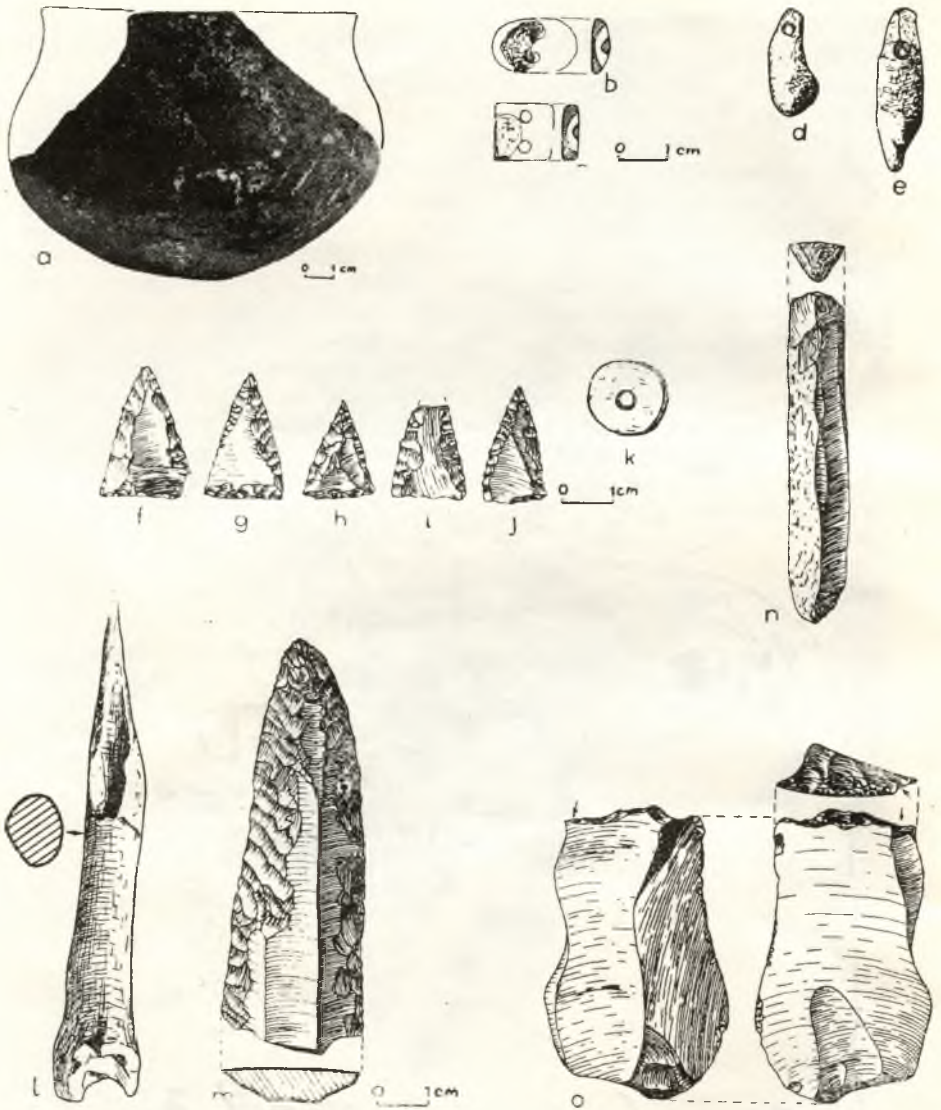
W północnej części leżał szkielet rozrzucony. Pierwotnego położenia nie można określić. Zachowały się z niego kości długie kończyn (ryc. 26, C : XXXVI — przedramię i drobne kości, XXXVII i XL — kości udowe, XXXVIII i XXXIX — kości goleniowe, XLI — kości promieniowe, goleniowe i inne, XLII-XLIV — kości długie rąk, XLV — kości długie), dolna szczeka (ryc. 26, C, XXXV), miednica (ryc. 26, C, XLVI), żebra i inne drobne kości (ryc. 26, C, XLVII). Między nimi było kilka grudek polepy. W okolicy dolnej szczęki leżały w skupieniach po kilka, a także pojedynczo między kośćmi ozdoby z bursztynu. Ponadto: dwa szydła (ryc. 26, C, XLIX), w tym jedno pod kością długą (ryc. 26, C, XLI), wisiorzek z zęba zwierzęcego (ryc. 26, C, XXXVIII), kilka krzemieni i skorup, niektóre z ornamentem sznurowym, znalezione pod kamieniem (ryc. 26, C, LIV) i pod kośćmi (ryc. 26, C, LV a). W północnym rogu grobu stała uszkodzona czarka kultury ceramiki malowanej (ryc. 26, C, LIII).

Opis inwentarza: 1. Uszkodzona czarka z resztkami białego malowania wewnątrz przy krawędzi i z zewnątrz na całej wysokości. Malowanie z zewnątrz ma na brzuścu postać kątów wsuwanych, a przy dnie i krawędzi wsuniętych w nie trójkątów. Niektóre trójkąty są zamalowane całkowicie, reszta motywów składa się z pasemek. Malowanie wewnątrz naczynia ma postać trzech pasków, dł. 0,7 cm, opadających pionowo od krawędzi. Powierzchnia wypolerowana. Domieszka piasku. Barwa szara. Wypalenie dobre. Wys. 9,2 cm, śr. brzuśca 13,3 cm (ryc. 26, C, LIII; 27a). 2. Kilka fragmentów rurkowego wisiorzka z bursztynu. 3. Fragment owalnego wisiorzka bursztynowego z otworkiem w kształcie litery V. Śr. 1,1 — 1,6 cm (ryc. 27b). Nadto fragment analogicznego wisiorzka okrągłego. 4. Cztery fragmenty i dwa całe kwadratowe wisiorzki bursztynowe z otworkiem w kształcie litery V. Dł. ok. 1,1 cm (ryc. 27c). 5. Wisiorzek z zęba zwierzęcego, dł. 2,1 cm (ryc. 27d). 6. Czternaście skorup kultury złociej, w tym dwa fragmenty cylindrycznej szyjki naczynia z ornamentem poziomych linii sznurowych oraz 6 skorup zdobionych sznurem.

Północno-wschodnią część grobu zajmował silnie zniszczony, skurczony i ułożony na lewym boku szkielet dojrzałej kobiety. Czaszką zwrócony ku północo-zachodowi. Twarz zwrócona w kierunku północno-wschodnim. Obok czaszki leżały dwa ułamki dolnej szczęki (ryc. 26, D, VI). Kości rąk niekompletne i niektóre nie na

Ryc. 25. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 7 (70)

Ryc. 27. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 7 (70)
 a — naczynie; b, c — wisiorki bursztynowe; d, e — wisiorki z zębów zwierzęcych; f-j — grociki krzemienne; k — wisiorek z muszli; l — szydło kościane; m — nóż krzemiany; n, o — drapacze krzemienne

pierwotnym miejscu. Kości długie ręki prawej położone wzdłuż nie zachowanej klatki piersiowej, dłonią ku czaszce (ryc. 26, D: IX — ramię, X — przedramię). Ramię ręki lewej było na właściwym miejscu (ryc. 26, D, XI), a przedramię, oddzielone, leżało w pewnej odległości przed czaszką (ryc. 26, D, VIII). Nogi podkurzone, kości drobne słabo zachowane (ryc. 26, D: XIX — prawa goleniowa i promieniowa, XXI — prawa udowa, XXII — lewa goleniowa i promieniowa, XXIV — lewa udowa, XXIII — drobne kości stóp). W środkowej części szkieletu było kilka rozrzuconych kręgów i żebra (ryc. 26, D, XIII). Pod miednicą (ryc. 26, D, XVIII) czaszka, a obok obojczyk (ryc. 26, E, XIV) ze szkieletu trzeciego, opisanego niżej. Na szczęce, spodniej stronie czaszki, przedramieniu i ramieniu ręki lewej, przedramieniu ręki prawej, na prawej i lewej udowej, goleniowej i promieniowej kości były ślady barwienia ochrą. W obrębie szkieletu leżały: na miednicy grocik krzemienisty (ryc. 26, D, XV), obok kości udowych z tyłu osobnika fragment szydła (zagubiony — ryc. 26, D, XVI). W okolicy kręgosłupa było skupienie ozdób z bursztynu (zagubione), koło nóg skorupy, w tym brzeg naczynia z ornamentem sznurowym i trójkątnym stempelkowym pod prawym udem (ryc. 26, D, XXI), pod lewym goleniem „wisiołek”, w obrębie klatki piersiowej skupienie węgla drzewnych, między kośćmi nóg wisiołek z muszli (ryc. 26, D, XXXIV), polepa i obok kamień („tłuczek?”, zagubiony — ryc. 26, D, XXXII), u stóp „płaski kamień (może żarno) i rozcieracz” (zagubione — ryc. 26, D, XXXI, XXXIa), na nim kilka skorup i odłupków krzemienistych (ryc. 26, D, XXX). Przed szkieletem, koło nóg, leżało kilka grocików krzemienistych (ryc. 26, D, XXXIII) oraz obok, pod kośćmi nóg, nieornamentowane skorupy. Pomiędzy szkieletami C i D leżała skorupa z ornamentem rytym (ryc. 26, C, XXIX).

Opis inwentarza: 1. Pięć trójkątnych grocików z krzemienia szarego, biało nakrapianego. Dł. 2—2,6 cm (ryc. 27f-j). 2. Krążkowy wisiołek wycięty z muszli. Śr. 1,5 cm (ryc. 27k). 3. Wisiołek z zęba zwierzęcego. Dł. 3,2 cm (ryc. 27e). 4. Trzy ułamki muszli szczeżui. 5. Trzy odłupki z krzemienia szarego, biało nakrapianego i 3 woskowoczekoladowe, nadto jeden odłupek z krzemienia barwy szarej, nieokreślonego pochodzenia. 6. Skorupy: 1 kultury złockiej i 24 typu malowanej.

W południowej i południowo-wschodniej części znajdowały się resztki trzeciego szkieletu w dwóch skupieniach: 1 — blisko kości osobnika C leżało kilka fragmentów kości (ryc. 26, E, LVI), skorup (ryc. 26, E, LVII), krzemień i grudka polepy. 2 — na skraju grobu, w południowo-wschodniej części, znajdowały się: zabarwiona ochrą kość udowa (ryc. 26, E, LVIII) oraz kilka drobnych kości i krzemieni (ryc. 26, E, LIX). Część kości tego szkieletu, tj. obojczyk i fragment czaszki, leżały między kośćmi osobnika D (ryc. 26, E, XIV).

Opis inwentarza: 1. Pięć skorup kultury ceramiki malowanej. 2. Szydło kościane. Dł. 10 cm (ryc. 27i). 3. Cztery odłupki z krzemienia szarego, biało nakrapianego. 4. Przepalony odłupek z krzemienia woskowoczekoladowego. 5. Kilka grudek polepy.

Zdaniem J. Żurowskiego, szkielet ten został zniszczony przez Z. Lenartowicza, o czym miały świadczyć ślady sondy, ułamki naczyń, przemieszane wypełnisko jamy grobowej, odmienne od wypełniska w innych grobach, fragmenty kości w górnej części grobu. Mianowicie pod próchnicą orną, na głęb. ok. 20—40 cm, w jamie o rzucie zbliżonym do prostokątnego, znaleziono różne kości ludzkie, zaś na głęb. ok. 40—60 cm, mniej więcej pośrodku grobu, wyróżniały się dwa skupienia: jedno w północno-zachodniej części z kośćmi długimi, łopatką zwierzęcą i fragmentami

Ryc. 28. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 8 (160)

różnych kości ludzkich; drugie w południowo-wschodniej części z fragmentami kości długich, czaszką i innymi drobnymi kośćmi.

Skupieniom tym towarzyszyły: 1. Fragment wylewu naczynia z ornamentem sznurowym falistym i poziomym. 2. Fragment dna naczynia złockiego o śr. 7,5 cm. 3. Piętnaście ułamków ceramiki typu malowanej. 4. Złamany nóż na wiórze z krzemienia szarego, nieokreślonego pochodzenia (ryc. 27m). 5. Odpadek z krzemienia nieokreślonego pochodzenia. Oprócz tego na innych głębokościach w jamie grobowej znaleziono: wisiołek ze spiralnej muszelki, 15 ułamków ceramiki złockiej, w tym dwa z odciskami sznura i pięć z odciskami podłużnego stempelka, 51 nieornamentowanych fragmentów ceramiki typu malowanej, 2 drapacze wiórowe z krzemienia woskowoczekoladowego (ryc. 27n, o), 5 odłupków z krzemienia szarego, biało nakrapianego, odłupek woskowoczekoladowy i 3 ułamki muszli szczeżui.

Grób 8 (160). Jamowy, o rzucie mniej więcej owalnym, 160 × 140 cm, głęb. 40 cm, częściowo zniszczony. W zachodniej części grobu leżał na lewym boku szkielet pozbawiony dolnej części na skutek erozji zbocza. Zachowały się z niego: zwrócona twarzą ku wschodowi czaszka z uszkodzoną prawą kością skroniową i potyliczną oraz dobrze zachowanymi szczękami (ryc. 28, I), uszkodzone, a pierwotnie zgięte kości rąk (ryc. 28, II), część miednicy (ryc. 66, III), rozrzucone kręgi (ryc. 28, IV) i żebra (ryc. 28, V) oraz inne drobne kości (ryc. 28, VI). Z tyłu szkieletu leżała ozdoba bursztynowa i kilka krzemieni. We wschodniej części grobu, oddalone od szkieletu, leżały rozrzucone następujące kości: długie nóg (ryc. 28, VIII), obojczyków (ryc. 28, VII) i inne drobne. Także w tej części grobu, w pobliżu czaszki, znajdował się pozostały inwentarz: dwa naczynia (ryc. 28, X, XI), skupienie skorup i kości (ryc. 28, XII), siekierka (ryc. 28, IX), wiór (ryc. 28, VIIIa), skrobacz i nóż (ryc. 28, VIIIb).

Opis inwentarza: 1. Amfora z ornamentem stempelkowym i sznurowym (zagubiona — ryc. 28, X). 2. Kubek kulisty z uchem „ansa lunata” i karbowaną krawędzią. Pod nią ornament złożony z szeregu ułożonych na przemian skośnie grup trzech do pięciu równoległych linii rytych. Pod nimi szereg owalnych dołków odcisniętych stempelkiem, od których opadają promieniście ku dołowi linie ryte. Na uszku także linie ryte, pionowe od strony zewnętrznej, poziome od strony wewnętrznej wylewu. Niegładzony. Domieszka tłucznia. Ścianki nierówne. Barwa brunatna i szara. Wypalenie bardzo słabe. Wys. 7,5 cm, śr. brzuśca 12 cm (ryc. 28, XI; 29a). 3. Gładzona siekierka czworosienna z krzemienia szarego, biało nakrapianego. Dł. 7 cm (ryc. 28, IX; 29b). 4. Narzędzie (skrobacz?) wykonane z grubego owalnego odłupka z częściowo zachowaną korą. Przy krawędzi na stronie wierzchniej widoczne negatywy drobnych odłupków oraz na części krawędzi drobne zaszczerbienia; na stronie spodniej kilka podłużnych negatywów odłupkowych. Spatynowany. Krzemień woskowoczekoladowy. Śr. 5—5,6 cm (ryc. 29c). 5. Wiór o złamanym wierzchołku ze śladami użytkowania w postaci drobnych zaszczerbień na krawędziach. Krzemień szary, biało nakrapiany. Dł. 8 cm. Ponad grobem i koło niego znaleziono cztery nieornamentowane fragmenty ceramiki złockiej. Na zewnętrznej stronie jednego fragmentu występują czarne plamki nieokreślonego charakteru. Śr. brzuśca naczynia 20 cm.

Grób 9 (161). Jamowy, o rzucie owalnym, 220 × 130 cm, głęb. 70 cm, częściowo zniszczony na skutek erozji zbocza. Kierunek: NW — SE. Zawierał dwa szkielety (ryc. 30). W północno-zachodniej części leżał szkielet na prawym boku w pozycji skurczonej. Kierunek: NW (czaszka) — SE. Czaszka (uszkodzona i pozbawiona

Ryc. 29. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 8 (160)

a — kubek; b — siekierka; c — narzędzie krzemienne

szczęk) leżała na lewej kości skroniowej, twarzą zwrócona ku południo-zachodowi (ryc. 31, A, I). Pozostałe części szkieletu także niekompletne. Są to rozwleczone resztki kości długich rąk (ryc. 31, A, II), nóg (ryc. 31, A, III), prawa połowa dolnej szczęki (ryc. 31, A, I), żebra, palce (ryc. 31, A, IV), zęby (ryc. 31, A, V). W północno-zachodniej części grobu, w okolicy czaszki, skupiał się inwentarz w postaci sześciu całych i nieco popękanych naczyń (ryc. 31, A, XIII—XVIII), szydła kościanego (ryc. 31, A, VI), łopatkki kościanej (ryc. 31, A, VIII) i krzemieni (ryc. 31, A, VII). W południowo-wschodniej części grobu, koło stóp pierwszego osobnika, znajdowało się skupienie kości z niekompletnego szkieletu drugiego osobnika, o prawdopodobnym kierunku: S (czaszka) — N. Były tu rozrzucone fragmenty kości długich rąk i nóg (ryc. 31, B, IX), czaszki (ryc. 31, B, X), prawa połówka dolnej szczęki (ryc. 31, B, XI) i inne drobne kości (ryc. 31, B, XII). O tym, że mamy w grobie do czynienia z dwoma osobnikami, świadczą kości długie i dwie prawe połówki dolnej szczęki.

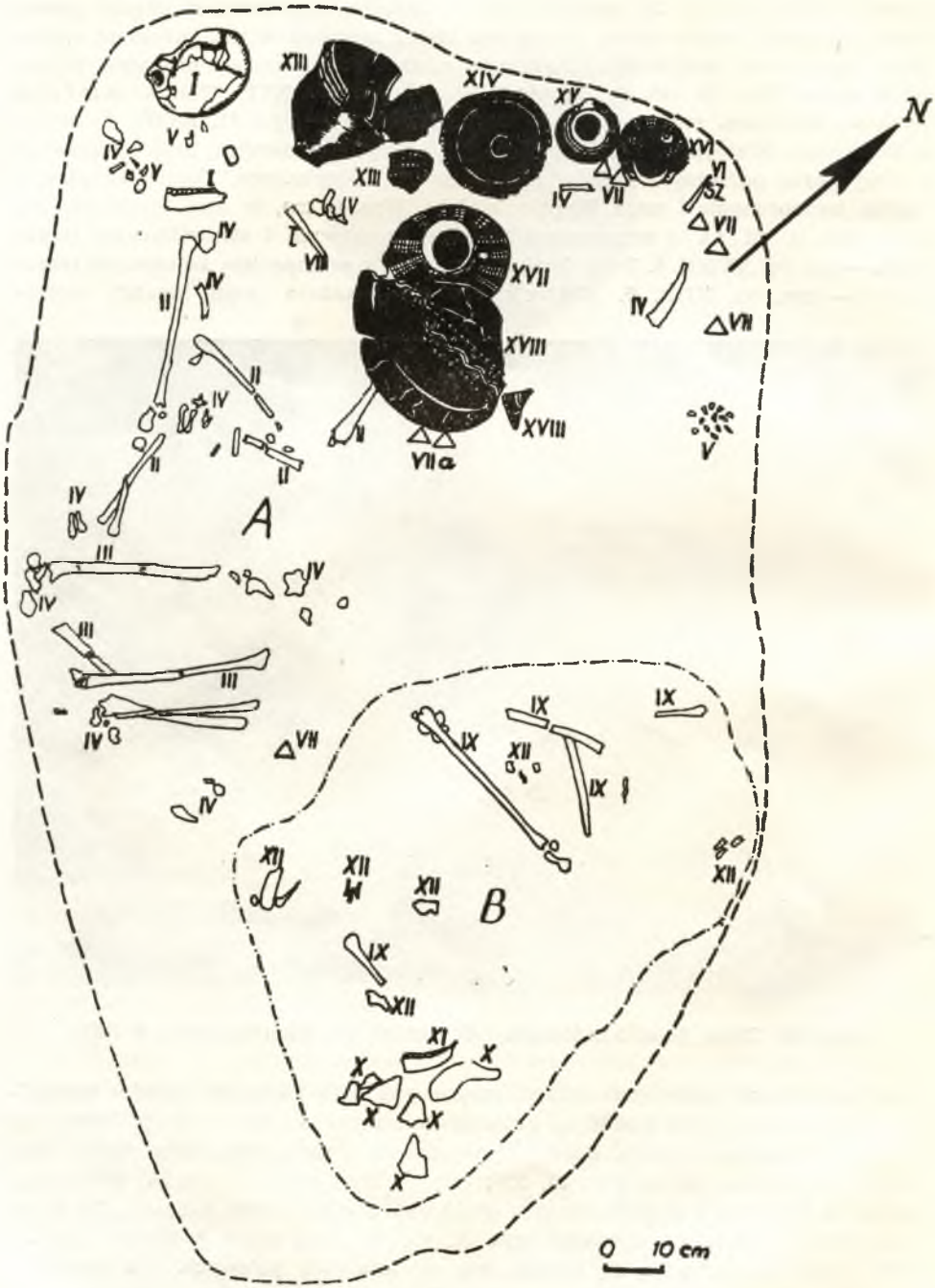
Opis inwentarza: 1. Amfora baniasta trójuszna, zdobiona na szyjce pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi. Od nich opadają do połowy brzuśca, pojedynczo w miejscu uszek oraz po trzy i cztery między nimi, pasma złożone z dwu do czterech szeregów nieregularnych dołków oraz pionowych i poziomych

kresek stempelkowych. Na granicy szyjki i brzuśca, w przerwach między pionowymi pasmami, biegnie szereg pionowych kresek stempelkowych. Ornament wykonany niestarannie. Wygładzona. Domieszka piasku. Barwa szara i brunatna. Wypalenie słabe. Wys. 13 cm, śr. brzuśca 15 cm (ryc. 31, XVI; 32b). 2. Amfora zdobiona odciskami sznura i stempelkami (zagubiona — ryc. 31, XVII). 3. Misa z karbowaną krawędzią. Pod nią pięć pojedynczych poziomych linii sznurowych i niżej szereg podłużnych dołków stempelkowych. Niegładzona. Domieszka piasku. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 10 cm, śr. otw. 18 cm (ryc. 31, XIV; 32a). 4. Misa z ornamentem falistym sznurowym i stempelkowym (zagubiona — ryc. 31, XVIII). 5. Duży kubek esowaty z ornamentem sznurowym (zagubiony — ryc. 31, XIII). 6. Kubek esowaty z uchem „ansa lunata”, zdobio-

Ryc. 30. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 9 (161)

nym podwójnymi pionowymi liniami sznurowymi oraz szeregami dołków stempelkowych. Pod krawędzią podwójne poziome linie sznurowe. Niegładzony. Domieszka tłuczonych skorup i piasku. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 7,5 cm, śr. brzuśca 6,8 cm (ryc. 31, XV; 32c). 7. Narzędzie rogowe w kształcie cygara o owalnym i czworościennym przekroju, z zatępionymi końcami. Dł. 9 cm (ryc. 33a). 8. „Szydło kościane” (ryc. 31, VI). 9. „Łopatką kościana” (ryc. 31, VIII). Obydwa narzędzia są wymienione w notatkach polowych. Nie wiadomo, czy jedno z tych określeń dotyczy narzędzia na ryc. 33a. Jedno z wymienionych w punktach 8 i 9 narzędzi, nie wiadomo które, byłoby więc zagubione. 10. Nóż krzemienisty z wióra o zwężonym wierzchołku, z silnymi załuskami na jednej

Ryc. 31. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 9 (161)

krawędzi przy wierzchołku. Surowiec szary, biało nakrapiany. Dł. 8,5 cm (ryc. 33b). 11. Nóż z wióra o zwężonym wierzchołku, załuskany na krawędzi w partii przywierzchołkowej. Krzemień szary, biało nakrapiany. Dł. 5,8 cm (ryc. 33d). 12. Trójkątny grocik krzemienisty o regularnie załuskanych krawędziach. Krzemień szary, biało nakrapiany. Dł. 1,6 cm (ryc. 33c). 13. Siedem odpadków i odłupków z krzemienia szarego, biało nakrapianego. 14. Cztery okruchy z małego wióra

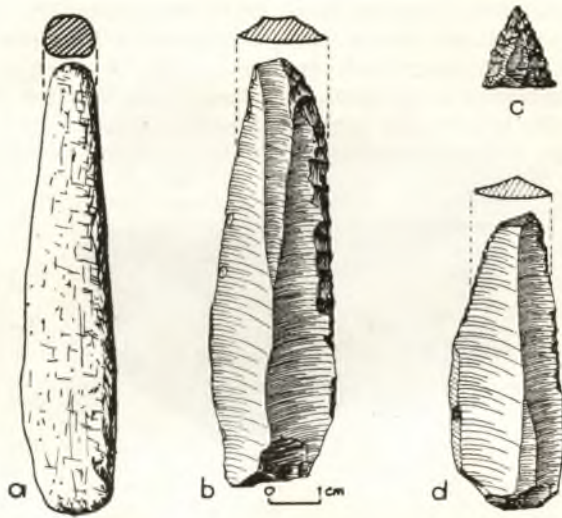

Ryc. 32. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 9 (161)

bursztynowego. Oprócz tego znaleziono w grobie dwa nieozdobione ułamki ceramiki typu malowanej oraz ponad grobem i obok niego odpadek z krzemienia woskowoczekoladowego, fragment kongrecji z krzemienia szarego, biało nakrapianego, z częściowo zachowaną korą i mały kamień.

Grób 10 (169)⁸. Jamowy, o zarysie nieregularnym i wydłużonym, 220 × 180 cm, głęb. 110 cm. Kierunek: NW — SE. Dno grobu wzdłuż północno-wschodniej ściany częściowo wybrukowane płytami wapiennymi. Zawierał trzy szkielety ludzkie i wyposażenie (ryc. 34; 35). Na bruku leżały skierowane nogami ku sobie dwa skurczo-

⁸ Opis tego grobu stanowi streszczenie opracowania dokonanego przez D. Ra u t, *Grób kultury ceramiki sznurowej (grupa złocka), znaleziony na stanowisku Pole Grodzisko I we wsi Złota, pow. Sandomierz*, „Wiad. Archeol.”, t. 19: 1953 z. 1, s. 54—79.

Ryc. 33. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”.
Inwentarz grobu 9 (161)

a — narzędzie rogowe; *b, d* — noże krzemienne;
c — grocik krzemienny

Ryc. 34. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 10 (169)

ne szkielety. We wschodniej części grobu leżał na lewym boku szkielet dojrzałego mężczyzny (ryc. 35, C). Kierunek ułożenia: SE (czaszka) — NW. Czaszka twarzą zwrócona ku południo-zachodowi (ryc. 35, C, 13, 2a). Żebra (ryc. 35, C, 34) i część kręgów były rozrzucone (ryc. 35, C, 32). Ręce w łokciach zgięte, przedramionami skrzyżowane, sięgały dłońmi wysokości szyi (ryc. 80, C, 16—21). Nogi zgięte w kolanach (ryc. 35, C, 25—30).

Towarzyszył mu znacznie oddalony od szkieletu i skupiony przed twarzą następujący inwentarz: 1. Amfora czterouszna z ornamentem sznurowym

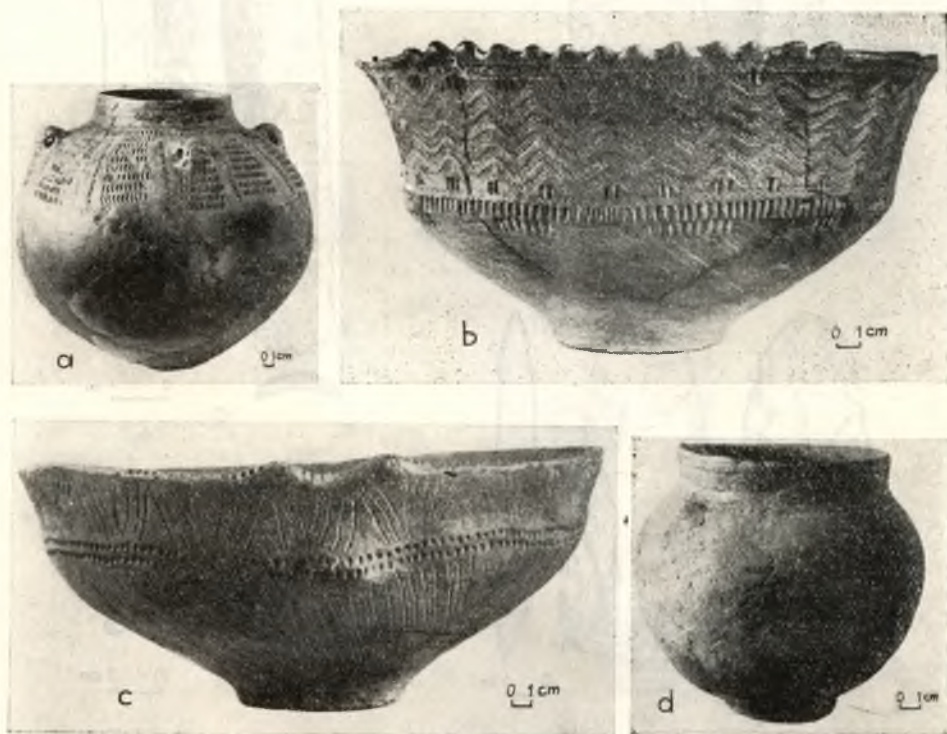
Ryc. 35. Złota, pow. Sandomierz. „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 10 (169)

i stempelkowym (ryc. 35, C, 58; 36a). 2. Misa z ornamentem sznurowym i stempelkowym (ryc. 35, C, 56; 37b). 3. Amfora czterouszna z ornamentem sznurowym i stempelkowym (ryc. 35, C, 57; 36b). 4. „Puchar na pustej nóżce” z ornamentem sznurowym i stempelkowym (ryc. 35, C, 59; 36c). I bliżej szkieletu: 1. Dwa odłupki krzemienne (ryc. 35, C, 10, 11). 2. Płytką kościana z otworkami (ryc. 35, C, 4; 38c). 3. Siekierka z krzemienia szarego, biało nakrapianego (ryc. 35, C, 1; 38b). Przy szkielecie znaleziono ozdoby z bursztynu, na które składały się wisiorzki czworokątne duże oraz czworokątne i okrągłe małe, z otworkami w kształcie litery V (ryc. 35, C, 5a, 2, 2a, 2b, 6-9 oraz pod czaszką; także ryc. 39), wreszcie po jednym wisiorzku z muszli i zęba (ryc. 38d). W północnej części grobu leżał na prawym boku skurczony drugi szkielet dojrzałego mężczyzny (ryc. 35, B). Kierunek: NW (czaszka) — SE. Czaszka twarzą zwrócona ku południo-zachodowi (ryc. 35, B, 36). Ręce (ryc. 35, B, 37, 37a, 37b, 38, 38a, 38b) i nogi (ryc. 35, B, 39, 39a-39e) zgięte.

Ryc. 36. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 10 (169)

Blisko czaszki, przy północno-zachodniej ścianie grobu, znajdował się następujący inwentarz: 1. Amfora czterouszna z ornamentem sznurowym i stempelkowym (ryc. 35, B, 44, 45; 37a). 2. Amfora dwuuszna z ornamentem sznurowym (ryc. 35, B, 46; 37d). 3. Misa z ornamentem stempelkowym i żłobkowanym promienistym (ryc. 35, B, 43; 37c). 4. Fragmenty dużego kubka esowatego z ornamentem sznurowym i stempelkowym (ryc. 35, B, 49—51; 36d). 5. Skorupy bez ornamentu (ryc. 35, B, 12, 23, 31, 35, 53). 6. Nóż wiórowy (ryc. 35, B, 47; 38a).

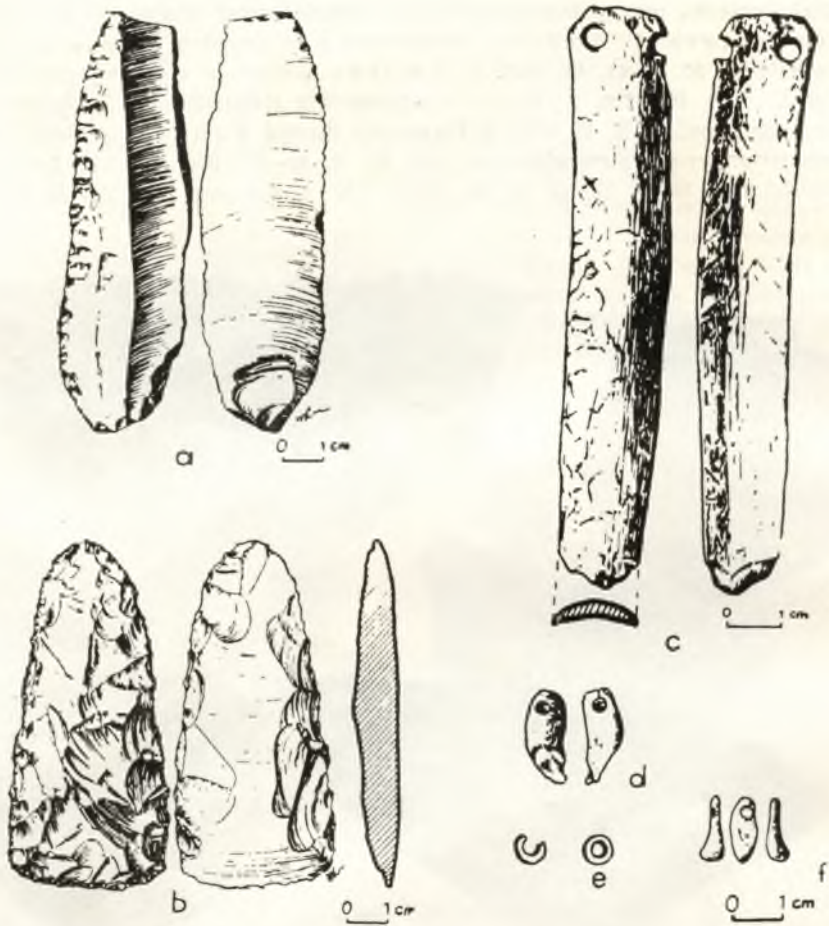

Ryc. 37. Ziłota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 10 (169)

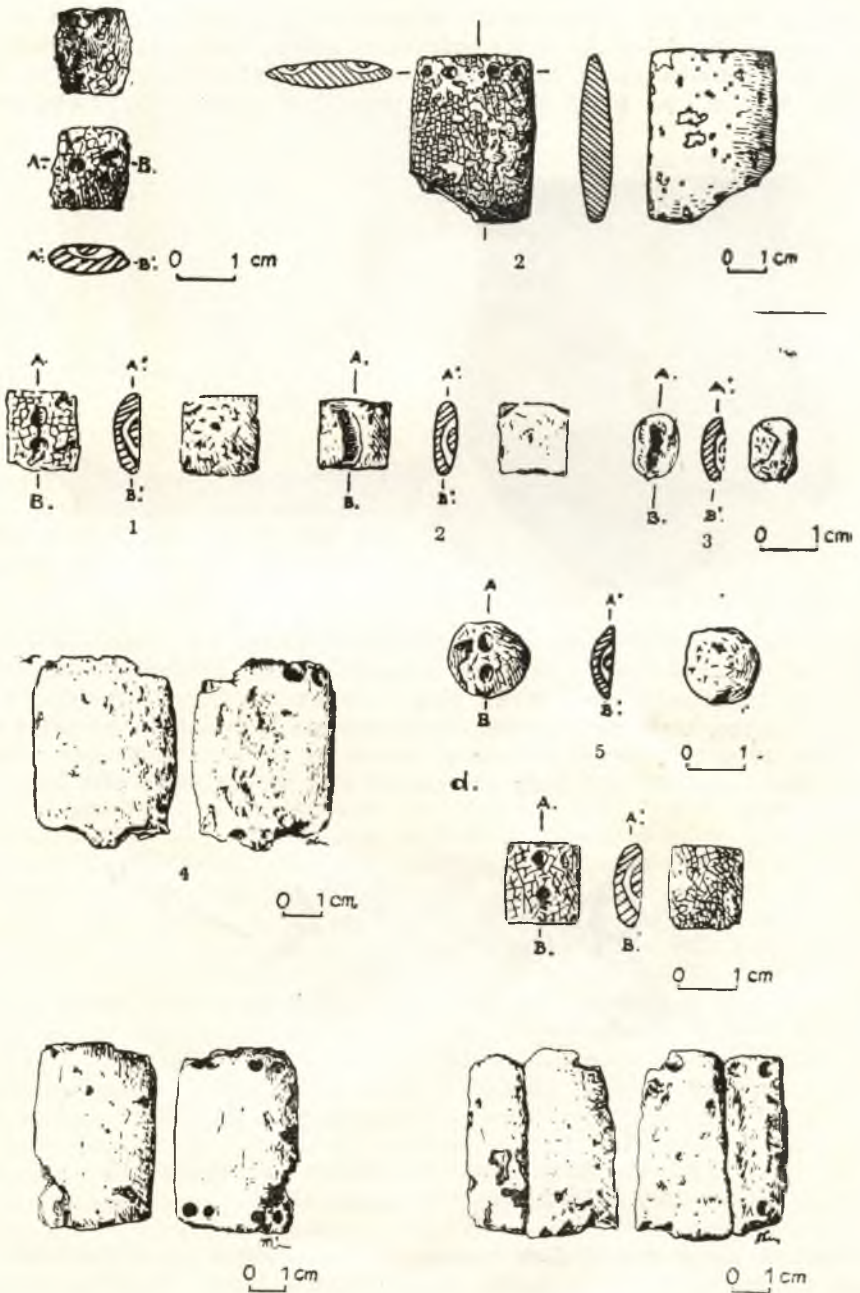
7. Cztery paciorki z bursztynu (ryc. 35, B, 42, 48). 8. Wisiorek z siekacza jelenia (ryc. 38f). 9. Wisioriki z muszli (ryc. 38e). W zachodniej części, przy południowej ścianie grobu, leżał trzeci szkielet (ryc. 35, A), bardzo zdekompletowany. Zachowały się z niego ułożone w skupieniu następujące kości: kręgi (ryc. 35, A, 68), żebra całe i we fragmentach (ryc. 35, A, 67), miednica (ryc. 35, A, 63), lewa łopatka (ryc. 35, A, 65), kość ramieniowa (ryc. 35, A, 64) i dwie kości udowe (ryc. 35, A, 61, 62). Towarzyszyła mu czworokątna płytką bursztynowa, leżąca pod żebrami (ryc. 35, A, 64).

Grób 11 (203). Jamowy, na głęb. 60 cm, zniszczony. Zachowały się tylko resztki kości, jedno naczynie, skorupy, krzemienie i fragmenty szydeł kościanych (zagubione).

Opis inwentarza: 1. Duży kubek esowaty, zdobiony pod krawędzią pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi, między którymi w dolnej partii

Ryc. 38. Ziłota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 10 (169)
 a — nóż krzemienny; b — siekierka krzemienna; c — płytka kościana; d, f, — wi-
 siorki z zębów zwierzęcych; e — wisiorki z muszli

Ryc. 39. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Ozdoby bursztynowe z grobu 10 (169)

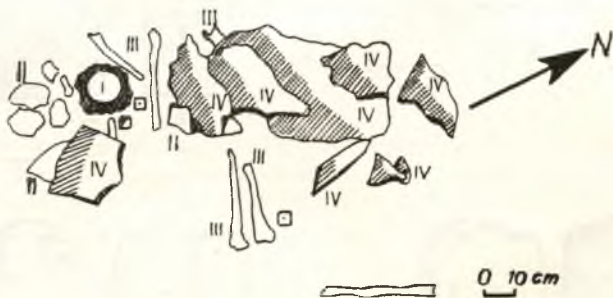
ornamentu biegną dwa szeregi kresek stempelkowych, ułożonych po kilka na przemian skośnie. Niżej biegnie szereg podłużnych dołków stempelkowych. Słabo wygładzony. Domieszka piasku. Barwa brunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 17 cm, śr. otw. 16,1 cm (ryc. 40). 2. Fragment uszka naczynia o nieokreślonej przyna-

Ryc. 40. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynie z grobu 11 (203)

leżności kulturowej. 3. Fragment górnej części naczynia z karbowaną krawędzią i 24 nieornamentowane fragmenty ceramiki złockiej. 4. Szesnaście nieornamentowanych fragmentów ceramiki typu malowanej. 5. Trzy odłupki z krzemienia szarego, biało nakrapianego i nieokreślony odpadek krzemienisty.

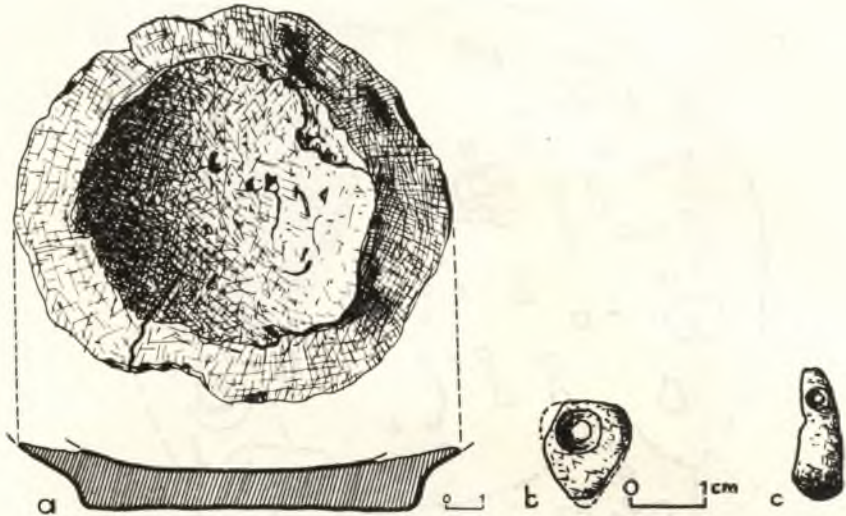
Grób 12 (191). Jamowy, zniszczony. Zachowały się tylko połupane i połamane kości długie (ryc. 41, III), fragmenty czaszki (ryc. 41, II), kilka płyt kamiennych (ryc. 41, IV).

Ryc. 41. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 12 (191)

Resztki inwentarza: 1. Dno naczynia ze śladami po odklejonych ściankach. Domieszka tłucznia i piasku. Słabo gładzone. Barwa brunatna i szara. Śr. 9,3 cm (ryc. 41, I; 42a). 2. Trójkątny wisior z bursztynu z przewierconym otworkiem. Dł. 1,3 cm (ryc. 42b). Oprócz tego bursztyn (zagubiony) i wisior z zęba zwierzęcego z przewierconym otworkiem. Dł. 1,7 cm (ryc. 42c).

Grób 13 (190). Jamowy, wydłużony, o rzucie nieregularnym, 270 × 250 cm, głęb. 40 cm, zniszczony. Kierunek: NW—SE. Położenia szkieletu nie da się od-

Ryc. 42. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 12 (191)
 a — dno naczynia; b — wisorek bursztynowy; c — wisorek z zęba zwierzęcego

tworzyć. Kości tworzyły trzy bezładne skupienia, charakteryzujące się: skupienie A — w części północnej, przewagą kości długich rąk, żeber i fragmentów kręgów, a także kośćmi zwierzęcymi. Czaszka była silnie uszkodzona (ryc. 43, A, II). W znacznym oddaleniu od niej leżała dolna szczeka (ryc. 43, A, IX). Skupienie B — w części zachodniej (ryc. 43, B), obecnością czaszki (ryc. 43, B, IV, V) i różnych kości. Czaszka była silnie zniszczona. I wreszcie skupienie C — w części południowej (ryc. 43, C), charakteryzujące się przewagą kości długich nóg oraz obecnością zniszczonej, zwróconej twarzą ku północy, czaszki (ryc. 43, C, VI, VIII). Inwentarz, także niekompletny, był rozmieszczony następująco: obok czaszki w skupieniu C znajdowały się: kubek (ryc. 43, C, VII) i ozdoba z bursztynu oraz obok czaszki w skupieniu A — misa (ryc. 43, A, D) i szydło kościane (ryc. 43, A, III).

Opis inwentarza: 1. Kubek esowaty zdobiony pod krawędzią pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi. Niżej biegnie szereg słupków stempekowych. Przy dnie kreski odcisnięte stempelkiem. Niegładzony. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 7 cm, śr. otw. 6,5 cm (ryc. 44a). 2. Misa zdobiona pod krawędzią pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi. Słabo wygładzona. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna. Wypalenie dobre. Wys. 13 cm, śr. otw. 25,5 cm (ryc. 44b). 3. Szydło z rurkowatej kości. Dł. 15,8 cm (ryc. 44c). 4. Kilka okruchów bursztynu ze zniszczonej ozdoby.

W skład cmentarzyska na „Grodzisku I” wchodzi także groby rozkopane w roku 1910, nie wiadomo przez kogo, i w roku 1911 przez Z. Lenartowicza, opublikowane na podstawie notatek w tece redaktora „Światowida” przez W. Antoniewicza⁹. Są to:

Grób 14. Jamowy. Zaliczony przez W. Antoniewicza do kultury łockiej. Brak bliższych wzmianek o nim.

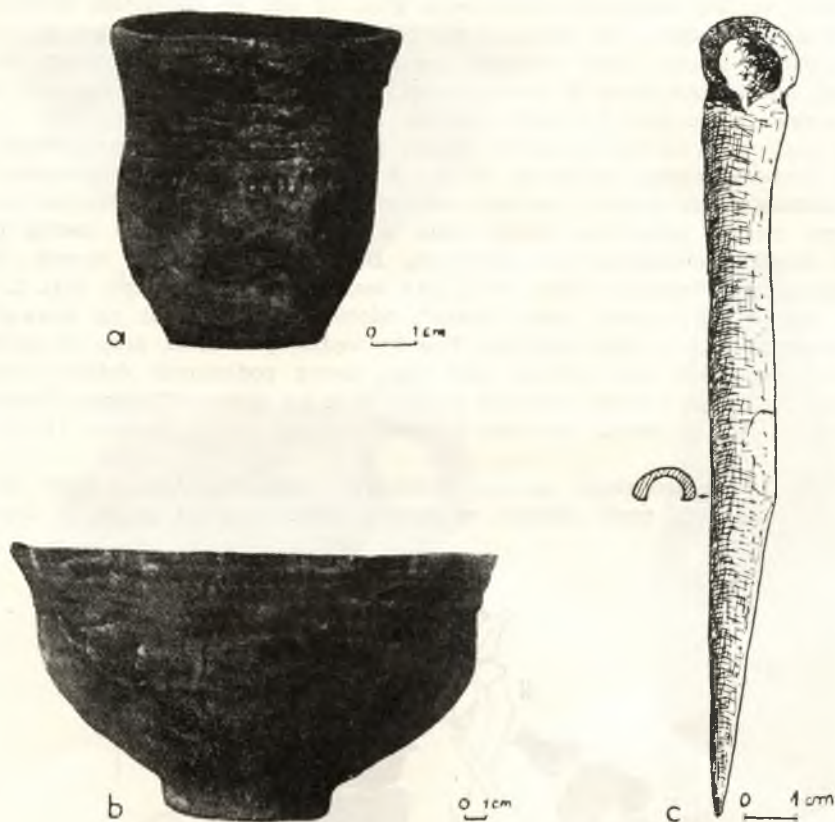
⁹ Antoniewicz, *op. cit.*, s. 200, 202—203, groby pod numerami 9, 10 i 11; patrz także planik na (fig. 1) s. 192. Grobom wymienionym u W. Antoniewicza odpowiadają w niniejszej publikacji groby 14, 15 i 16.

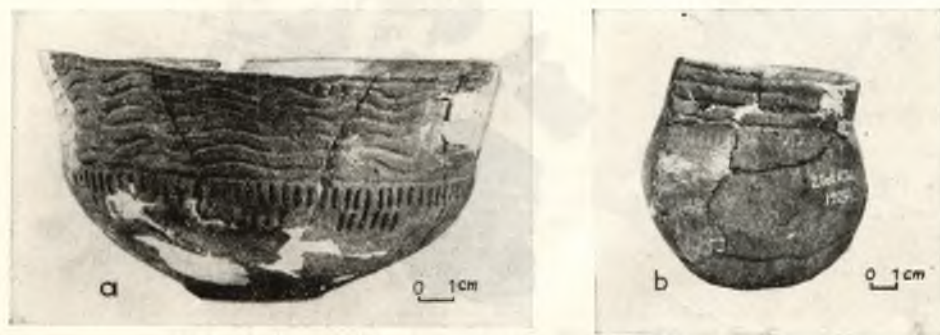
Ryc. 43. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 13 (190)

Grób 15. „Jamowy z podkładem kamiennym”. Dł. 2 m, szer. 90 cm. „Szkielec, zdaje się skurczony, leżał prawdopodobnie na boku głową nieco na SE, nogami na NW, twarzą zwrócony ku W”. Zawierał następujący inwentarz: przed twarzą „dwie grudki stopionej, jasnozielonej, spatynowanej miedzi”, cztery kubki i dwie miseczki.

Część inwentarza udało mi się znaleźć w zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego. Są to: 1. Miseczka zdobiona pod krawędzią dwiema pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi, między którymi biegną pojedyncze faliste linie sznurowe. W zakłębłościach górnej zewnętrznej linii falistej występują miejscami po trzy słupki stempelkowe. Pod tym ornamentem obiegają naczynie dwa poziome szeregi słupków stempelkowych: górny ciągły, dolny złożony z odcinków. Gładzona. Na brzuścu są dwa wyraźne pęknięcia wzdłuż taśm, z których ulepiono naczynie. Szer. taśmy ok. 1,2 cm. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa brudnożółta. Wypalenie dobre. Wys. 6,2 cm, śr. otw. 12,5 cm (ryc. 45a). 2. Kubek baniasty zdobiony na brzuścu pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi. Pod nimi biegnie szereg ukośnych kresek stempelkowych. Obok częściowo zachowane kółko z takich samych kresek. Gładzony. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasna, brudnożółta. Wypalenie dobre. Wys. 7,5 cm, śr. brzuśca 9 cm (ryc. 45b).

Ryc. 44. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 13 (190)
a, b — naczynia; *c* — szydło kościane

Ryc. 45. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 15

Grób 16. Bez podkładu kamiennego, głęb. 70 cm, ze szkieletem skurczonym, skierowanym czaszką ku południo-zachodowi. Twarz zwrócona ku zachodowi. Obok dolnej szczęki leżał odłupek krzemienisty. W grobie było siedem naczyń, w tym, wymienione przez W. Antoniewicza, dwie amfory jajowate, naczynie szeroko-kotworowe, dwie misy i kubek z uchem.

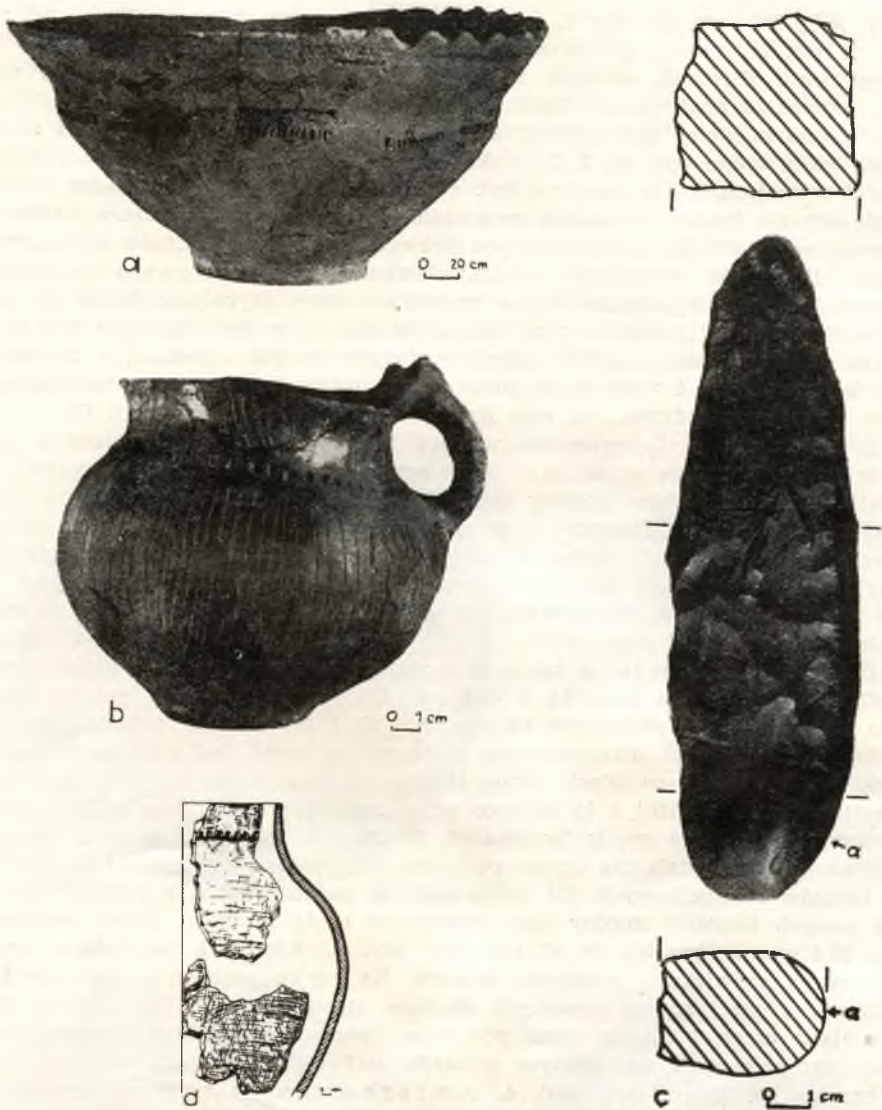
Część inwentarza udało mi się znaleźć w zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego. Są to: 1. Misa z częściowo karbowaną krawędzią. Wylew zdobiony jest dwiema poczwórnymi poziomymi liniami sznurowymi, między którymi biegnie poczwórna falista linia sznurowa. Niżej biegnie szereg pionowych słupków stempelkowych. Gładzona. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa żółtobrunatna. Wypalenie dobre. Wys. 14,5 cm, śr. otw. 31 cm (ryc. 47a). 2. Kubek baniasty z uchem „ansa lunata”, zdobionym nacięciami na krawędziach i pionowymi liniami żłobkowanymi. Pod krawędzią jest kilka grup na przemian skośnie biegnących linii rytych, pod nimi szereg podłużnych dołków stempelkowych. Na brzuscu żłobki biegnące promieniście ku dołowi. Gładzony. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa brunatna i szara. Wys. 15 cm, śr. brzuśca 14 cm (ryc. 47b)¹⁰.

Grób ten, umieszczony na publikowanym przez W. Antoniewicza planiku (ryc. 7), odpowiada temu miejscu, w którym kilkanaście lat potem J. Żurowski

Ryc. 46. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 16 (307)

¹⁰ Publikuje ten kubek L. Kozłowski, *Epoka kamienia na wydmach wschodniej części Wyżyny Małopolskiej*, Lwów—Warszawa 1923, tabl. XXII 9.

Ryc. 47. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 16 (307)
 a, b, d — naczynia; c — siekierka krzemienienna

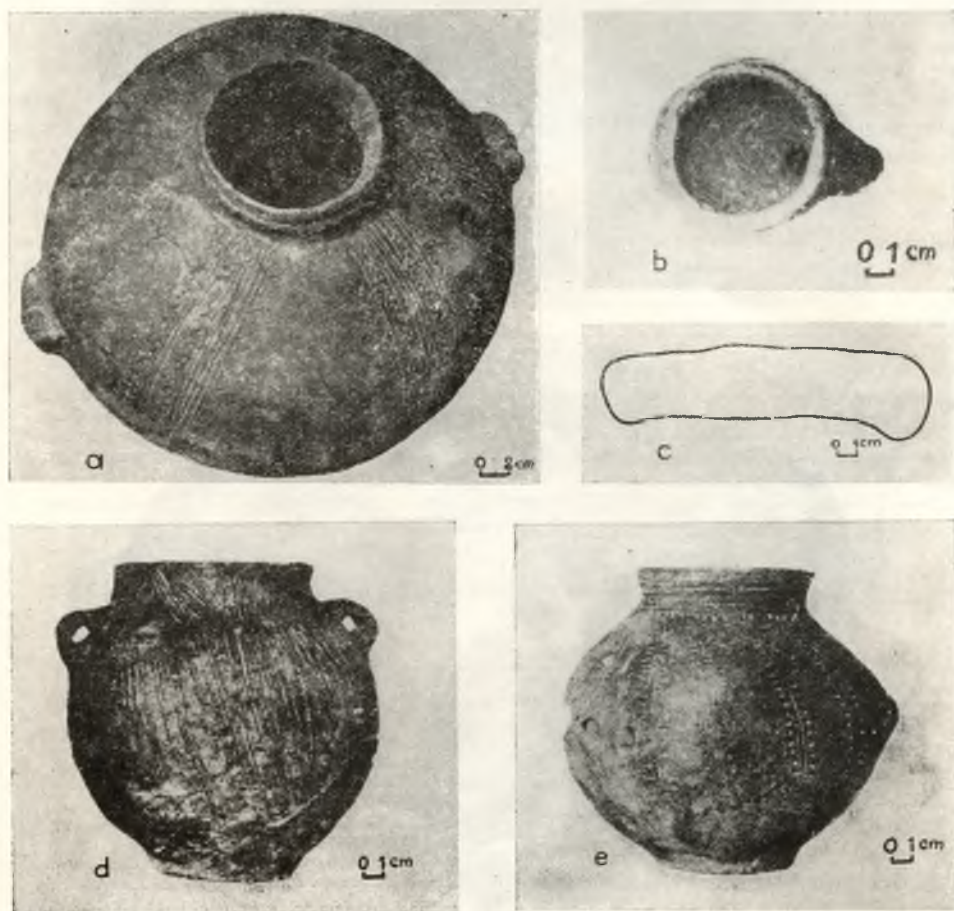
odkrył grób 307 (ryc. 46). Wg J. Żurowskiego był to grób jamowy, 250 × 220 cm, głęb. 20 cm, zniszczony, z niekompletnym szkieletem skurczonym, położonym na lewym boku. Kierunek ułożenia szkieletu: SE (czaszka) — NW. Szkielet miał naruszony układ anatomiczny. Zachowały się: czaszka i dolna szczeka, kości kończyn, resztki miednicy (ryc. 46, VI), kręgosłupa i żeber (ryc. 46, VII). Nogi w kolanach lekko zgięte (ryc. 46, I, II) i skierowane ku przodowi, ręce zgięte i skierowane ku miejscu, gdzie powinna być czaszka (ryc. 46, IV, V). Między kośćmi znajdowały się fragmenty naczyń (przeważnie zagubione), m. in. cztery fragmenty naczyń workowatego, zdobionego pod krawędzią szeregiem dołków odcisniętych palcem. Domieszka tłuczonych skorup. Powierzchnia wyrównywana narzędziem grzebieniowatym, niegładzona. Barwa brunatna i szara. Wypalenie dobre. Śr. otw. 21 cm (ryc. 46, VIII; 47d). Oprócz tego znaleziono w grobie: fragment dna o śr. 7,6 cm, 65 nieornamentowanych ułamków dużych naczyń i siekiere o zwężonym wyświeconym tyłcu i wygładzoną przy ostrzu; ostrze (a) jest charakterystycznie ścięte, po czym zaigłdzone (ryc. 47c). Krzemień szary, biało nakrapiany. Dł. 15,2 cm.

Z poszukiwań Z. Lenartowicza w roku 1915 pochodzą z „Grodziska I” trzy dalsze groby. Znalazca opisał cały inwentarz i część opublikował w postaci fotografii. Kształtu grobów dotyczy tylko wzmianka we wstępie publikacji: „rozkopalem 6 grobów rzędowych¹¹, a w nich obok szkieletów znalazłem 50 naczyń i 9 innych przedmiotów”. „Jedne z tych grobów, zarówno dawniej, jak i ostatnimi czasy rozkopanych, miały dno wykładane płaskimi kamieniami, w innych zaś nie było żadnego podkładu; przekonałem się nadto, że im głębszy grób, tym mniejsza w nim ilość naczyń, i przeciwnie”.

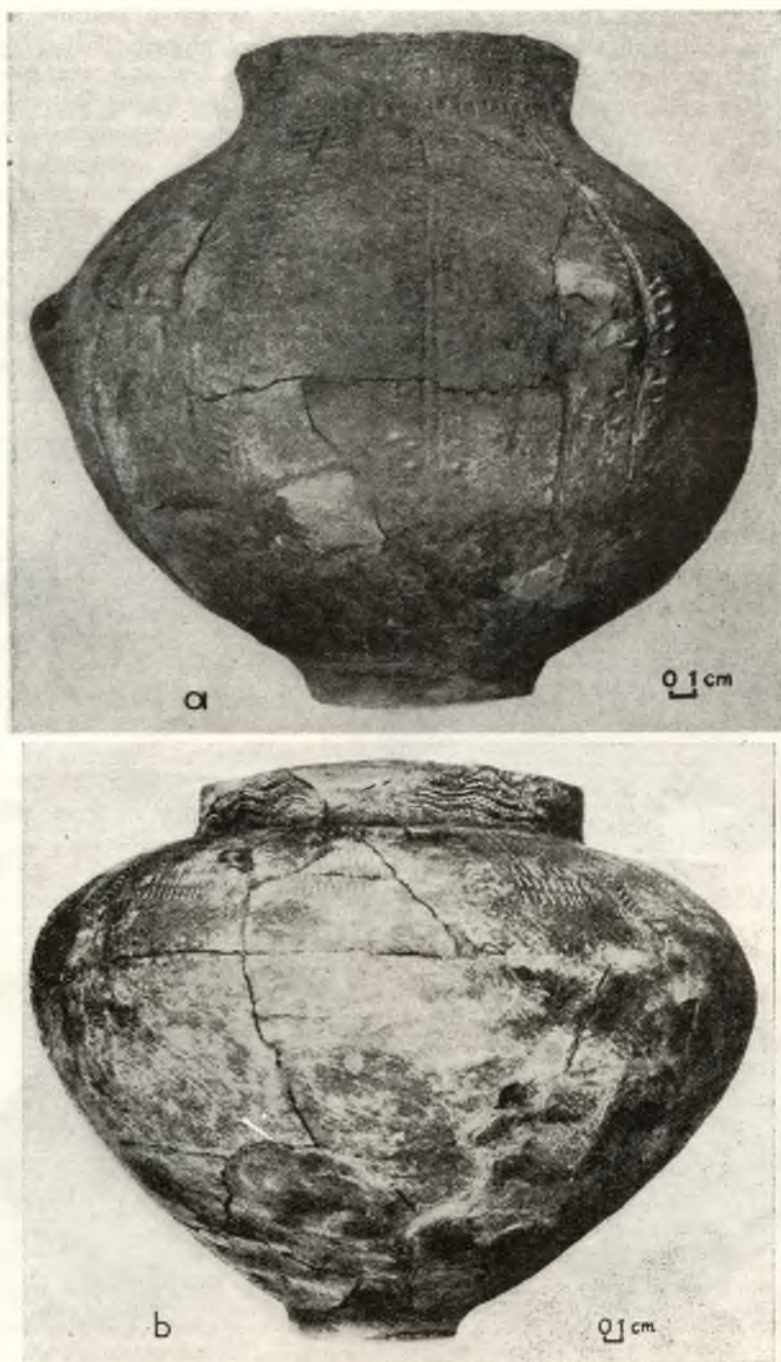
Grób 17 (I). 1. *A m f o r a* baniasta zaopatrzona w dwa szerokie uszka z rowkami. Szyjka zdobiona listewką z dołkami. Od szyjki opada do połowy wysokości brzuśca siedem pionowych pasm złożonych z szeregów dołczków oraz linii żłobkowanych prostych obramowanych żłobkami falistymi. Pod nimi na wysokości uszek biegną dwie równoległe linie żłobkowane, połączone kreskami skośnymi i prostopadłymi, a niżej koło jednego ucha „znajdują się drobne dołki”. Barwa szaroczarna. Wys. 29,2 cm, śr. brzuśca ok. 27 cm (ryc. 48a). 2. *A m f o r a* baniasta z karbowaną krawędzią. Na szyjce podwójne faliste linie sznurowe. Pod nią szereg łuczków stempelkowych. Od niego opadają pasma złożone z odcinków, z takich samych łuczków; między nimi pojedyncze rzędy łuczków. Barwa szarozółta. Wys. 35,4 cm, śr. brzuśca ok. 40 cm (ryc. 49b). 3. *A m f o r a* baniasta z trzema uszkami na największej wydętości brzuśca. Na szyjce pojedyncze poziome linie sznurowe, a niżej szereg pionowych słupków stempelkowych. Od niego opadają w miejscu uszek i między nimi podwójne linie sznurowe, obramowane poziomymi stempelkami z nakładanym sznurem. Barwa żółtawoszara. Wys. 23,2 cm, śr. brzuśca ok. 28 cm (ryc. 49a). 4. *A m f o r k a* baniasta z trzema uszkami na największej wydętości brzuśca. Na szyjce pojedyncze poziome linie sznurowe, a niżej szereg dołków stempelkowych. Od niego opadają podwójne i potrójne linie żłobkowane, obramowane dołkami. Głina żółtawoszara. Wys. 16,1 cm. śr. brzuśca 17 cm (ryc. 48e). 5. *A m f o r k a* czterouszna, zdobiona na szyjce trzema podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Niżej biegnie przerywany szereg łuczków stempelkowych. Od niego opadają w miejscu uszek i między nimi pasma złożone z odcinków kreski i łuczków stempelkowych. Między pasmami rzędy łuczków, niektóre zakończone kreskami stempelkowymi. „Po prawej stronie dolnej części uszek znajdują się krótkie kreski”. Wys. 15,1 cm, śr. otw. 8,8 cm, śr. dna 7,2 cm. Bez

¹¹ Autor miał tu na myśli zapewne rzędowe ułożenie grobów; natknąłby się więc na główną część cmentarzyska położonego wzdłuż cypla (patrz ryc. 6).

ryciny. 6. Amforka baniasta dwuoszna, zdobiona na szyjce grupami skośnych kresek żłobkowanych. Niżej biegnie szereg dołków, od których opadają promieniście i skośnie linie żłobkowane. Wys. 17,3 cm, śr. brz. 16,5 cm (ryc. 48d). 7. Kubek z uchem taśmowym. Znalazca nie opisał dokładniej kształtu. Krawędź karbowana. Pod nią podwójna i potrójna linia pozioma, a między nimi dwie potrójne linie sznurowe. Niżej szereg „trójkątnych dołków, zwróconych ostrym kątem do góry”, od niego opada „19 frędzli z tych samych trójkątów”, ułożonych w dwa poziome szeregi. Ucho zdobione potrójnymi poziomymi liniami sznurowymi, pod dolnym końcem ucha dwa szeregi trójkątów zwróconych ostrym wierzchołkiem do góry. Barwa żółtawoszara. Wys. 22,3 cm, śr. otw. 17 cm, śr. dna 7,9 cm. Bez ryciny. 8. Kubek z wyodrębnioną szyjką i uchem „ansa lunata”. Szyjka zdobiona skośnymi kreskami. Pod nią szereg nieregularnych dołków, od którego opadają „nieregularne kreski mało widoczne”. Na uchu dwie kreski. Barwa szara. Wys. 11,5 cm, śr. otw. 10,3 cm, śr. dna 6,7 cm. Bez ryciny.

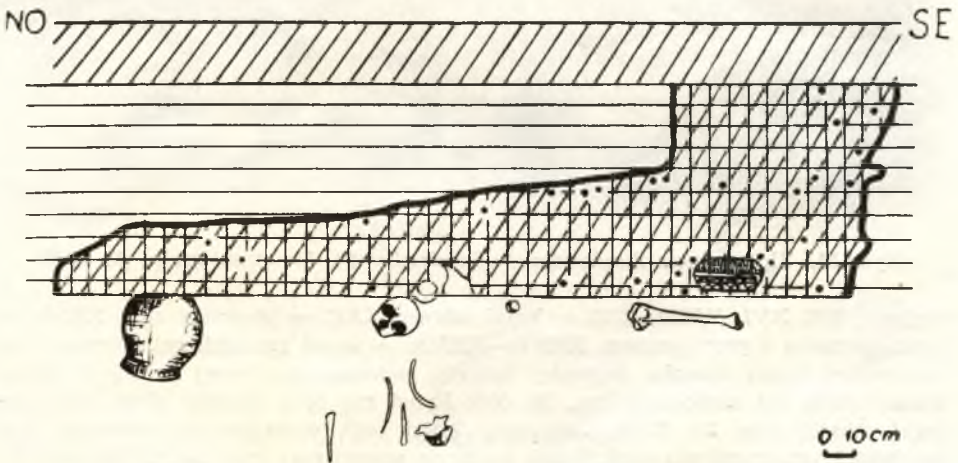
Ryc. 48. Złota, pow. Sandomierz. „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 17 (I)
a, d, e — naczynia; c — toporek kamienny; b — lejek

Ryc. 49. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 17 (I)

9. K u b e k esowaty zdobiony pod szyjką dwiema podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi, między którymi biegnie kilka podwójnych falistych linii sznurowych. Miejscami występują „między sznurkami szeregi słupków pionowych”. Poniżej tego ornamentu biegnie szereg pionowych kresek stempelkowych. Barwa szara. Wys. 11,4 cm, śr. otw. 10,4 cm, śr. dna 5,8 cm. Bez ryciny. 10. K u b e k esowaty. Pod krawędzią „2 pasy z 5 prostych sznurków pojedynczych, poziomych, trzeci zaś pas z 4 takich samych sznurków”. Dwa pola między pasami oraz krawędź dna pokrywają kreski stempelkowe. Barwa szaroczerwona. Wys. 13,7 cm, śr. dna 4,8 cm. Bez ryciny. 11. K u b e k z „szyjką lekko odchyloną”. Pod krawędzią kilka podwójnych poziomych linii sznurowych obramowanych pojedynczymi szeregami dołków. Barwa żółtoszara. Wys. 21 cm, śr. otw. 18,7 cm, śr. dna 8 cm. Bez ryciny. 12. L e j e k. „Wierzch ukośnie ścięty, na krawędzi ślady dołków, wzdłuż lejka ślady kresek. W odległości 2,3 cm od dołu przebiega naokoło rowek”. Wys. 9,8 cm, śr. otw. górnego 6,5 cm, mniejszego 2 cm (ryc. 48b). 13. Stożkowaty przęślik z lekko ukośnym otworem. Wys. 4,5 cm, śr. 1—5,8 cm. Przez Z. Lenartowicza nazwany „stożkiem z dziurą ukośnie pionową”; z opisu tego wynika, że jest to przęślik kultury złockiej, o kształcie jak okaz na ryc. 91. Bez ryciny. 14. T o p ó r bojowy z diorytu, opływowego kształtu, lekko wygięty, z ostrzem nieco zwisającym, poszerzony w miejscu otworu i z podłużnym żeberkiem na grzbiecie. Obuch nieco spłaszczony. „Wykończenie bardzo staranne”. Dł. 16 cm, dł. ostrza 5 cm (ryc. 48c). 15. „Siekierka czworosienna o grubym obuchu, gładzona przy prostym ostrzu”. Dł. 6,2 cm, szer. 4,5 cm. Bez ryciny¹².

Grób 18 (246). Posiadał kształt niszy, 220 × 145 cm, wys. 92 cm, odchodzącej w bok od jamy o śr. ok. 75 cm. Otwór do niszy szer. 50—70 cm (ryc. 50). Kierunek grobu: NW—SE. Na pochyłym dnie niszy leżały w podłużnym skupieniu, o kie-

Ryc. 50. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan profilu grobu 18 (246)

¹² Przeważającą część informacji o tym grobie znalazłem w pracy Z. Lenartowicza, *Inwentarz przedmiotów pochodzących z grobów przedhistorycznych we wsi Złotej*, „Pamiętnik Fizyograficzny”, t. 24: 1917, s. 1—3, tabl. I. Za Z. Lenartowiczem opis grobu powtórzył w streszczeniu i uzupełnił W. Antoniewicz (op. cit., s. 204). Dane o siekierce i toporku oraz jego ryc. zamieszcza W. Antoniewicz (op. cit., s. 222 oraz 204, ryc. 27).

runku W—E, kości trzech osobników, o czym świadczą dwie całe czaszki i fragmenty trzeciej (ryc. 51; 52). W zachodniej części leżała czaszka młodej kobiety, zwrócona kalotą ku górze (ryc. 52, X), obok niej szczeka oraz stykające się przeciwnymi stawami kości udowa i goleniowa (ryc. 52, XIV, XV); kość długa ręki w ułamkach, rozrzucone kręgi, żebra i inne drobne kości. W środkowej części skupienia leżały obok siebie kość łokciowa i ramieniowa, przemieszane z innymi. Także kości miednicy (ryc. 52, XXIII, XXIVa, XXIVb), łopatki (ryc. 52, XXVa-d), rozrzucone kręgi i żebra, fragmenty czaszki innego osobnika (ryc. 52, XII) oraz przemieszane kości długie rąk i nóg (ryc. 52: XIV, XVII, XX, XXI — kości go-

Ryc. 51. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 18 (246)

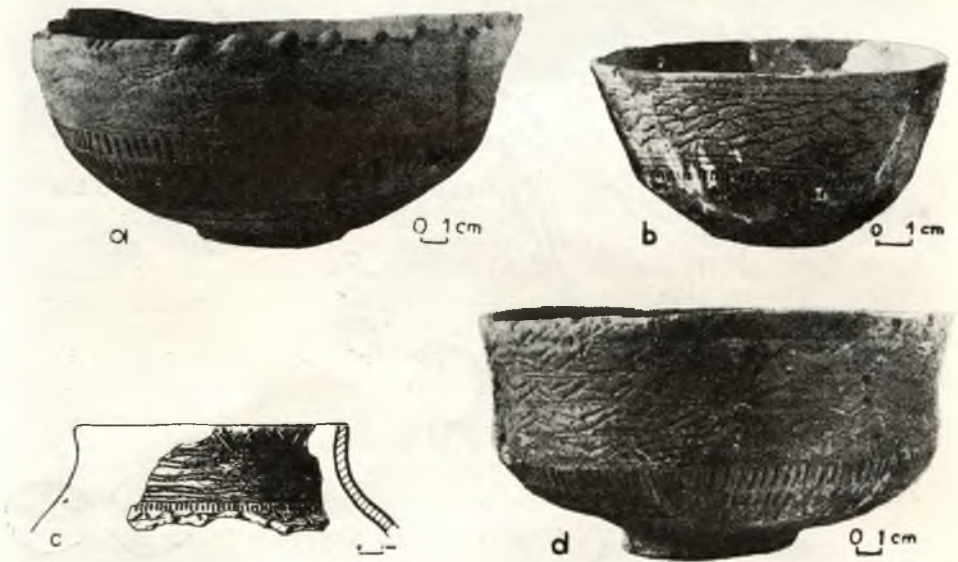
leniowe; XV, XVI, XVIII, XIX — kości udowe; XXII — piszczele nóg; XXVIa — kości łokciowe i promieniowe; XXVIb—XXVIe — kości ramieniowe). Wreszcie we wschodniej części czaszka dojrzałej kobiety, położona na lewej skroni i skierowana twarzą ku zachodowi (ryc. 52, XI). Przed nią była szczeka. Obok fragment innej czaszki (ryc. 52, XIII), fragmenty kości ręki, stykające się stawami, kość ramienia i przedramienia obok siebie, jakby ze zgiętej ręki (ryc. 52, XXVIa—XXVIc), rozrzucone pojedyncze, przeważnie całe, następujące kości: ramieniowa (ryc. 52, XXVIc—XXVIId), przedramieniowa (ryc. 52, XXVIa), goleniowe (ryc. 52, XIV, XXI), piszczelowa (ryc. 52, XXII), dwie udowe (ryc. 52, XVIII, XIX), fragmenty łopatek (ryc. 52, XXVb, XXVc) oraz trochę żebier i drobnych kości. Nie wiadomo, czy fragmenty czaszek na ryc. 52, XII i XIII należą do czaszek X i XI, czy do innych osobników. W oddaleniu od tego skupienia leżały we wschodniej części: kość goleniowa (ryc. 52, XX), dwie kości miednicy (ryc. 52, XXIII), kość piszczelowa (ryc. 52, XXII) i kilka kości drobnych. Między nimi leżały kości nadpalone, nie wiado-

Ryc. 52. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 18 (246)

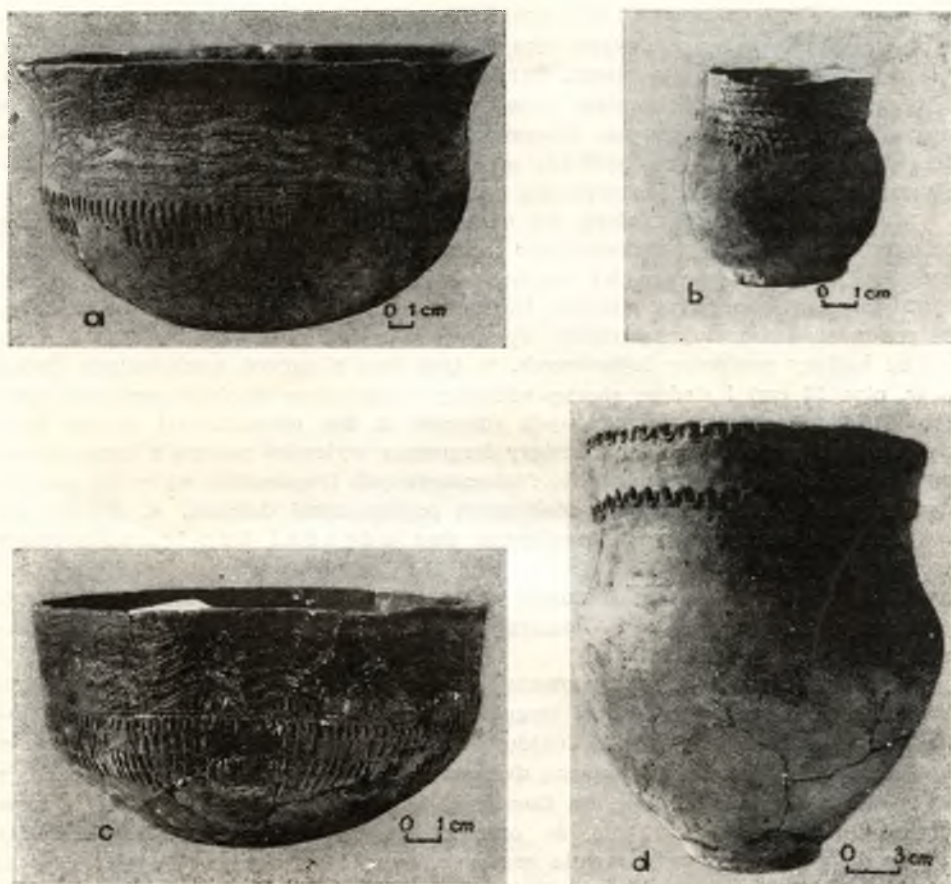
mo czy ludzkie, kilka węgielków drzewnych i kilkanaście grudek polepy. Były także w grobie „drobne kości połupane i połamane, które leżały na samym dnie krypty w pobliżu kości szkieletu”. W najdalszej, zachodniej części niszy, w pobliżu czaszki osobnika pierwszego stało bądź leżało siedem naczyń (ryc. 52, II-VIII). We wschodniej części wśród pojedynczych kości leżały: odwrócona dnem do góry misa (ryc. 52, I) i ułamki brzuśca amfory (ryc. 52, IX).

Opis inwentarza: 1. Misa z karbowaną krawędzią. Przestrzeń od krawędzi do załomu brzuśca pokrywają podwójne poziome linie sznurowe, między którymi biegną zygzakowate linie złożone z pojedynczych i podwójnych kresek stempelkowych. Niżej szereg pionowych słupków stempelkowych, a pod nimi podwójny szereg podobnych słupków ułożonych w grupy, między którymi znajdują się

Ryc. 53. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 18 (246)

po dwie pary stempelków w układzie jodełkowym. Słabo wygładzona. Domieszka piasku. Barwa szara i brunatna. Wypalenie słabe. Wys. 9,5 cm, śr. otw. 19,5 cm (ryc. 52, I; 53d). 2. Misa z częściowo karbowaną i częściowo zaopatrzoną w plastyczne występy krawędzią. Pod krawędzią potrójne faliste linie sznurowe, niżej podwójna linia sznurowa. Pod nią dwa szeregi słupków stempelkowych. Na brzuścu widoczne ślady zlepiania ścianki z taśm. Słabo gładzona. Domieszka piasku. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 9 cm, śr. otw. 19 cm (ryc. 52, IV; 53a). 3. Misa zdobiona pod krawędzią kilku podwójnymi falistymi liniami sznurowymi. Pod nimi biegną dwie podwójne poziome linie sznurowe i niżej dwa szeregi pionowych słupków stempelkowych, w tym dolny przerywany. Słabo wygładzona. Domieszka piasku. Barwa brunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 12 cm, śr. otw. 20 cm (ryc. 52, VI; 54a). 4. Misa zdobiona w górnej partii pięcioma podwójnymi falistymi liniami sznurowymi. W zakłębłościach dolnej linii falistej i pod krawędzią znajdują się po trzy i cztery słupki stempelkowe, niżej podwójna pozioma linia sznurowa i szereg słupków stempelkowych, pod nimi trzy rzędy słupków ułożonych w grupy. Niegładzona. Domieszka piasku. Barwa brunatna i szara. Wypalenie słabe.

Ryc. 54. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 18 (246)

Wys. 6,9 cm, śr. otw. 16,7 cm (ryc. 52, VIII; 54c). 5. Misa z lekko wklęsłym dnem. Na górnej partii pojedyncze poziome linie sznurowe, między nimi biegnie bezładnie kilka pojedynczych falistych linii sznurowych. Niżej szereg i podwójne odcinki słupków stempelkowych. Niegładzona. Domieszka piasku. Barwa brunatna i szara. Na przełomie widoczny ślad zlepiania brzuśca z wylewem. Wypalenie słabe. Wys. 5,8 cm, śr. otw. 11,5 cm (ryc. 52, V; 53b). 6. Naczynie esowate z „ornamentem rytym ząbkowanym, sznurowym i słupkowym” (zagubione — ryc. 52, VI). 7. Naczynie workowate z lekko wklęsłym dnem. Na zewnętrznej stronie krawędzi oraz na granicy kołnierza i brzuśca zdobione szeregiem dołków, wykonanych palcem. Nie-równa, powierzchnia wyrównywana narzędziem grzebieniowatym. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Barwa brunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 31 cm, śr. otw. 25 cm (ryc. 52, II; 54d). 8. Kubek esowaty. Pod krawędzią trzy podwójne poziome linie sznurowe i szereg owalnych dołków stempelkowych. Niegładzony. Domieszka piasku. Barwa jasnobrunatna. Wypalenie słabe. Wys. 6,4 cm, śr. otw. 4,9 cm (ryc. 52, III; 54b). 9. Fragment górnej części amfory. Szyjka zdobiona linią zygzakowatą złożoną z par kresek stempelkowych, niżej kilka lekko falistych

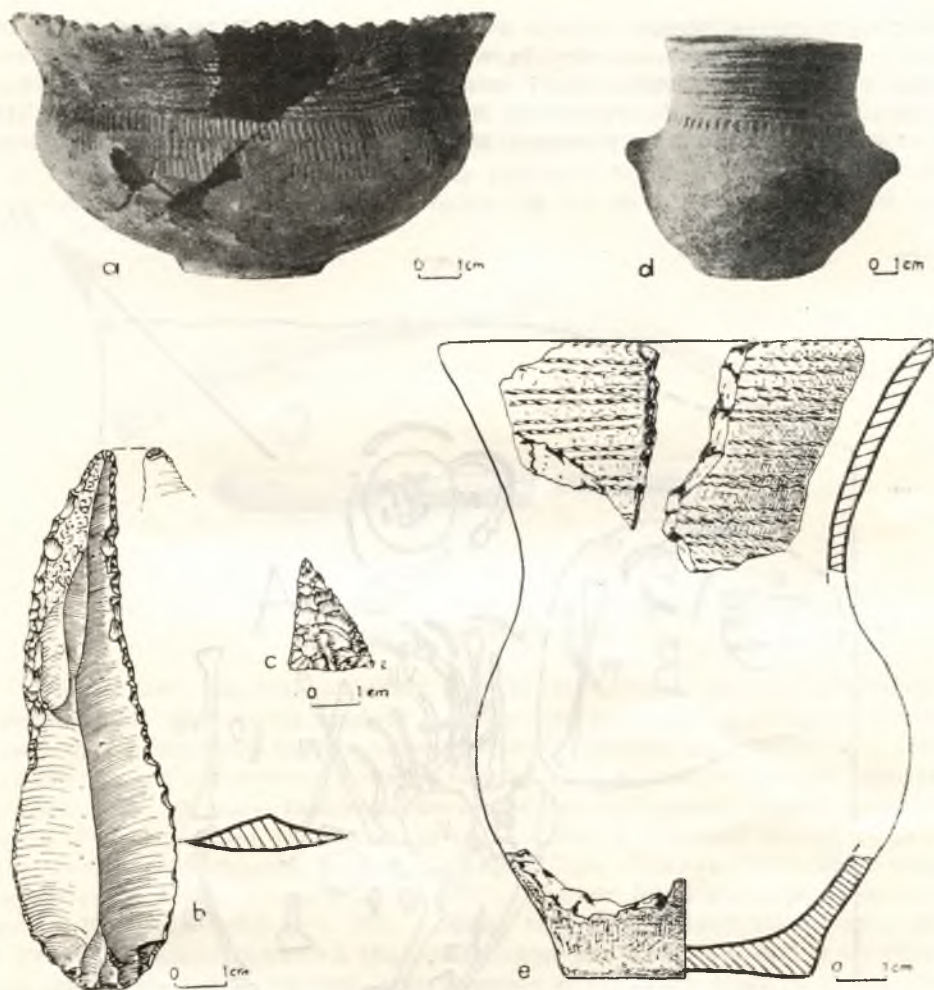
podwójnych linii sznurowych. Pod nimi, na przejściu szyjki w brzusiec, szereg pionowych słupków stempelkowych oraz linia zygzakowata złożona ze stempelków. Słabo gładzona. Domieszka piasku. Barwa jasnobrunatna. Śr. otw. 11 cm (ryc. 53c). Oprócz tego w wypełnisku niszy ponad szkieletem znaleziono: „krawędź naczynia z ornamentem rytym kątowym, sznurowym i słupkowym, kilka skorup z ornamentem sznurowym, kilka brzegów bez ornamentu, jedną z dołkami i jedną z płastyczną pręgą, kilkanaście skorup bez ornamentu”.

Także do tego grobu należą, wg metryk, następujące materiały o charakterze mieszanym. Pochodzą prawdopodobnie z górnych warstw wypełniska jamy grobowej. 1. Fragmenty ceramiki złockiej, w tym cztery fragmenty ścianek naczyń z ornamentem sznurowym falistym, fragment dolnej części naczynia z częścią dna, kołankowate uszko, trzy fragmenty wylewów naczyń. 2. Dziewięć ułamków ceramiki kultury pucharów lejkowatych, w tym dwa z naczyń workowatych (jedno o śr. otw. 16 cm) i siedem skorup zdobionych szeregiem słupków stempelkowych oraz linią zygzakowatą z podobnych słupków. 3. Sto osiemdziesiąt skorup typu ceramiki malowanej, w tym cztery fragmenty wylewów naczyń z krawędziami zdobionymi dołkami, dwanaście nieornamentowanych fragmentów wylewów naczyń, dwa fragmenty ścianek naczyń zdobionych pojedynczymi dołkami. 4. Odłupek z krzemienia szarego, biało nakrapianego, dwa odpadki kamienne i cztery grudki polepy.

Grob 19 (253). Jamowy, o rzucie prostokątnym, 255 × 205 cm, głęb. 40 cm, zniszczony. Kierunek: N — S. Pozostały w nim tylko grudki polepy i resztki inwentarza.

1. Uszkodzona misa z karbowaną krawędzią, zdobiona podwójnymi falistymi liniami sznurowymi, pod którymi biegnie podwójna pozioma linia sznurowa. W zakłesościach górnej linii falistej znajdują się po trzy pionowe słupki stempelkowe. Pod ornamentem sznurowym biegną dwa szeregi pionowych słupków, w tym dolny przerywany. Gładzona. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 12 cm, śr. otw. 22 cm (ryc. 55a). 2. Kubek esowaty z dwoma guzkami przeciwstawnie rozmieszczonymi na brzuścu. W górnej partii zdobiony podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Pod nimi szereg słupków stempelkowych. Niegładzony. Domieszka tłuczonych skorup i piasku. Barwa brunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 8,7 cm, śr. otw. 9,5 cm (ryc. 55d). 3. Trzy fragmenty kubka esowatego z karbowaną krawędzią. Górna partia zdobiona podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Gładzony. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna. Wypalenie dobre. Śr. otw. 10 cm (ryc. 55e). 4. Siedem fragmentów ceramiki złockiej, w tym dwa zdobione podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi. 5. Nóż na wiórze, o smukłym, spiczastym wierzchołku, załuskany. Krzemień szary, biało nakrapiany. Dł. 10,6 cm (ryc. 55b). 6. Trójkątny grocik niesymetryczny, regularnie zaszczerbiony. Krzemień szary, biało nakrapiany. Dł. 2,3 cm (ryc. 55c).

Oprócz tego obok i ponad grobem znaleziono: 1. Osiemnaście fragmentów ceramiki złockiej, w tym ułamek kubka esowatego, zdobionego pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi i szeregiem podłużnych dołków stempelkowych, oraz skorupę zdobioną podłużnymi dołkami stempelkowymi. 2. Fragment naczynia kultury pucharów lejkowatych z podłużnym guzkiem zdobionym na krawędzi nacięciami. 3. Czternaście fragmentów ceramiki typu malowanej, w tym dwa ułamki uszek przekłutych poziomo, jedno z częścią czopu, oraz fragment wylewu naczynia z karbowaną krawędzią. 4. Pięć odłupków z krzemienia szarego, biało

Ryc. 55. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 19 (253)
a, d, e — naczynia; b — nóż krzemienisty; c — grociek krzemienisty

nakrapianego, odpadek i wiór woskowoczekoladowy, odpadek z krzemienia nieokreślonego.

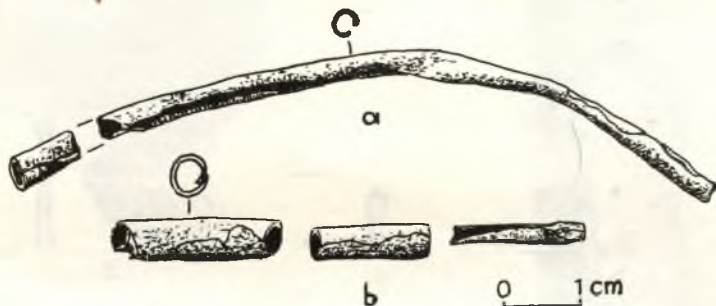
Grób 20 (248). Jamowy, podłużny, o rzucie prostokątnym, 200 × 150 cm, głęb. 25 cm. Zdaniem J. Żurowskiego wyeksplorowany przez Z. Lenartowicza. Kierunek: NW — SE. Zawierał szczątki dwóch szkieletów ludzkich. Wzdłuż jamy grobowej leżał na lewym boku skurczony szkielet zwrócony czaszką ku północy-zachodowi (ryc. 56, A). Czaszka skierowana kalotą ku górze, obok niej szczeka (ryc. 56, A, IV). Kości rąk leżały nie na pierwotnym miejscu: część w okolicy klatki piersiowej oraz część przed szkieletem i w pobliżu kolan (ryc. 56, A, VII). Klatka piersiowa rozburzona: kręgosłup zachowany tylko przy miednicy, żebra porozrzucone. Tylko miednica (ryc. 56, A, V) i nogi, lekko zgięte, były nie naruszone (ryc. 56, A, VI, VIII). W obrębie szkieletu leżały różne drobne kości. Obok prawej stopy znajdo-

wała się miedziana „blaszka zwinięta w rulonik” (ryc. 56, A, I). Na wysokości klatki piersiowej, z tyłu pierwszego szkieletu, w zachodniej części grobu, leżały kości drugiego szkieletu: pozbawiona dolnej szczęki czaszka położona na prawej skroni i zwrócona twarzą ku północy (ryc. 56, B, III), kilka kości długich (ryc. 56, B, VII) i drobnych oraz taki sam przedmiot miedziany, jak przy poprzednim szkielecie (ryc. 56, B, II).

Ryc. 56. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 20 (248)

W próchnicy wypełniającej jamę grobową znaleziono po kilka drobnych ułamków ceramiki: żłockiej, malowanej i nie określonej kulturowo, oraz dwa odłupki z krzemienia szarego, biało nakrapianego i drapacz na wiórze z krzemienia woskowoczekoladowego. Opis ozdób metalowych. Przy szkielecie A: dwa ułamki ozdoby z blaszki miedzianej, zwiniętej w rulonik, o łącznej dł. 9,6 cm i śr. 0,2—0,4 cm (ryc. 56, A, I; 57a). Przy szkielecie B: trzy ułamki, podobnej do poprzedniej, ozdoby miedzianej, o łącznej dł. 5,5 cm i śr. 0,2—0,6 cm (ryc. 56, B, II; 57b)¹³.

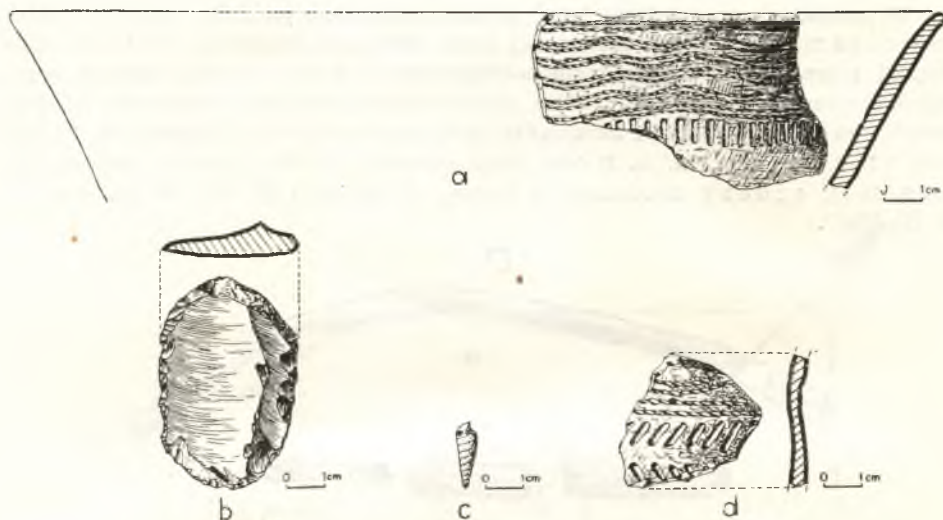

Ryc. 57. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Ozdoby miedziane z grobu 20 (248)

Grób 21 (249). Jamowy, zniszczony, głęb. 40 cm, wyłożony płytami kamiennymi. Zachowało się trochę kości ludzkich i następujący inwentarz: 1. Fragment górnej części misy, zdobionej pod krawędzią podwójną poziomą linią sznurową i niżej falistymi liniami sznurowymi. Pod nimi biegnie szereg pionowych słupków stempelkowych. Słabo gładzony. Domieszka tłuczonych skorup i piasku. Barwa szarobrunatna. Wypalenie dobre. Śr. otw. ok. 25 cm (ryc. 58a). 2. Fragment ścianki naczynia, zdobiony podwójnymi falistymi i poziomą linią sznurową. Niżej biegną dwa szeregi na przemian ukośnych kresek stempelkowych. Słabo gładzony. Domieszka piasku. Wypalenie dobre (ryc. 58d). I oprócz tego dwa podobne ułamki ceramiki. 3. Fragmenty ścianek naczyń żłockich: dziewięć bez ornamentu, trzy z ornamentem sznurowym i stempelkowym oraz fragment kolankowego uszka. 4. Drapacz na krótkim wiórze, z zachowaną korą. Załuskany na krawędziach bocznych i wierzchołku. Krzemień barwy szarej, zbliżony do świeciechowskiego. Dł. 5,7 cm (ryc. 58b). 5. Odpałek z krzemienia woskowoczekoladowego, z zachowaną korą. 6. Wisiorek ze spiralnej muszki stożkowej. Dł. 1,8 cm (ryc. 58c).

¹³ Uwaga: miedź w ozdobach z grobu 20 (248) wykazały badania metaloznawcze dokonane w Warszawie. Informacji tej udzielił mi dr T. Dziekoński w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN w Warszawie.

Grób ten odbiega inwentarzem od pozostałych pochówków kultury żłockiej. Ubóstwo inwentarza można tłumaczyć uprzednim wyeksplorowaniem go. Zachowane w nim blaszki miedziane nie znajdują podobnych sobie w zespole kultury żłockiej, natomiast dwa podobne do nich egzemplarze, o wymiarach 3,5 × 0,6 cm i 10,3 × 3,5 mm, znaleziono w grobie kultury ceramiki sznurowej w miejscowości Vieselbach w Turynii (H. — D. Kahlke, *Schnurkeramische „Kettenhocker“ aus Thüringen*, „Alt-Thüringen”, t. 1: 1955, s. 162, ryc. 4). W związku z tym grób ten równie poprawnie można zaliczyć do kultury żłockiej, jak i do kultury ceramiki sznurowej.

Ryc. 58. Złota, pow. Sandomierz. Inwentarz grobu 21 (249)
a, d — fragmenty naczyń; b — drapacz krzemienisty; c — wisiołek z muszli

Grób 22 (251). Jamowy, zniszczony, głęb. 60 cm, wyłożony płytami kamiennymi. Zachowały się czaszka i mała ilość kości ludzkich, skorupy z misy zdobionej ornamentem promienistym (zagubione), ozdoba z kła zwierzęcego (zagubiona) i nóż na wiórze z krzemienia szarego, biało nakrapianego. Dł. 7,3 cm.

Grób 23 (250). Jamowy, zniszczony, głęb. 60 cm, wyłożony płytami kamiennymi. Zachowały się w małych ilościach skorupy, krzemienie i drobne kości ludzkie.

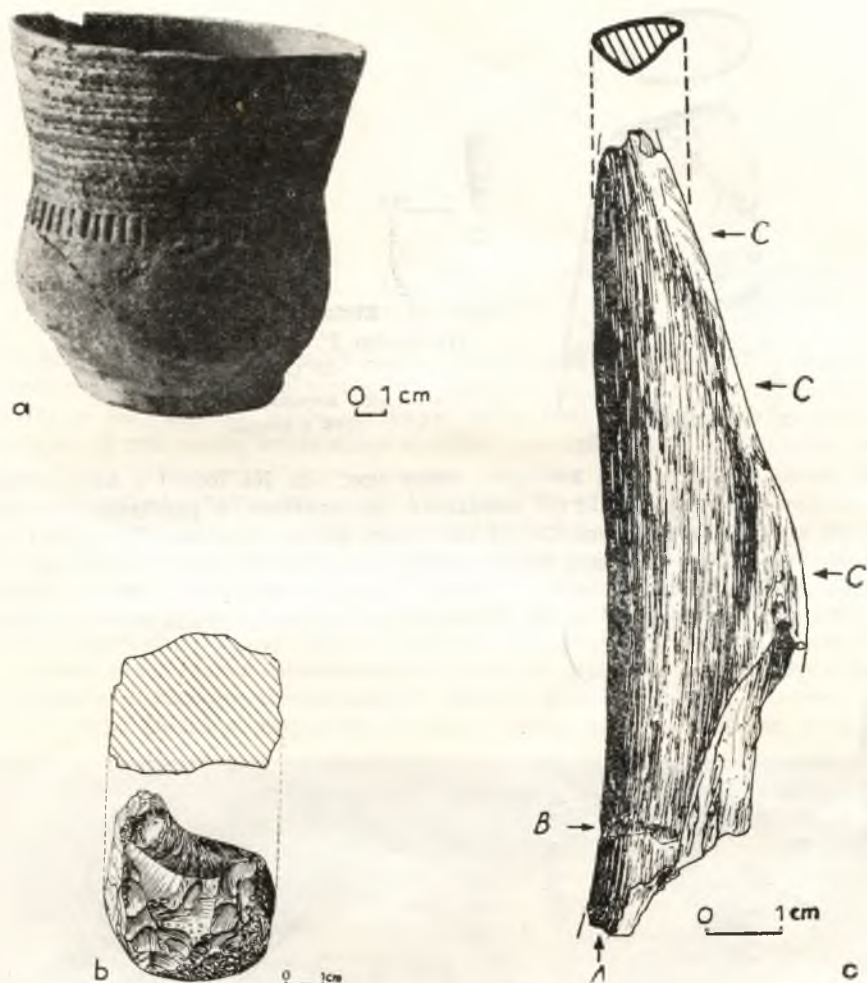
Opis inwentarza: 1. Dwa fragmenty dolnej części naczynia o baniastym brzuscu, zdobionym szeregiem pionowych słupków stempelkowych. Słabo gładzone. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna. Wypalenie dobre. Śr. dna 10 cm (ryc. 59). 2. Pięć nieornamentowanych fragmentów ceramiki zlockiej. 3. Złamany wiór z krzemienia szarego, biało nakrapianego.

Ryc. 59. Złota, pow. Sandomierz,
„Grodzisko I”. Fragment naczynia
z grobu 23 (250)

Grób 24 (298). Jamowy, zniszczony, głęb. 75 cm. Zachowało się kilka płyt kamiennych, mała ilość kości, w tym jedna nadpalona, nie wiadomo, czy ludzka, odpadki krzemienne, skorupy nieornamentowane i następujący inwentarz:

1. Kubek esowaty zdobiony w górnej partii podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi, pod którymi biegnie poziomy szereg słupków stempelkowych. Niegładzony. Domieszka tłuczonych skorup i piasku. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 11,2 cm, śr. otw. 10,8 cm (ryc. 60a). 2. Podłużne narzędzie kościane o trójkątym przekroju, złamane na końcach, ze śladami obróbki w postaci poprzecznych nacięć (ryc. 60c, B), ścięcia jednego końca (ryc. 60c, A), cięć na krawędzi (ryc. 60c, C) oraz gładzenia na części powierzchni. Dł. 10,6 cm. 3. Frag-

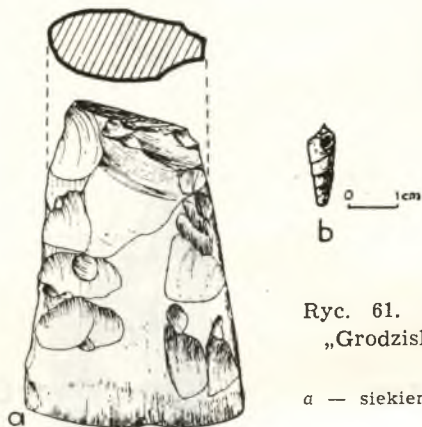
Ryc. 60. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 24 (298)
a — kubek; b — fragment tłuczka krzemienego; c — narzędzie kościane

ment wielościennego tłuczka ze śladami zbitcia i gładzenia na części powierzchni. Słabo nagrzano. Krzemień szary, biało nakrapiany. Grub. 4,4 cm (ryc. 60b).
4. Fragment górnej części naczynia o karbowanej krawędzi, typu ceramiki malowanej. Śr. otw. ok. 29 cm.

Grób 25 (299). Jamowy, zniszczony, głęb. 25 cm. Pozostało w nim kilka płyt kamiennych i następujący inwentarz:

1. Czworosienna siekierka gładzona przy ostrzu. Krzemień barwy jasnoszarej, nieokreślonego pochodzenia. Dł. 6,5 cm (ryc. 61a). 2. Sześć wisiorków ze stożkowatych muszelek spiralnych (ryc. 61b).

Grób 26 (300). Jamowy, głęb. 25 cm, ze szkieletem skurczonym, położonym na prawym boku. Kierunek szkieletu: W (czaszka) — E. Pozostały z niego tylko frag-

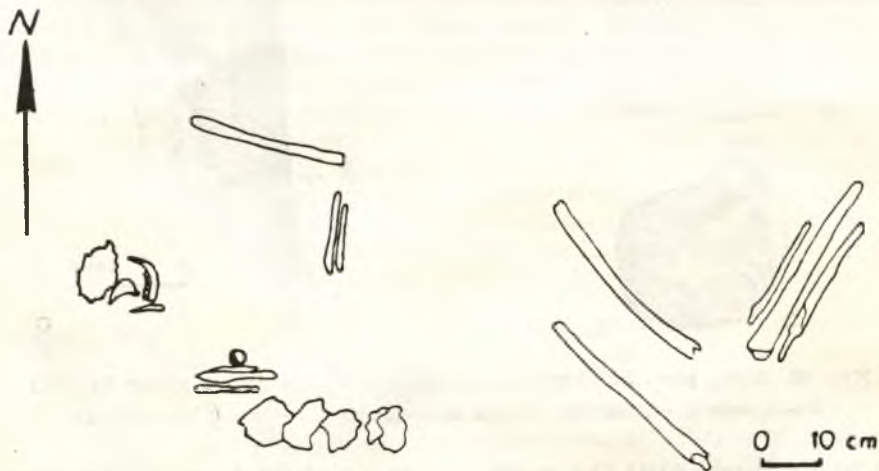

Ryc. 61. Złota, pow. Sandomierz,
„Grodzisko I”. Inwentarz grobu
25 (299)

a — siekierka krzemieniasta; b — wisiorzek z muszli

menty czaszki, kości długich kończyn i żeber (ryc. 62). Na jednej z kości długich ręki znajdował się zgięty drut miedziany czy brązowy o przekroju owalnym, z jednym końcem zaokrąglonym. Dł. 8,9 cm i szer. 0,3 cm (ryc. 62a, 63). Oprócz tego znaleziono skorupę zdobioną pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi.

Grób 27 (335). Jamowy, o rzucie mniej więcej prostokątnym, 326 × 230 cm, głęb. 290 cm. Kierunek: NW — SE. Zawierał na różnych głębokościach dwa szkie-

Ryc. 62. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 20 (300)

lety ludzkie (ryc. 64). Na dnie jamy leżał na lewym boku szkielet zdekompletowany, z nogami silnie podkurczonymi i rękami skierowanymi ku twarzy. Kierunek szkieletu: SE (czaszka) — NW. Czaszka była zgnieciona i twarzą skierowana w stronę południowo-zachodnią. Kości długie pokruszone i niekompletne. Brak kręgosłupa i pozostałych kości (ryc. 65, B; 64). W zgięciu rąk leżało kilka ozdób bursztynowych, obok czaszki pokruszone ozdoby z bursztynu, poniżej nosa kółko z bursztynu. W północno-zachodniej części były trzy naczynia całe i dwa we fragmentach (ryc. 65, I-IV).

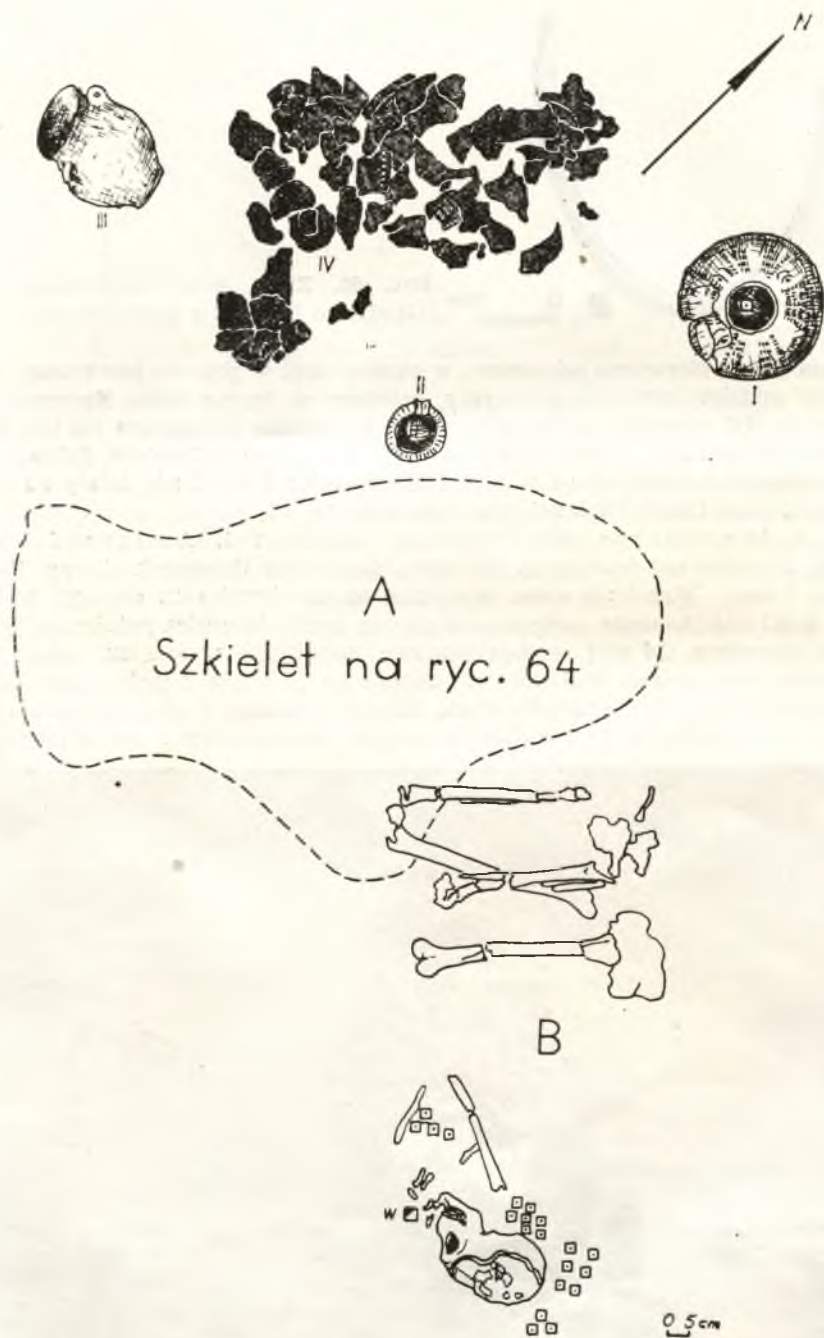
Ryc. 63. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Druć z grobu 26 (300)

25 cm ponad pierwszym szkieletem, w okolicy stóp, w poprzek pierwszego, leżał skurczony szkielet dojrzałego mężczyzny, położony na lewym boku. Kierunek: NE (czaszka) — SW. Czaszka leżała na lewym boku, twarzą skierowana ku południowo-wschodowi. Z tyłu za nią leżała dolna szczeka. Ręce zgięte w łokciach. Żebra, kręgi i inne drobne kości rozrzucone w nieładzie. Miednica i kości nóg leżały na pierwotnym miejscu. Drobnych kości stóp brak (ryc 64; 65, A).

Opis inwentarza przy pierwszym szkielecie: 1. Amfora dwuuszna jajowata, z karbowaną krawędzią. Gładzona. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa brunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 20,2 cm, śr. brzuśca 22 cm (ryc. 65, III; 66a). 2. Amfora baniasta, zdobiona na granicy szyjki i brzuśca pojedynczą poziomą linią sznurową. Od niej opadają pionowo, pojedyncze w miejscu uszek i po dwa między nimi, pasma frędzelkowate złożone na przemian z podwójnych odcinków słupków i łuczków stempelkowych. Między pasmami biegną pionowe rzędy łuczków. Słabo gładzona. Domieszka tłucznia. Barwa brunatna i szara. Wypalenie

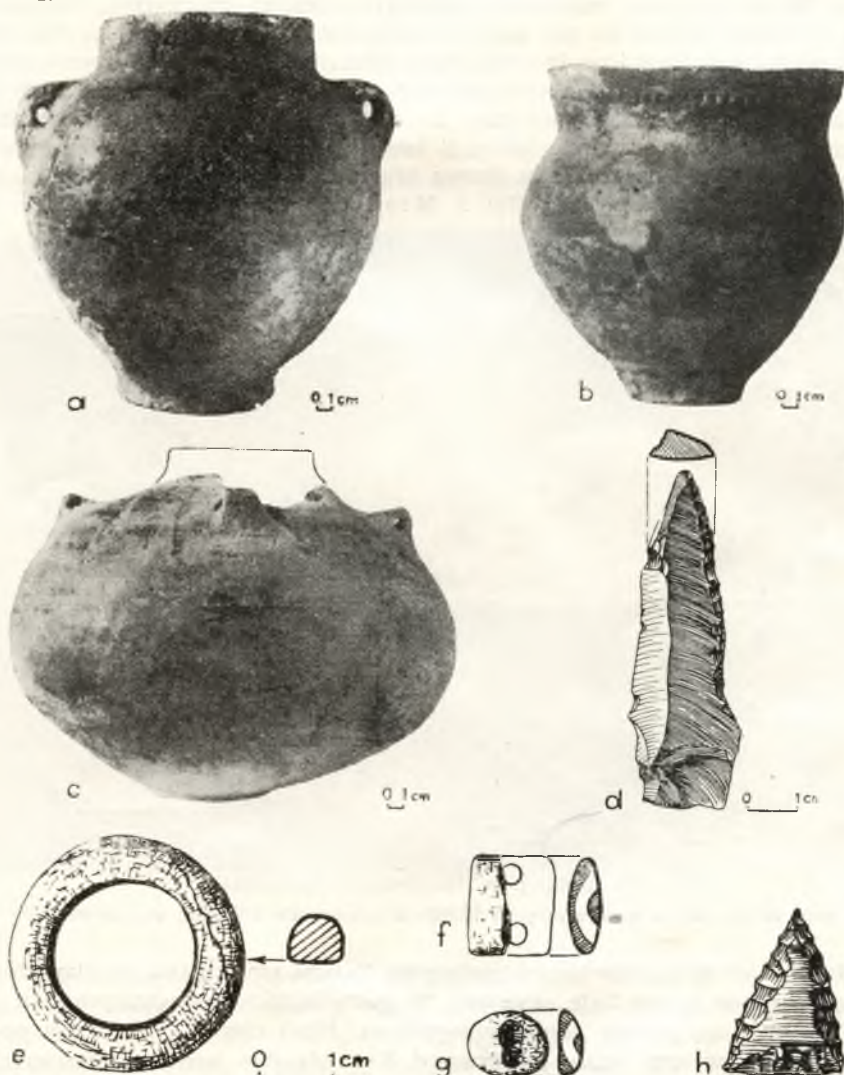

Ryc. 64. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 27 (335)

Ryc. 65. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu
27 (335)

słabe. Wys. ok. 22 cm, śr. brzuśca 29 cm (ryc. 65, I; 66c). 3. Naczynie workowate zdobione na kołnierzu odciskami palca. Gładzone twardym narzędziem. Domieszka tłucznia. Barwa brunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 21 cm, śr. otw. 22,2 cm (ryc. 65, IV; 66b). 4. Misa z ornamentem stempelkowym (zagubiona). 5. Kubek z uchem „ansa lunata” oraz ornamentem sznurowym i promienistym (zagubiony — ryc. 65, II). 6. Zawieszka bursztynowa w kształcie obrączki, śr. 3,1 cm, grub. 0,8 cm (ryc. 66e). 7. Trzynaście czworokątnych wisiorków bursztynowych z otworkiem w kształcie litery V. Dł. krawędzi 1,1—1,3 cm (ryc. 66f). 8. Pięć okrągłych wisiorków z otworkiem w kształcie litery V. Śr. 0,8—1,3 cm (ryc. 66g).

Ryc. 66. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 27 (335)
 a-c — naczynia; d — nóż krzemienisty; e — obrączka bursztynowa; f, g — wisiorki
 bursztynowe; h — grocik krzemienisty

Opis inwentarza przy drugim szkielecie: 1. Nóż na wiórze, załuskany na jednej krawędzi. Wiór pochodzi z kongrecji ze złoża wtórnego. Krzemień szary, biało nakrapiany. Dł. 6,2 cm (ryc. 66d). 2. Trójkątny grocik z krzemienia szarego, biało nakrapianego. Dł. 2,2 cm (ryc. 66h). 3. Trzy drobne odłupki z krzemienia szarego, biało nakrapianego.

Grób 28 (336). Jamowy, częściowo wcześniej wyeksplorowany, o rzucie nieregularnie owalnym, 270 × 150 cm, głęb. 50 cm. Kierunek: W — E. Dno wyłożone płytami kamiennymi. Szkielet niezachowany.

Inwentarz niekompletny: 1. A mfora baniasta czterouszna, z karbowaną krawędzią. Szyjka zdobiona podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Na granicy szyjki i brzuśca biegnie szereg słupków stempelkowych. Od niego opadają, pojedynczo w miejscu uszek i po dwa lub trzy między nimi, pasy frędzelkowate złożone z odcinków łuczków stempelkowych. Między niektórymi pasami biegną rzędy złożone z takich samych łuczków. Niżej, na największej wydętości brzuśca, obiega naczynie pas złożony z szeregu kreski i trzech szeregów łuczków stempelkowych. Słabo gładzona. Domieszka piasku. Barwa brunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 21,5 cm, śr. brzuśca 28,3 cm (ryc. 67a). 2. Miśeczka z karbowaną krawędzią. Pod

Ryc. 67. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”

grób 28(336); a-c — naczynia; grób 29(320): d — wisiorek z muszli; e — muszelka

nią zdobiona dwiema podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi, między którymi biegną podwójne faliste linie sznurowe. W zakłębłościach zewnętrznych linii fali- stych znajdują się po trzy słupki stempelkowe. Niżej biegną dwa szeregi podob- nych słupków, w tym dolny przerywany. Krawędź dna nacinana. Powierzchnia niegładzona. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypale- nie słabe. Wys. 6,8 cm, śr. otw. 13,8 cm (ryc. 67b). 3. Misa nieornamentowana, gładzona, z zewnątrz pokryta czarniawymi plamkami nieokreślonego charakteru.

Domieszka tłuczonych skorup. Barwa czerwona i szara. Wypalenie dobre. Wys. 7,5 cm, śr. otw. 13,5 cm (ryc. 67c). 4. Czarka z ornamentem falistym sznurowym i stempelkowym (zagubiona). 5. Kilkanaście odłupków, w tym kilka wiórów, m. in. z krzemienia szarego, biało nakrapianego (zagubione). 6. Dwadzieścia jeden ułamków naczyń typu ceramiki malowanej.

Grób 29 (320). Jamowy, zniszczony, głęb. 25 cm. Na planie cmentarzyska nie zaznaczony. Zachowały się tylko: mała ilość kości, płyta kamienna, nieornamentowane skorupy, dwa wióry, w tym jeden z krzemienia woskowoczekoladowego, drobne okruchy bursztynu (zagubione), 68 wisiorów z muszelek stożkowatych (ryc. 67d) i dwie muszle: stożkowata i spiralna (ryc. 67e).

Grób 30 (399a). Jamowy, 120 × 70 cm, głęb. ok. 100 cm. Kierunek: N — S. Naruszył rów osady kultury ceramiki malowanej, o czym świadczył „profil grobu na rowie”. Zawierał niekompletne szkielety czterech osobników (ryc. 68). Trzy z nich leżały obok siebie, zwrócone czaszkami w kierunku SSE. Na stronie wschodniej leżał szkielet największego z nich (ryc. 69 a). Był położony na wznak, przy kościach krzyża urywał się. Twarzą zwrócony nieco ku górze w stronę wschodnią.

Ryc. 68. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobów 30 (399a) i 31 (399a)

Kości ramieniowe rąk skrzyżowane na piersiach (ryc. 69, a, α). Na pierwotnym miejscu zachowały się: kręgosłup, żebra, kość ogonowa, czaszka, część kości rąk. Z kości nóg zachowało się tylko prawe udo (ryc. 69, a, β). Pozostałych brak. Obok niego leżały dwa szkielety mniejsze, skierowane podobnie jak poprzedni. Szkielet środkowy zwrócony twarzą ku południowi (ryc. 69, b); trzeci — ku północy (ryc. 69, c). Obydwa silnie zdekompletowane. Czaszki prawdopodobnie na pierwotnym miejscu, mocno uszkodzone. Wiele kości z obydwu szkieletów jest przemieszanych

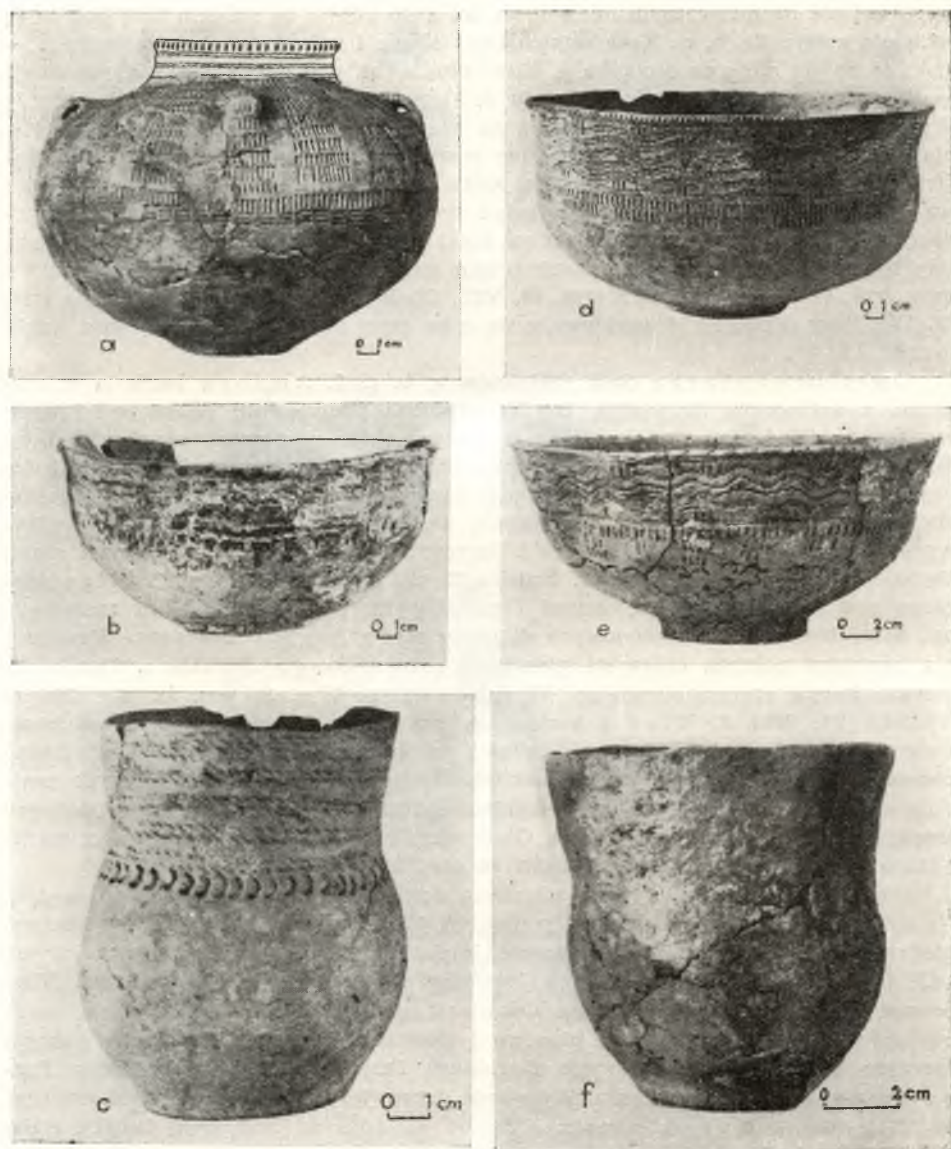
Ryc. 69. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”.
Plan zawartości grobów 30 (399a) i 31 (399a)

ze sobą i nie na pierwotnym miejscu, m. in. kość udowa ze stawem leżą pod szyją szkieletu a (ryc. 69, b, ε). Kość ramieniowa, udowa i goleniowa obok osobnika c — kości te należą może do osobnika a. Kości długie rąk porozrzucane w różnych miejscach grobu, przeważnie koło szkieletu d, który tworzył bezładne skupisko u stóp poprzednich szkieletów. Czaszka leżała na prawej skroni, zwrócona twarzą ku północy. Obok niej znaleziono niekompletne resztki przemieszanych ze sobą kości długich, żeber i innych drobnych w ilości kilku sztuk (ryc. 69, d, v — kość ramieniowa, δ — kość goleniowa). W czasie badań stwierdzono, że przy czterech wymienionych szkieletach brakuje w sumie dwu kości udowych i dwu goleniowych. Inwentarz był następujący: przy czaszkach trzech szkieletów (a, b, c) stały rzędem dwie misy (ryc. 69, V, VI) i amfora (ryc. 69, VII). Obok nich leżała płyta wapienna (ryc. 69, IV). Przy szkielecie d znajdowały się misa (ryc. 69, VIII) i w niej dwa kubki (ryc. 69, IX, X).

Opis inwentarza obok szkieletów a, b, c: 1. Amfora baniasta czterosusznna, z karbowaną krawędzią. Szyjka zdobiona podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Pod nimi biegnie szereg pionowych słupków stempelkowych. Od niego opadają do połowy wysokości brzuśca, pojedynczo w miejscu uszek i po trzy między nimi, pasma złożone z odcinków słupków stempelkowych. Pod nimi biegnie pasmo złożone z szeregu pionowych i poziomych, ułożonych po trzy, słupków stempelkowych. Gładzona. Domieszka tłuczni i tłuczonych skorup. Barwa brunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 16 cm, śr. brzuśca 23 cm (ryc. 69, VII; 70a). 2. Misa zdobiona pod krawędzią pojedynczymi i podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Niżej biegnie szereg pionowych słupków stempelkowych. Gładzona. Wewnątrz i z zewnątrz pokryta czarnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Domieszka piasku. Barwa czerwobrunatna. Wypalenie słabe. Wys. 8,8 cm, śr. otw. 18 cm (ryc. 69, VI; 70b). 3. Misa z karbowaną krawędzią. Na górnej partii zdobiona dwiema podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi, między którymi biegną podwójne faliste linie sznurowe. W zakłębłościach zewnętrznych linii falistych znajdują się po trzy pionowe słupki stempelkowe. Niżej biegną dwa szeregi podobnych słupków, w tym dolny przerywany. Gładzona. Domieszka piasku. Barwa brunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 12,7 cm, śr. otw. 24,8 cm (ryc. 69, V; 70d).

Opis inwentarza przy szkielecie d: 1. Misa z karbowaną krawędzią. Na górnej partii zdobiona dwiema podwójnymi poziomymi liniami, między którymi biegną podwójne faliste linie sznurowe. Miejscami w zakłębłościach zewnętrznych linii falistych znajdują się po dwa lub trzy pionowe słupki stempelkowe. Niżej biegnie szereg podobnych słupków. Od niego opadają pasma złożone z poziomych odcinków słupków odcisniętych pionowo i ukośnie. Gładzona. Z zewnątrz pokryta czarnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa brunatnoczerwona i szara. Wypalenie dobre. Wys. 8,3 cm, śr. otw. 23 cm (ryc. 69, VIII; 70e). 2. Kubek esowaty, zdobiony podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi, pod którymi biegnie szereg łuczków stempelkowych. Słabo gładzony. Wewnątrz pokryty czarnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 9,7 cm, śr. otw. 7,2 cm (ryc. 69, IX; 70c). 3. Kubek esowaty, niegładzony. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa brunatna. Wypalenie dobre. Wys. 10 cm, śr. otw. 9,5 cm (ryc. 69, X; 70f).

Grób 31 (399a). W odległości ok. 45 cm od naczyń przy szkieletach a, b, c w grobie 30 (399a) znajdowały się w rzędzie dwa połączone naczynia kultury łockiej: kubek (ryc. 69, I) i amfora (ryc. 69, II), oraz fragment pucharu na pustej nóżce kultury ceramiki malowanej (ryc. 69, III) i uszkodzona czaszka ludzka położona na prawej skroni i zwrócona twarzą ku północy (ryc. 69e). J. Żurowski przy-

Ryc. 70. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 30 (399a)

puszczał, że skupienie to stanowi jeden zespół z grobem 30 (399a), a czaszka stanowi ofiarę złożoną zmarłym. Tymczasem, jak widać na ryc. 68, było ono oddzielone od grobu 30 (399a) pasem jasnego, nie rozkopanego, jak się zdaje, lessu. Tym samym nie wchodziło więc w skład inwentarza przy szkieletach a, b, c, z czym łączy się również znaczne oddalenie. Najprawdopodobniej mamy tutaj do czynienia z pozostałością odrębnego grobu.

Opis inwentarza: 1. Amfora baniasta, zdobiona na szyjce dwiema podwójnymi poziomymi i kilku falistymi pojedynczymi liniami sznurowymi. Niżej bieżą cztery szeregi słupków stempelkowych, w tym dwa przerywane. Gładzona. Domieszka tłuczonych skorup i piasku. Barwa brunatna. Wypalenie dobre. Wys. 16,5 cm, śr. brzuśca 15,5 cm (ryc. 69, III; 71a). 2. Kubek esowaty z krawędzią

Ryc. 71. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”

grób 31(399a): a, b — naczynia; grób 32(318): c — ułamek ozdoby brązowej; d — fragment naczynia

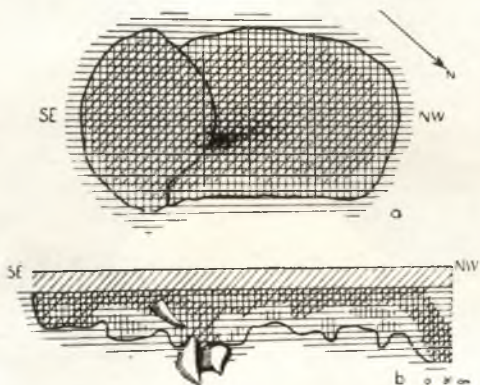
częściowo od zewnątrz nacinaną. Pod nią pojedyncze poziome linie sznurowe i niżej szereg pionowych słupków stempelkowych. Nierówny i słabo gładzony. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa szara i czerwonobrunatna. Wypalenie dobre. Wys. 16,5 cm, śr. otw. 16,5 cm (ryc. 69, I; 71b).

Grób 32 (318). Jamowy, głęb. 20 cm, zniszczony, ze szkieletem skurczonym, położonym na lewym boku. Kierunek szkieletu: SW (czaszka) — NE. Zwrócony frontem ku północo-wschodowi, twarzą ku północo-zachodowi. Poniżej czaszki leżało „kółeczko” z drutu brązowego (ryc. 71c), odpadek krzemienisty i skorupy. Pod grobem znajdowała się płytką jama nr 322. Zawierała ona „części większego naczynia,

którego brzegi posiadają wałki plastyczne poziome i pionowe, ornament sznurowy poziomy i małe guzki”.

Opis inwentarza: 1. Dwa ułamki ozdoby w kształcie kółka z drutu brązowego, o grub. 0,15 cm, przypuszczalna śr. ok. 2 cm (ryc. 71c)¹⁴. 2. Fragment górnej części naczynia kultury amfor kulistych, z szerokim otworem i ze śladami po oderwanym uszku. Pod krawędzią dwa poziome pasma, każde złożone z dwu linii sznurowych i dwu szeregu łuczków stempelkowych. Nieładzono. Gлина schudzona. Barwa brunatna. Wypalenie dobre. Śr. otw. 17 cm (ryc. 71d). 3. Dwa-dzieścia trzy fragmenty ceramiki złocistej, w tym jeden zdobiony potrójną poziomą i falistą linią sznurową. 4. Dziewięćnaście fragmentów ceramiki kultury pucharów lejkowatych. 5. Dwa odłupki, w tym jeden z krzemienia woskowoczekoladowego. 6. Trzy kamyczki, w tym jeden starty na części powierzchni.

Grób 33 (325). Jamowy, o rzucie owalnym, ok. 400 × 170 cm, głęb. 150 cm. Kierunek: NW — SE. W południowo-wschodniej części znajdowały się położone jeden na drugim trzy duże bloki kamienne (ryc. 72b). Pośrodku grobu leżało pięć

Ryc. 72. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan poziomy i pionowy grobu 33 (325)

szkieletów ludzkich, ułożonych w dwóch skupieniach (ryc. 73; 74). Kierunek ułożenia szkieletów był zgodny z kierunkiem grobu. Na stronie południowo-wschodniej leżały dwa szkielety, skierowane do siebie nogami (ryc. 74, c, d). Szkielet d był niekompletny. Pozostały z niego tylko rozwleczone dwie kości udowe, kości długie jednej ręki i fragmenty czaszki. Układ kości wskazywał, że leżał on na prawym boku i był skierowany czaszką w stronę północno-zachodnią. Obok miejsca, gdzie powinna być czaszka, znajdowały się kubek i kilka odłupków krzemiennych. Kości szkieletu c leżały w zakłóconym porządku anatomicznym. Położenia szkieletu nie da się określić. Był zwrócony czaszką w stronę południowo-wschodnią. Czaszka uszkodzona, zwrócona twarzą w tę samą stronę, leżała na kości ramieniowej. Z tyłu czaszki znajdowała się dolna szczęka. Pozostałe kości leżały w bezładnym skupieniu i stykały się ze szkieletem d. W miejscu kręgosłupa były fragmenty miednicy,

¹⁴ Badania metaloznawcze dokonane w Warszawie wykazały następujący skład chemiczny tego brązu: miedź 88,2%, cynk 11%, różne domieszki 0,8%. Informacji tej udzielił mi dr T. Dziekoński w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN w Warszawie.

Ryc. 73. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 33 (325)

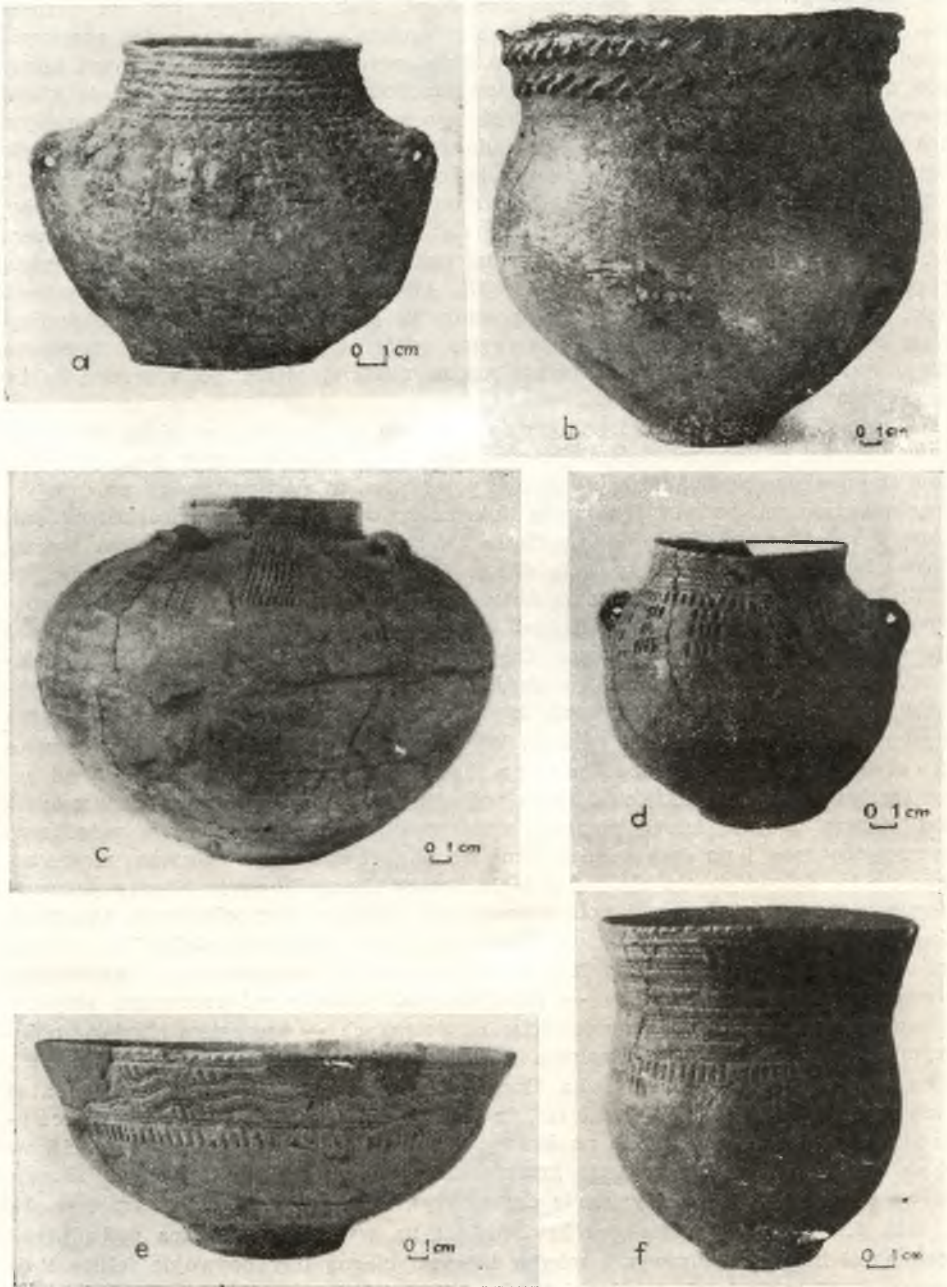
na nich kość goleniowa, a pod nią dwie kości udowe, wyprowadzone z naturalnego położenia i zwrócone do siebie stawami biodrowymi. Wśród kości na styku szkieletów były trzy naczynia (ryc. 74, XI-XIII), przed i na czaszce osobnika c po jednym grociku krzemionym (ryc. 74, XIV). W południowo-zachodniej stronie grobu znajdowały się trzy szkielety, ułożone równolegle do poprzednich. Dwa należały do osobników dorosłych, w tym jeden do mężczyzny (ryc. 74, a, b), i jeden do dziecka (ryc. 74, e). Szkielety dorosłych leżały na wznak. Były skierowane do siebie nogami i stykały się miednicami. Szkielet a leżał na części szkieletu b, czaszką skierowany w stronę południowo-wschodnią i twarzą ku górze. Pochowany był chyba później od szkieletu b, gdyż był bardziej kompletny i leżał w płytszej partii grobu i bliżej bloków kamiennych, które jakby zasłaniały wchód. Górna część jamy grobowej była zniszczona. Być może, był to grób niskowy. Nogi szkieletu a były bardzo silnie zgięte i cofnięte w kierunku miednicy w ten sposób, że gołęń i uda leżały prawie równolegle. Jedna z kości udowych została znaleziona w pozycji przeciwnej do układu anatomicznego. Kości rąk znaleziono w nienaturalnym położeniu: kości łokciowe lewej ręki leżały równolegle do kości ramieniowej, przy tym zauważono o jedną kość łokciową za dużo. Palce znajdowały się pod szczęką i koło czaszki. Ręce były silnie zgięte, podobnie jak i nogi. Kręgosłup, żebra, miednica i inne kości były przeważnie zachowane. W pobliżu czaszki leżał rozbity kubek (ryc. 74, XVII). Szkielet b miał nienaruszone kręgi i żebra. Jego dolna partia była przykryta szkieletem a. Czaszka była zwrócona w stronę południo-

Ryc. 74. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 33 (325)

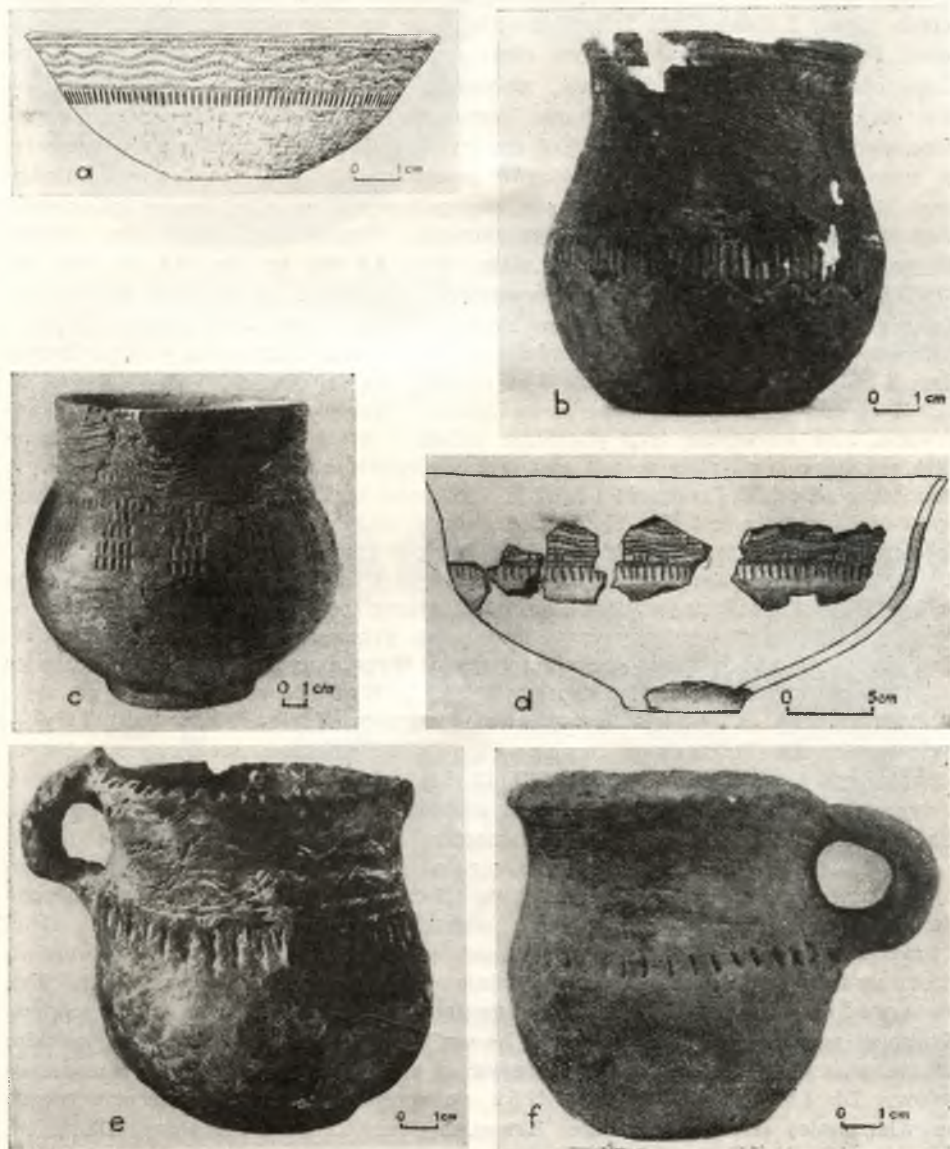
wo-zachodnią, twarzą ku południo-zachodowi. Tułów ułożony był na wznak. Ręce zgięte: prawa złożona w pasie, lewa odsunięta w bok. Jedna goleń przykryta miednicą szkieletu a, druga na wierzchu. Uda były wyciągnięte ze stawów i leżały pod czaszką szkieletu a. Przy południowo-zachodniej ścianie grobu, obok klatki piersiowej i tyłem do szkieletu b, wzdłuż jego prawego ramienia, leżał na prawym boku skurczony szkielet dziecka. Dokładnego położenia szkieletu nie można było odtworzyć na skutek złego zachowania kości. Obok czaszki dziecka i szkieletu b leżały dwa kubki (ryc. 74, VI, VII). Oprócz tego w północno-zachodniej części grobu, w pobliżu szkieletów a i b, znajdowało się w różnym stanie zachowania siedem naczyń (ryc. 74, I-III, V, VIII-X) i jedna pokrywka (ryc. 74, IV), jakby zsunięta z przechylonej obok amfory (ryc. 74, II), kilkudziesiąt odłupków krzemienych (ryc. 74, XV) i pod amforą nóż krzemieny. W grupie tej było naczynie workowate odwrócone dnem do góry, wewnątrz puste; tylko na wysokości kołnierza znajdowała się pod nim „warstewka bardzo miękkiej ziemi, po wierzchu jakby spopieliałej” (ryc. 74, I).

Opis inwentarza: 1. Amforka kulista czterouszna, zdobiona na szyjce pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi. Niżej biegnie szereg owalnych dołków stempelkowych, od którego opadają, pojedynczo w miejscu uszek i po dwa lub trzy między nimi, podwójne pionowe linie sznurowe obramowane podłużnymi dołkami stempelkowymi. Dno lekko wklęsłe. Gładzona. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa brunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 10 cm, śr. brzuśca 10 cm (ryc. 74, VIII; 75a). 2. Amforka baniasta dwuuszna z karbowaną krawędzią. Szyjka zdobiona podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi, pod którymi biegnie szereg pionowych słupków stempelkowych. Od niego opadają między uszkami pasma złożone z trzech poziomych odcinków słupków stempelkowych. W miejscu uszek występują pionowe szeregi poziomych kresk stempelkowych. Gładzona. Domieszka piasku. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 11,6 cm, śr. brzuśca 12 cm (ryc. 74, XII; 75d). 3. Amfora baniasta czterouszna z krawędzią od zewnątrz karbowaną. Na szyjce zdobiona podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi, pod którymi biegnie szereg pionowych stempelków. Od nich opadają pojedynczo w miejscu uszek i po dwa między nimi, do ok. $\frac{3}{4}$ wysokości naczynia, rozszerzające się ku dołowi pasma złożone z 9—10 kresk stempelkowych. Między pasmami biegną pionowe pojedyncze i podwójne szeregi łuczków stempelkowych. Gładzona. Domieszka tłucznia i piasku. Barwa brunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 21 cm, śr. brzuśca 27 cm (ryc. 74, II; 75c). 4. Pokrywka miseczkowata z karbowaną krawędzią. Zdobiona: na dnie — pojedynczymi podwójnymi szeregami słupków stempelkowych, ułożonych promieniście; na ściankach — szeregiem słupków obiegających je przy dnie oraz pięcioma podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Nierówna, niegładzona. Domieszka tłuczonych skorup i piasku. Barwa brunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 3,5 cm, śr. otw. 12 cm (ryc. 74, IV; 77a). 5. Naczynie workowate zdobione na krawędzi i pod nią trzema szeregami odcisków palca. Wyrównywane narzędziem grzebieniatym. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa brunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 24,5 cm, śr. otw. 24,5 cm (ryc. 74, I; 75b). 6. Misa zdobiona pod krawędzią i na wypukłości brzuśca podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi, między którymi biegną trzy podwójne faliste linie sznurowe. W zakleszczeniach górnej i dolnej linii falistej znajdują się po dwie lub trzy ukośne kreski stempelkowe. Na największej wypukłości brzuśca biegnie szereg ukośnych słupków stempelkowych. Gładzona. Domieszka tłuczonych skorup i piasku. Barwa brunatna. Wypalenie słabe. Wys. 10,2 cm, śr. otw. 22,7 cm (ryc. 74, XIII; 75e). 7. Fragmenty misy zdobionej pod krawędzią podwójnymi falistymi

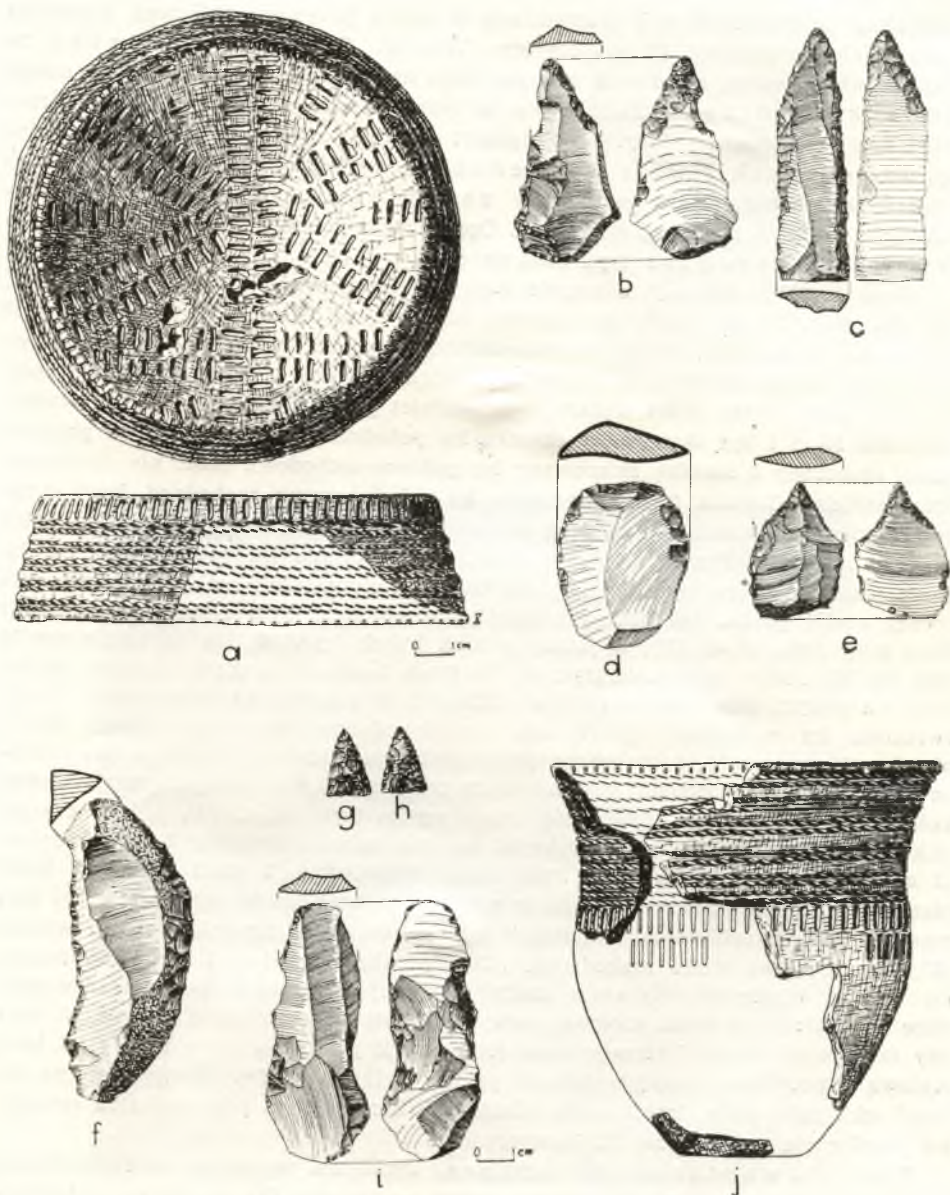
Ryc. 75. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 33 (325)

i niżej podwójną poziomą linią sznurową, pod którą biegnie szereg pionowych słupków stempelkowych. W zakłęsłościach dolnej linii falistej znajdują się po dwa lub trzy pionowe słupki stempelkowe. Nieglądzone. Barwa brunatna. Domieszka żwiru. Wypalenie dobre. Prawdopodobna wys. 13,5 cm, śr. otw. ok. 31 cm (ryc. 76d). 8. Misa zdobiona pod krawędzią podwójnymi poziomymi i falistymi liniami sznurowymi, pod którymi biegnie szereg pionowych słupków stempelkowych. Gładzona. Domieszka tłuczonych skorup i piasku. Barwa jasnobrunatna

Ryc. 76. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 33 (325)

i szara. Wypalenie dobre. Wys. 6,4 cm, śr. otw. 18 cm (ryc. 74, XI; 76a). 9. K u b e k esowaty z krawędzią od zewnątrz karbowaną. W górnej partii zdobiony podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi, pod którymi bieżą w dwu rzędach szeregiem i w odcinkach pionowe słupki stempelkowe. Słabo gładzony. Domieszka piasku. Barwa brunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 14,3 cm, śr. otw. 12,8 cm (ryc. 74, XVII; 75f). 10. N a c z y n i e szerokokotworowe typu amfory, z karbowaną krawędzią. Górna partia zdobiona dwiema podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi, między którymi bieżą podwójne faliste linie sznurowe. W zakleszczeniach górnej i dolnej linii falistej znajdują się po trzy pionowe słupki stempelkowe. Pod ornamentem sznurowym bieżą szereg słupków stempelkowych, a od niego opadają pasma frędzlowate, złożone z kilku poziomych odcinków słupków stempelkowych. Słabo gładzone. Domieszka piasku. Barwa brunatna. Wypalenie słabe. Wys. 14 cm, śr. otw. 11,5 cm (ryc. 74, III; 76c). 11. K u b e k esowaty, na górnej partii zdobiony podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Między nimi bieżą szeregi ukośnych kresek stempelkowych, a niżej szereg pionowych słupków stempelkowych i linia zygzakowata. Niegładzony. Domieszka piasku. Barwa szara i brunatna. Wypalenie słabe. Wys. 8,5 cm, śr. otw. 6,3 cm (ryc. 74, VI; 76b). 12. F r a g m e n t y k u b k a esowatego z krawędzią od zewnątrz karbowaną. Na górnej części podwójne poziome linie sznurowe. Niżej dwa szeregi słupków stempelkowych, w tym dolny przerywany. Niegładzone. Domieszka piasku. Barwa szara i brunatna. Wypalenie słabe. Wys. ok. 10,5 cm, śr. otw. ok. 10,3 cm (ryc. 77j). 13. K u b e k esowaty z uchem „ansa lunata”. Krawędzie uszka i wylewu karbowane. Pod krawędzią trzy podwójne faliste i niżej dwie pojedyncze poziome linie sznurowe. Pod nimi szereg pionowych słupków stempelkowych. Niegładzony. Domieszka tłucznia. Ornament i ścianki wykonane bardzo niestarannie. W połowie wysokości naczynia jest ślad zlepiania ścianki z dwóch części. Barwa od brunatnej do ciemnoszarej. Wypalenie bardzo słabe. Wys. 9 cm, śr. otw. 8,3 cm (ryc. 74, X; 76e). 14. K u b e k esowaty z uszkiem taśmowym i karbowaną krawędzią. Pod nią podwójne poziome linie sznurowe, a niżej szereg pionowych kresek stempelkowych. Niegładzony, wyrównywany narzędziem grzebieniowym. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie dobre. W naczyniu było kilka ułamków kości, nie wiadomo czy ludzkich. Wys. 8,5 cm, śr. otw. 7 cm (ryc. 74, VII; 76f). 15. K u b e k z ornamentem sznurowym i słupkowym (zagubiony — ryc. 74, V). 16. P o t r z a s k a n e n a c z y n i k o z ornamentem sznurowym falistym i słupkowym (zagubione — ryc. 74, IX). 17. S i e d e m u ł a m k ó w c e r a m i k i z ł o c k i e j, w tym fragment górnej części naczynia, zdobionego dołkami i liniami sznurowymi, oraz fragment ścianki naczynia z ornamentem w postaci słupków stempelkowych i linii sznurowych. 18. D w a t r ó j k a t n e g r o c i k i. Jeden z krzemienia pasiastego i jeden szarego, biało nakrapianego. Dł. po 1,7 cm (ryc. 77g, h). 19. Z ł a m a n y u p o d s t a w y n ó ż n a w i ó r z e, o zwężonym wierzchołku. Wierzchołek z dwóch stron i krawędzie boczne na stronie wierzchniej załuskane. Jedna krawędź z obydwu stron wyświecona. Krzemień szary, biało nakrapiany. Dł. 6,7 cm (ryc. 77c). 20. Ś w i d e r n a k r ó t k i m w i ó r z e, z e z w ęż o n y m i z a s z c z e r b i o n y m w i e r z c h o ł k i e m. Krzemień szary, biało nakrapiany. Dł. 5,4 cm (ryc. 77b). 21. Ś w i d e r n a k r ó t k i m w i ó r z e, z o s t r z e m p r a c u j ą c y m w y k o n a n y m u p o d s t a w y. Krzemień woskowoczekoladowy. Dł. 3,6 cm (ryc. 77e). 22. N ó ż n a w y g i ę t y m w i ó r z e. Krawędzie boczne na wierzchniej stronie załuskane. Krzemień szary, biało nakrapiany. Dł. 8 cm (ryc. 77f). 23. P o d w ó j n y o b l ę c z n i k n a w i ó r z e. Krzemień szary, biało nakrapiany. Dł. 6,4 cm (ryc. 77i). 24. D r a p a c z n a k r ó t k i m, p r a w i e o w a l n y m o d l u p k u,

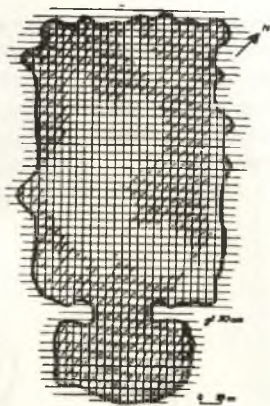
Ryc. 77. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 33 (325)
 a — pokrywka; b, e — świdry krzemienne; c, f — noże krzemienne; d — drapacz krzemienny,
 g, h — grociki krzemienne; i — obłęcznik krzemienny; j — fragmenty kubka

załuskany na wierzchołku i krawędziach w partii przywierzchołkowej. Krzemień szary, biało nakrapiany. Dł. 4,4 cm (ryc. 77d). 25. Odłupek i odpadek ze śladami użytkowania, z surowca szarego, biało nakrapianego. 26. Trzydzieści cztery odpadki i odłupki produkcyjne, w tym dwa wióry, niektóre z korą. Krzemień szary, biało nakrapiany. 27. Fragment rdzenia wiórowego, przepalony, oraz odłupek i wiór z krzemienia woskowoczekoladowego. 28. Dziewięć nieornamentowanych fragmentów ceramiki typu malowanej; bliższa lokalizacja w jamie grobowej nie znana. Oprócz tego ponad grobem znaleziono siedem ułamków ceramiki typu malowanej.

Grób 34 (328). Jamowy, o zarysie mniej więcej prostokątnym (ryc. 78), 330 × 200 cm, głęb. 90 cm, wyłożony płytami kamiennymi. Kierunek: N—S. Zawierał trzy szkielety (ryc. 79). W południowo-wschodniej części, na lewej skroni, zwrócona twarzą ku południowemu wschodowi, leżała czaszka i obok niej kilka kości rąk (ryc. 80c). Układ kości wskazuje, że szkielet przed zniszczeniem leżał wzdłuż kierunku N—S i był skierowany czaszką ku południowi. Obok niego, na prawym boku, skurczony i czaszką skierowany ku północo-zachodowi, leżał nie naruszony drugi szkielet. Czaszka twarzą zwrócona ku południowemu zachodowi. Nogi silnie przyciągnięte do siebie. Lewa ręka wyprostowana wzdłuż tułowia, tak że palce są przy miednicy. Prawa zgięta w łokciu i skierowana ku twarzy (ryc. 80, b). Obok czaszki amfora (ryc. 80, IV). Obydwa szkielety leżały na płytach. W północnej części grobu, w znacznym oddaleniu od nich, była reszta wyposażenia: dwie misy (ryc. 80, I, III), w jednej z nich kubek (ryc. 80, II), następnie szydło (ryc. 80, VI) i kilka krzemieni (ryc. 80, V). Obok bruku, w zachodniej części grobu, leżał na lewym boku trzeci szkielet, skierowany czaszką ku południowi. Twarz zwrócona ku zachodowi. Pierwotnie prawdopodobnie skurczony. Kości klatki piersiowej pomieszanę, żebra odsunięte w kierunku szkieletu b, ręce wyprowadzone z naturalnego położenia. Część miednicy położona 20 cm wyżej od reszty. Jedna kość udowa przekrecona. Obok nóg leżało szydło (ryc. 80, a, VI), a koło czaszki kilka krzemieni (ryc. 80, a, V). Szkielet ten tak opisał antropolog B. Miszkiewicz: „1 czaszka, 2 kości łokciowe (1 kość silnie uszkodzona), 2 kości udowe, 2 kości piszczelowe, 1 kość strzałkowa, 1 silnie uszkodzona kość miednicy. Osobnik był płci męskiej. Wiek określono na »adultus« (co ozn. dojrzały). Średnia wzrostu wynosi 157,9 cm. Czaszka silnie uszkodzona. „Cała puszka czaszki jest silnie wydłużona ku tyłowi. Występują wyraźnie ślady sztucznej deformacji po bandażowaniu: silne wgłębienie na kości czołowej powyżej łuków nadczołowych oraz w okolicy szwu wieńcowego i strzałkowego (bregma). Z powodu silnego ucisku na kość czołową i potyliczną przyjęła kształt prawie cylindryczny”¹⁵. Niewspółmierna do ilości szkieletów mała ilość naczyń, zdaniem J. Żurowskiego, przemawia za częściową eksploatacją grobu przez Z. Lenartowicza.

Opis inwentarza: 1. Amfora dwuuszna baniasta, z cylindryczną szyjką zdobioną odciskami sznura (zagubiona — ryc. 80, IV). 2. Misa z krawędzią częściowo karbowaną palcem. Pod nią zdobiona kilku podwójnymi falistymi liniami obramowanymi podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Niżej biegną dwa szeregi słupków stempelkowych, w tym dolny przerywany. W dolnej partii wewnątrz i z zewnątrz pokryta czarnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa brunatna. Wypalenie dobre. Wys. 31 cm,

¹⁵ Miszkiewicz, *Sztucznie...*, s. 1396—1406.

Ryc. 78. Złota, pow. Sandomierz,
„Grodzisko I”. Plan poziomy grobu
34 (328)

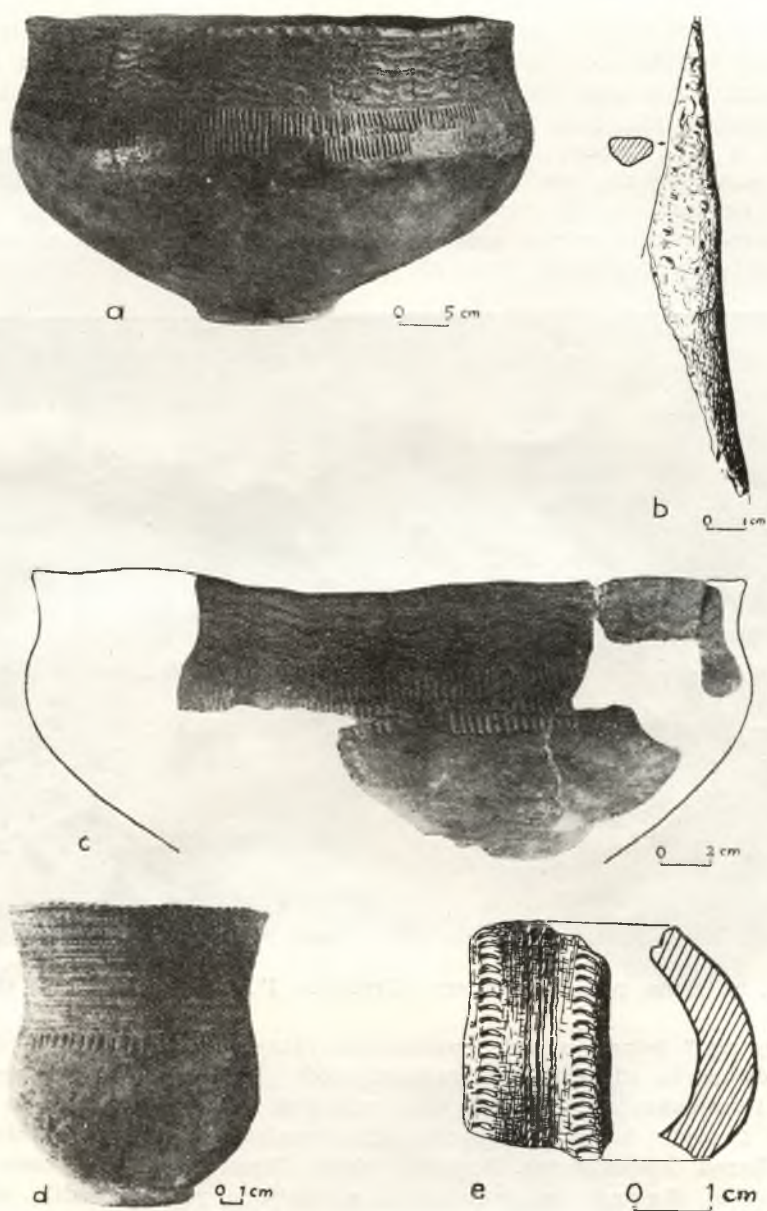
Ryc. 79. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu
34 (328)

śr. otw. 33 cm (ryc. 80, I; 81a). 3. Misa zdobiona kilku podwójnymi falistymi liniami, obramowanymi dwiema podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Niżej biegną dwa szeregi słupków stempelkowych, w tym dolny przerywany. Wyrównywana narzędziem grzebieniowatym i gładzona. Wewnątrz i z zewnątrz pokryta czarnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa brunatna. Wypalenie dobre. Wys. ok. 27 cm, śr. otw. ok. 28 cm (ryc. 80, III; 81c). 4. Kubek esowaty z karbowaną krawędzią. Na górnej partii

Ryc. 80. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”.
Plan zawartości grobu 34 (328)

zdobiony podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi, pod którymi biegnie szereg słupków stempelkowych. Gładzony. Domieszka piasku. Wypalenie słabe. Wys. 14 cm, śr. otw. 12,5 cm (ryc. 80, II; 81d). 5. Szydło kościane, złamane u podstawy, dł. 12,5 cm (ryc. 81b). Drugie szydło zagubione. 6. Fragment uszka taśmowego, zdobionego łuczkami stempelkowymi i liniami sznurowymi (ryc. 81e). 7. Jedenaście odłupków z krzemienia szarego, biało nakrapianego, dwa woskowoczekoladowe i dwa nieokreślonego pochodzenia. 8. Trzynaście skorup kultury pucharów lejkatych i kultury ceramiki malowanej.

Ryc. 81. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu
34 (328)

a, c, d — naczynia; b — szydło kościane; e — fragment uszka

Grób 35 (330). Jamowy, zdaniem J. Żurowskiego wyeksplorowany przez Z. Lenartowicza. Posiadał zarys nieregularny, zbliżony do kwadratu o boku 180 cm, głęb. 55 cm. Wypełnisko jamy tworzyła ciemnoszara ziemia przemieszana z lessem. Znalaziono tylko małą ilość drobnych kości i grudek polepy.

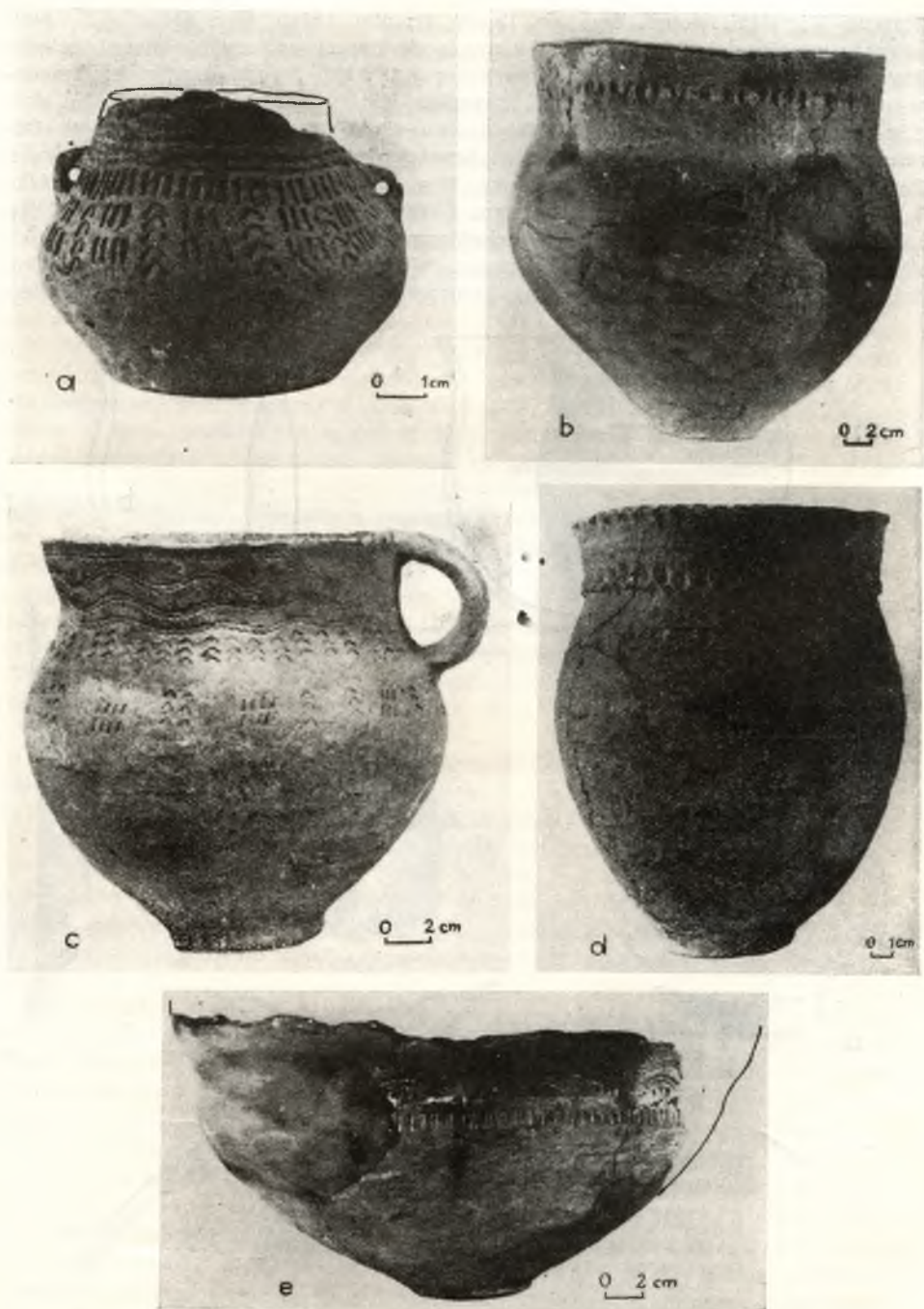
Grób 36 (331). Jamowy, o zarysie prawie prostokątnym, częściowo wyeksplorowany wcześniej, zdaniem J. Żurowskiego, przez Z. Lenartowicza. Kierunek: NW—SE. Zawierał resztki czterech szkieletów ludzkich.

W południowo-zachodniej części grobu znajdowały się przemieszane kości dwóch starszych osobników (ryc. 82). Towarzyszyły im: „krążek bursztynowy

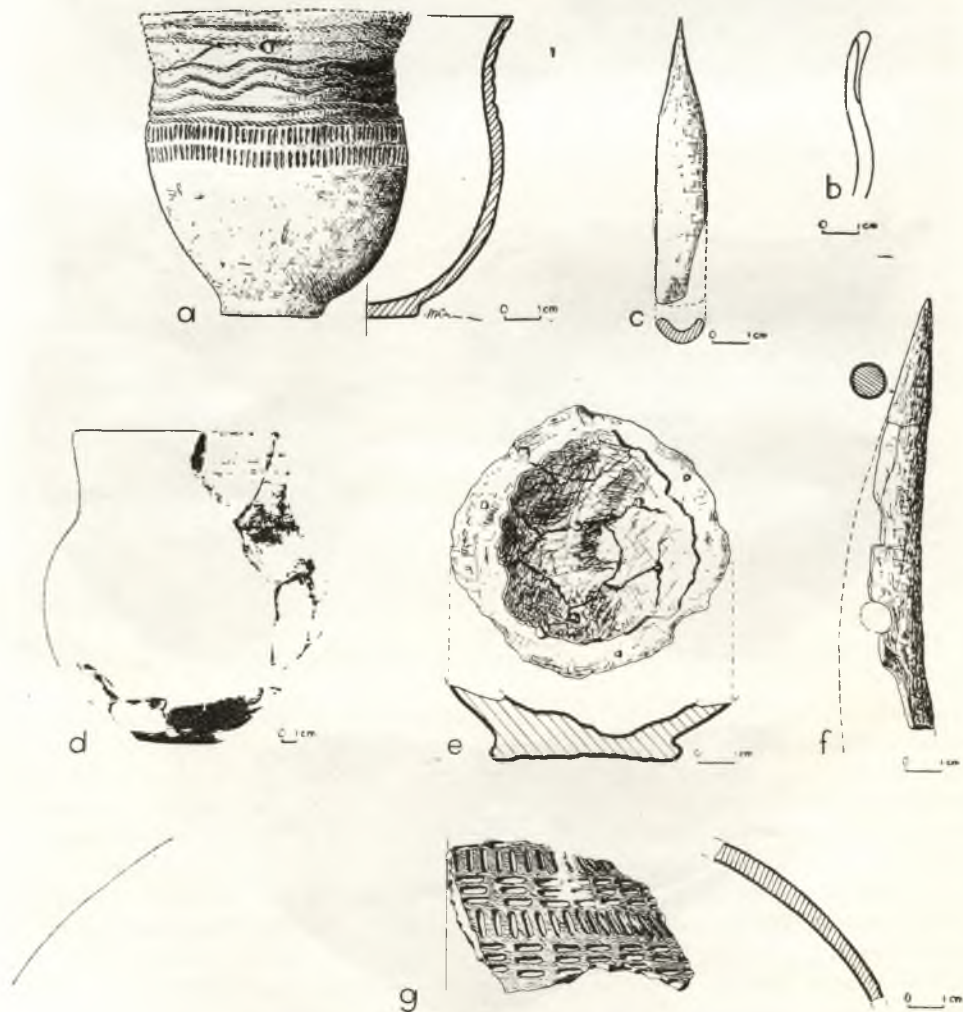
Ryc. 82. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 36 (331)

w okolicy szyi” jednego z nich i następujące naczynia: 1. Amforka dwustopkowa dwuoszna, zdobiona pod krawędzią podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi i szeregiem słupków stempelkowych. Pod nimi biegną podwójne odcinki słupków i rzędy łuczków stempelkowych. Niegładzona. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna. Wypalenie dobre. Wys. 4,8 cm, śr. brzuśca 7,5 cm (ryc. 83a). 2. Naczynie workowate zdobione pod krawędzią szeregiem dołków wykonanych palcem. Wyrównywane narzędziem grzebieniowatym. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasno- i ciemnobrunatna. Wypalenia dobre. Wys. 29 cm, śr. otw. 27 cm (ryc. 83b). 3. Fragment górnej części naczynia workowatego zdobionego na krawędzi i pod nią szeregiem dołków wykonanych palcem. Niegładzony. Domieszka tłuczni. Barwa brunatna i szara. Wypalenie dobre. 4. Fragmenty baniastego kubka, zdobionego pod krawędzią podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi i niżej szeregiem pionowych słupków stempelkowych. Gładzone. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna

Ryc. 83. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 36 (331)

i szara. Wypalenie dobre. Wys. ok. 19 cm, śr. otw. 14 cm (ryc. 84d). 5. Kubek esowaty zdobiony pod krawędzią dwiema podwójnymi poziomymi liniami, między którymi biegnie potrójna falista linia sznurowa. Niżej biegną dwa szeregi pionowych słupków stempelkowych. Pod krawędzią jest otworek o śr. 0,3 cm. Na profilu widoczny ślad zlepiania ścianki z dwu części (ryc. 84b). Niegładzony. Domieszka tłuczonych skorup. W ścianie brzuśca tkwi nieprzepalony ułamek kości. Barwa jasnobrunatna. Wypalenie słabe. Wys. 7,7 cm, śr. otw. 7 cm (ryc. 84a). 6. Kubek z ornamentem sznurowym i stempelkowym (zagubiony). 7. Misa zdobiona na górnej partii sześciu podwójnymi falistymi liniami i podwójną poziomą linią sznurową na załomie brzuśca. W zakłębłościach górnej i dolnej linii falistej znajdują się po dwa i trzy pionowe słupki stempelkowe. Niżej biegnie

Ryc. 84. Ziłota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 36 (331)

a — kubek; b — profil wylewu kubka; c — sztydo kościane; d, e, g — ułamki naczyń;
f — motyka rogowa

szereg słupków stempelkowych. Powierzchnia chropowata, wyrównywana narzędziem grzebieniowatym. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa szarobrunatna. Wypalenie dobre. Wys. ok. 16 cm, śr. otw. 32 cm (ryc. 83e).

W północno-wschodniej części grobu znajdowały się przemieszane i zdekompletowane kości z dwóch szkieletów, w tym jednego dziecka. Kości dziecka znajdowały się ponad szkieletem osobnika dorosłego, z którego pozostało tylko kilka kości i resztki czaszki. Przy szkielecie dziecka znaleziono: 1. Kubek esowaty z ornamentem stempelkowym. 2. Trapezowaty grocik krzemienisty. 3. Kilka odpadków w krzemieniach. Materiał ten jest zagubiony.

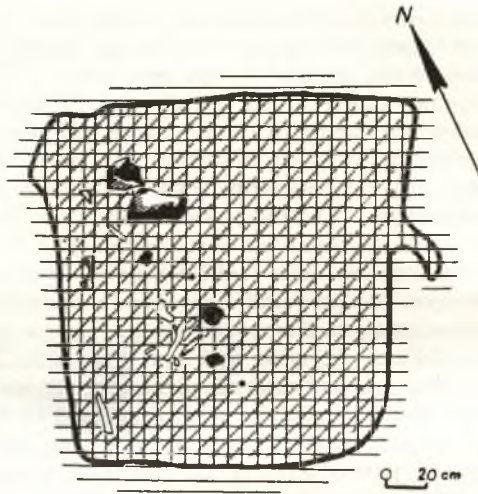
Obok kości osobnika dorosłego były umieszczone: 1. Naczynie workowate z kołnierzem zdobionym na krawędzi i zgrubieniu odciskami palca. Wyrównywane narzędziem grzebieniowatym. Domieszka piasku. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 24 cm, śr. otw. 17,7 cm (ryc. 83d). 2. Kubek esowaty z uchem taśmowym zdobionym podwójnymi pionowymi liniami sznurowymi. Krawędź karbowana stempelkiem, w pobliżu ucha palcami. Pod nią biegną podwójne poziome i kilka podwójnych falistych linii sznurowych, pod nimi trzy szeregi łuczków stempelkowych i pasmo złożone na przemian z podwójnych odcinków kresek oraz pojedynczych i podwójnych rzędów łuczków stempelkowych. Słabo wyglądany. Domieszka tłuczonych skorup. W ścianie brzuśca tkwi ułamek kości. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 15 cm, śr. otw. 14,7 cm (ryc. 83c). 3. Sztykła z rurkowej kości. Dł. 7,1 cm (ryc. 84c). 4. Uszkodzona motyka rogowa z otworkiem przy podstawie. Dł. 11,4 cm, śr. 2,4 cm (ryc. 84f). Nie wiadomo, czy złocka, bo analogiczne występują tu we wcześniejszej osadzie kultury ceramiki malowanej. 5. Paciorki krążkowe, wycięte z muszli (zagubione). 6. Wiór ze śladami użytkowania w postaci drobnych zaszczerbień na krawędzi. Krzemień woskowoczekoladowy. Dł. 10 cm.

Oprócz tego znaleziono w grobie w miejscu bliżej nieokreślonym: 1. Dno naczynia ze śladami po odklejonych ściankach brzuśca (ryc. 84e). 2. Fragment brzuśca amfory z ornamentem stempelkowym (ryc. 84g). 3. Potłuczony fragment naczynia o dwustożkowym brzuścu, typu ceramiki malowanej.

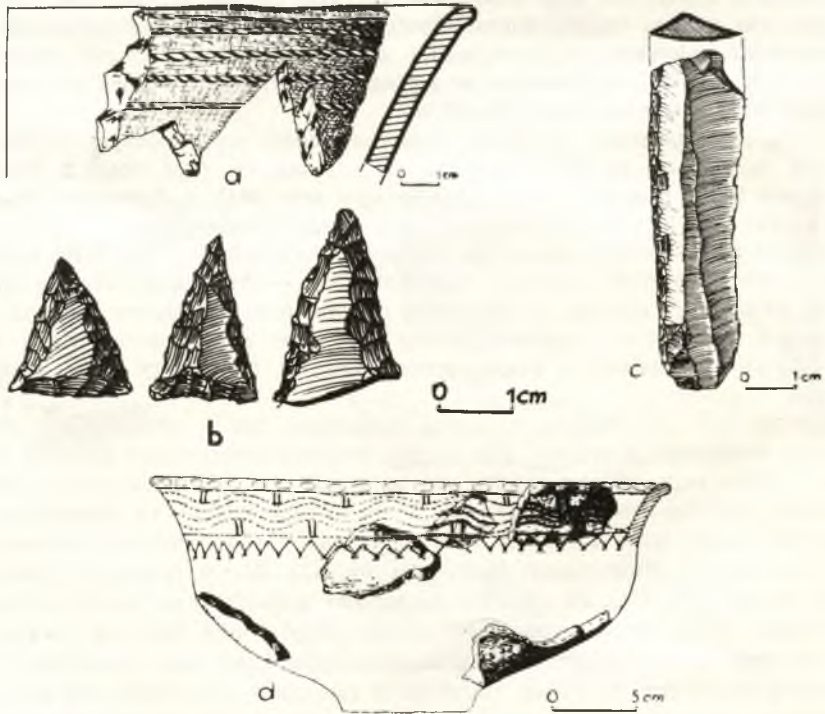
Grób 37 (332). Jamowy, o zarysie zbliżonym do kwadratu, 180 × 165 cm, głęb. 25 cm, wyeksplorowany wcześniej. Kierunek: NW — SE. Zachowały się w nim: czaszka, kilka kości długich, skorupy z ornamentem sznurowym falistym i następujące krzemienie — fragment noża na wiórze z krzemienia barwy szarej oraz odłupki (pasiasty i woskowoczekoladowy) i trzy wióry szare, biało nakrapiane.

Grób 38 (333). Jamowy, o zarysie prostokątnym, 246 × 180 cm, głęb. 60 cm, częściowo zniszczony. Kierunek: NW — SE. W południowej części zawierał resztki dwóch i jeden cały szkielet ludzki, zaś w części wschodniej szkielet, z którego zachowała się tylko uszkodzona szczęka. Obok szczęki była miska (zagubiona). Zachował się z niej tylko fragment wylewu, zdobiony pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi. Nieładny. Domieszka tłuczna. Barwa brunatna i szara. Śr. otw. ok. 25 cm (ryc. 86a). Ze szkieletu na stronie wschodniej zachowały się resztki kości długiej, dolna szczęka i fragment czaszki. Między nimi leżał na lewym boku trzeci szkielet, dobrze zachowany, skurczony, z rękami zgiętymi w łokciach i podniesionymi ku czaszce. Kierunek szkieletu: S (czaszka) — N. Obok nóg znajdował się fragment wylewu naczynia z ornamentem sznurowym. Północna część grobu była pozbawiona zawartości, prawdopodobnie na skutek uprzedniej eksploracji.

Grób 39 (334). Jamowy, o zarysie mniej więcej kwadratowym, 184 × 180 cm, głęb. 48 cm, zdaniem J. Żurowskiego częściowo wcześniej wyeksplorowany przez

Ryc. 85. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan poziomy grobu 39 (334)

Ryc. 86. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”
grób 38(333): a — brzeg naczynia; grób 39(334): b — grociki krzemienne; c — nóż
krzemienny; d — fragmenty miski

Z. Lenartowicza. Kierunek: NE — SW. Zawierał przemieszane resztki dwóch szkieletów ludzkich, płyt grobowych i następujący inwentarz (ryc. 85):

1. Czternaście ułamków misy z karbowaną krawędzią. Pod nią dwie pojedyncze poziome linie, a między nimi dwie podwójne faliste linie sznurowe. W zakłębłościach zewnętrznych linii falistych znajdują się po dwa pionowe słupki stempekowe. Pod tym ornamentem biegnie linia zygzakowata złożona z kresiek stempekowych. Wyrównywane narzędziem grzebieniowatym. Domieszka piasku. Barwa brunatna. Prawdopodobna wys. ok. 14 cm, śr. otw. ok. 33 cm (ryc. 86d). 2. Fragmenty ścianki i górnej części naczynia zdobionego na przemian podwójnymi poziomymi i falistymi liniami sznurowymi. 3. Nóż na wiórze, o złamanym wierzchołku. Jedna krawędź regularnie załuskana. Krzemień woskowoczekoladowy. Dł. 6,7 cm (ryc. 86c). 4. Trzy trójkątne grociki, w tym jeden o złamanej podstawie, jeden z krzemienia woskowoczekoladowego i dwa szarego biało nakrapianego. Dł. 1,8—2,5 cm (ryc. 86b). Oprócz tego znaleziono fragment ścianki naczynia typu ceramiki malowanej.

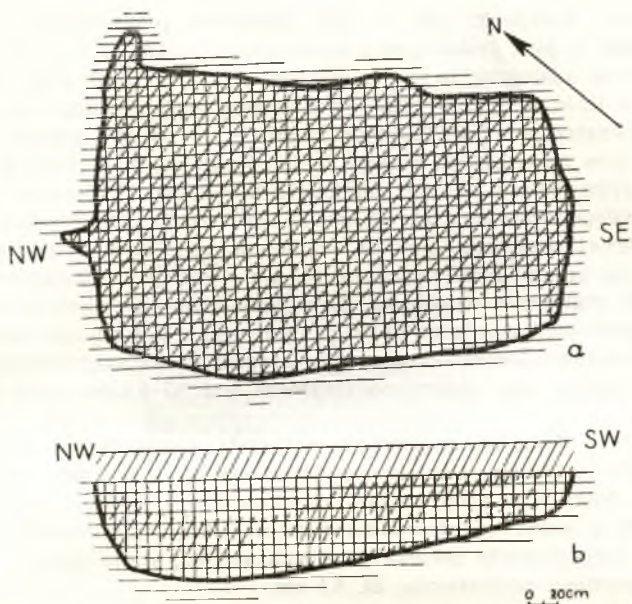
Grób 40 (343). Jamowy, zniszczony, o zarysie nieregularnie owalnym i nieco wydłużonym, 270 × 210 cm, głęb. 40 cm. Kierunek: W — E. Pozostało w nim trochę kości ludzkich, kilka skorup, w tym niektóre z ornamentem sznurowym, jedna z promienistym i jedna ze stempekowym oraz trzy typu ceramiki malowanej; nóż z wióra, nieregularnie załuskany przy krawędzi, silnie spatynowany, z krzemienia nieokreślonego pochodzenia, dł. 8,1 cm.

Grób 41 (344). Jamowy, zniszczony, o zarysie mniej więcej owalnym, 257 × 190 cm, głęb. 40 cm. Kierunek: N — S. Dno wyłożone płytami kamiennymi. Zawierał szczątki dwóch osobników oraz krzemienie i skorupy, w tym niektóre z ornamentem sznurowym i stempekowym (zagubione).

Opis inwentarza: 1. Pięć skorup żłockich, w tym fragment dna o śr. 8,7 cm. 2. Cztery ułamki ceramiki typu malowanej. 3. Jedenaście odłupków, w tym wiór z krzemienia szarego, biało nakrapianego. Dwa z nich pochodzą z konkrecji z wtórnego złoża. 4. Dwa odłupki z krzemienia barwy brunatnej, nieokreślonego pochodzenia.

Grób 42 (354). Jamowy, o zarysie mniej więcej prostokątnym, 315 × 200 cm, głęb. 80 cm. Kierunek: NW — SE. Wypełnisko jamy grobowej tworzyła ciemna ziemia, miejscami przemieszana z jasnym lessem. Dno grobu pochyłe (ryc. 87). Zawierał dwa skurczone szkielety ludzkie stykające się stopami (ryc. 88; 89). Kierunek szkieletów był zgodny z kierunkiem grobu. W południowo-wschodniej części leżał na lewym boku, czaszką skierowany ku południo-wschodowi, mocno zdekompletowany szkielet, sądząc z wyposażenia, męski. Twarz zwrócona ku zachodowi. Nogi silnie skurczone. Kości rąk, pierwotnie zgiętych, były ułożone na klatce piersiowej (ryc. 89, a). Na klatce piersiowej również leżała prostokątna ozdoba bursztynowa, poniżej łokcia lewej ręki cylindryczny paciorek z bursztynu (ryc. 89, IX), a w pobliżu nóg dwie ozdoby bursztynowe nieokreślonego kształtu. Wszystkie bursztyny zaginęły. Obok czaszki były następujące przedmioty (ryc. 90): 1. Toporek łódkowaty o przekroju czworobocznym, ze zwisającym nieco ostrzem. Wypolerowany. Dł. 12,5 cm, śr. otw. 1,9—2,2 cm (ryc. 89, XI; 91a). 2. Krzemieniana siekierka czworoboczna (ryc. 89, X — zagubiona). 3. Nóż na szerokim wiórze, regularnie załuskany na krawędziach. Krzemień barwy brunatnej, nieokreślonego pochodzenia. Dł. 9,5 cm (ryc. 89, XIII; 91b). 4. Siedem trójkątnych grocików z krzemienia szarego, biało nakrapianego. Dł. 1,7—2,9 cm (ryc. 89, XII; 91c).

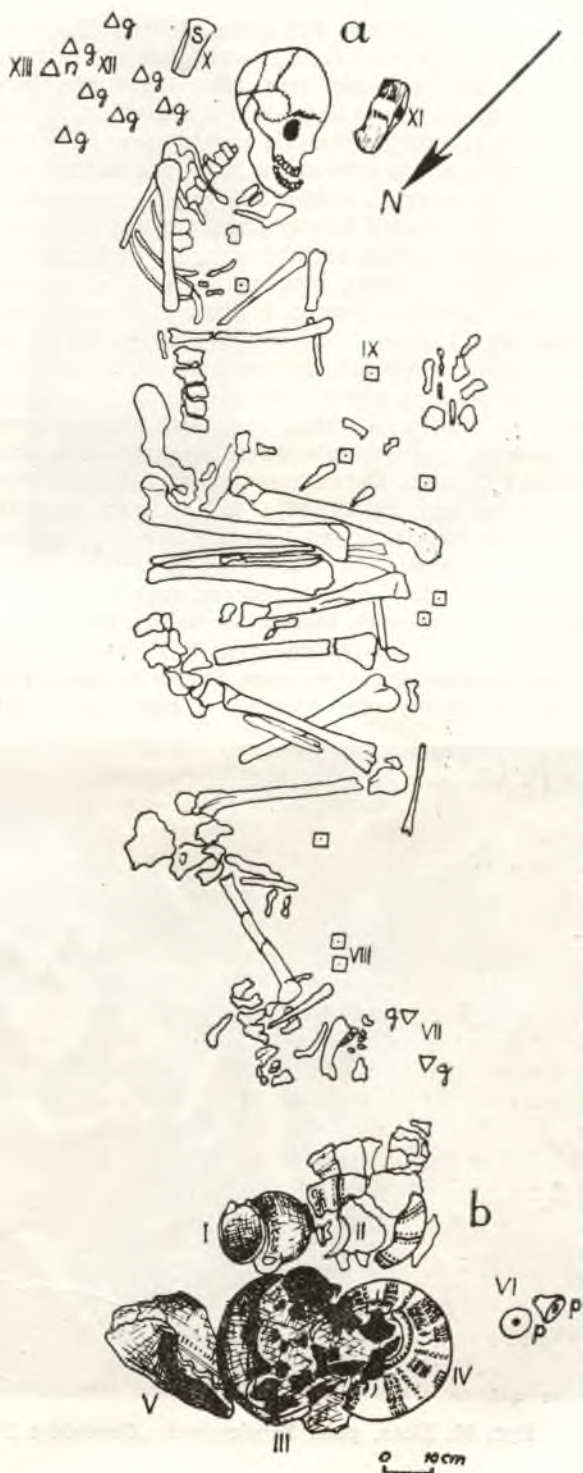
W południowo-zachodniej części grobu leżał na prawym boku skurczony i zwrócony czaszką ku północnemu zachodowi drugi szkielet. Sądząc z wyposażenia

Ryc. 87. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan poziomy i pionowy grobu 42 (354)

Ryc. 88. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 42 (354)

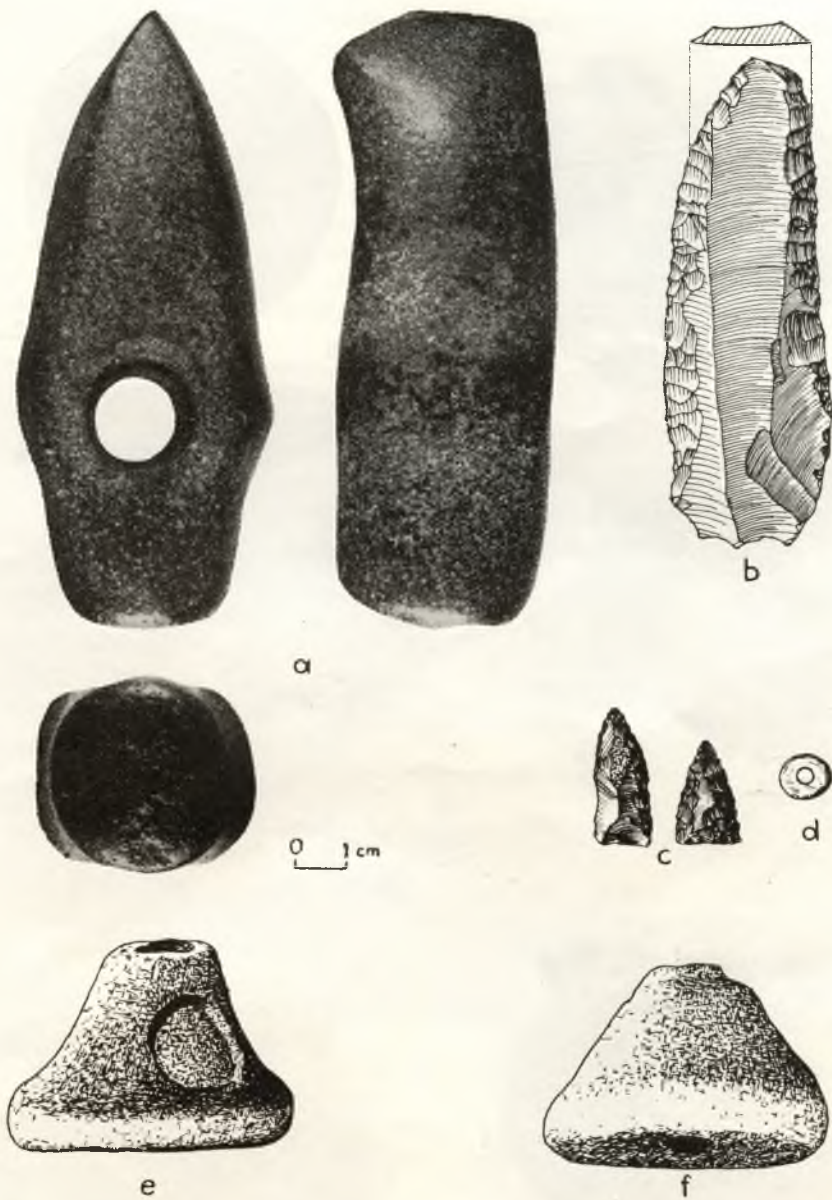
Ryc. 89. Ziota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I” Plan zawartości grobu 42 (354)

nia należał do kobiety. Był silnie zdekompletowany. Zachowały się: szczęka dolna, część kręgosłupa i miednicy, uszkodzone kości długie nóg, część kości stóp i trochę różnych drobnych kości (ryc. 89b). Przed nim leżało kilka ozdób bursztynowych cylindrycznych i kwadratowych z otworkiem w kształcie litery V (ryc. 89, VIII).

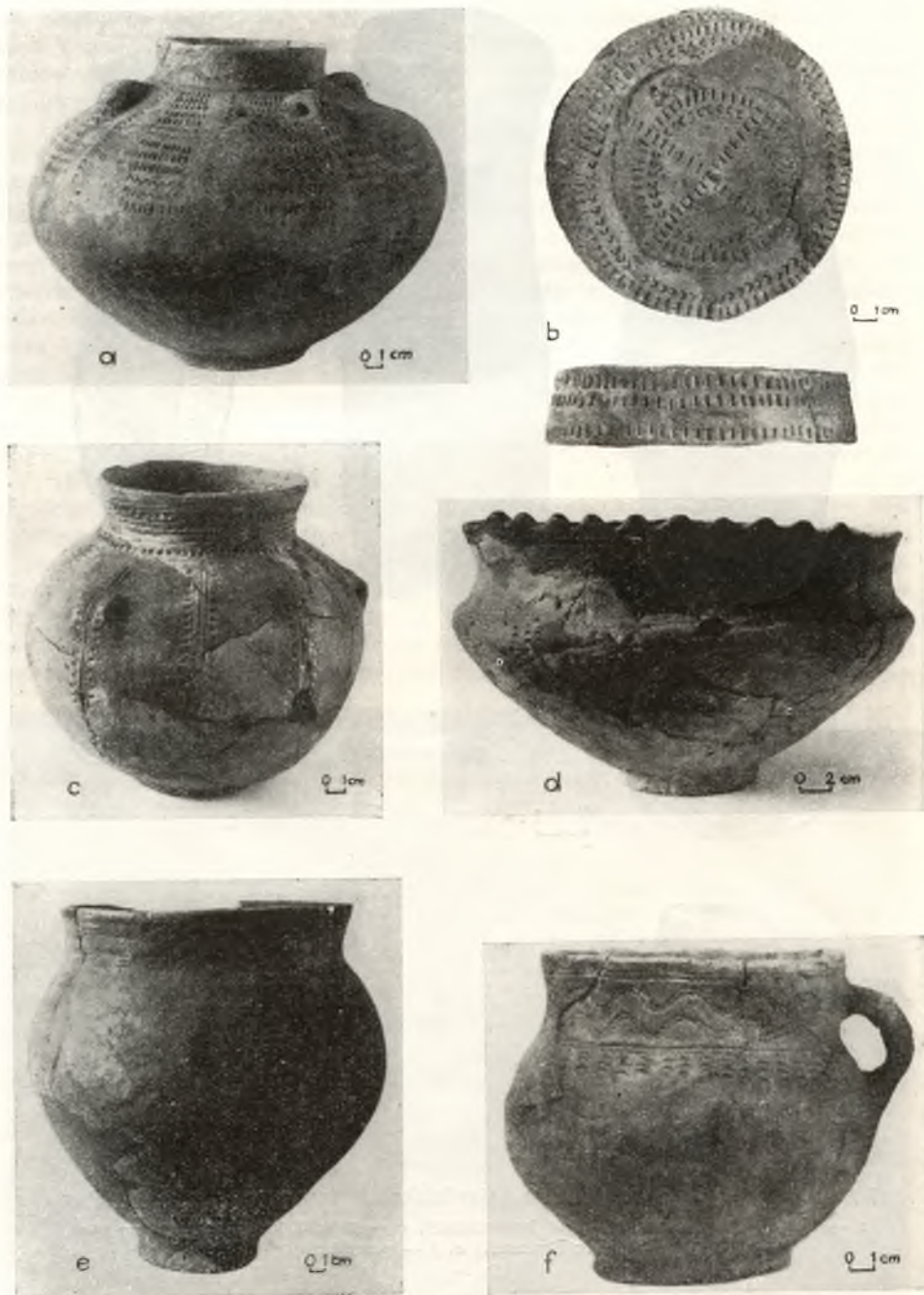
Obok czaszki skupiał się następujący inwentarz: 1. Przykryta pokrywka a m f o r a baniasta czterouszna, zdobiona na szyjce dwiema podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi, między którymi biegnie podwójna falista linia sznurowa. Od szyjki, na uszkach i między nimi, opadają pojedyncze pasma złożone na przemian z jednego lub dwóch odcinków słupków i łuczków stempelkowych. Między niektórymi pasmami biegną pionowe rzędy łuczków stempelkowych. Niegładzona. Domieszka tłuczonych skorup i tłucznia. Barwa szarobrunatna i czarna. Wypalenie dobre. Wys. 21,9 cm, śr. brzuśca 26 cm (ryc. 89, IV; 92a). 2. P o k r y w k a miseczkowata, zdobiona na dnie dwoma kółkami, złożonymi z kresek i łuczków stempelkowych każde, oraz dwoma przecinającymi je na krzyż szeregami kresek stempelkowych; na ściance — trzema szeregami łuczków stempelkowych. Gładzona. Miejscami pokryta czarnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Domieszka tłuczonych skorup i tłucznia. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 3,1 cm, śr. otw. 13 cm (ryc. 89, IV; 92b). 3. A m f o r a baniasta trójuszna, zdobiona na szyjce poziomymi liniami rytymi i złożonymi z dołków stempelkowych. Od szyjki opadają, pojedynczo w miejscu uszek oraz po dwa lub trzy między nimi, pasma złożone z pionowych linii rytych, obramowanych dołkami stempelkowymi. Wygładzona. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 17,5 cm, śr. brzuśca 18,3 cm (ryc. 89, II; 92c). 4. M i s a z krawędzią częściowo karbowaną stempelkiem i sznurem. Szyjka zdobiona podwójną i potrójną poziomą linią sznurową. Między nimi biegną trzy podwójne faliste linie sznurowe. Od nich opa-

Ryc. 90. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Fragment grobu 42 (354)

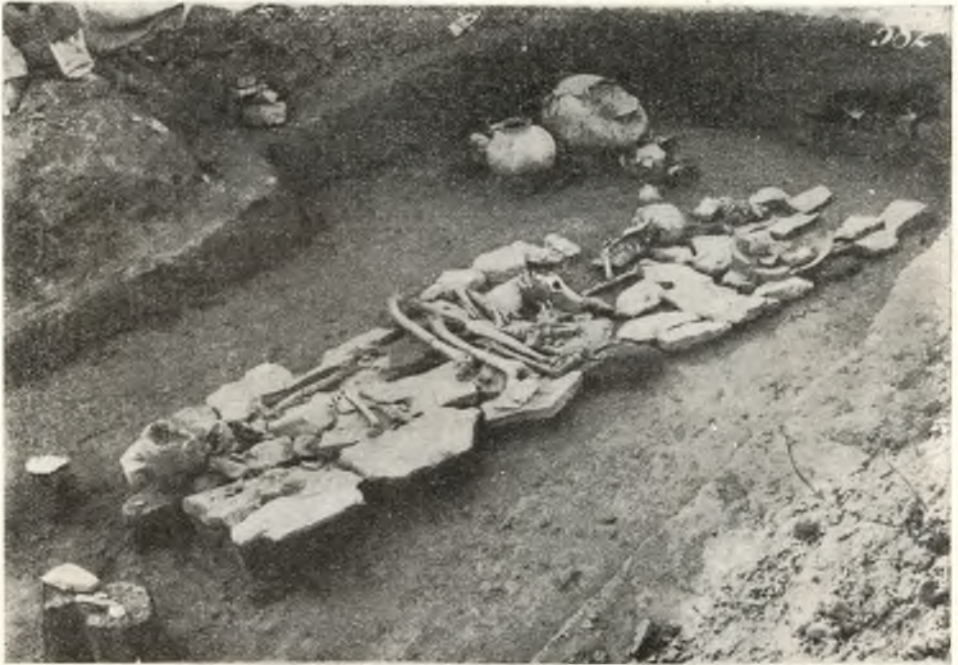

Ryc. 91. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 42 (354)
 a — toporek kamienny; b — nóż krzemienny; c — grociki krzemienne; d — pa-
 ciorek z muszli; e, f — prześliki

Ryc. 92. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 42 (354)
a, c-f — naczynia; b — pokrywka

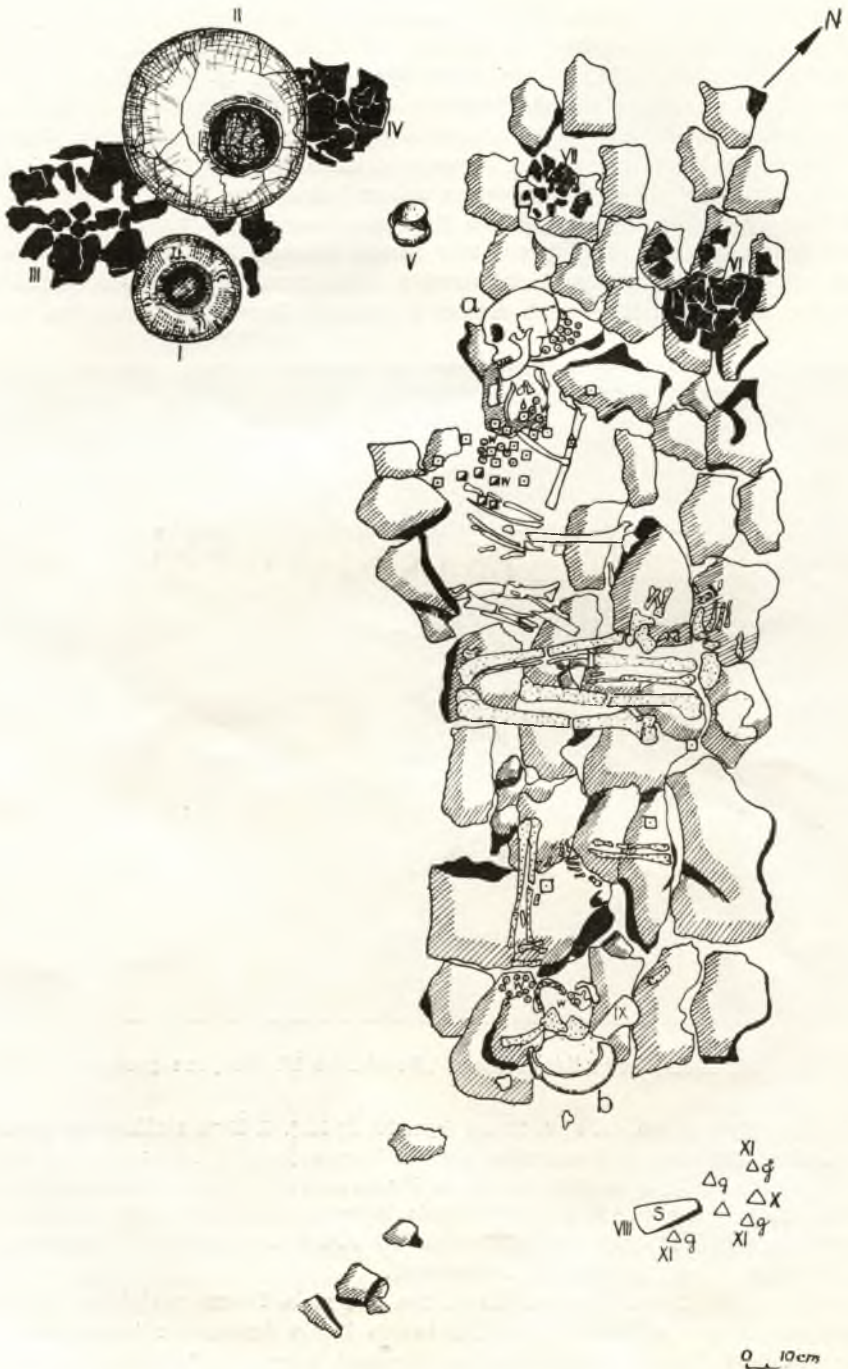
dają pasy złożone z trzech rzędów łuczków stempelkowych. Słabo gładzona. Na załamie widoczny ślad dolepienia wylewu do brzuśca. Domieszka tłucznią. Barwa szarobrunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 16,5 cm, śr. otw. 26,6 cm (ryc. 89, V; 92d). 5. Naczynie szerokootworowe o profilu esowatym, zdobione pod krawędzią podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Słabo gładzone. Domieszka tłucznią. Barwa szara i brunatna. Wypalenie słabe. Wys. 26,8 cm, śr. otw. 26,1 cm (ryc. 89, III; 92e). 6. K u b e k esowaty z uchem taśmowym. Krawędź nacinana sznurem. Pod nią dwie podwójne poziome linie sznurowe i między nimi dwie podwójne faliste linie sznurowe. Niżej biegną trzy szeregi łuczków stempelkowych. Ucho zdobione podwójnymi poziomymi, falistymi i pionowymi liniami sznurowymi. Słabo gładzony. Domieszka tłuczonych skorup i tłucznią. Barwa szarobrunatna. Wypale-

Ryc. 93. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 43 (355)

nie dobre. Wys. 11 cm, śr. otw. 13 cm (ryc. 89, I; 92f). 7. Dwa stożkowate przęśliki. Jeden wygładzony. Domieszka piasku. Barwa jasnobrunatna. Śr. 5,7 i 5,8 cm, wys. 3,7 i 3,9 cm (ryc. 89, VI; 91e, f). 8. P a c i o r e k krążkowy z muszli (ryc. 91d). 9. Dwa trójkątne grociki z krzemienia szarego, biało nakrapianego (zagubione). Z próchnicy nad grobem pochodzi kilka skorup kultury amfor kulistych, kultury zlockiej i kultury ceramiki malowanej.

Grób 43 (355). Jamowy, ok. 315 × 200 cm, głęb. 70 cm, wyłożony płytami kamiennymi. Kierunek: NW — SE. Na bruku leżały (zgodnie z kierunkiem grobu) dwa szkielety ludzkie dotykające się stopami (ryc. 93). W północno-zachodniej części leżał na prawym boku szkielet dojrzałej kobiety, skierowany czaszką ku północnemu zachodowi. Czaszka położona na prawej skroni, twarzą zwrócona ku

Ryc. 94. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 43 (355)

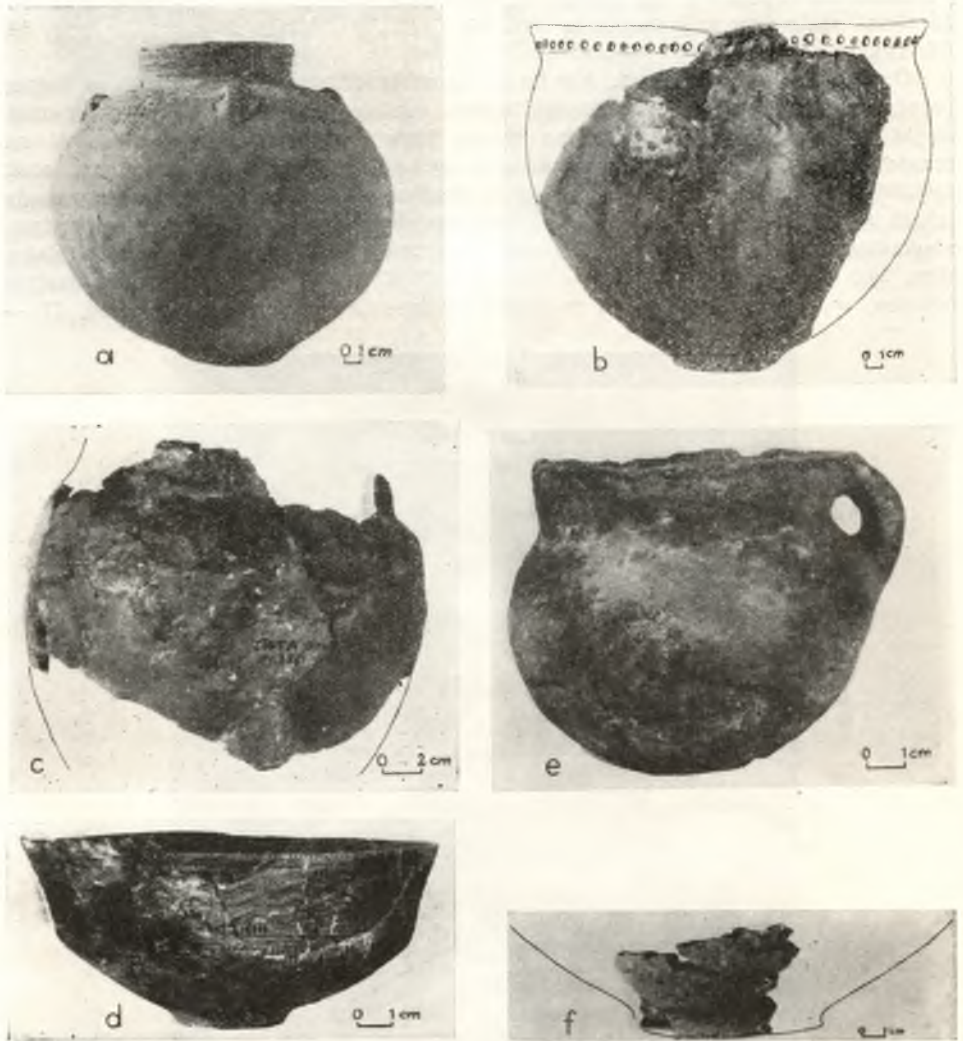
południowi. Szkielet był niekompletny. Oprócz czaszki zachowały się tylko resztki kości długich kończyn, klatki piersiowej i innych drobnych (ryc. 94,a). Obok czaszki i pod nią oraz w obrębie klatki piersiowej leżały liczne paciorki z bursztynu, muszli oraz „siekaczy jelenia i kłów” (ryc. 95). Pod czaszką znaleziono cylindryczny wisiołek z bursztynu. Obok niej, na boku, znajdowały się skorupy z rozbitej miski (ryc. 94, VI) i niezdobionego naczynia (ryc. 94, VII). Poza brukiem, na ziemi, stały trzy całe naczynia (ryc. 94, I, II, V) i leżały dwa rozbite (ryc. 94, III, IV).

Opis inwentarza: 1. Amfora baniasta czterouszna, zdobiona na szyjce pojedynczą i podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi, pod którymi na granicy szyjki i brzucha biegnie podwójna falista linia sznurowa. Między uszkami na brzuchu spadają szerokie pasma złożone z odcinków słupków stempelkowych, obok niektórych rzędy słupków stempelkowych. Wzdłuż uszek biegną dwa lub trzy rzędy takich samych słupków. Powierzchnia wyrównywana narzędziem grzebieniowatym, niegładzona. Domieszka piasku. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 24,8 cm, śr. brz. 26 cm (ryc. 94, I; 96a). 2. Duże naczynie o baniastym brzuchu, z cylindryczną szyjką zdobioną ornamentem sznurowym (ryc. 94, II —

Ryc. 95. Ziota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Fragment grobu 43 (355)

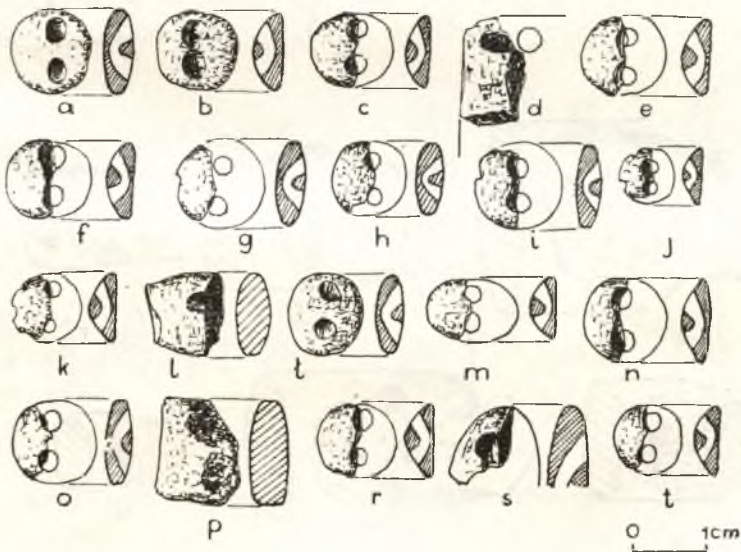
zagubione). 3. Naczynie workowate z kołnierzem zdobionym odciskami palca. Wyrównywane narzędziem grzebieniowatym i bardzo słabo gładzone. Domieszka skorup. Barwa jasnobrunatna. Brzusiec z zewnątrz pokryty czarnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Wypalenie dobre. Wys. ok. 27 cm, śr. otw. ok. 30 cm (ryc. 94, III; 96b). 4. Fragment naczynia o jajowatym brzuscu, z cylin-

Ryc. 96. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 43 (355)

dryczną szyjką. Niegładzony. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasno- i ciemnobrunatna. Wypalenie dobre. Śr. brzusca 19 cm (ryc. 94, VII; 96c). 5. Misa z krawędzią częściowo nacinaną i z wysokimi karbami plastycznymi. Przestrzeń od krawędzi do załamania brzusca zdobiona potrójnymi poziomymi liniami sznurowymi, między którymi będą potrójne faliste linie sznurowe. Miejscami w zakłębłościach

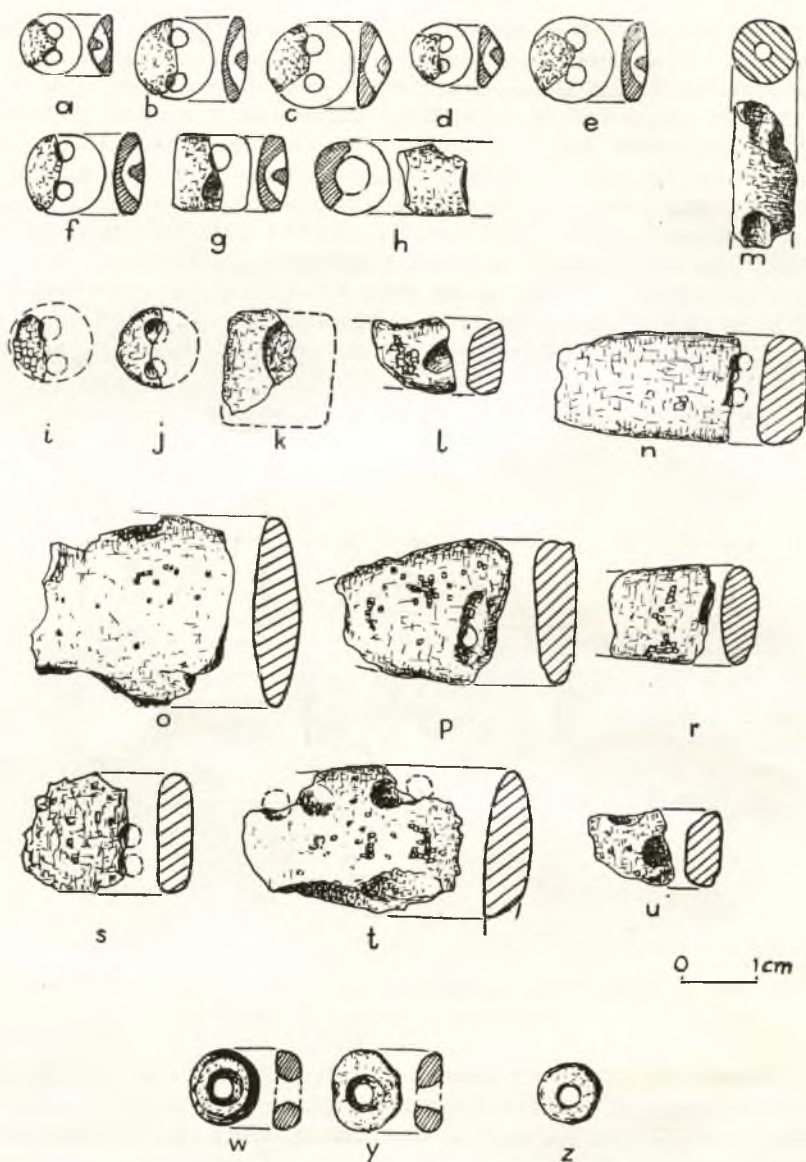
linii falistych znajdują się po trzy do pięciu pionowych słupków stempelkowych. Na załamaniu brzuśca biegnie szereg pionowych kresek stempelkowych, a pod nim podwójne poziome odcinki złożone z podobnych słupków. Dno lekko wklęsłe. Z zewnątrz naczynia liczne brunatne plamki nieokreślonego charakteru. Gładzona. Domieszka piasku. Barwa szara i brunatna. Wypalenie dobre. Wys. 11 cm, śr. otw. 24,5 cm (ryc. 94, VI; 96d). 6. Kubek z taśmowym uszkiem. Słabo gładzony. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa szara i brunatna. Wypalenie dobre. Wys. 8 cm, śr. brzuśca 10 cm (ryc. 94, V; 96e). 7. Wisiorzki bursztynowe: a) 24 okrągłe i owalne jedno- i dwustronne wypukłe, z otworkiem w kształcie litery V, przeważnie we fragmentach. Śr. 0,9—1,1 cm, grub. 0,2—0,4 cm (ryc. 97a-c, e-k, l-o, r, t; 98a-f, i, j); b) trzy fragmenty wisiorzków w kwadratowych z otworkiem w kształcie litery V. Dł. kraw. 1—1,5 cm, grub. 0,4—0,5 cm (ryc. 97p; 98g, k); c) wisio-

Ryc. 97. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wisiorzki bursztynowe z grobu 43 (355)

rek i fragment wisiorzka rurkowatego. Dł. 2 cm, śr. 0,8 i 1 cm (ryc. 98h, m); d) jednaście fragmentów wisiorzków nieokreślonego kształtu, z otworkami i bez otworków (ryc. 97d, l, s; 98l, n-u); 8) osiemdziesiąt siedem krążkowych paciorków, wyciętych z muszli. Śr. 0,6—1,1 cm, grub. 0,1—0,4 cm (ryc. 98w); 9) krążkowy paciorek kamienny. Śr. 0,8 cm, grub. 0,3 cm (ryc. 98y); 10) pięćdziesiąt trzy wisiorzki z zębów zwierzęcych, z przewierconymi otworkami. Dł. 1,5—4,2 cm (ryc. 99).

W południowo-wschodniej części grobu leżał na lewym boku szkielet z nogami silnie podkurczonymi, z rękami zgiętymi i ułożonymi w pasie. Sądząc z wyposażenia należał do mężczyzny. Kierunek: SE (czaszka) — NW. Czaszka uszkodzona, twarzą zwrócona ku zachodowi. Obok niej dolna szczeka. Oprócz uszkodzonych kości długich kończyn było kilka drobnych kości, a reszta zniszczona. Niewykluczone, że szkielet ten pochowano jako drugi, bo jego kończyny znaleziono na

Ryc. 98. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 43 (355)
 a-u — ozdoby bursztynowe; w — paciorek z muszli, y, z — paciorki kamienne

miejscu zniszczonych kończyn poprzedniego osobnika (ryc. 94b). Płyty kamienne pod tym szkieletem były większe niż pod szkieletem poprzednim, którego podstawa kamienna była częściowo naruszona. Obok dolnej szczęki leżały liczne paciorki z muszli, a z tyłu przy czaszce uszkodzony topór bojowy, nieco dalej siekiera, nóż i cztery grociki. Poniżej zgięcia łokcia leżał wisiorek z bursztynu. W połowie kości ramieniowej leżał fragment kółka z bursztynu, podobnego do przedstawionego na ryc. 66e (zagubiony). W miejscu przypadającym na miednicę, pod płytą kamienną, leżał wisiorek z bursztynu.

Ryc. 99. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wisiorki z zębów zwierzęcych z grobu 43 (355)

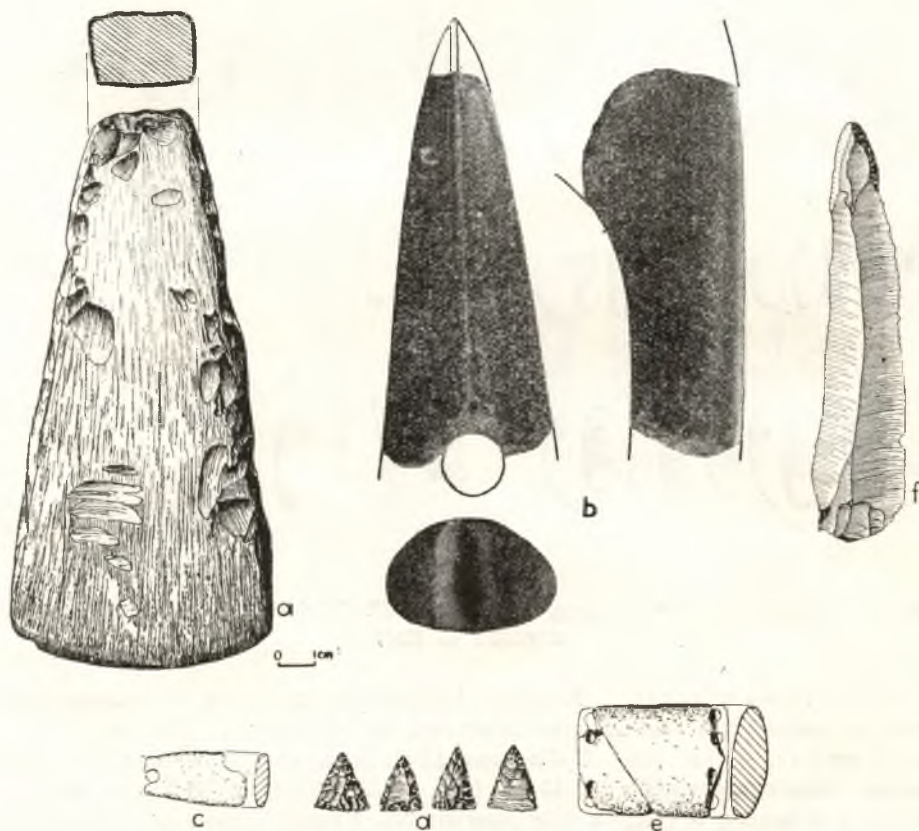
Opis inwentarza: 1. Fragment łódkowatego topora o owalnym przekroju, ze zwisającym ostrzem oraz żeberkiem na grzbiecie. Dł. 10,6 cm, śr. otw. ok. 1,7 cm (ryc. 94, IX; 100b). 2. Gładzona siekiera czworościenna z krzemienia szarego, biało nakrapianego. Dł. 15 cm (ryc. 94, VIII; 100a). 3. Nóż na smukłym wiórze, z załuskaną krawędzią przy wierzchołku. Krzemień pasiasty nieokreślonego pochodzenia. Dł. 11,1 cm (ryc. 100f). 4. Cztery trójkątne grociki z krzemienia szarego, biało nakrapianego. Dł. 1,4—1,8 cm (ryc. 94, XI; 100d). 5. Dwa wióry z krzemienia szarego, biało nakrapianego. Dł. 3,5 i 9,5 cm (ryc. 94, X). 6. Wisiorki z bursztynu: a) podłużny trapezowaty, $2,7 \times 1,4$ cm, z otworkiem na wylot (ryc. 100c); b) prostokątny, 4×3 cm, z otworkami w kształcie litery V w rogach (ryc. 100e). 7. Krążkowy paciorek kamienny. Śr. 0,8 cm, grub. 0,2 cm (ryc. 98z). 8. Trzydzieści krążkowych paciorków z muszli. Śr. 0,6—0,9 cm.

W jamie znaleziono oprócz tego 190 skorup żłockich, w tym: fragment kołnierza naczynia workowatego, 12 fragmentów ścianek naczyń z ornamentem sznurowym i stempelkowym oraz fragmenty: dolnej części amfory, z dnem o śr. 8 cm (ryc. 96f), wylewu nieokreślonego naczynia lejowatego

i naczynia o nieokreślonej przynależności kulturowej, połówkę muszli i szczeżui.

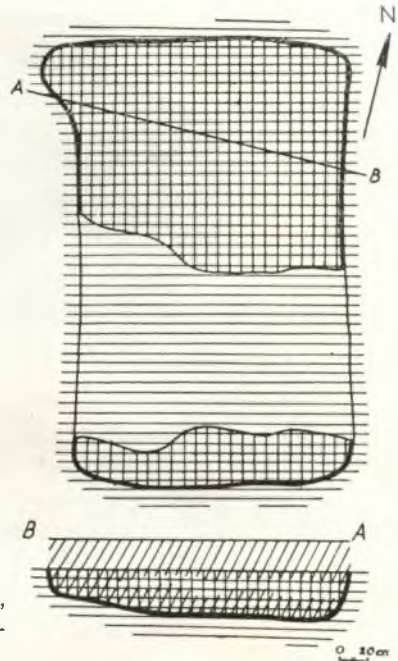
Grób 44 (356). Jamowy, zniszczony. Zawierał kości osobników starszych i młodszych oraz 42 ułamki ceramiki złockiej, w tym 19 z ornamentem stempelkowym oraz sznurowym poziomym i falistym, nadto 23 fragmenty ceramiki typu malowanej.

Grób 45 (362). Jamowy, o zarysie prostokątnym, 300 × 180 cm, głęb. 75 cm, częściowo wcześniej wyeksplorowany. Kierunek: NW—SE (ryc. 101). Dno wyłożone płytami kamiennymi.

Ryc. 100. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 43 (355)
 a — siekierka krzemienista; b — toporek kamienny; c, e — wisiorki bursztynowe; d — grociiki krzemienne; f — nóż krzemienisty

Zawierał szczątki kostne dwóch osobników i następujący inwentarz: 1. Górną część amfory baniastej czterousznej, zdobionej na szyjce pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi. Niżej biegną trzy szeregi łuczków i jeden szereg słupków stempelkowych. Od nich opadają pasma złożone na przemian z kilku szeregów słupków i łuczków stempelkowych. Między pasmami opadają po jednym i dwa rzędy łuczków stempelkowych. Gładzona. Domieszka tłuczonych skorup i tłucznia. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie dobre. Śr. brzu-

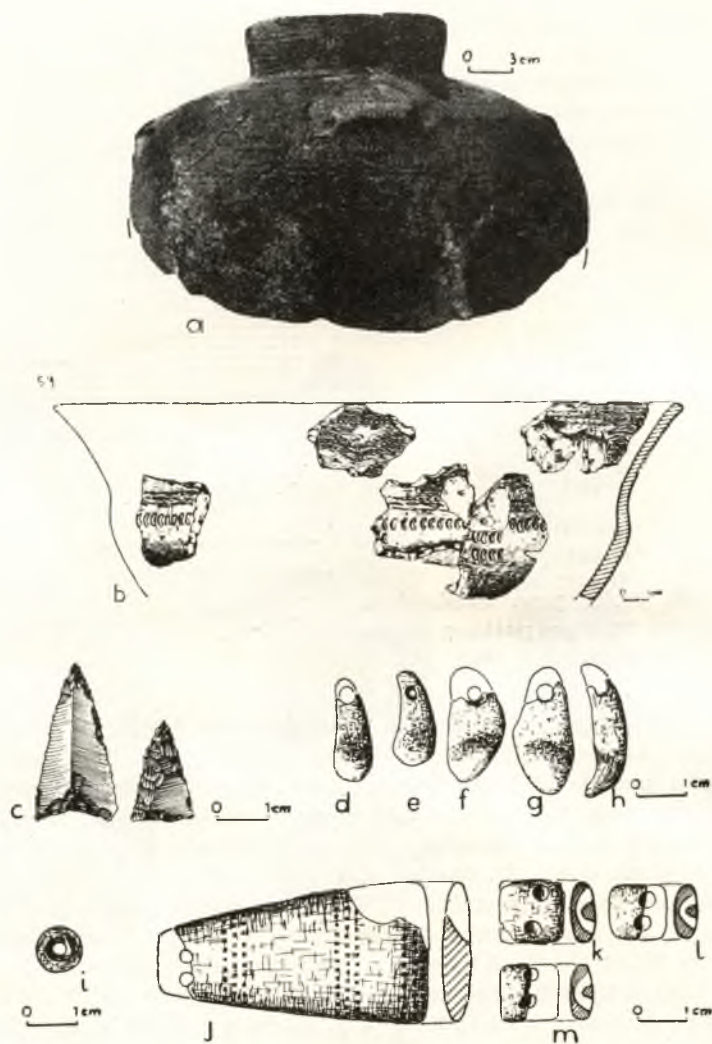

Ryc. 101. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan poziomy i pionowy grobu 45 (362)

śca 31 cm (ryc. 102a). 2. Naczynie z ornamentem dołkowym, stempelkowym i promienistym (zagubione). 3. Fragmenty misy zdobionej pod krawędzią dwiema potrójnymi poziomymi liniami sznurowymi, między którymi biegną potrójne faliste linie sznurowe. Niżej jest szereg słupków stempelkowych, a pod nim podwójne odcinki podobnych łuczków. Gładzone. Domieszka tłucznia. Barwa jasno-brunatna. Wypalenie dobre. Śr. otw. ok. 26 cm (ryc. 102b). 4. Czternaście skorup, w tym jedna zdobiona słupkami stempelkowymi (uwaga: ceramika wymieniona w punktach 1, 3 i 4 nosi cechy technologiczne charakterystyczne dla ceramiki kultury amfor kulistych). 5. Skorupa typu ceramiki malowanej. 6. Dwa trójkątne grociki z krzemienia szarego, biało nakrapianego, dł. 2 i 3 cm (ryc. 102c). 7. Sześć odpadków i odłupków z krzemienia szarego, biało nakrapianego. 8. Fragment wióra i odpadek z krzemienia woskowoczekoladowego. 9. Wisiorzki bursztynowe: a) trapezowaty z otworkiem w kształcie litery V przy krawędzi. Na jednej stronie zdobiony trzema pasami, złożonymi każdy z trzech szeregów dołczeków. Dł. ok. 5,3 cm, szer. 2,8 cm i 1,3 cm (ryc. 102j); b) cztery wisiorzki kwadratowe z otworkami w kształcie litery V, w tym jeden pokruszony. Dł. kraw. 1,1–1,3 cm (ryc. 102k-m). 10. Pięć wisiorzków z zębów zwierzęcych, z przewierconymi otworkami. Dł. 1,8–2 cm (ryc. 102d-h). 11. Jedenaście krążkowych paciorków z muszli. Śr. 0,6–0,9 cm, grub. 0,1–0,2 cm (ryc. 102i).

Grób 46 (377). Jamowy, częściowo wcześniej wyeksplorowany, głęb. 90 cm. Ze szkieletu pozostały tylko resztki czaszki i mała ilość drobnych kości.

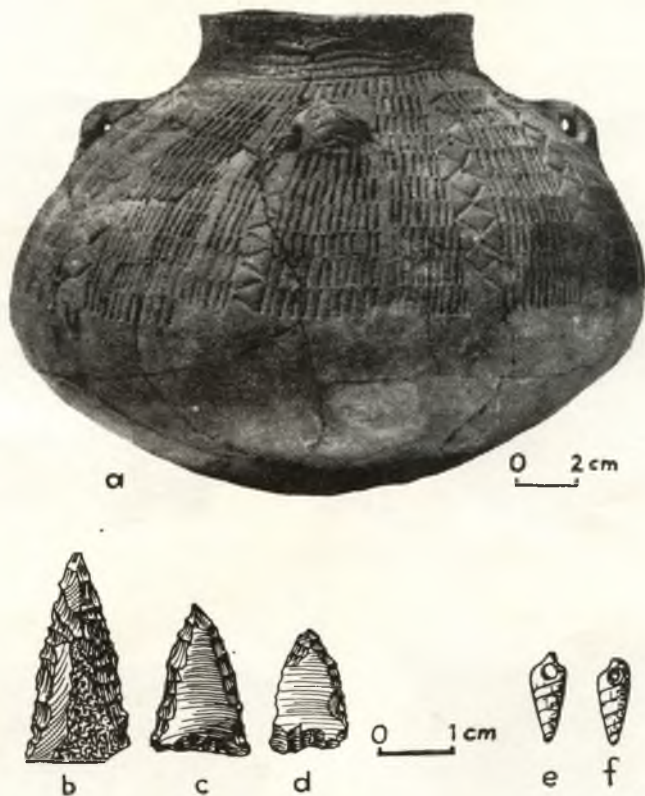
Inwentarz, również niekompletny, stanowiły: 1. Amfora baniasta czterouszna, z krawędzią od wewnątrz nacinaną. Pod nią kilka poziomych i lekko falistych linii sznurowych. Niżej szereg pionowych słupków stempelkowych. Od

Ryc. 102. Złota, pow. Sandomierz „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 45 (362)

a, b — fragmenty naczyń; *c* — grociki krzemienne; *d-h* — wisiorki z zębów zwierzęcych; *i* — paciorek z muszli; *j-m* — wisiorki bursztynowe

niego opadają, pojedynczo w miejscu uszek i po kilka między nimi, pasma złożone z kilku odcinków słupków stempelkowych. Jedno uszko zdobione dwoma rzędami słupków stempelkowych. Między niektórymi pasmami biegną zygzakowate linie złożone z kresiek. Gładzona. Wewnątrz i z zewnątrz miejscami pokryta czarnobrunatnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 15,5 cm, śr. brzuśca 20,5 cm (ryc. 103a). 2. Trzy

Ryc. 103. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 46 (377)

a — naczynie; b-d — grociki krzemienne; e, f — wisiorki z muszelek

trójkątne grociki z krzemienia szarego, biało nakrapianego. Dł. 1,6—2,8 cm (ryc. 103b-d). 3. Trzy odłupki, w tym dwa wióry, na jednym są zaszczerbienia obłęcznikowe. Krzemień woskowoczekoladowy. 4. Czterdzieści pięć skorup typu ceramiki malowanej. 5. Dwa wisiorki z muszelek spiralnych, z przekłutymi otworkami. Dł. po ok. 1,1 cm (ryc. 103e,f).

Grób 47 (376). Jamowy, częściowo wcześniej wyeksplorowany, o rzucie nieregularnie owalnym, 315 × 250 cm, głęb. 100 cm. Kierunek: NW—SE. Dno wyłożone płytami kamiennymi. W zachodniej części grobu leżało, częściowo na płytach, pięć czaszek ludzkich, w tym jedna dojrzałego mężczyzny, kości długie i trochę kości kręgosłupa; wszystkie przemieszane.

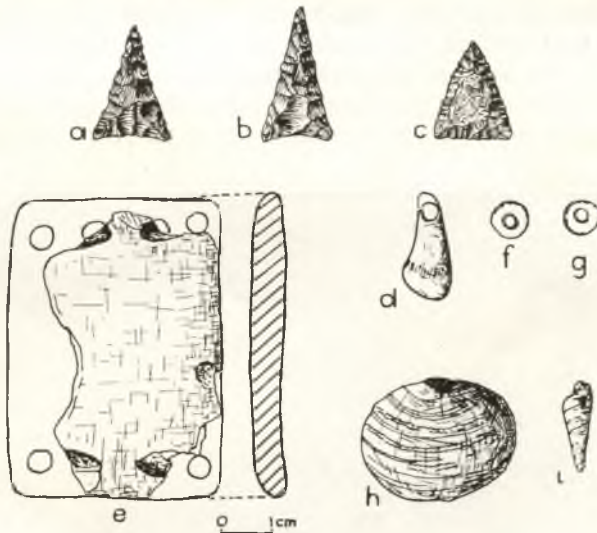
Znajdował się tu również następujący inwentarz: 1. Amfora baniasta dwuuszna, z krawędzią karbowaną sznurem. Na szyjce podwójne poziome linie sznurowe, niżej szereg pionowych słupków stempelkowych. Od niego opadają, pojedynczo w miejscu uszek i po cztery między nimi, pasma złożone z trzech do sześciu odcinków słupków stempelkowych. Wyrównywana narzędziem grzebieniowatym. Z zewnątrz miejscami pokryta czarniawymi plamkami nieokreślonego charakteru. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 17,4 cm, śr. brzuśca 15,5 cm (ryc. 104a). 2. Dwie amforki

Ryc. 104. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 47 (376)
a, c, d — naczynia; b — pokrywka

dwuuszne, z ornamentem sznurowym i stempelkowym (zagubione). 3. Pokrywka miseczkowata. Ornament w postaci słupków stempelkowych: na dnie dwa koła, a w nich odcinki ułożone nierytmicznie i tworzące trudne do objaśnienia przedstawienie; na ściankach przy dnie szereg, od którego opadają ukośnie i miejscami biegną poziomo pojedyncze i podwójne odcinki. Niegładzona. Domieszka tłuczonych skorup i piasku. Barwa brunatna. Wypalenie słabe. Wys. 4 cm, śr. otw. 13 cm (ryc. 104b). 4. Kubek z ornamentem kratkowanym sznurowym i stempelkowym (zagubiony). 5. Misa zdobiona pod krawędzią szeregiem słup-

ków stempelkowych. Niżej biegnie pasmo złożone z dwóch podwójnych poziomych linii sznurowych i między nimi kilku falistych linii sznurowych. Miejscami w zakłębłościach zewnętrznych linii falistych znajdują się dwa do czterech pionowych słupków stempelkowych. Niżej szereg pionowych słupków stempelkowych, od którego opadają pasma złożone z trzech odcinków podobnych słupków. Wyrównywana narzędziem grzebieniowatym i gładzna. Domieszka tłuczonych skorup i piasku. Barwa brunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 17 cm, śr. otw. 30,5 cm (ryc. 104c). 6. Misa zdobiona pod krawędzią podwójnymi na przemian poziomymi i falistymi liniami sznurowymi, w których zakłębłościach znajdują się miejscami trzy lub cztery pionowe słupki stempelkowe. Poniżej biegną dwa szeregi słupków stempelkowych, w tym dolny przerywany. Słabo gładzona. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa szarobrunatna. Wypalenie dobre. Wys. 12,5 cm, śr. otw. 21,5 cm (ryc. 104d). 7. Dwanaście skorup złoczych, w tym dwa fragmenty wylewu naczynia zdobionego słupkami stempelkowymi oraz liniami sznurowymi falistymi i poziomymi. 8. Sześć trójkątnych grocików, w tym dwa o lekko wciętych podstawach. Jeden woskowoczekoladowy, dł. 2,3 cm (ryc. 105a), jeden z pasiaka, dł. 2,7 cm (ryc. 105b), i cztery szare, biało nakrapiane, dł. 1,5--

Ryc. 105. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 47 (376)

a-c — grociki krzemienne; d — wisiorek z zęba zwierzęcego; e — wisiorek bursztynowy; f — paciorek kamienny; g — paciorek z muszli; h, i — wisiorki z muszli

1,9 cm (ryc. 105c). 9. Cztery odłupki, w tym wiór z krzemienia szarego, biało nakrapianego. 10. Odłupek z krzemienia woskowoczekoladowego. 11. Uszkodzony prostokątny wisiorek z bursztynu, ok. $6 \times 4,3$ cm, z otworkami w kształcie litery V w rogach (ryc. 105e). 12. Paciorek krążkowy z kwarcu. Śr. 0,8 cm (ryc. 105f). 13. Paciorki krążkowe, wycięte z muszli, typu jak na

ryc. 105g. Sr. 0,5—0,8 cm. 14. Wisiorek z muszli półkulistej, z przewierconym otworkiem. Sr. 3 cm (ryc. 105h). 15. Wisiorek z muszli spiralnej, z otworkiem, dł. 1,7 cm (ryc. 105i). 16. Trzy wisiorki z zębów zwierzęcych, z przewierconymi otworkami. Dł. 1,6—1,8 cm (ryc. 105d).

Grób 48 (379). Jamowy, głęb. 70 cm. Na planie cmentarzyska nie zaznaczony. Zawierał położony na prawym boku szkielet z nogami podkurczonymi i rękami zgiętymi; prawa położona pod czaszką, lewa ułożona w pasie. Kierunek: NW (czaszka) — SE. Czaszka twarzą skierowana ku południo-zachodowi. Żył zachowany. Wszystkie kości były mocno uszkodzone. Brak wielu kości drobnych, kręgów i żeber (ryc. 106; 107). Na klatce piersiowej i szyi leżały wisiorki z siekaczy jelenia i kłów oraz kilkanaście wisiorków z bursztynu (ryc. 108, typu jak na ryc. 109a-i). Koło lewej ręki leżały wisiorki typu jak na ryc. 109j-m. Poniżej palców nóg wisiorki typu jak na ryc. 109n. Obok czaszki cztery grociki krzemienne. W grobie była także mała ilość nieornamentowanych fragmentów ceramiki. Ponad szkieletem znaleziono skorupę z ornamentem sznurowym i kilkanaście odpadków krzemienych.

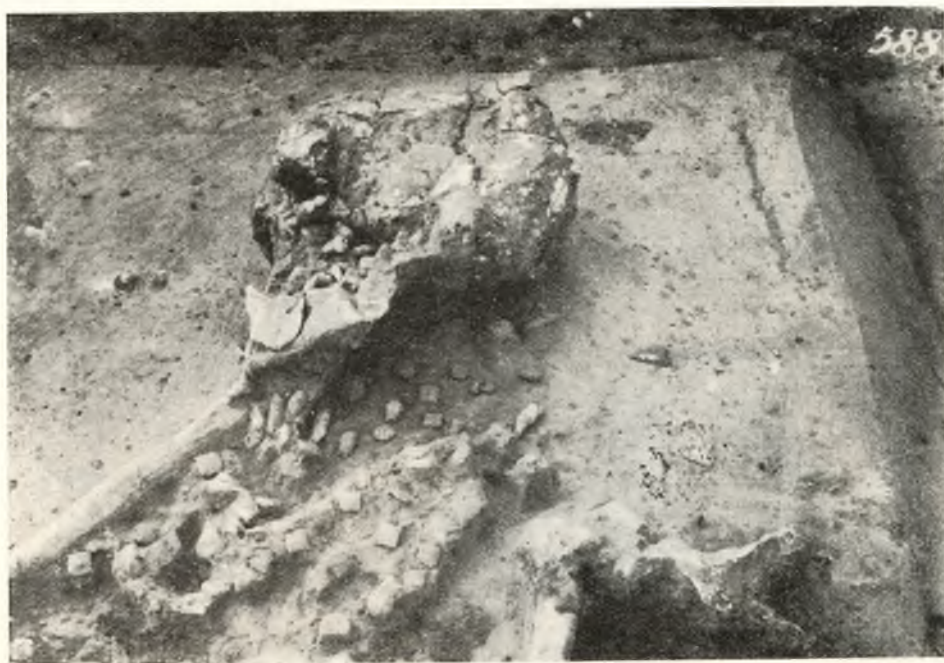
Opis inwentarza: 1. Wisiorki bursztynowe: a) 19 fragmentów i całych wisiorków okrągłych i owalnych, z otworkiem w kształcie litery V. Sr. 0,8—1,4 cm, grub. 0,3—0,4 cm (ryc. 109a-d); b) 70 fragmentów i całych wisiorków kwadratowych, z otworkiem w kształcie litery V. Dł. kraw. 1,0—2,5 cm, grub. 0,2—0,6 cm (ryc. 109e-g); c) wisiorek prostokątny, $4,3 \times 3,7$ cm, z otworkami w kształcie litery V w rogach (ryc. 109n); d) 2 prostokątne, z otworkami w kształcie litery V przy dwóch krawędziach. Wymiary: $3,1 \times 2,6 \times 0,5$ cm oraz $2,5 \times 2,2 \times$

Ryc. 106. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 48 (379)

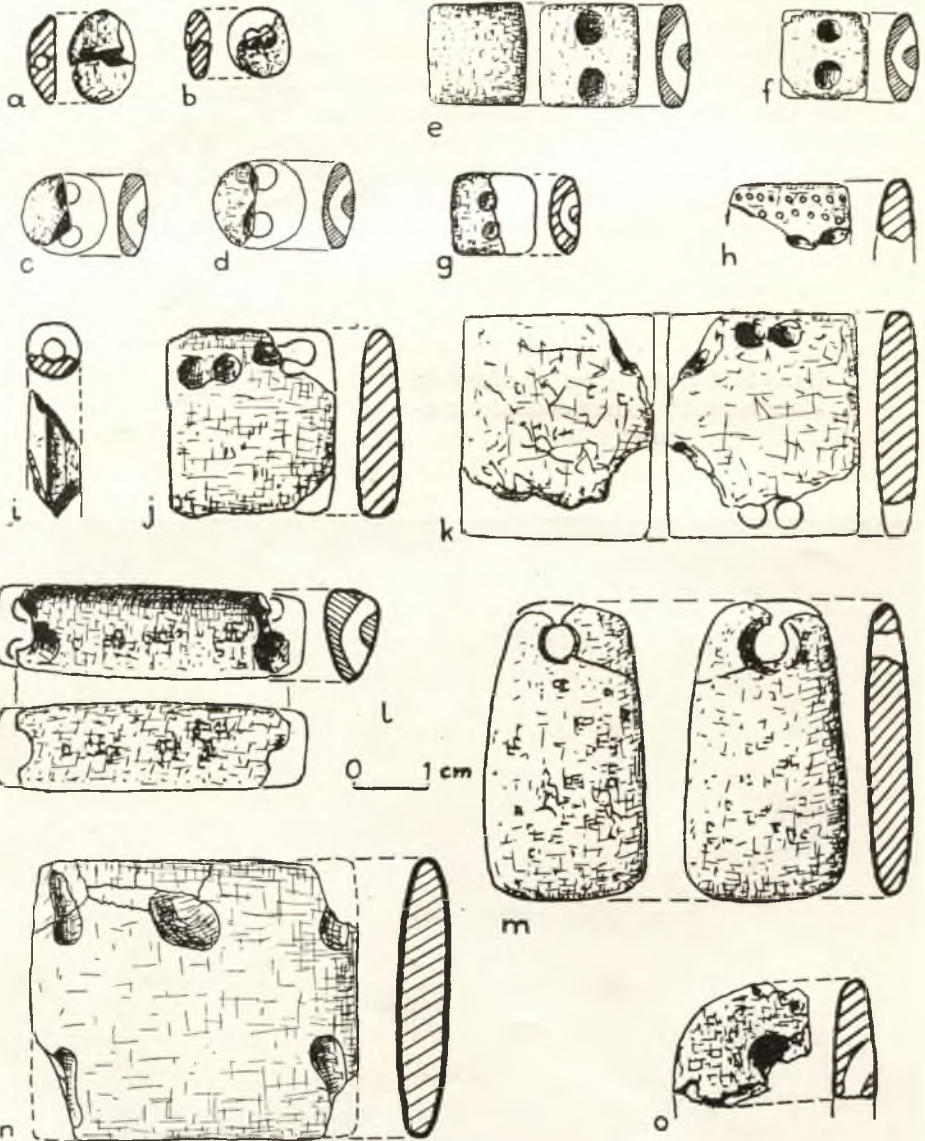

Ryc. 107. Złota, pow. Sandomierz,
„Grodzisko I”. Plan zawartości gro-
bu 48 (379)

Ryc. 108. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Fragment grobu 48 (379)

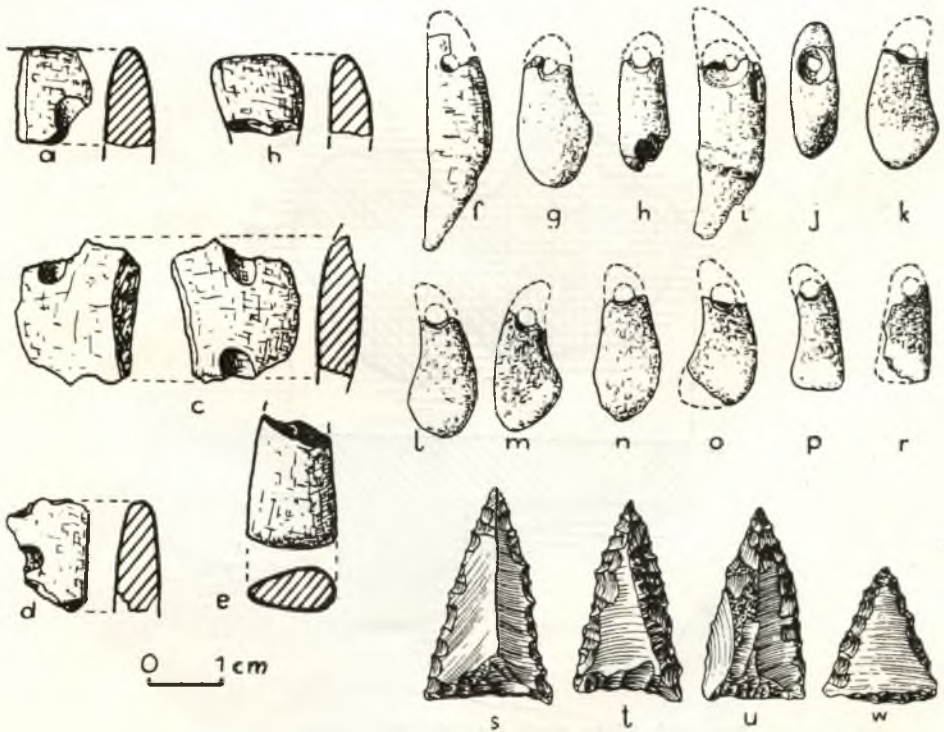
0,6 cm (ryc. 109j, k); e) prostokątny o przekroju trójkątnym, $4,3 \times 1,2$ cm, grub. 0,8 cm, z otworkami w kształcie litery V na końcach (ryc. 109i); f) trapezowaty, z otworkiem na wylot przy krawędzi, dł. 4 cm, szer. 2,1 i 1,5 cm (ryc. 109m); g) fragment dużego owalnego wisiorka, z otworkiem w kształcie litery V. Przepuszczalna śr. około 3 cm (ryc. 109o); h) fragment wisiorka z otworkiem w kształcie litery V, zdobiony dwoma rzędami dołczków przy krawędzi (ryc. 109h);

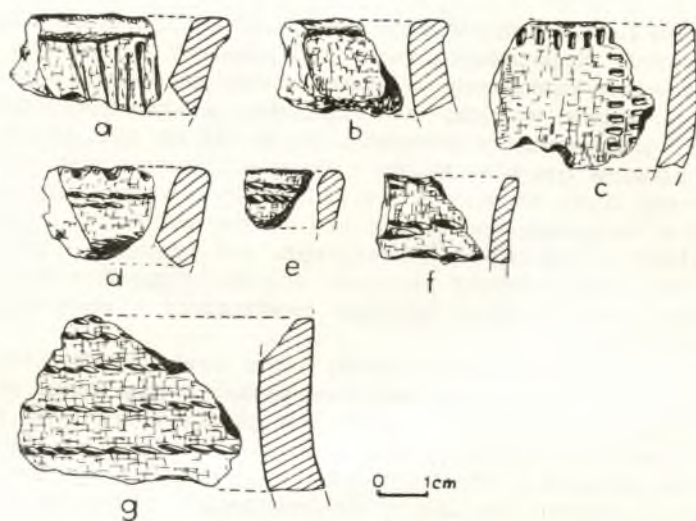
Ryc. 109. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Ozdoby bursztynowe z grobu 48 (379)

i) 14 fragmentów rurkowatych paciorków. Śr. 0,7—0,8 cm (ryc. 109i); j) 123 okruchy i drobne fragmenty nieokreślonych ozdób (ryc. 110a-e). 2. Dwadzieścia sześć wisiorków z zębów zwierzęcych, z przewierconymi otworkami. Dł. 1,7—3,2 cm (ryc. 110f-r). 3. Cztery trójkątne grociki, trzy z krzemienia szarego, biało nakrapianego i jeden woskowoczekoladowy. Dł. 1,8—2,8 cm (ryc. 110s-w). 4. Dzieśięć odłupków, w tym kilka wiórów z krzemienia szarego, biało nakrapianego. 5. Siedemdziesiąt cztery ułamki ceramiki złockiej, w tym: fragmenty wylewów naczyń z karbowaną krawędzią i podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi (ryc. 111d), z ornamentem promienistym pod krawędzią (ryc. 111a), bez ornamentu (ryc. 111b), zdobiony szeregami słupków stempelkowych (ryc. 111c), dwa fragmenty ścianek naczyń, zdobione pojedynczymi i podwójnymi liniami sznurowymi (ryc. 111e-g).

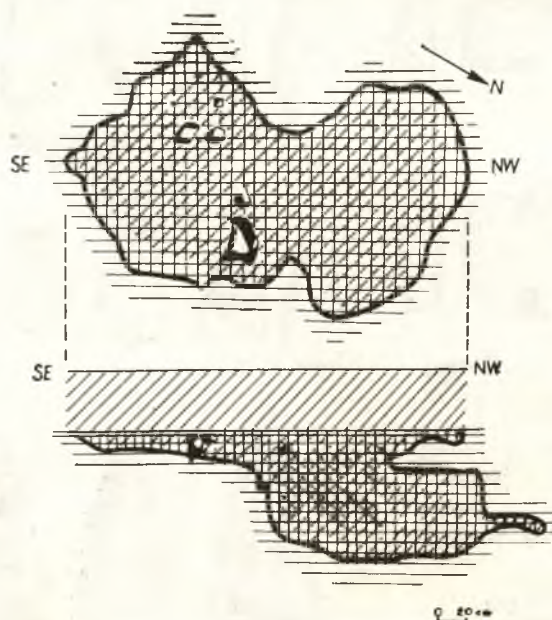
Grób 49 (414). Jamowy, o rzucie mniej więcej owalnym, 270 × 170 cm, głęb. 120 cm. Zdaniem J. Zurowskiego częściowo wyeksplorowany przez Z. Lenartowicza. Kierunek: N—S (ryc. 112). Dno wyłożone płytami kamiennymi. Na płytach leżał na prawym boku skurczony szkielet ludzki, skierowany czaszką ku południowi. Czaszka, obrócona o 180°, leżała na prawej skroni, twarzą ku zachodowi. Pozostała część szkieletu była mocno zdekompletowana i również, z wyjątkiem kości długich, naruszona. Były to: dolna szczęka, resztki kości rąk (ryc. 113: a — kości ramienne, b — kości łokciowe, c — kości promieniowe), miednicy,

Ryc. 110. Złota pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 48 (379)
a-e — fragmenty ozdób bursztynowych; f-r — wisiorki z zębów zwierzęcych; s-w — grociki krzemienne

Ryc. 111. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Ułamki naczyń z grobu 48 (379)

Ryc. 112. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan poziomy i pionowy grobu 49 (414)

żeber, kręgow, zębów (ryc. 113, 1) i innych drobnych, przeważnie nie na swoim miejscu. Okresu, w jakim dokonano zniszczenia grobu, nie można ustalić.

W północnej części grobu, na płytach, leżał trójkątny grocik z krzemienia szarego, nieokreślonego pochodzenia, dł. 1,9 cm (ryc. 113, I; 114b), a blisko niego, obok płyt, na kamieniu, kubek esowaty z uszkiem taśmowym, zdobiony pod krawędzią pojedynczą falistą i dwiema pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi. Niżej szereg słupków stempelkowych. Gładzony. Domieszka tłucznia. Z zewnątrz pokryty czarnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Barwa jasnobrunatna. Wypalenie dobre. Wys. 9,6 cm, śr. otw. 9,7 cm (ryc. 114a).

Ryc. 113. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 49 (414)

Ryc. 114. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 49 (414)
a — kubek; b — grocik krzemienisty

Grób ten znajdował się pod płytką jamą z mieszanym materiałem kulturowym. Na granicy między jamą i grobem leżały cztery płyty kamienne (ryc. 112). W jamie znaleziono skorupy i krzemień: 6 skorup żółkich, 40 skorup typu malowanej, fragment konkrecji z licznymi negatywami odłupkowymi i odłupki od niej z krzemienia szarego, biało nakrapianego, 3 odłupki, w tym jeden wiór z krzemienia woskowoczekoladowego, 2 odłupki z krzemienia bałtyckiego, narzutowego, 1 przepalony odpadek krzemienisty¹⁶.

Grób 50 (II)¹⁷. 1. Amfora baniasta czterouszna, zdobiona na szyjce podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Niżej pasmo złożone z czterech poziomych szeregów łuczków stempelkowych. Od niego opadają w miejscu uszek i między nimi pasma złożone z odcinków łuczków stempelkowych. Między pasmami rzędy kresek stempelkowych. Barwa żółtawoszara. Wys. 22,2 cm, śr. otw. 11,2 cm, śr. dna 9 cm. Bez ryciny. 2. Amfora czterouszna zdobiona na szyjce podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Od tego opadają w miejscu uszek i między nimi pasma złożone z odcinków łuczków i kresek stempelkowych. Między pasmami rzędy łuczków stempelkowych. Wys. 18,2 cm, śr. otw. 11,6 cm, śr. dna 10 cm. Bez ryciny. 3. Amfora baniasta z szyjką i dwoma przeciwstawnie rozmieszczonymi uszkami na górnej części brzuśca. Szyjka zdobiona pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi. Barwa szara. Wys. 29,8 cm, śr. otw. 12,8 cm, śr. dna 9,5 cm. Bez ryciny. 4. Naczynie szerokootworowe typu amfory, zdobione na szyjce dwiema podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi, między którymi biegną podwójne faliste linie sznurowe. Pod nimi pasmo złożone z pięciu szeregów łuczków stempelkowych. Od niego opadają pasma złożone z trzech pionowych rzędów takich samych łuczków. Wys. 26,5 cm, śr. brzuśca ok. 28 cm (ryc. 115). 5. Kubek esowaty zdobiony na brzuścu szeregiem dołków. Wys. 12,2 cm, śr. otw. 11,5 cm, śr. dna 9,5 cm. Bez ryciny. 6. Kubek esowaty z karbowaną krawędzią. Pod nią zdobiony pojedynczą, a niżej kilku podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Między nimi biegną trzy pojedyncze szeregi kresek stempelkowych. Poniżej tego ornamentu taki sam szereg kresek. Wys. 14,5 cm, śr. otw. 13,5 cm, śr. dna 7,1 cm. Bez ryciny. 7. Kubek (z opisu Z. Lenartowicza nie wynika, jakiego jest kształtu) zdobiony na górnej partii „poziomymi liniami prostymi” i „niekształtnymi dołkami”. Wys. 13,8 cm, śr. otw. 11,5 cm, śr. dna 7,3 cm. Bez ryciny. 8. Kubek esowaty z uwydatnionym dnem i nacinaną krawędzią, zdobiony w górnej partii licznymi liniami sznurowymi, pod którymi biegnie szereg kresek stempelkowych. Wys. 19,8 cm, śr. otw. 17,6 cm, śr. dna 7,3 cm. Bez ryciny. 9. Misa o kształcie bliżej nie określonym. „Przejsie od szyi do największej wypukłości nieznaczne. Kant dna nieco występuje na zewnątrz”. Na górnej partii „6 pojedynczych sznurków prostych, nieregularnych”.

¹⁶ Opis tego grobu porównaj z opisem grobu 50 (II).

¹⁷ Podane tu wiadomości zaczerpnąłem z pracy Lenartowicza, *op. cit.*, s. 3—5, tab. II, 7. Grób ten publikował w streszczeniu Antoniewicz, *op. cit.*, s. 204, nr 13. Wg planu W. Antoniewicza na ryc. 7 odpowiada on grobowi 49 (414) na planie J. Żurowskiego, na ryc. 6. O grobie 49 (414) J. Żurowski napisał, że został częściowo wyeksplorowany przypuszczalnie przez Z. Lenartowicza. Nie przeczy temu znalezienie przez J. Żurowskiego szkieletu, gdyż jak komunikuje na s. 50 w t. 10 „Światowida” E. Majewski: „gdym się poznał przed dwoma laty z p. Lenartowiczem, dowiedziałem się od niego z ustnych relacji, że prawie wszystkie groby (w Złotej) zawierały szkielety w pozycji skurczonej, choć były tam i wyprostowane — ale że nie przywiązywał wówczas wagi do szczątków kostnych, więc wszystkie pozostawił na miejscu” (podkreślenie ZK). Podaję za: Antoniewicz, *op. cit.*, s. 199.

Ryc. 115. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Amfora z grobu 50 (II)

Barwa czerwonawożółta. Wys. 23,2 cm, śr. otw. 26,4—24 cm, śr. dna 9,5 cm. Bez ryciny. 10. Naczynie o kształcie bliżej nie określonym. Nieduże, z szyjką lejkowatą zdobioną liniami sznurowymi pojedynczymi i podwójną, między którymi biegną podwójne faliste linie sznurowe. Górna część brzuśca zdobiona szeregiem łuczków stempelkowych i pasm złożonych z odcinków z podobnych łuczków. Wys. 20,1 cm, śr. otw. 17,5 cm, śr. dna 9 cm. Bez ryciny. 11. Naczynie, prawdopodobnie workowate, z szyjką „łagodnie przechodzącą w brzusiec”, zdobioną 1,5 cm pod krawędzią „głębokimi dołkami palcowymi”. Wys. 26,7 cm, śr. otw. 23,5 cm, śr. dna 9,5 cm. Barwa szarozółta. Bez ryciny. 12. „Kawałeczek bursztynu bez śladu ozdób”. Bez ryciny.

Grób 51 (III)¹⁸. 1. Kubek (z opisu Z. Lenartowicza nie wynika, jakiego kształtu) z zaznaczoną szyjką, zdobioną pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi, pod którymi biegnie szereg kresek stempelkowych. Wys. 10,6 cm, śr. dna 5 cm. Bez ryciny. 2. Kubek esowaty zdobiony na górnej partii podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi, pod którymi biegnie szereg kresek stempelkowych. Od niego zwisają krótkie frędzelki złożone z trzech rzędów „kropek po trzy jedna nad drugą”. Barwa szara. Wys. 10,8 cm, śr. dna 4,3 cm. Bez ryciny. 3. Kubek esowaty z uchem i uwydatnionym dnem. W górnej partii zdobiony kilku podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi, pod którymi biegną dwa szeregi kresek stempelkowych. Od nich zwieszają się krótkie frędzelki złożone z odcinków kresek. Wys. 7,3 cm, śr. otw. 7,1 cm, śr. dna 4 cm. Bez ryciny. 4. Pokrywa miseczkowata z dnem nieco wklęsłym i ściankami lekko lejowatymi. Dno pokryte „pasami kresek w różnych kierunkach, kółkami i zębami”. Ścianka „ozdobiona pięcioma poziomymi sznurkami falistymi i podwójnym drobnym pod kra-

¹⁸ Wiadomości o tym grobie zaczerpnąłem z pracy Z. Lenartowicza (op. cit., s. 3—5, tabl. II, 7). Grób ten publikuje w streszczeniu W. Antoniewicz, op. cit., s. 204, nr 14.

wędzia". Wys. 4 cm, śr. dna 10,6 cm. Bez ryciny. 5. Miseczka zdobiona w górnej partii pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi, między którymi biegną dwie podwójne faliste linie sznurowe. W zakłębłościach górnych i dolnych linii są miejscami dwie lub trzy kreski stempelkowe. Niżej obiegają naczynie trzy szeregi kresek stempelkowych: górny ciągły i dwa przerywane w szachownicę. Wys. 6,5 cm, śr. otw. 13,3 cm, śr. dna 5 cm. Bez ryciny. 6. Miseczka z krawędzią nacinaną, zdobiona w górnej partii dwiema podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi, między którymi biegną trzy podwójne faliste linie sznurowe. W zakłębłościach zewnętrznych linii falistych znajdują się po trzy kreski stempelkowe. Niżej biegną dwa szeregi kresek stempelkowych, dolny przerywany. Wys. 7,5 cm, śr. otw. 18,1 cm, śr. dna 9 cm. Bez ryciny. 7. Misa z lejowatym wylewem i słabo uwydatnionym dnem. Krawędź częściowo karbowana. Górna partia zdobiona dwiema podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi, między którymi biegną cztery podwójne faliste linie sznurowe. W zakłębłościach zewnętrznych linii falistych znajdują się dwie do pięciu kresek stempelkowych. Niżej biegną dwa szeregi kresek wykonanych paznokciem, dolny szereg przerywany. Barwa żółtoszara. Wys. 14 cm, śr. dna 8 cm. Bez ryciny. 8. Misa z krawędzią nacinaną i ozdobioną czterema występami. Górna partia zdobiona dwiema potrójnymi poziomymi liniami sznurowymi, między którymi biegną trzy potrójne faliste linie sznurowe. W zakłębłościach dolnej linii falistej znajdują się trzy lub cztery łuczki stempelkowe. Niżej biegnie szereg łuczków stempelkowych, od niego opadają krótkie odcinki złożone z takich samych łuczków. Barwa ciemna, szarozłota. Wys. 13,6 cm, śr. dna 8 cm. Bez ryciny.

Grób 52 (430). Jamowy, zniszczony. Ze szkieletu zachowała się tylko duża ilość drobnych kości. Z inwentarza pozostały: 1. Naczynie czterouszne z kołnierzem, zdobione ornamentem rytym. 2. Naczynie z uchem „ansa lunata”; ornament promienisty na brzuścu, szyjce i uchu. Był to zapewne kubek. 3. Fragmenty misy z ornamentem sznurowym falistym. 4. Fragmenty naczynia z ornamentem sznurowym i promienistym. Wszystkie zabytki zagubione.

Grób 53 (430a). Jamowy, uprzednio wyeksplorowany, na głęb. 175 cm. Zawierał kilka ozdób bursztynowych, trzy fragmenty ceramiki złockiej, w tym dwa z ornamentem sznurowym, trzy ułamki ceramiki typu malowanej, dwa odłupki z krzemienia szarego, biało nakrapianego, w tym jeden przepalony, oraz amforę baniastą, czterouszną, z karbowaną krawędzią, zdobioną na szyjce potrójnymi poziomymi liniami sznurowymi, pod którymi biegnie szereg łuczków stempelkowych. Od niego opadają pionowo, pojedynczo w miejscu uszek i po trzy między nimi, pasma złożone z jednego do trzech rzędów łuczków stempelkowych, u dołu zakończonych dwoma poziomymi odcinkami, z takich samych łuczków. Gładzona. Na brzuścu liczne czarniawe plamki nieokreślonego charakteru. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 24 cm, śr. brzuśca 28,5 cm (ryc. 116). Zachowała się tylko amfora.

Grób 54 (431). Jamowy, o zarysie zbliżonym do prostokąta, 300 × 220 cm, głęb. 160 cm. Kierunek: NW—SE. Na dnie leżał na prawym boku szkielet ludzki o zakłóconym porządku anatomicznym. Kierunek szkieletu: NW (czaszka) — SE. Nogi podkurczone. Czaszka, silnie zniszczona, była odwrócona twarzą w przeciwnym kierunku, szczęka dolna za kręgosłupem, lewa kość ramieniowa przy miednicy; stawy łopatkowe kości przedramieniowych leżały nieco powyżej miednicy. Lewa kość promieniowa była pod kątem do kości łokciowych i leżała na kości ramieniowej lewej, dotykając łopatki. Klatka piersiowa i miednica zni-

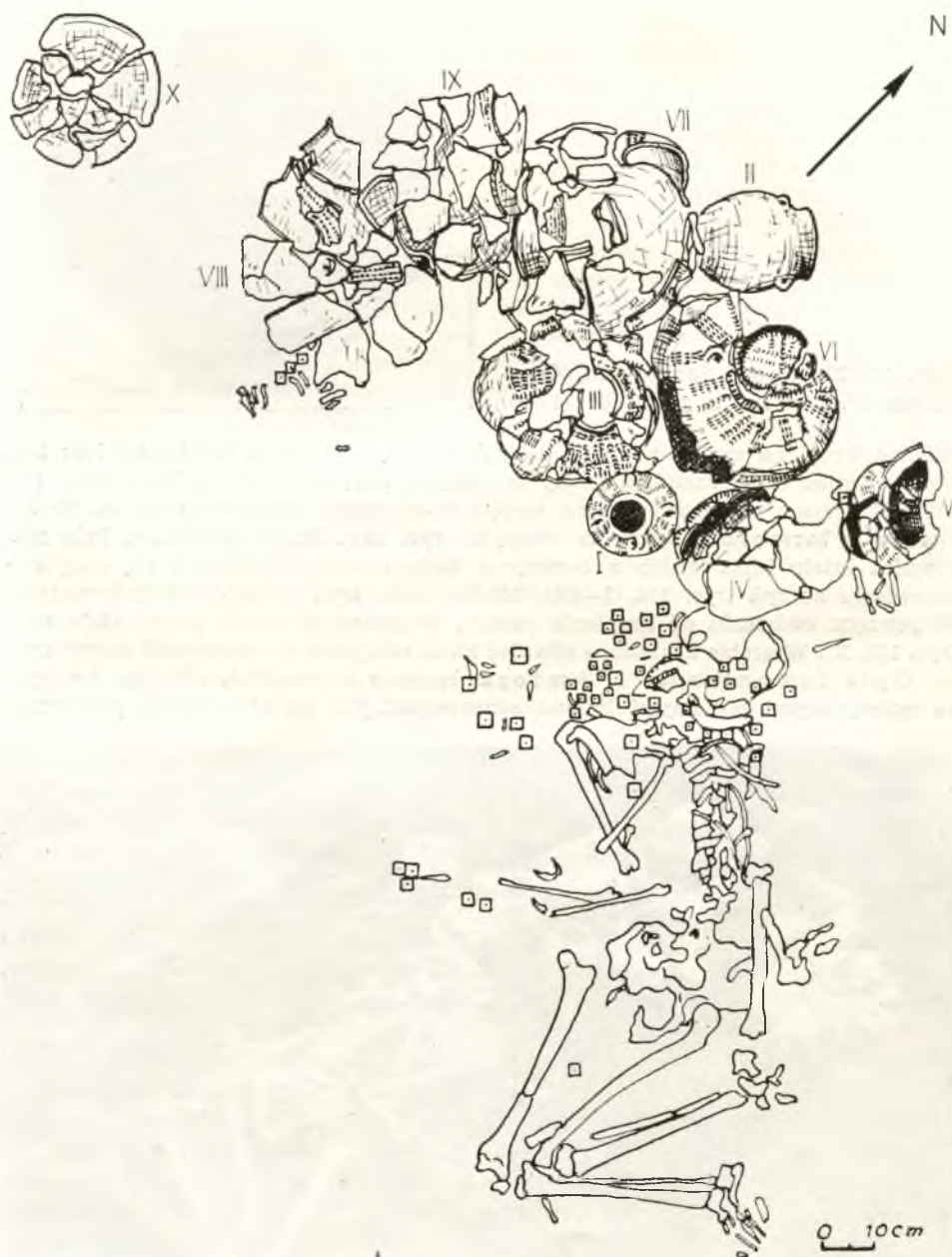
Ryc. 116. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Amfora z grobu 53 (430a)

szczone, kręgi na swoim miejscu; dość dobrze są zachowane kości nóg, lecz i te niekompletne. Obok szkieletu leżały w różnych miejscach drobne kości (ryc. 117; 118). W miejscu przypadającym na szyję i obok czaszki znajdowało się ok. 70 wiśniaków z bursztynu i zębów zwierzęcych (ryc. 119). Przed szkieletem, koło rąk, również leżało kilka ozdób z bursztynu. Koło czaszki znajdowało się skupienie dziewięciu naczyń (ryc. 118, I—IX). Między nimi było kilka ozdób z bursztynu. W pewnym oddaleniu od skupienia naczyń, w zachodniej części grobu, stała misa (ryc. 118, X). W grobie znaleziono również kilka odłupków krzemiennych (zagubione).

Opis inwentarza: 1. Amfora baniasta czterouszna, zdobiona na szyjce pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi. Od szyjki opadają, pojedynczo

Ryc. 117. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 54 (431)

Ryc. 118. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 54 (431)

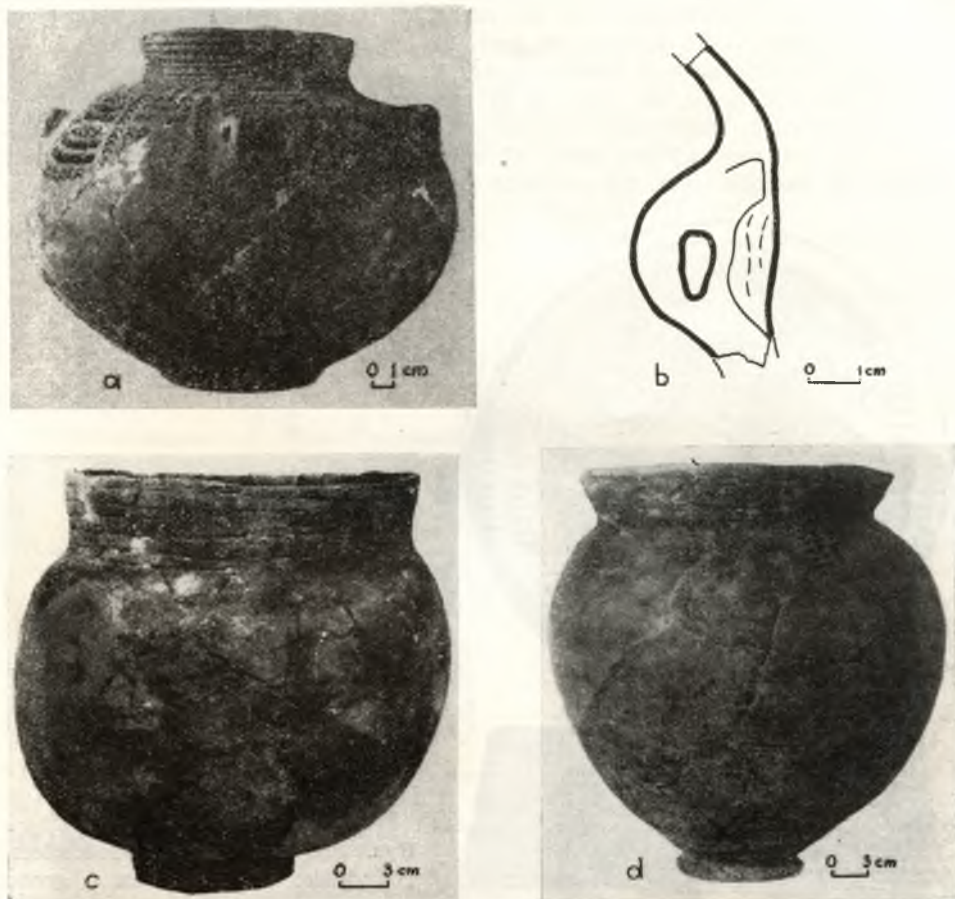
Ryc. 119. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Fragment grobu 54 (431)

w miejscu uszek i po dwa między nimi, pasma złożone z kilku odcinków słupków stempelkowych. Między niektórymi z nich biegną rzędy łuczków stempelkowych. Gładzona. Wewnątrz i z zewnątrz pokryta czarnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Z zewnątrz widoczne pęknięcie brzuśca w miejscu zlepiania ścianki z taśm. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa brunatna i szara. Wypalenie słabe. W naczyniu znajdował się drobny ułamek kości. Wys. 13 cm, śr. brzuśca 14 cm (ryc. 118, I; 120a). 2. *A m f o r a* jajowata dwuuszna, zdobiona na szyjce i uszkach podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Pod szyjką szereg odcisków wykonanych paznokciem. Gładzona. Wewnątrz i z zewnątrz miejscami pokryta czarniawymi plamkami nieokreślonego charakteru. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa brunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 31 cm, śr. brzuśca 30 cm (ryc. 118, VIII; 120c; 121b). 3. Przykryta pokrywką *a m f o r a* baniasta, czterouszna, zdobiona na szyjce potrójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Niżej szereg pionowych słupków stempelkowych. Od niego opadają, pojedynczo w miejscu uszek i po dwa między nimi, pasma złożone z szeregów słupków stempelkowych, między którymi znajdują się miejscami pojedyncze i podwójne rzędy łuczków stempelkowych. Gładzona. Z zewnątrz miejscami pokryta szaroczarnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Barwa brunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 22 cm, śr. brzuśca 26,5 cm (ryc. 118, VI; 120b). 4. *P o k r y w k a* wyżej opisanej amfory, w kształcie miseczki. Skraj dna obiega szereg ukośnych słupków stempelkowych. Partia środkowa przecięta jest licznymi krzyżującymi się szeregami łuczków stempelkowych. Ścianka zdobiona szeregiem pionowych słupków stempelkowych przy dnie oraz dwoma pasmami poziomych linii sznurowych, między którymi biegnie potrójna

falista linia sznurowa. Miejscami w zakłębłościach linii falistej znajdują się trzy lub cztery pionowe słupki stempelkowe. Słabo gładzona. Domieszka tłuczonych skorup i piasku. Barwa szara i brunatna. Wypalenie dobre. Wys. 4,4 cm, śr. otw. 13 cm (ryc. 118, VI; 122). 5. Nieornamentowana amfora jajowata, dwuuszna. Niegładzona. Wewnątrz i z zewnątrz pokryta czarnobrunatnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa czerwobrunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 13 cm, śr. brzuśca 13,2 cm (ryc. 118, II; 120d). 6. Amfora baniasta czterouszna, zdobiona na szyjce pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi. Pod szyjką biegnie pas złożony z grup po pięć łuczków stempelkowych. Gładzona. Miejscami pokryta czarnobrunatnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa szarobrunatna. Wypalenie dobre. Wys. 17,8 cm, śr. brzuśca 25 cm (ryc. 118, III; 121a). 7. Misa

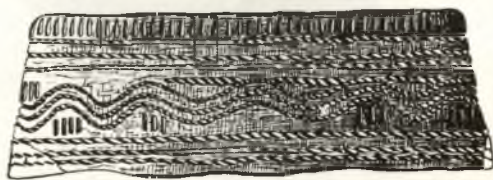
Ryc. 120. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 54 (431)

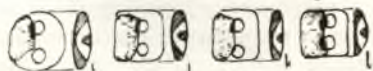
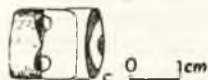
Ryc. 121. Żłota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 54 (431)
a, c, d — naczynia; b — profil uszka

z ornamentem stempelkowym oraz sznurowym poziomym i falistym (zagubiona — ryc. 118, IV). 8. Misa z niską szyjką, nieornamentowana (zagubiona — ryc. 118, X). 9. Naczynie szerokootworowe typu amfory, zdobione na szyjce trzema podwójnymi liniami sznurowymi i między dwiema z nich podwójną falistą linią sznurową. Pod szyjką szereg podłużnych dołków stempelkowych. Od niego opadają pasma złożone z trzech rzędów podobnych dołków. Gładzone. Domieszka tłuczonych skorup i tłucznia. Z zewnątrz i wewnątrz miejscami pokryta czarnobrunatnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Barwa czerwonobrunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 28 cm, śr. brzuśca ok. 28 cm (ryc. 118, VII; 121c). 10. Naczynie szerokootworowe typu amfory z karbowaną krawędzią i pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi na szyjce. Gładzone. Miejscami z zewnątrz pokryte czarnobrunatnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Domieszka tłuczonych skorup i piasku. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 25 cm, śr. brzuśca 25 cm (ryc. 118, IX; 121d). 11. Kubek esowaty z uchem taśmowym, zdobiony odciskami stempelków i linii sznurowych poziomych i falistych (zagubiony — ryc. 118, V).

12. Wisiorzki bursztynowe: a) 21 okrągłych soczewkowatych, z otworkiem w kształcie litery V. Śr. 0,9—1,6 cm, grub. 0,3 cm (ryc. 123 a, i, l, n; 124h); b) 73 kwadratowe, z otworkiem w kształcie litery V. Dł. kraw. 0,7—1,5 cm, grub. 0,2—0,6 cm (ryc. 123 b-f, h, j-l, m; 124i); c) 17 prostokątnych, z otworkami w kształcie litery V w rogach. Najmniejszy: dł. 3,1 cm, szer. 2,8 cm, grub. 0,7 cm; największy: dł. 5,6 cm, szer. 4,1 cm, grub. 0,7 cm (ryc. 124a-d, f, g, j-m); d) fragment rurkowatego paciorka o śr. 0,7 cm; e) 55 fragmentów i drobnych okruchów z roz-

Ryc. 122. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Pokrywka z grobu 54 (431)

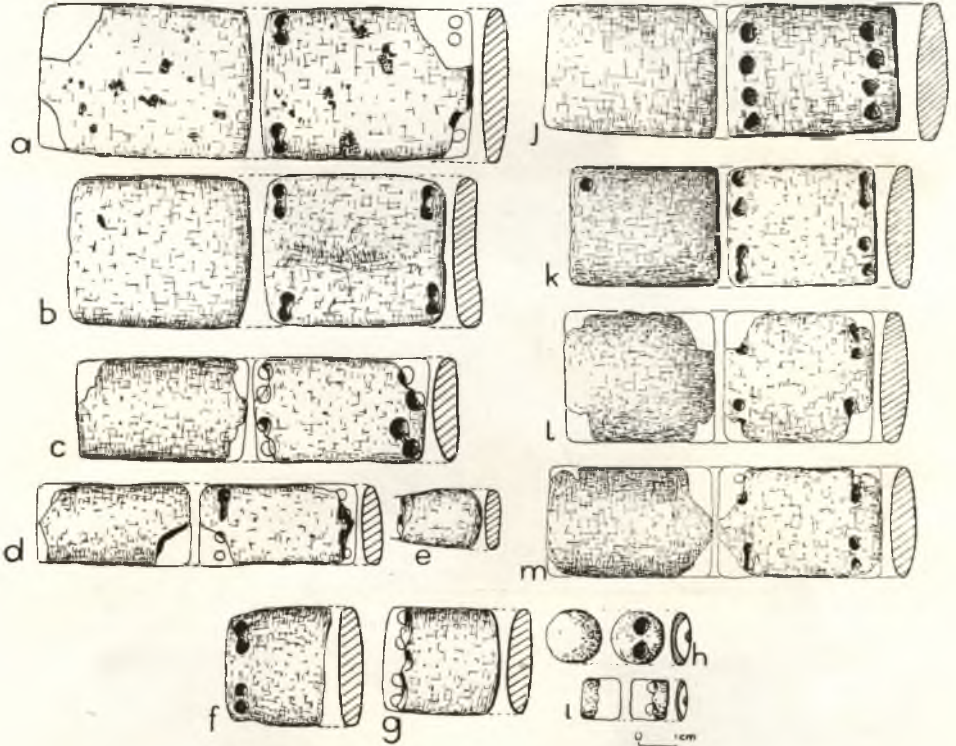

Ryc. 123. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wisiorzki bursztynowe z grobu 54 (431)

maitych wisiorów, w tym jeden z otworkiem w kształcie litery V (ryc. 123g) i jeden podłużny trapezowaty (ryc. 124e).

Oprócz tego w jamie grobowej znaleziono: skorupę wczesnośredniowieczną, ułamek naczynia kultury ceramiki wstęgowej kłutej, 42 ułamki ceramiki typu malowanej, 60 skorup o nieokreślonej przynależności kulturowej, wiór z obsydianu, grudki polepy i 4 ułamki szydła kościanego.

Grób 55 (448). Jamowy, częściowo zniszczony, o rzucie wydłużonym, nieregularnym, zbliżonym do owalnego, 306×195 cm, głęb. 100 cm. Kierunek: NW — SE. Przy południowej ścianie stała jedna, a przy północnej dwie podłużne płyty

Ryc. 124. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wisiorzy bursztynowe z grobu 54 (431)

kamienne. Pierwsza: wys. 50 cm, szer. 40—50 cm, grub. 2—5 cm. Pozostałe dwie wys. mniej więcej 50 cm, szer. 25 i 40 cm, grub. 4—7 cm. Ze szkieletu zachowały się tylko nieliczne kości długie. W południowej części grobu stało jedno naczynie, a w północno-zachodniej kilka naczyń.

Opis inwentarza: 1. Amfora jajowata dwuuszna, zdobiona na szyjce pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi. Niżej biegnie szereg owalnych dołków stempelkowych. Słabo gładzona. Wewnątrz i z zewnątrz pokryta czarnobrunatnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Domieszka tłuszczna i tłuszczonych skorup. Barwa brunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 26,5 cm, śr. brzuśca

Ryc. 125. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 55 (448)

21,5 cm (ryc. 125e). 2. Amfora baniasta, dwuuszna, z karbowaną krawędzią, zdobiona na szyjce pojedynczymi poziomymi liniami sznurowymi. Niżej biegnie szereg łuczków stempelkowych. Od niego opadają, pojedynczo w miejscu uszek i po trzy między nimi, potrójne rzędy łuczków stempelkowych. Gładzona. Miejscami pokryta czarnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa brunatna i czerwobrunatna. Wypalenie dobre. Wys. 16 cm, śr. brzuśca 13,5 cm (ryc. 125a). 3. Dwie misy z ornamentem stempelkowym oraz sznurowym poziomym i falistym (zagubione). 4. Naczynie szerokootworowe typu amfory, z krawędzią nacinaną sznurkiem. Pod nią pojedyncze poziome linie sznurowe. W ścianie brzuśca jest kilka otworków i dołków (ryc. 125d; 126 b).

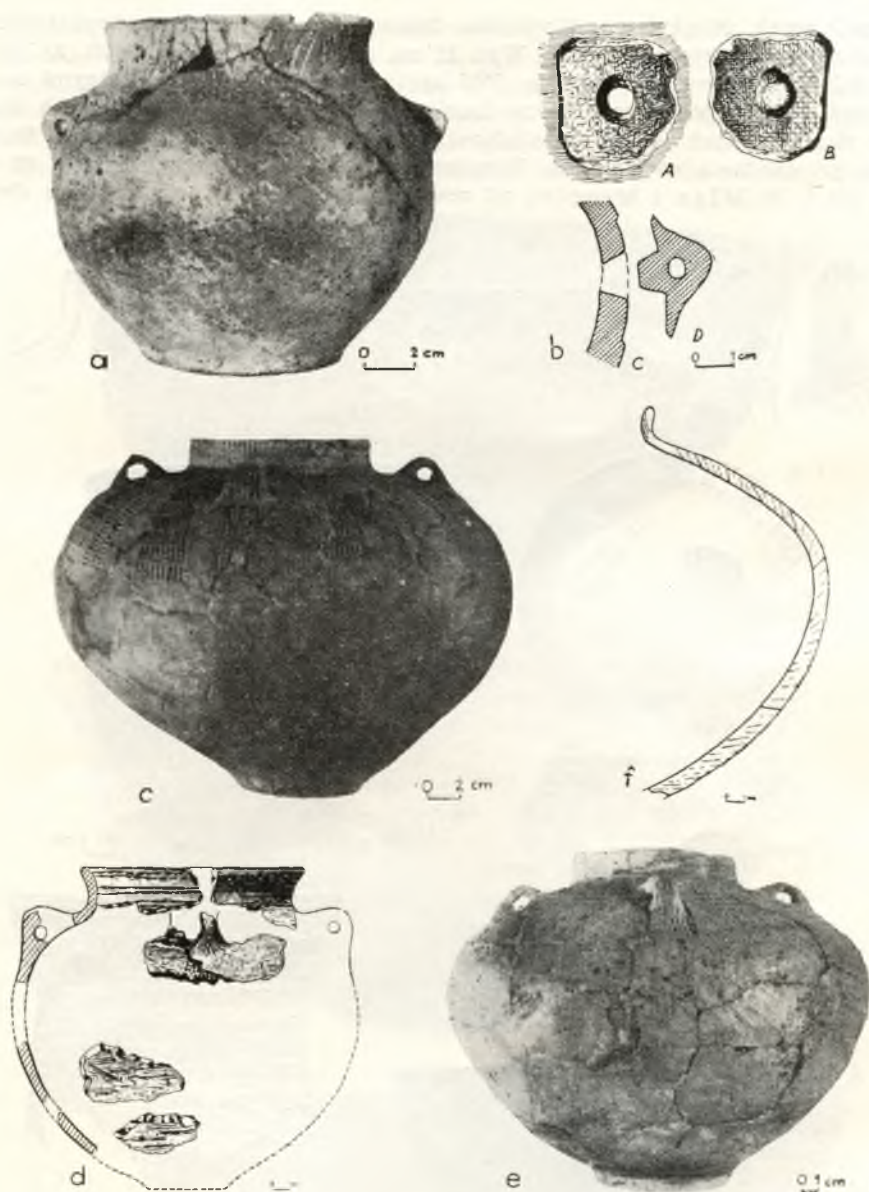
Ryc. 126. Złota, pow. Sandomierz, „Gródzisko I”. Inwentarz grobu 55 (448)

a — kubek; b — profil ścianki naczynia; c — grocik krzemienisty

Gładzone. Miejscami pokryte ciemnoszarymi plamkami nieokreślonego charakteru. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa czerwono- i szarobrunatna. Wypalenie dobre. Wys. 23 cm, śr. brzuśca ok. 21 cm. 5. Kubek esowaty z uchem taśmowym zdobionym podwójnymi pionowymi liniami sznurowymi. Pod krawędzią zdobiony dwiema podwójnymi poziomymi liniami i biegnącymi między nimi trzema podwójnymi falistymi liniami sznurowymi, niżej szeregiem łuczków stempelkowych. Powierzchnia gładzona. Miejscami pokryta czarnobrunatnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna. Wypalenie dobre. Wys. i śr. brzuśca po 15 cm (ryc. 125e). 6. Kubek kulisty

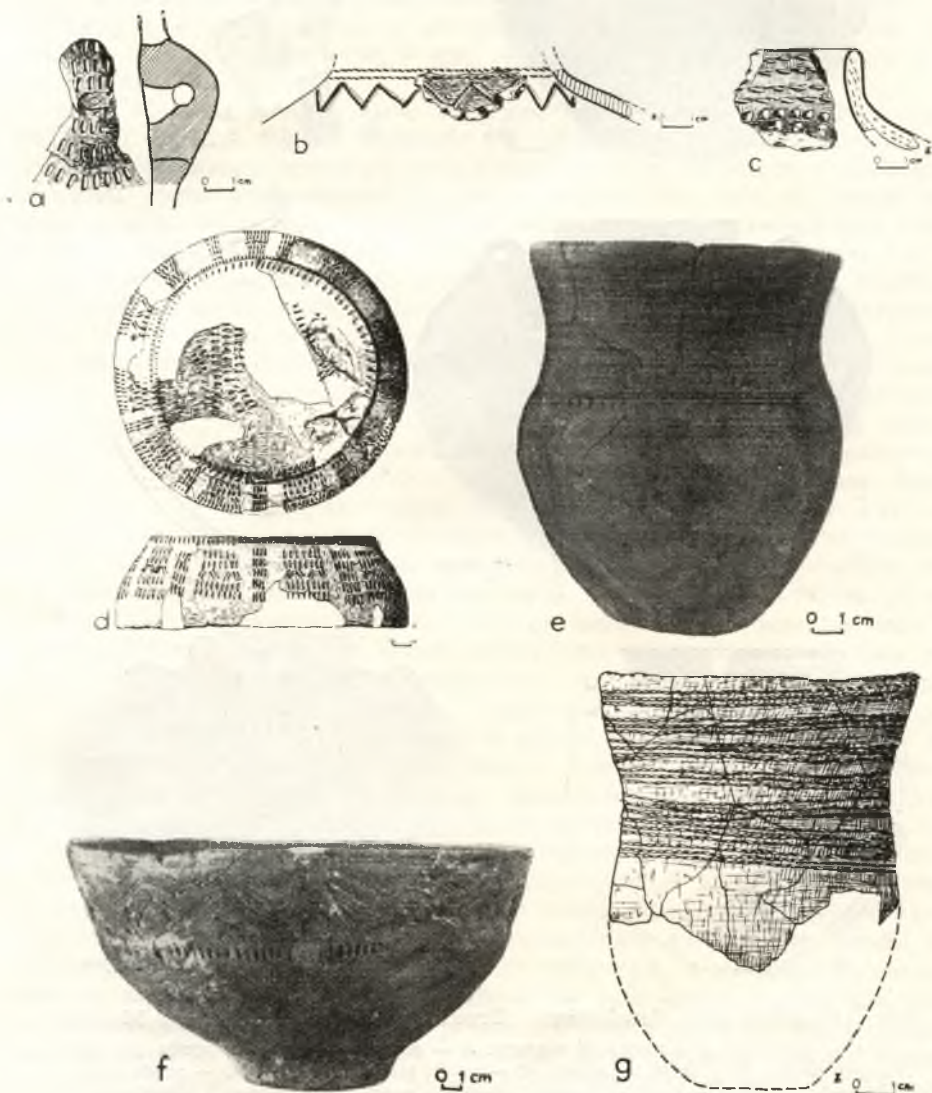
z uchem „ansa lunata”, zdobionym trzema rzędami dołków stempelkowych i od strony naczynia poziomymi liniami rytymi. Szyjka zdobiona ułożonymi na przemian skośnie grupami linii rytych. Górna część brzuśca zdobiona szeregiem dołków. Od niego opadają promieniście linie ryte. Gładzony. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa szara i brunatna. Wypalenie słabe. Wys. 5,4 cm, śr. brzuśca 6,5 cm (ryc. 126a). 7. Czarka esowata z guzkiem na brzuścu. Gładzona. Domieszka piasku. Barwa brunatna. Wypalenie słabe. Wys. 7,4 cm, śr. brzuśca 9 cm (ryc. 125b). 8. Kubek z ornamentem sznurowym i stempelkowym (zagubiony). 9. Trójkątny grocik z krzemienia szarego, biało nakrapianego. Dł. 2,2 cm (ryc. 126c). 10. Dziesięć odłupków, w tym pięć wiórów z krzemienia szarego, biało nakrapianego.

Grób 56 (446). Jamowy, silnie zniszczony, o rzucie mniej więcej owalnym, 400 × 210 cm, głęb. 180 cm. Kierunek: NW — SE. Zachowały się nieliczne kości ludzkie i następujący inwentarz: 1. Amfora baniasta dwuoszna, z karbowaną krawędzią. Uszka przymocowane za pomocą czopów (ryc. 127a, b). Szyjka zdobiona na przemian skośnymi pasmami złożonymi z trzech lub czterech linii rytych i niżej podwójną linią z słupków stempelkowych. Powierzchnia wewnątrz i z zewnątrz pokryta czarnobrunatnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Gładzona. Domieszka tłuczonych skorup i tłucznia. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 13 cm, śr. brzuśca 13,5 cm. 2. Amfora baniasta czterouszna, z naciętaną od zewnątrz krawędzią. Pod nią zdobiona podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi i niżej szeregiem pionowych słupków stempelkowych. Od niego opadają pojedynczo, w miejscu uszek i między nimi, po trzy pasma złożone z kilku rzędów pionowych i z dwóch rzędów poziomych słupków stempelkowych. Niegładzona. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa szarobrunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 18,5 cm, śr. brzuśca 26 cm (ryc. 127c). 3. Fragmenty amfory baniastej czterousznej, zdobionej na szyjce podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Wyrównywane narzędziem grzebieniowatym. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa szara i brunatna. Wypalenie dobre. Przypuszczalna wys. ok. 17 cm, śr. brzuśca ok. 18 cm (ryc. 127d). 4. Amfora baniasta czterouszna, zdobiona na szyjce podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Od szyjki opadają pasy złożone z kilku odcinków słupków stempelkowych. Na profilu widoczne ślady zlepiania ścianek z części (ryc. 127e, f) i przymocowania uszka za pomocą czopów (ryc. 128a). Wygładzona. Na brzuścu czarne plamki nieokreślonego charakteru. Domieszka tłuczonych skorup i piasku. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 20 cm, śr. brzuśca 28 cm. 5. Dwadzieścia dwa fragmenty amfory, zdobionej podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi i linią zygzakowatą z kresek stempelkowych. Niegładzone. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa szarobrunatna. Wypalenie dobre. Śr. szyjki ok. 8 cm (ryc. 128b). 6. Fragment górnej części amfory, zdobionej na szyjce pojedynczymi liniami sznurowymi i dwoma szeregami dołków stempelkowych. Na profilu widoczne ślady układania się cząstek gliny w czasie lepienia naczynia (ryc. 128c). 7. Pokrywka w kształcie miseczki, zdobiona za pomocą podłużnych stempelków. Na dnie szereg słupków przy krawędzi, pośrodku bliżej nie określone przedstawienie. Na ściankach szereg słupków przy dnie oraz na przemian wąskie i szerokie pasma spadające pionowo. Między niektórymi pasmami znajdują się po cztery pary ukośnych stempelków. Gładzona. Domieszka tłuczonych skorup i piasku. Barwa szarobrunatna. Wypalenie słabe. Wys. 4,8 cm, śr. otw. 15,5 cm (ryc. 128d). 8. Misa z karbowaną krawędzią. Pod nią zdobiona dwiema podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi, między którymi biegą cztery podwójne faliste linie sznurowe. Niżej szereg pionowych słupków

Ryc. 127. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 56 (446)
 a, c-e — naczynia; b — uszko od amfory: A — otwór w ścianie naczynia po ode-
 rwanym uszku, B — uszko z czopem, C — profil ścianki naczynia, D — profil uszka;
 f — profil ścianki amfory ze śladami zlepiania taśm (linie ciągłe) i układania się
 cząstek gliny w czasie lepienia (linie przerywane)

stempelkowych. Niegładzona. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa brunatnoczerwona i szara. Wypalenie słabe. Wys. 12 cm, śr. otw. 23 cm (ryc. 128f). 9. Misa z częściowo karbowaną krawędzią. Pod nią zdobiona siedmiu podwójnymi lekko falistymi i jedną podwójną poziomą linią sznurową. Niżej szereg pionowych słupków stempelkowych. Słabo wygładzona. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa szara, przechodząca w brunatną. Wypalenie słabe. Wys. 10,2 cm, śr. otw. 22 cm (ryc. 129a). 10. Misa z krawędzią od zewnątrz nacinaną. Pod nią zdobiona dwie-

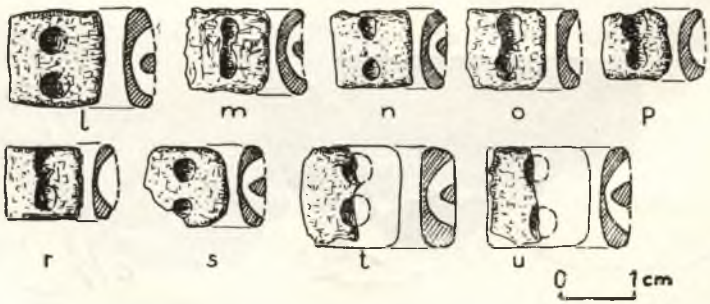
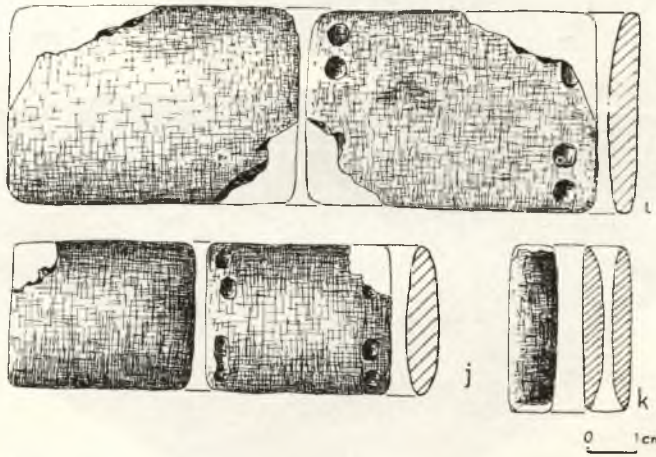
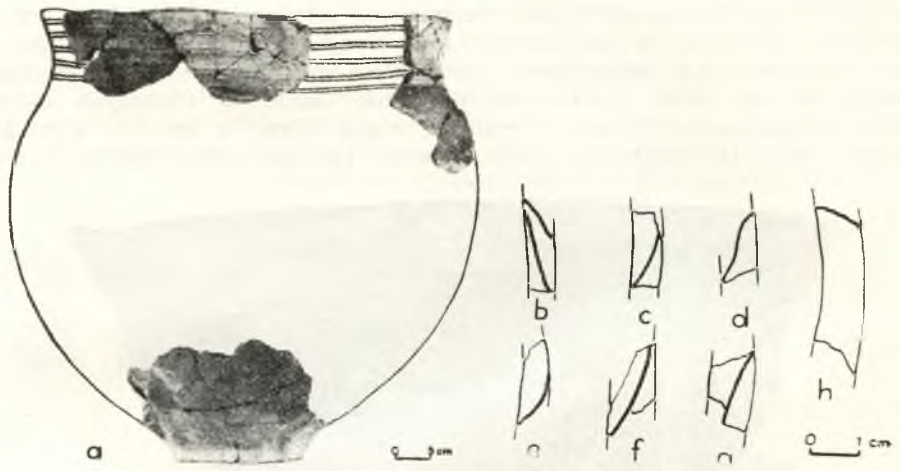
Ryc. 128. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 56 (446)
 a — uszko z czopami w ściance amfory; b — fragment amfory; c — fragment szyjki amfory ze śladami układania się cząstek gliny w czasie lepienia (linie przerywane); d — pokrywka;
 e-g — naczynia

ma podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi, między którymi bieżą cztery faliste linie sznurowe. W zakłębłościach zewnętrznych linii falistych znajdują się trzy lub cztery słupki stempelkowe. Niżej bieżą dwa szeregi słupków stempelkowych, w tym dolny przerywany. Gładzona. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 12 cm, śr. otw. 24,5 cm (ryc. 129b). 11. Fragmenty misy zdobionej pod krawędzią czterema parami

Ryc. 129. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 56 (446)

a-c — naczynia; d — profil ścianki misy ze śladami zlepiania z taśm (linie ciągłe) i układania się cząstek gliny w czasie lepienia (linie przerywane); e — profil ścianki kubka ze śladami zlepiania z taśm

Ryc. 130. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 56 (446)
 a — fragmenty naczyń; b-h — fragmenty naczyń ze śladami zlepiania z taśm; i-m — wisiorki bursztynowe

podwójnych linii sznurowych, między którymi biegną dwie potrójne linie sznurowe. Na profilu widoczne ślady zlepiania ścianek z części (ryc. 129c, d). Powierzchnia wtórnie zniszczona. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna. Wypalenie dobre. Wys. ok. 16 cm, śr. otw. ok. 37 cm. 12. Kubek esowaty, zdobiony na górnej partii podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi, pod którymi biegnie szereg pionowych słupków stempelkowych. Gładzony. Domieszka tłucznia. Barwa jasno- i ciemnobrunatna. Wypalenie dobre. Wys. 15 cm, śr. otw. 12,2 cm (ryc. 128e). 13. Fragment kubka esowatego z karbowaną krawędzią. Na górnej partii zdobiony siedmiu potrójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Na profilu widoczne ślady zlepiania ścianek z części (ryc. 128g; 129e). Niegładzony. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa jasnobrunatna. Wypalenie dobre. Przepuszczalna wys. ok. 11 cm, śr. otw. 8,9 cm. 14. Fragmenty naczynia szerokootworowego typu amfory, zdobione pod krawędzią podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Gładzone. Wewnątrz i z zewnątrz pokryte czarnobrunatnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Domieszka tłucznia. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. ok. 36 cm, śr. brzośca ok. 37 cm (ryc. 130a). 15. Szesnaście skorup żłoczkich, w tym siedem ze śladami zlepiania ścianek z części (ryc. 130b-h). 16. Wisiorzki bursztynowe: a) 20 kwadratowych z otworkami w kształcie litery V. Dł. kraw. 0,9—1,3 cm, gr. 0,3—0,5 cm (ryc. 130l-u; 9 zagubionych); b) rurkowaty o śr. 0,9 cm, dł. 3,4 cm (ryc. 130k); c) 12 fragmentów i 2 całe prostokątne z otworkami w kształcie litery V w rogach; wymiary: $5,7 \times 3,9 \times 0,6$ cm (ryc. 130i); $3,7 \times 3 \times 0,6$ cm (ryc. 130j). 17. Cztery trójkątne grociki z krzemienia szarego, biało nakrapianego (zagubione). 18. Cztery odłupki, w tym jeden wiór z krzemienia szarego, biało nakrapianego.

Grób 57 (436). Jamowy, o rzucie prostokątnym, 207×128 cm, głęb. 170 cm, wyłożony płytami kamiennymi. Płyty w środkowej części rozburzone (ryc. 131). Kierunek: W — E. Około 50 cm ponad szkieletem, w południowej części grobu, leżał trójkątny blok kamienny wys. 100 cm, szer. do 60 cm i grub. 6—15 cm. W grobie znaleziono dwa szkielety ludzkie o zakłóconym porządku anatomicznym, pomieszane ze sobą tak, że nie można ustalić, z którym osobnikiem związane są poszczególne kości. W południowej części leżał szkielet lepiej zachowany, czaszką zwrócony prawdopodobnie ku zachodowi, twarzą ku ziemi. Czaszka częściowo zniszczona (ryc. 132, B, α). Obok niej szczęka. Kości długie nóg ułożone jak u szkieletów leżących na prawym boku (ryc. 132, B, β, γ). Jedna z kości ramieniowych leżała na swoim miejscu, druga albo pod kością goleniową szkieletu A, albo po prawej stronie szkieletu B, kości łokciowe przy żebrach, kość obojczyka na swoim miejscu. W północnej części grobu leżał drugi szkielet; choć gorzej zachowany i pokryty wapiennym osadem, wykazywał mniejszy nieład w układzie anatomicznym (ryc. 132, A — oznaczony kropkami). Czaszka leżała między kośćmi na prawej skroni, twarzą skierowana ku zachodowi (ryc. 132, A, a). Obok niej kości długie nóg. Kości udowe skrzyżowane ze sobą (ryc. 132, A, b). Dolna szczęka wśród kości długich osobnika pierwszego (ryc. 132, B, g). Pod jedną z kości udowych leżała szczęka zwierzęca (ryc. 132, A, f), a pod jedną z goleniowych był fragment miednicy. Pod miednicą kość ramieniowa, sądząc ze stanu zachowania — prawdopodobnie osobnika pierwszego. Jedna kość ramieniowa obok czaszki, a druga obok szczęki osobnika pierwszego. Dwie kości łokciowe pod jedną z kości udowych osobnika pierwszego i następne dwie przy żebrach osobnika drugiego. Żebra niekompletne, rozproszone. Jedna z kości strzałkowych nóg i kilka żeber, nie wiadomo, którego osobnika, leżały w zachodnim rogu grobu. Pojedyncze kręgi

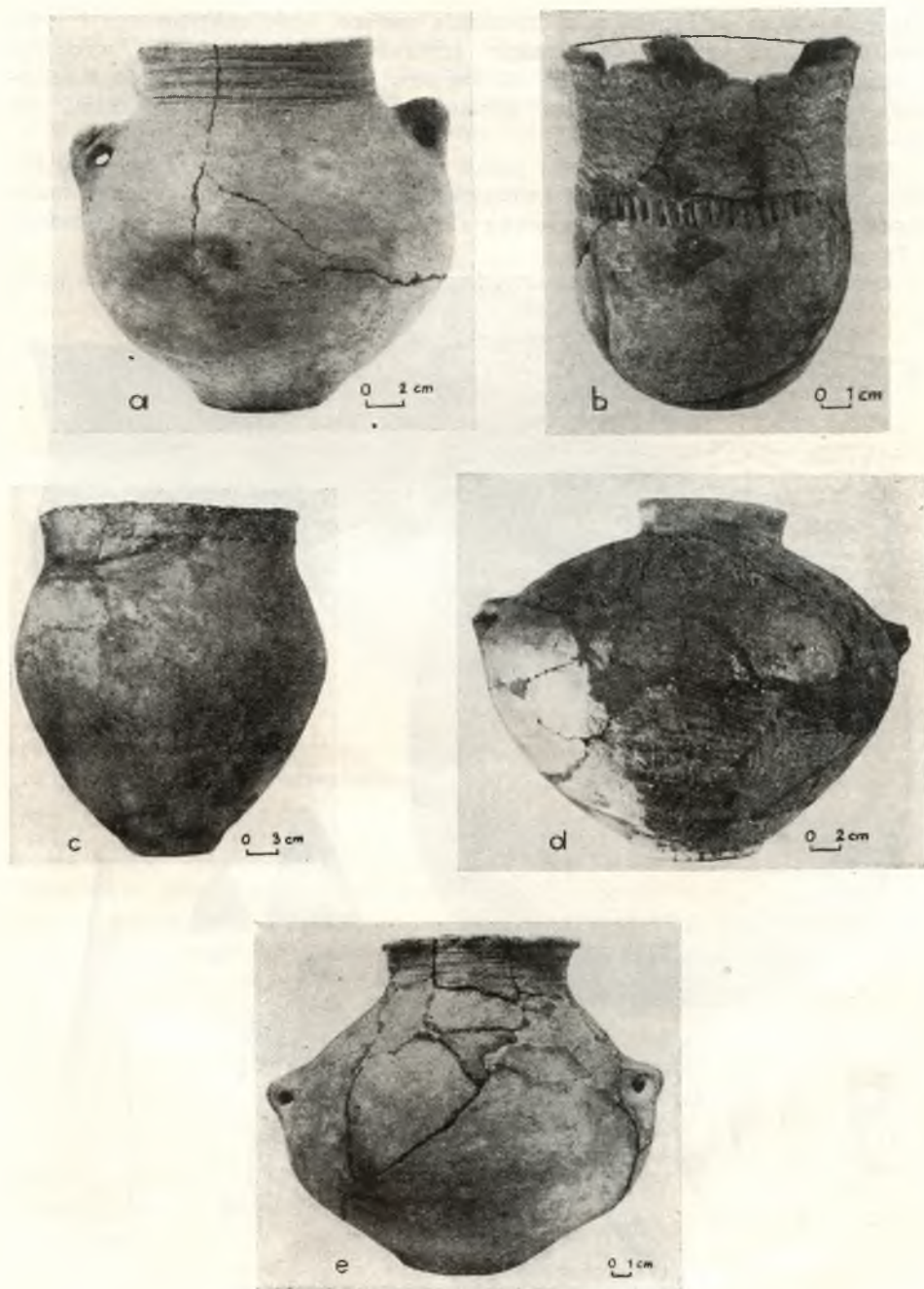

Ryc. 131. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 57 (436)

i drobne kości znaleziono w różnych miejscach poza podkładem kamiennym. Inwentarz tworzył jedno skupienie złożone z sześciu naczyń w części zachodniej, w pobliżu czaszki (ryc. 132, B, I-V, XI), i drugie — z pięciu naczyń w części południowo-wschodniej, w pobliżu nóg (ryc. 132, B, VIII-X) i między kośćmi osobnika B (ryc. 132, B, VI, VII). Obok szkieletu B, blisko podkładu kamiennego, leżało kilka wisiorków z zębów zwierzęcych (ryc. 132, B, XIV), między kośćmi dwa grociki krzemienne (ryc. 132, B, XII, XIII) i wisiorki z muszelek (ryc. 132, B, XIII). Pod brukiem znaleziono grociki i odpadek z krzemienia.

Opis inwentarza skupienia w części zachodniej: 1. Amfora typu turyńskiego z poziomą listwą na brzuścu, z ornamentem sznurowym falistym i poziomym na szyjce oraz promienistym na górnej części brzuśca (zagubiona — ryc. 132, II). 2. Amfora baniasta dwuuszna, zdobiona na szyjce i uszkach podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Gładzona. Domieszka tłuczni. Barwa czerwono-brunatna i szara. Wypalenie dobre. Wys. 16 cm, śr. brzuśca 18 cm (ryc. 132, III; 133a). 3. Naczynie workowate, karbowane palcami na krawędzi i na zgrubieniu pod krawędzią. Wyrównywane narzędziem grzebieniowatym. Domieszka piasku i tłuczonych skorup. Barwa brunatna, czerwona i szara. Wypalenie dobre. Wys. 30,5 cm, śr. otw. 26 cm (ryc. 132, I; 133c). 4. Misa z ornamentem sznurowym falistym i poziomym (zagubiona — ryc. 132, IV). 5. Kubek esowaty z uchem, zdobiony stempelkami i falistymi liniami sznurowymi (zagubiony — ryc. 132, V). 6. Kubek esowaty z lekko wklęsłym dnem. Na górnej partii zdobiony podwójną poziomą prostą i kilku podwójnymi falistymi liniami sznurowymi, poniżej których biegnie szereg słupków stempelkowych. Gładzony. Domieszka piasku. Barwa jasno- i ciemnobrunatna. Wypalenie dobre. Wys. 11,7 cm, śr. otw. 9,6 cm (ryc. 132, XI; 133b).

Skupienie w części wschodniej: 1. Amfora typu turyńskiego, zdobiona na szyjce odciskami sznura. Pod szyjką i powyżej największej wydętości brzuśca biegną pojedyncze poziome linie zygzakowate złożone z kresek stempelkowych. Między nimi podwójne pionowe linie zygzakowate z podobnych kresek. Wyrównywana narzędziem grzebieniowatym i polerowana. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa od jasnobrunatnej do szarej. Wypalenie dobre. Wys. 21 cm, śr. brzuśca 26,5 cm (ryc. 132, X; 133d). 2. Amfora turyńska, zdobiona na szyjce kilku podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi i jedną podwójną falistą linią sznurową. Wygładzona. Domieszka piasku. Barwa jasnobrunatna, czerwona i szara. Wypalenie dobre. Wys. 15,2 cm, śr. brzuśca 18 cm (ryc. 132, VIII; 133e). 3. Potłuczona misa z ornamentem sznurowym falistym (ryc. 132, IX — zagubiona). 4. Kubek esowaty z lekko wklęsłym dnem. Na górnej części zdobiony podwójną poziomą linią i niżej kilku podwójnymi falistymi liniami sznurowymi oraz szeregiem pionowych słupków stempelkowych. W zakłębłościach górnej linii falistej znajdują się po dwa pionowe słupki stempelkowe. Wygładzony. Domieszka piasku. Barwa jasnobrunatna i szara. Wypalenie słabe. Wys. 12 cm, śr. otw. 2,5 cm (ryc. 132, VII; 134a). 5. Kubek esowaty z wklęsłym dnem. Na górnej części zdobiony dwiema podwójnymi poziomymi liniami sznurowymi. Między nimi biegnie kilka podwójnych falistych linii sznurowych. W zakłębłościach górnej linii falistej miejscami znajdują się po dwa słupki stempelkowe. Gładzony. Z zewnątrz pokryty czarnobrunatnymi plamkami nieokreślonego charakteru. Domieszka tłuczonych skorup. Barwa brunatna. Wypalenie dobre. Wys. 7,3 cm, śr. otw. 7,4 cm (ryc. 132, VI; 134b). 6. Siedem wisiorków z zębów zwierzęcych z przewierconymi otworkami. Dł. 1,5—4,1 cm (ryc. 132, B, XIV; 134c-i). 7. Dwa trójkątne grociki z krzemienia szarego, biało nakrapianego. Dł. 1,2—2,2 cm (ryc. 132, B, XII, XIII;

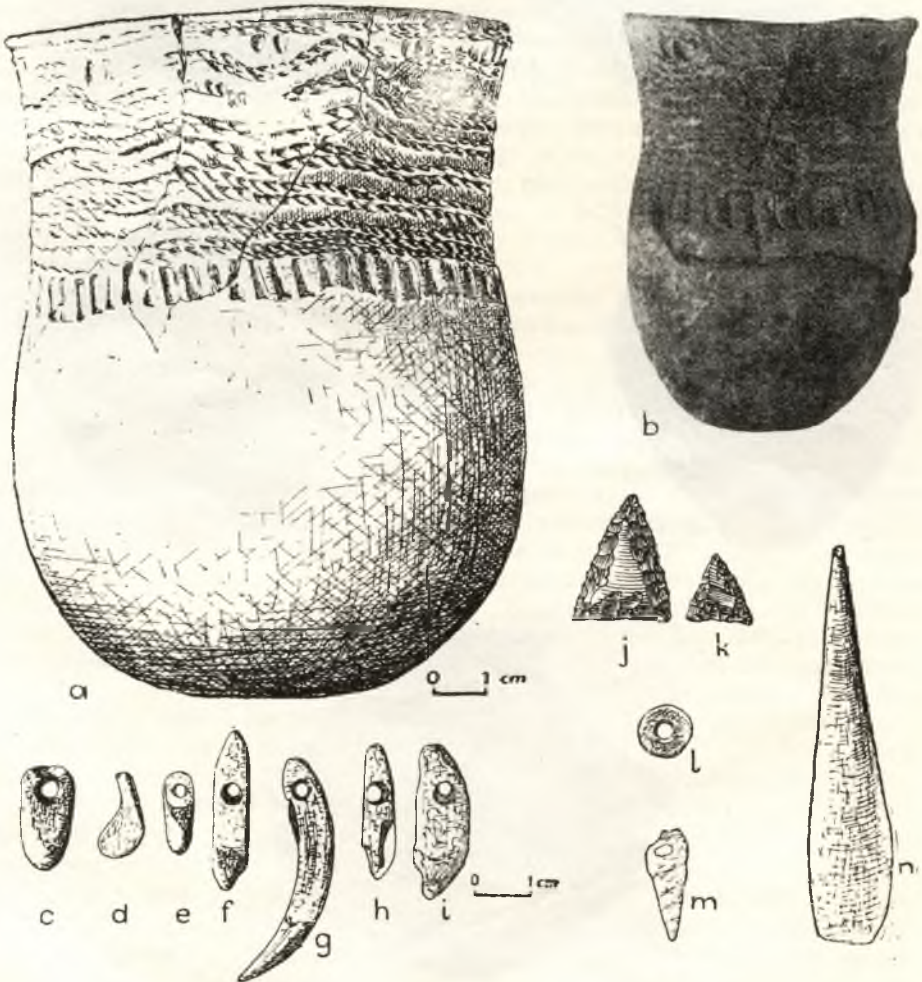

Ryc. 133. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 57 (436)

134j-k). 8. Osiem odłupków z krzemienia szarego, biało nakrapianego i jeden woskowoczekoladowy. 9. Osiemnaście krążkowych paciorków, wyciętych z muszli. Śr. 0,8—1,1 cm, grub. 0,1—0,3 cm (ryc. 132, B, XIII; 134 l). 10. Siedemnaście wisiorków z muszelek spiralnych stożkowatych, z otworkami. Dł. 1,2—2 cm (ryc. 134m).

Oprócz tego w jamie grobowej ponad szkieletem znaleziono: 1. Szydło kościane, dł. 7,1 cm (ryc. 134n). 2. Dwadzieścia jeden skorup typu ceramiki malowanej. 3. Dwa odłupki, w tym wiór z krzemienia szarego, biało nakrapianego. 4. Trzy drobne kości zwierzęce.

Grób 58. Z poszukiwań Z. Lenartowicza w Złotej w roku 1909 pochodzi „grób

Ryc. 134. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 57 (436)
 a, b — kubki; c-i — wisiorki z zębów zwierzęcych; j, k — grociaki krzemienne; l, m — wisiorki z muszli; n — szydło kościane

ze szkieletem skurczonym"¹⁹. „Szkielet spoczywa na podłożu z gliny, obstawiony płytami wapienia, ustawionymi pionowo. Wymiary tych kamieni wahają się między 7—10 a 20 × 20 cm²⁰. Prostokąt utworzony przez te kamienie tworzy (powierzchnię o wymiarach — Z. K.) 150 × 119 cm. Szkielet wypełnia 80 cm (po linii długości grobu — Z. K.); w nogach wzdłuż całego tego boku leżały 3 wielkie neolityczne naczynia, zajmując 70 cm grobu”.

Opis inwentarza: 1. Nieornamentowana baniasta amfora czterouszna, wys. 26 cm (ryc. 135). 2. Naczynie jajowate z kołnierzem, wys. 34 cm. Bez

Ryc. 135. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Amfora z grobu 58

ryciny. 3. Naczynie jajowate z kołnierzem zdobionym dwunastoma poziomymi liniami sznurowymi. Pod kołnierzem znajdują się w „4-ech miejscach na krzyż po 2” guzki. Takież zdobią dookoła dno. Bez ryciny. 4. Skrobacz „szczerbiony z jednego boku”. Dł. 5,2 cm, szer. 3,1 cm. Bez ryciny. 5. „Fragment noża krzemienno, szczerbiony, część od rękojeści”. Dł. 6 cm, szer. 2,2 cm. Bez ryciny. 6. „Fragment krzemienia, pazurkowaty”. Dł. 4,7 cm, szer. 0,8 cm, grub. 0,9 cm. Bez ryciny. 7. „Bursztynowe paciorki, zupełnie się rozsypujące”. Dł. 1,2 cm. 8. Przy szkielecie „wiele muszelek”. „Prócz tego w grobie leżały 3 kamienie”. Zachowane kości szkieletu mają wymiary: kość ramieniowa 29 cm, fragment udowej (brak płaszczyzn stawowych) 37,5 cm, połowa obwodu dolnej szczęki 10 cm.

Ponadto znalezisk na stanowisku „Grodzisko I” dotyczy następująca informacja Z. Lenartowicza w liście do E. Majewskiego z 18. X. 1911 r.: „na grodzisku dawniej znalazłem guziki bursztynowe i jeden tylko młot kamienny”²¹. Nie wiadomo, których grobów dotyczy ta wzmianka.

¹⁹ Informacje zaczerpnąłem z pracy M. Wawrzenieckiego, *Zbiory wykopalisk przedhistorycznych przy Muzeum Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Kielcach*, „Pamiętnik Fizyogr.”, t. 22: 1914, s. 6, tabl. VI, 7. Za M. Wawrzenieckim powtórzył je Antoniewicz, *op. cit.*, s. 199, nr 2.

²⁰ M. Wawrzeniecki podaje wymiary w metrach.

²¹ Informację tę powtarzam za Antoniewiczem (*op. cit.*, s. 203).

II. CHARAKTERYSTYKA CMENTARZYSKA

OBRZĄDEK POGRZEBOWY

Cmentarzysko zawiera niemal wyłącznie groby z pochówkami szkieletowymi, zakładanymi w jamach. Wyjątkiem jest grób katakumbowy 18 (246). Znaczna część (18) grobów jest wyłożona płytami kamiennymi. Kilka posiada częściową obudowę z gładów²². W grobach występują od jednego do pięciu szkieletów. Sposób ich ułożenia jest różny. Spotyka się: a) szkielety skurczone i o nienaruszonym układzie anatomicznym; b) szkielety o naruszonym układzie anatomicznym, aż do kompletnego przemieszania kości włącznie. W niektórych przypadkach było to wynikiem wtórnego naruszenia grobu w czasie amatorskich poszukiwań, np. w grobie 36 (331). Niektóre zaś były naruszone zapewne jeszcze w neolicie, np. grób 43 (355). Występują także groby, w których szkielety zostały naruszone na skutek dokonywania bliżej nie określonych obrzędów. Do takich należą: grób katakumbowy 18 (246) oraz prawdopodobnie groby 30 (399a) i 54 (431). Szkielety są z reguły ułożone na prawym lub lewym boku i zorientowane czaszkami w kierunkach: NW (11), SE (10), S (5), NE (2), NW (2), N (1), W (1). Na ogół kierunek szkieletu jest zbliżony do kierunku grobu. Z kolei groby są zorientowane przeważnie prostopadle do kierunku cypla lessowego. Przeważają groby z więcej niż jednym szkieletem. Część ich to niewątpliwie groby rodzinne. Mamy w nich do czynienia z pochówkami dokonanymi w różnym czasie. Np. grób wkopany jeden w drugi — grób 10 (169). Na niektórych szkie-

²² Wykładanie grobów płytami kamiennymi było związane zapewne z wiarą w dalsze życie zmarłego. Przemawia za tym kształt grobów i wyposażenie. Zwyczaj ten nie jest odosobniony. Ludność kultury ceramiki sznurowej na terenie Niemiec, m. in. w Turynii, w podobny sposób wykladała groby kamieniami, wydzielając nawet jak gdyby przedsionki i izby mieszkalne domostw. G. Behm-Blancke, *Die schnurkeramische Totenhütte Thüringens, ihre Beziehungen zum Grabbau verwandter Kulturen und zum neolithischen Wohnbau*, „Alt-Thüringen”, t. 1: 1955, s. 63—83, ryc. 1; H. Kretzsch, *Drei schnurkeramische Grabanlagen auf dem „Grossen Steine” bei Seifartsdorf Landkreis Eisenberg/Thür.*, „Alt-Thüringen”, t. 1: 1955, s. 195—205. Ponieważ bruki grobowe w Złotej mają zazwyczaj kształty czworokątne, można przypuszczać, że domy mieszkalne również miały zarys czworokątny.

letach, a nawet na narzędziach, występują ślady barwienia ochrą. Zmarłym z reguły towarzyszy bogate wyposażenie. W większej części grobów jest to zespół narzędzi i ceramiki o formach użytkowych oraz ozdoby, sporadycznie resztki jadała w postaci kości. Najliczniej występuje ceramika (38 grobów), następnie grociki (18), ozdoby z bursztynu (19), wisiorki z zębów zwierzęcych (11), wisiorki z muszli (14). Mniej licznie występują: siekiery (7 grobów), topory kamienne (3), noże, świdry, drapacze i obłęczniki (15), szydła kościane (6), przęśliki (2), bliżej nie określone narzędzia z kości i rogu (2), ozdoby kościane (2), przedmioty metalowe (4), paciorki kamienne (2) oraz żarna kamienne (1).

CERAMIKA

Zmarłym z reguły towarzyszą naczynia. Liczba ich dochodzi do 14 w jednym grobie. Im więcej szkieletów w grobach, tym więcej w nich naczyń. Przeważającą część ceramiki stanowią naczynia o formach użytkowych. Są to używane w życiu codziennym amfory, misy, kubki, naczynia zasobowe itp. Oprócz tej grupy wyróżniają się naczynia miniaturowe oraz pokrywki z zagadkowymi przedstawieniami (ryc. 104b; 128d). Nasuwa się przypuszczenie, że ta druga grupa naczyń ma charakter obrzędowy. Zaś właściwe znacznej większości naczyń słabe wypalenie i kruchość ścianek poddają w wątpliwość ich użytkowanie przed włożeniem do grobów.

Technika

Głina. Naczynia wykonane są z gliny z domieszką odchudzającą, sztuczną, przeważnie w postaci tłuczonych skorup, rzadziej tłuczni. Oprócz tego w glinie występuje również piasek, który może być pochodzenia naturalnego, bądź też o charakterze sztucznej domieszki, która w naczyniach jest albo jednorodna, albo też stanowi mieszaninę wyżej wymienionych składników. Na ogół glina jest silnie schudzona. Przeważnie odznacza się gruzłowatością i w porównaniu z ceramiką innych kultur neolitycznych małą spoistością. Skorupy łatwo się kruszą i pod wpływem wilgoci rozpadają. Ta gruzłowatość gliny nie pozwalała w czasie gładzenia na uzyskanie powierzchni jednolicie równej. Nie świadczy to o niskiej wiedzy technologicznej garncarzy. Przeciwnie, technika lepienia, osiągnięcie trudnych do wymodelowania form, jak np. amfory, obecność naczyń doskonale wypalonych i wypolerowanych oraz odpowiednie schudzanie gliny dowodzą wysokiej wiedzy garncarskiej. Schudzanie umożliwiło szybkie wypalenie naczyń i używanie ich do gotowania stawy na ogniu²³.

²³ W. Hołubowicz, *Technika obróbki gliny w eneolitycznej osadzie ceramiki malowanej w Szypanicach na Bukowinie*, „Przegląd Archeologiczny”, t. 7: 1947 z. 2, s. 131—158. Nadto o garncarzach we wsi Varke w Albanii pisze W. Hołubowicz.

Lepienie. Na wielu naczyniach można stwierdzić ślady lepienia. Na amforach są widoczne: a) ślady zlepiania ścianek z taśm (ryc. 16a; 75c; 120a); w jednym przypadku szerokość taśm wynosiła 1,5—8,5 cm (ryc. 127f); b) charakterystyczny skośny układ cząstek gliny powstały podczas formowania ścianek (ryc. 127f; 128c); c) odlepienie się szyjki w miejscu przyklejenia do brzuśca (ryc. 70a) oraz d) odlepione uszka zaopatrzone w czopy (ryc. 127b; 128a). Również na misach można stwierdzić: ślady lepienia ścianek brzuśca i wylewu z taśm (ryc. 24b; 45a; 53a, b; 129d), charakterystyczne ułożenie cząstek gliny (ryc. 24b; 129d) oraz przyklejenie wylewu do brzuśca (ryc. 92d). Analogicznie na kubkach (ryc. 76e; 84b; 129e). Oprócz tego znaleziono dwa dna dużych naczyń, ulepione z jednego kawałka gliny każde, z zaczątkami ścianek, na których są ślady po odlepionym brzuścu (ryc. 42a; 84e), oraz kilka fragmentów ścianek nie określonych naczyń, z widocznymi na profilu śladami zlepiania z taśm (ryc. 130b-h). Dzięki tym danym można wyróżnić następujące etapy lepienia naczyń: 1. *Wygniatanie dna.* Z jednego kawałka gliny wygniatano dno oraz zaczątek ścianek brzuśca. Można przypuszczać, że w ten sposób zaczynano formować te naczynia, które posiadają dno silnie uwydatnione. Są to amfory, misy i inne naczynia, przeważnie dużych rozmiarów. 2. *Lepienie ścianek brzuśca.* Lepiono je z wałków rozgniatanych na taśmy w czasie budowania naczynia. Być może lepieno je także z gotowych taśm. Na niektórych profilach widać wąską, a na innych szeroką, esowatą płaszczyznę zlepiania taśm (ryc. 84b). To ostatnie jest, zdaniem Hołubowicza, „charakterystyczne dla lepienia wałczkowego”²⁴. Wałki nakładano przeważnie od wewnątrz, a rzadziej od zewnątrz naczynia. Ścianki naczyń są na ogół cienkie. Grubość waha się od 0,4 do 0,9 cm. 3. *Lepienie szyjek i wylewów.* Dotyczy to przede wszystkim mis, amfor i naczyń do nich zbliżonych. Formowano je bądź takim sposobem, jak brzusiec, tzn. z wałków, ewentualnie taśm (ryc. 127f), bądź też wygniatano, jak się zdaje, z jednego kawałka i przyklepiano do brzuśca (ryc. 96d). O tym ostatnim sposobie mogą świadczyć: brak wyraźnych zmian w grubości oraz brak śladów ugniatania powierzchni, jakie powstają przy lepieniu z wałków²⁵. 4. *Lepienie uszek.* Wykonywano je oddzielnie i przyczepiano do ścianek za pomocą czopów.

wicz, iż „domieszka piasku do gliny dodają po to, by naczynia nie pękały podczas suszenia, wypalania i gotowania w nich strawy na ogniskach otwartych. Naczynia z gliny tłustej nie nadają się do tego celu”. W. Hołubowicz, *Garncarstwo wiejskie Albanii*, „Zeszyty Naukowe Uniw. Wrocław. im. B. Bieruta”, Ser. A, 1957, nr 8, s. 14.

²⁴ Hołubowicz, *Technika...*, s. 136.

²⁵ Hołubowicz, *op. cit.*

Zdobienie. Zdobiona jest większa część naczyń. Są to przeważnie ornamenty sznurowe, stempelkowe, rzadziej żłobkowane, oraz guzki plastyczne. Niektóre misy mają karbowane krawędzie. Ornamenty stempelkowe odciskano po uformowaniu naczynia w wilgotnej jeszcze glinie: sznurkiem pojedynczym, podwójnym i potrójnym oraz stempelkami twardymi, być może, z kości. Stempelki miały różne kształty: kreskowe, łuczkowe i owalne. Niektóre naczynia zdobiono żłobkami za pomocą ostro zakończonych stempelków.

Gładzenie. Naczynia są z reguły gładzone. Na ogół słabo. Powierzchnia nosi cechy bądź gładzenia mokrej jeszcze gliny po uformowaniu naczynia, jest wtedy nierówna i matowa, bądź polerowania wewnątrz i z zewnątrz, po uprzednim podsuszeniu, narzędziem twardym i gładkim, o wypukłej powierzchni (na powierzchni widać lekko wklęsłe pasemka jakby po otoczaku lub kości), bądź też wyrównywania, jeszcze przed polerowaniem, narzędziem grzebieniowatym, również wewnątrz i z zewnątrz naczynia. Tym ostatnim sposobem wyrównywano powierzchnię przede wszystkim naczyń dużych rozmiarów. Z powodu gruzłowatości gliny wiele naczyń ma powierzchnię nierówną, wiele zaś niepolerowanych, lecz tylko lekko wygładzonych zaraz po uformowaniu, i przy tym niezbyt silnie wypalonych, przedstawia formy jakby niedbale lepione, ukazujące plastyczność tworzywa w nierównościach powierzchni, poszerzeniach den na skutek ciężenia masy glinianej, nieregularności uszek itp. Ta cecha oraz gruzłowatość i kruchość stanowią dla ceramiki kultury złockiej cechy charakterystyczne.

Wypalenie. Wypalenie jest na ogół słabe. Dowodem tego: kruchość i miękkość oraz podatność na wilgoć, a także nie spalony ułamek kości w ściance dwu kubków (ryc. 83c; 84a). Nie jest wykluczone, że słabe wypalenie pozostaje w związku z obrzędowym charakterem ceramiki. Skądinąd bowiem wiadomo, że użytkowa ceramika z osad tego czasu jest przeważnie nieproporcjonalnie do złockiej twarda i mocno wypalona. Naczynia złockie mają barwę niejednorodną. Przeważnie brunatną i zbliżoną do brudnożółtej, rzadziej brudnoczerwonawej, miejscami ciemnoszarą i szarobrunatną. Barwa przełomu jest szara. Na powierzchni wielu naczyń znajdują się drobne brunatnoczarne i czarne plamki nieokreślonego charakteru²⁶.

²⁶ Plamki te są może wynikiem użytkowania naczyń, o czym świadczy ich występowanie w amforze (ryc. 113) w postaci skupienia na dnie oraz pasma w miejscu odpowiadającym poziomowi, jaki przyjmuje płyn. Oprócz tego w amforze tej był ułamek kości.

F o r m y n a c z y ń

Amfory. Są to naczynia z brzuścem zbliżonym do kulistego. Posiadają małe dno, przeważnie silnie uwydatnione, szyjkę niewysoką, wąską, cylindryczną. Poniżej szyjki lub na największej wydętości brzuśca występują uszka kolankowate, przekłute poziomo, rzadziej pionowo. Grubość ścianek 0,4—0,7 cm (ryc. 75c). Należą do najliczniej spotykanych naczyń. Występują w 24 grobach, sięgając sześciu sztuk w jednym. Przeważają amfory dużych rozmiarów, wysokości do 31 cm. Najmniejsza ma wysokość 10 cm. Różnią się między sobą szczegółami: ilością i kształtem uszek, miejscem ich rozmieszczenia, kształtem brzuśca, grubością ścianek. Różnice te wynikają najczęściej z przyczyn technicznych. Są bogato zdobione: na szyjce motywami o osi poziomej w postaci odcisków sznurków i kreskowych stempelków, na brzuścu motywami o osi pionowej. Są to opadające od szyjki pasma złożone z odcinków stempelków w formie słupków, łuczków i owalnych dołków. Pod nimi biegnie niekiedy szereg lub pasmo złożone z kilku szeregów stempelków. Niektóre amfory są na szyjce zdobione tylko stempelkami, na brzuścu zaś pozbawione ornamentu. Wśród nich wyróżniają się dwie o jajowatym brzuścu, zdobione tylko na szyjce (ryc. 125e), jak również kilka innych, z których jedna jest niezdobiona (ryc. 16d), a pozostałe z ornamentem promieniowym na górnej części brzuśca (ryc. 132, II).

Pokrywki. Na niektórych amforach albo luzem w grobach znajdowano pokrywki w kształcie miseczek, bogato zdobione na ściankach i dnie odciskami sznura i stempelków, które tworzą koła, gwiazdy, krzyże oraz inne, trudne do objaśnienia motywy (ryc. 104b).

Misy. Są z reguły dwuczłonowe: część dolna, stożkowata, nieco wypukła, z dnem stosunkowo małym i silnie uwydatnionym, i część górna, lejowata (ryc. 16e). Sporadycznie wylew jest cylindryczny bądź zagięty do środka. Grubość ścianek 0,3—1 cm. Podobnie jak amfory, cechuje je różnorodność szczegółów wykonania. Krawędzie u niektórych są częściowo karbowane. Górna partia jest bogato zdobiona ornamentem o osi poziomej, złożonym z linii sznurowych i szeregów stempelków. Podobnie jak amfory, tak i misy na największej wydętości brzuśca są zdobione szeregami stempelków ułożonych w różne kombinacje. Od nich opadają niekiedy pasma złożone z takich samych stempelków. Na jednej misie występuje ornament stempelkowy zygzakowaty (ryc. 53d). Misy występują w grobach dość licznie.

Kubki. Można tu wyróżnić dwie grupy: 1. Kubki smukłe o łagodnie esowatym profilu, cienkich ściankach, na ogół starannie wykonane; niektóre z uchami. Grubość ścianek 0,3—0,8 cm. Są przeważnie zdobione na górnej partii liniami sznurowymi i szeregami stempelków. Niekiedy

z dwoma guzkami na brzuścu. Ta grupa kubków jest najliczniejsza (ryc. 76e). 2. Kubki o baniastym brzuścu, zaopatrzone w niską, cylindryczną lub nieco odchyloną szyjkę i ucho taśmowe, często typu „ansa lunata”. Niektóre z nich są niestarannie wykonane i bardzo słabo wypalone. Grubość ścianek 0,4—0,6 cm. Przeważnie zdobione na brzuścu liniami żłobkowanymi, ułożonymi promieniście, na szyjce podobnymi liniami i odciśkami sznura. Są dość liczne (ryc. 47b). Wreszcie sporadycznie spotyka się kubki bądź całkiem odmienne, bądź tylko nieco zbliżone do omówionych.

Naczynia workowate i inne zasobowe. Do tej grupy można zaliczyć naczynia największe. Należą tu naczynia o profilu esowatym, z karbowanym kołnierzem przy krawędzi. Ich wysokość waha się od 21 do 31 cm (ryc. 54d). Wreszcie naczynia typu amfor, bez uszek, z szerokim otworem (ryc. 121d) i typu kubków esowatych, lecz od nich znacznie większe. Tworzą grupę naczyń najmniej liczną.

Do osobliwych i nie znajdujących przykładów należą puchar na nóżce (ryc. 36c) i przedmiot w kształcie lejka (ryc. 48b).

NARZĘDZIA I BRONŃ

Narzędzia krzemienne i kamienne. Do częstych należą grociki krzemienne. Mają kształt równoramiennych trójkątów oraz sporadycznie trójkątów asymetrycznych bądź o wciętych bokach (ryc. 27f-j). Wykonane są głównie z krzemienia szarego, biało nakrapianego, rzadziej woskowoczekoladowego i z pasiaka. Wyjątek stanowi grocik trapezowaty w grobie 36 (331). Nie wiadomo, czy należy do kultury złockiej, ponieważ został znaleziony w grobie naruszonym. Łuk mógł być używany zarówno jako broń, jak również zapewne służył do łowów. Pierwsze przeznaczenie zdaje się wynikać z obecności grocików w grobach wojowników z toporami bojowymi 42 (354) i 43 (355). W związku zaś z łowiectwem pozostają wisioriki z zębów zwierzęcych, w tym niektóre z jelenia.

Do częstych narzędzi należą również siekiery. Zwraca uwagę występowanie siekier we wszystkich grobach wojowników z toporami bojowymi. Siekiery: a) czworościenne, o łukowatych ostrzach i prostych krawędziach bocznych, całe gładzone, dużych rozmiarów (ryc. 100a); b) różniące się od poprzednich mniejszymi rozmiarami i gładzeniem tylko przy ostrzu (ryc. 29b); c) jedna siekierka o przekroju dwuściennym, niegładzona (ryc. 38b); d) jedna czworościenna, gładzona przy ostrzu, ostrze charakterystycznie zwężone (ryc. 47c). Tylko o zagubionych nie wiadomo, z jakiego są krzemienia; pozostałe szare, biało nakrapiane.

Sporą liczbę obejmują narzędzia wiórowe: noże, drapacze, świdry, obłęczniki. Wykazują one znaczne zróżnicowanie typów. Zwraca uwagę występowanie noży zwykle przy szkieletach zaopatrzonych w grociki.

Wyróżnia się nóż o wyświeconej krawędzi (ryc. 77c). Wyświecenie takie powstaje na skutek obróbki drewna i kości oraz cięcia słomy, skór itp.²⁷ Wykonane są przeważnie z krzemieni szarego, białego nakrapianego i woskowoczekoladowego oraz sporadycznie z krzemieni jasnoszarego i pasiastego nieokreślonego pochodzenia. Oprócz tego występuje w grobach trochę odłupków krzemiennych o śmieciowym charakterze, w tym również ułamki narzędzi. Podobnie jak to jest z uławkami ceramiki, część tych odłupków, nie wiadomo które, stanowi obcą pod względem kulturowym domieszkę.

Jak dotąd, bezprzykładne w kulturze złockiej są krzemienne żarna i rozcieracz z grobu 7(70). Zwracają uwagę łódkowate topory bojowe w trzech grobach. Reprezentują pod względem typologicznym dwie grupy: pierwsza — ryc. 91a, druga — ryc. 48c i 100b.

Narzędzia rogowe i kościane. Jest ich kilkanaście. Większą część stanowią nieduże szydła, wykonane z kości rurkowatych lub rzadziej z płaskich (ryc. 84c). Wreszcie jest kilka przedmiotów z rogu i kości o nieokreślonym charakterze (ryc. 31, VIII; 33a, 60c).

Narzędzia gliniane. Należą tu trzy stożkowate przęśliki (ryc. 91f).

OZDOBY

Towarzyszą większości zmarłych. Składają się na nie bursztynowe wisiorki kwadratowe i okrągłe z otworkiem w kształcie litery V (ryc. 123), paciorki cylindryczne (ryc. 130k), duże prostokątne bądź trapezowate wisiorki z otworkami w kształcie litery V w rogach (ryc. 124j-m). Niektóre z nich są zdobione szeregami punktów (ryc. 102j), inne mają otworki przewiercone na wylot (ryc. 109m). Często spotykane są również paciorki krążkowe, wycięte z muszli (ryc. 12b). Sporadycznie spotyka się całe muszelki, przeważnie spiralne (ryc. 105i). Do częstych należą wisiorki z zębów zwierzęcych (ryc. 102d-h). Znaleziono ponadto dwa kamienne paciorki (ryc. 98z), dwie obrączki z bursztynu (ryc. 66e) oraz jedną tzw. klamrę (ryc. 17e) i jedną płytkę z otworkami (ryc. 38c), obydwie kościane.

Przeważająca część ozdób tworzyła naszyjniki, szczególnie bogate przy szkieletach w grobach 43 (355) i 54 (431). Naszyjnik w grobie 54 (431) składał się z dużych prostokątnych i małych okrągłych wisiorków z bursztynu (ryc. 123a; 124j-m) oraz z zębów zwierzęcych. W grobie 43 (355) naszyjnik złożony był z wisiorków bursztynowych cylindrycznych, kwadratowych i okrągłych (ryc. 98b,g,m), zębów zwierzęcych i wisiorków krążkowych z muszli. Na lewym przedramieniu szkieletu, w tym samym

²⁷ S. A. Siemienow, *Pierwobytnaja tiechnika*, „Mat. i Issled. po Archieol. SSSR”, t. 54: 1957, s. 134 i n.

grobie, znajdowała się bransoleta złożona z wisiorków bursztynowych kwadratowych i okrągłych (ryc. 97). Na szkielecie w grobie 48 (379) znaleziono dwie bransolety z bursztynów: na prawej nodze (ryc. 109n) i lewej ręce (ryc. 109j-m), oraz naszyjnik z bursztynów (ryc. 109a-i) i zębów zwierzęcych.

W czterech grobach występują ozdoby metalowe. Przynależność ozdób z grobów 20 (248), 26 (300) i 32 (318) do kultury złockiej jest wątpliwa z powodu zniszczenia grobów. Z kulturą złocką można wiązać tylko grudki spatinowanej miedzi z grobu 15, prawdopodobnie szczątki ozdoby.

III. CECHY KULTUROWE CMENTARZYSKA

KULTUROWE ELEMENTY SKŁADOWE

Materiał z cmentarzysk w Złotej był od początku uważany za mieszaninę kulturową. J. Kostrzewski widzi w kulturze złockiej „lokalną grupę kultury ceramiki sznurowej”, powstałą na podłożu kultury amfor kulistych i spokrewnioną w niewielkim stopniu z kulturą ceramiki promienistej²⁸. W. Antoniewicz uważa kulturę złocką za jedną z grup kultury amfor kulistych, w której zaznaczyły się wpływy kultury ceramiki sznurowej, promienistej i pucharów lejkowatych²⁹. Zarówno obaj wymienieni autorzy, jak i inni badacze polscy i obcy podzielają pogląd o współdziałaniu dwóch zasadniczych kultur, tj. kultury amfor kulistych i ceramiki sznurowej, w formowaniu się kultury złockiej³⁰. Dotychczasowa analiza tej kultury opierała się na stosunkowo niewielkiej ilości materiału. Być może na skutek tego brak jest prób ukazania wzajemnych proporcji kultur składających się na grupę złocką. Niedawno opublikowana część cmentarzyska na stanowisku „Grodzisko II”³¹ i o wiele pokazniejsza, dalsza seria grobów cmentarzyska na „Grodzisku I” pozwalają na bardziej wnikliwą analizę.

Mieszany charakter kultury złockiej zaznacza się w bardzo wielu elementach, których przegląd podaję niżej:

Budowa grobów. Wyróżnić tu można: groby jamowe, wśród nich brukowane i z częściową obstawą kamienną, oraz katakumbowe. Groby

²⁸ J. Kostrzewski, *Od mezolitu do okresu wędrówek ludów*, [w:] *Prehistoria ziem polskich*, Kraków 1939—1948, s. 177—181.

²⁹ W. Antoniewicz, *Z dziedziny archeologii ziem Polski*, „Światowit”, t. 17: 1938, s. 234.

³⁰ Mam tu na myśli poglądy G. Kossinny (*Der Ursprung der Urfinnen und Urindogermanen und ihre Ausbreitung nach Osten*, „Mannus”, t. 2: 1910, s. 69 i n.), J.-E. Forssandra (*Die schwedische Bootaxtkultur und ihre kontinentaleuropäischen Voraussetzungen*, Lund 1933, s. 151), L. Kiliana (*Haffküstenkultur und Ursprung der Balten*, Bonn 1955, s. 102) i częściowo J. Żurowskiego (*Dwa groby kultury złockiej*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu siedemdziesiątej rocznicy urodzin Prof. Dr. Włodzimierza Demetrykiewicza*, Poznań 1930, s. 151 i 175).

³¹ Krzak, *op. cit.*, s. 329—388.

jamowe pozbawione bruku i jakiegokolwiek obudowy kamiennej są powszechne na terenie Europy w kulturze ceramiki sznurowej³². W kulturze złockiej stanowią one tylko jeden z typów. W wielkiej grupie grobów jamowych na cmentarzysku w Złotej do najbardziej charakterystycznych należą groby wyłożone płytami kamiennymi i groby z częściową obstawą kamienną. Te typy znane są również z innych cmentarzysk kultury złockiej, a mianowicie: w Mierzanowicach, pow. Opatów³³, Samborcu, pow. Sandomierz³⁴, Kamieniu koło Sandomierza³⁵ i w Sandomierzu³⁶. Groby tego typu są również spotykane w kulturze ceramiki sznurowej w Turynii³⁷. Przede wszystkim są one jednak charakterystyczne dla kultury amfor kulistych zachodniej Lubelszczyzny³⁸, bliskiej obszarowi zasięgu kultury złockiej. Między cmentarzyskami lubelskimi a złockimi jest taka różnica, że groby lubelskie mają z reguły obstawę i bruk kamienny, zaś w kulturze złockiej zdecydowanie przeważają groby z brukiem. Tylko sporadycznie groby złockie są zaopatrzone w częściową obstawę. Groby brukowane w Lubelskiem trwały jeszcze i we wczesnej epoce brązu w kulturze ceramiki sznurowej³⁹. Również w związku z innymi dowodami pokrewieństwa kulturowego złockie groby brukowane należy wiązać z obszarem Lubelszczyzny. Groby złockie mają charakter domostw dla zmarłych (patrz: obrządek grzebalny), co stanowi charakterystyczną cechę grobów skrzynkowych

³² W. Antoniewicz, *Eneolityczne groby szkieletowe i ziemianki mieszkalne w Nowym Darominie*, „Niederlöv Sborník”, odbitka, bez daty wyd., s. 244—255; tenże, *Eneolityczne groby szkieletowe we wsi...*, 205; M. Buchvaldek, *Starší šnúrová keramika v Čechách*, „Archeologické Rozhledy”, R. 9: 1957 z. 3, s. 220; Kostrzewski, *op. cit.*, s. 171, 173, 174.

³³ K. Salewicz, *Tymczasowe wyniki badań prehistorycznych w Mierzanowicach (pow. opatowski, woj. kieleckie)*, „Z otchłani wieków”, R. 12: 1937 z. 4—5, s. 42—44, ryc. 2.

³⁴ J. Drabowicz, *Starożytne wykopaliska*, „Głos Narodu”, 1917, nr 254, s. 2.

³⁵ J. Kowalczyk, *Cmentarzysko złockiej grupy kultury ceramiki sznurowej w Kamieniu pod Sandomierzem*, „Annales UMCS”, t. 2: 1947 z. 4, s. 255—267.

³⁶ J. G., *Stanowisko złockiej grupy kultury ceramiki sznurowej w Sandomierzu na Chwałkach*, „Wiad. Archeol.”, t. 22: 1955 z. 1, s. 96—97, ryc. 1.

³⁷ Behm-Blanke, *op. cit.*, s. 63—83; Kretzsch, *op. cit.*, s. 195—205.

³⁸ S. Nosek, *Kultura amfor kulistych na Lubelszczyźnie*, „Annales UMCS”, t. 5: 1950 z. 3, mapka na s. 125.

³⁹ Dostarczyło ich cmentarzysko strzyżowskiej grupy kultury ceramiki sznurowej w Skomorochach Małych w pow. Hrubieszów, opublikowane przez Z. Ślusarskiego, *Cmentarzysko kultury mierzanowickiej w miejscowości Skomorochy Małe, pow. Hrubieszów*, „Wiad. Archeol.”, t. 23: 1956 z. 1, s. 97—100. Do strzyżowskiej grupy zaliczyli je A. Gardawski i J. Kowalczyk z PMA, którym materiał znany jest z autopsji.

oraz grobów z obstawą i brukiem. Ten typ grobu na terenie Europy środkowej wiąże się ściśle z kulturą amfor kulistych⁴⁰.

Innym rodzajem są w Złotej groby katakumbowe. Należą one do nielicznych tego typu zjawisk znanych z terenu Małopolski. Poza paroma grobami katakumbowymi, odkrytymi w Złotej podczas badań Z. Lenartowicza⁴¹, podobne znaleziono w Książnicach Wielkich, pow. Pińczów⁴², i w Nowym Darominie, pow. Sandomierz⁴³. W Małopolsce związane były z kulturami złocką i ceramiki sznurowej. Groby katakumbowe pojawiły się pod koniec III tysiąclecia p.n.e. nad Morzem Azowskim w kulturze grobów jamowych. W eneolicie występowały również w Europie zachodniej i południowej⁴⁴. Mimo podobieństwa grobów katakumbowych Europy wschodniej z grobami zachodnio- i południowoeuropejskimi powstały one, zdaniem T. B. Popowej, na wschodzie Europy, gdzie przetrwały do epoki brązu⁴⁵. Groby małopolskie należy zaliczyć do kręgu wschodnioeuropejskiego. Przemawia za tym szereg danych, a szczególnie towarzyszący im obrządek grzebalny.

Obrządek grzebalny. Na cmentarzysku stwierdzamy obrządek szkieletowy. Wyróżniają się groby rodzinne, parzyste, jednostkowe. Wśród nich występują groby ze szkieletami rozczłonkowanymi, śladami palenia ognia i szkieletami barwionymi ochrą. Zjawiska te współwystępują ze sobą w różnych wariantach. Wydaje się, że groby z dużą ilością szkieletów, w tym także ze szkieletami dzieci, można uważać za rodzinne. Tym należy tłumaczyć naruszony układ anatomiczny wielu szkieletów. Np. w grobie 33 (325) (ryc. 73; 74) niektóre szkielety leżały jeden na drugim, przy tym jeden z nich, położony na wierzchu, był bardzo dobrze zachowany. Pozostałe były naruszone i zdekompletowane. Groby z naruszonymi szkieletami poza Złotą występują również na Ukrainie w kurhanach ze szkieletami barwionymi ochrą⁴⁶ i w kulturze grobów megalit-

⁴⁰ Antoniewicz, *Z dziedziny...*, s. 350—355; A. Kohn, C. Mehlis, *Materialien z. Kenntnis d. vorgesch. Menschen in Osteuropa*, t. 1, Jena 1879, s. 85—87; J. Kostrzewski, *Wielkopolska w pradziejach*, Wrocław 1955, s. 48; Nosek, *op. cit.*, mapka na s. 125, s. 60—71, 76, 77, 80—84, 91, 92, ryc. 21, tabl. IX 2; tenże, *Grób kultury amfor kulistych w Stoku w pow. puławskim*, „Sprawozdania z czynności i posiedzeń PAU”, t. 48: 1947, s. 384—387; I. K. Swesznirow, *Megalityczni pochowani na zachodnim Podillu*, Lwów 1957, s. 1—32.

⁴¹ Antoniewicz, *Eneolityczne groby szkieletowe we wsi...*, s. 204, nry 18—20.

⁴² J. Żurowski, *Sprawozdanie z działalności państw. konserwatora zabytków przedhistorycznych na okręg zachodnio-małopolski za r. 1922*, „Wiad. Archeol.”, t. 8: 1923, s. 94—99.

⁴³ Antoniewicz, *Eneolityczne groby szkieletowe i ziemianki...*, s. 252—254.

⁴⁴ Antoniewicz, *Eneolityczne groby szkieletowe we wsi...*, s. 206—207.

⁴⁵ T. B. Popowa, *Plemienia katakumbnoy kultury*, Moskwa 1955, s. 1—80.

⁴⁶ M. Gimbutas, *The Prehistory of Eastern Europe*, Cambridge 1956 (Massachusetts, USA), s. 74.

tycznych na Podolu⁴⁷. W Polsce i Europie środkowej znane są w kulturze amfor kulistych⁴⁸, natomiast brak ich w kulturze ceramiki sznurowej⁴⁹.

Niektóre groby zbiorowe w Złotej wykazują, jak się zdaje, związek ze zwyczajem zw. „sati”. Jako „sati” interpretuje się na ogół podwójne pochówki, „gdzie żona zmuszona jest iść za swym panem w przyszłe życie. Interpretacja taka wydaje się być uzasadniona dowodami tekstowymi w kilku wypadkach późniejszych, na przykład wśród Celtów i Wikingów epoki żelaza”⁵⁰. Być może z pochówkami tego typu mamy do czynienia w grobach parzystych: 42 (354) (ryc. 88; 89) i 43 (355) (ryc. 93; 94). Wskazywano też na istnienie pochówków typu „sati” w kulturach eneolitycznych na obszarze od Europy środkowej aż po południową Syberię⁵¹. Przykłady tego zwyczaju można znaleźć m. in. w kulturze megalitycznej Podola, gdzie w miejscowości Zastaw znaleziono w grobie szkielety mężczyzny i dwu kobiet. W miejscowości Kołodinca natomiast stwierdzono pochówki parzyste — mężczyzny i kobiety. W Głubiczkach w jednym grobie znaleziono szkielety mężczyzny, kobiety i dziecka⁵².

Na cmentarzysku złockim zasługują na uwagę pochówki z rozczłonkowanymi szkieletami i nadpalonymi kośćmi. Na „Grodzisku I” natrafiono na dwa tego typu groby: 18 (246) (ryc. 51) i 24 (298). W jednym z nich obok rozczłonkowanego szkieletu znaleziono nadpalone kości, nie wiadomo, czy ludzkie, i węgielki drzewne, które, być może, były związane ze „stypą”. Ślady „styp” i rozczłonkowanie szkieletów występują w grobach kultury amfor kulistych w Polsce zachodniej⁵³. Ostatnie zjawisko znamy również z Ukrainy. Znaleziono tu w miejscowości Buhłów grób kultury ceramiki sznurowej, a w nim szkielet kobiety, pozbawiony czaszki, i drugi szkielet z oddzielonymi od reszty ciała nogami, ułożonymi na tułowiu⁵⁴. W grobach kultury amfor kulistych na Lubelszczyźnie spo-

⁴⁷ Swesznirow, *op. cit.*, s. 9.

⁴⁸ J. Kostrzewski, *Neolityczny grób skrzynkowy ze Skoczki w pow. szubińskim*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu siedemdziesiątej rocznicy urodzin Prof. Dr. Włodzimierza Demetrykiewicza*, s. 93—100; tenże, *Od mezolitu...*, s. 171; Nosek, *Kultura...*, s. 62—71, 81—84.

⁴⁹ Kostrzewski, *Od mezolitu...*, s. 171, 176, 184.

⁵⁰ V. G. Childe, *Rozwój społeczny*, „Postępy Archeologii”, 1955, nr 2, s. 74. „Sati” (sanskryckie) — wyrażenie używane w Indiach dla określenia wiernej małżonki, która pozwałała spalić się na stosie ze zwłokami męża (*Der Grosse Brockhaus*, t. 16, s. 462).

⁵¹ *Abriss der Vorgeschichte*, oprac. K. J. Narr i in., München 1957, s. 52, 60; Gimbutas, *op. cit.*, s. 82.

⁵² Swesznirow, *op. cit.*, s. 9.

⁵³ Kostrzewski, *Neolityczny...*, s. 94—95; tenże, *Wielkopolska...*, s. 48.

⁵⁴ T. Sulimirski, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych w Małopolsce wschodniej i na Wołyniu*, „Sprawozd. z czyn. i pos. PAU”, t. 42: 1937 nr 8, s. 226.

tyka się dekapitowane szkielety oraz ślady „styp” w postaci ognisk, opalonych kości zwierzęcych⁵⁵ i ludzkich⁵⁶. Groby złockie nie wykazują natomiast wyraźnych cech ciałopalenia. Ten rodzaj obrządku jest w kulturze amfor kulistych zjawiskiem rzadko spotykanym. W Polsce stwierdzono go w Potyrach, pow. Płońsk⁵⁷, w grobie skrzynkowym z warstwą ciałopalenia, oraz w grobie w Drzewcach — w Lubelskiem⁵⁸. Podobnie sporadycznie występuje on również w kulturze ceramiki sznurkowej. Od szkieletowego obrządku odbiega tu wyraźnie grób ciałopalny z Wierzbnika, pow. Iłża⁵⁹. Natomiast ciałopalenie związane było w tym czasie z kulturą trypolską⁶⁰.

W kilku grobach złockich występują szkielety barwione ochrą. We wschodniej Europie i na Kaukazie zwyczaj posypywania szkieletów ochrą istniał już w drugiej połowie III tysiąclecia p.n.e., a więc wcześniej niż w Złotej⁶¹. Posypywanie ochrą i ciałopalenie były w eneolicie rozpowszechnione w Europie wschodniej przede wszystkim w, zwanej od tego zwyczaju, kulturze grobów ze szkieletami barwionymi⁶², natomiast rzadziej w grobach megalitycznych⁶³. Prawdopodobnie ze wschodu zwyczaj ten przeniknął do kultury złockiej i w ogóle do środkowo- i zachodnioeuropejskiej kultury ceramiki sznurowej, w których jest reprezentowany niedużą ilością przykładów. Np. do wyjątków należą szkielety barwione ochrą w grobach sznurowych w Niemczech, Danii i Holandii⁶⁴.

Ceramika. Jest ona pod względem stylistycznym niejednolita. Składają się na nią formy gdzie indziej związane z odrębnymi kulturami oraz odmiennym rodzajem gospodarki. Np. okazałe misy (ryc. 81a) należy łączyć z osiadłym trybem życia. Naczynia tego typu znajdujemy w kulturze amfor kulistych i kulturze ceramiki promienistej, a więc w kulturach wybitnie związanych z mniej lub więcej osiadłym trybem

⁵⁵ Nosek, *Kultura...*, s. 60—62.

⁵⁶ Nosek, *Grób...*, s. 216—219, 384—387.

⁵⁷ L. Sawicki, *Groby megalityczne w Potyrach w pow. płońskim z. warszawskiej*, „Wiad. Archeol.”, t. 5: 1920, s. 130.

⁵⁸ S. Łuniewski, *Grób przedhistoryczny w Drzewcach*, „Wiad. Archeol.”, t. 3: 1876, s. 95—100 (podają za: Sawicki, *op. cit.*, s. 137).

⁵⁹ I. Sawicka, *Neolityczny grób ciałopalny w Wierzbniku w pow. iłżeckim*, „Przegl. Archeol.”, t. 2: 1922—1924, s. 296—302, ryc. 3.

⁶⁰ I. Borkovskýj, *Šnúrová keramika na Ukrajině*, odb. z: „Obzor Praehistorický”, R. 9: 1930—1931, s. 73.

⁶¹ *Abriss...*, s. 49.

⁶² Kostrzewski, *Od mezolitu...*, s. 184—185.

⁶³ Gimbutas, *op. cit.*, s. 143—144; Kostrzewski, *Od mezolitu...*, s. 155.

⁶⁴ K. W. Struve, *Die Einzelgrabkultur in Schleswig-Holstein und ihre kontinentalen Beziehungen*, Neumünster 1955, s. 75.

życia⁶⁵. Z drugiej zaś strony kubki esowate itp. (ryc. 134a) odpowiadają naczyniom używanym przez ludność koczowniczych plemion kultury ceramiki sznurowej. Stylistycznie można wiązać je z naczyniami plecionymi, od których zapewne zapożyczyły takie elementy, jak okrągławe dno, esowaty profil, strefowe poziome i festonowe motywy zdobnicze.

W ceramice złockiej można odnaleźć wpływy co najmniej trzech kultur: amfor kulistych, ceramiki sznurowej i ceramiki promienistej. Na zasób podstawowych form naczyń złockich złożyły się jednak dwie pierwsze. Do ceramiki kultury amfor kulistych nawiązują amfory, pokrywki i misy. Uderzające jest podobieństwo kształtu i typu ornamentu amfor czterousznych (ryc. 75c) do amfor z Kujaw i Polski zachodniej⁶⁶ oraz z grobów megalitycznych na Podolu i Wołyniu⁶⁷. Na tym samym obszarze znajdziemy również odpowiedniki dla amfor baniastych z dwoma uszkami na górnej części brzuśca (ryc. 133a)⁶⁸. Zwraća uwagę znaleziona w miejscowości Chotinel na Ukrainie amfora z falistymi i poziomymi odciskami sznura⁶⁹. Dla amfor o jajowatym brzuścu (ryc. 125e) można znaleźć odpowiedniki w bliskim obszarowi kultury złockiej ze spole grobów skrzynkowych i z obudową kamienną na Lubelszczyźnie⁷⁰. Towarzyszące amforom pokrywki w kształcie miseczek (ryc. 92b), dość liczne w ceramice złockiej⁷¹, mają znaczne rozprzestrzenienie. Towarzyszą one ceramice z grobów kultury amfor kulistych w Lubelskiem⁷² i z grobów megalitycznych na Wołyniu⁷³. Podobnego typu pokrywkę

⁶⁵ Kostrzewski, *Od mezolitu...*, s. 151, 159.

⁶⁶ Antoniewicz, *Z dziedziny...*, ryc. 13, 14, 25, 26, 51, 54; J. Dąbrowski, *Osada kultury amfor kulistych w Biskupinie, pow. Żnin*, „Wiad. Archeol.”, t. 24: 1957 z. 3, s. 245, ryc. XLIII 3; L. Kozłowski, *Młodsza epoka kamienna w Polsce*, Lwów 1924, tab. VIII 1, 3; IX 5, 8; X 2; Nosek, *Kultura...*, ryc. 16; 22; 24; tabl. III 1, 2; tenże, *Grób...*, ryc. 27.

⁶⁷ Antoniewicz, *Z dziedziny...*, ryc. 49: 8, 16; ryc. 60; 64; 67; 68.

⁶⁸ Antoniewicz, *op. cit.*, ryc. 24; 32; 49: 1, 5, 6; Kozłowski, *Młodsza...*, tabl. IX: 1; Nosek, *Kultura...*, tabl. V: 2, 3; VI: 3; X: 3; ryc. 17.

⁶⁹ Amfory w zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie.

⁷⁰ Nosek, *Kultura...*, ryc. 25; 26; tabl. IV: 1; VIII: 1, 2.

⁷¹ K. Hadaczek, *Neolityczne cmentarzysko we wsi Złotej w Sandomierskiem*, „Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne”, t. 9: 1907, s. 7, tabl. X: 3; IX: 1; J. G., *op. cit.*, s. 97, ryc. 1; Kozłowski, *Epoka...*, tabl. XXII, 3. W zbiorach PMA w Warszawie znajdują się pokrywki znalezione w Złotej na stanowisku „Nad Wawrem”, w grobach 2, 11, 237, 260.

⁷² Nosek, *Grób...*, s. 387.

⁷³ I. Lewińska, *Pamiętki megalitycznej kultury na Wołyni*, „Antropologija”, t. 2: 1929, s. 198, tabl. IV, 15; s. 199, tabl. IV, 13; Kostrzewski, *Od mezolitu...*, tabl. 55: 10; L. Kozłowski, *Zarys pradziejów Polski południowo-wschodniej*, Lwów 1939, s. 27, tabl. VIII, 10, 11.

znaleziono w grobie katakumbowym w byłej gubernii charkowskiej w ZSRR⁷⁴. Aczkolwiek dość odległą od Małopolski, wypada wymienić również Turyngię, gdzie podobne pokrywki występują w kulturze ceramiki sznurowej⁷⁵. Ornamentyka tych pokrywek ma przeważnie charakter przedstawień kultowych. Dla mis złockich można znaleźć odpowiedniki przede wszystkim w kulturze amfor kulistych⁷⁶. Kubki esowate (ryc. 75f), forma charakterystyczna dla ceramiki sznurowej, aczkolwiek sporadycznie, występują również w kulturze amfor kulistych⁷⁷.

Jednak odpowiedniki najliczniejsze i najbliższe stylistycznie kubkom złockim można spotkać wśród ceramiki sznurowej⁷⁸. Występują one m.in. w krakowskiej grupie kultury ceramiki sznurowej⁷⁹. Wkład tej kultury w grupę złocką znalazł również wyraz w amforach tzw. turyńskich (ryc. 132, II), w niektórych amforach dwu- i trójusznych (ryc. 71a) oraz w naczyniach workowatych z karbowaną listwą przy krawędzi (ryc. 66b). Amfory „turyńskie” występują w Europie środkowej aż po Danię włącznie, wschodniej po Kaukaz⁸⁰, a w południowej nad środkowym Dunajem i w Grecji; spotyka się je także w Azji Mniejszej⁸¹. Pojawienie się amfor „turyńskich” w zespołach z ceramiką sznurową na rozległym obszarze jest powodem sporów na temat ich pochodzenia. Wielu badaczy jest zdania, że kolebką tego typu naczyń, podobnie jak i kultury ceramiki sznurowej, są Turyngia i Saksonia. T. Sulimirski wyprowadza je z Europy wschodniej, gdzie jakoby można odnaleźć ich pierwowzory niegliniane⁸². Tutaj można dodać, że motywy w postaci pasm linii równoległych ułożonych promieniście na brzuścu, tak charakterystyczne dla typowych amfor „turyńskich”, powtarzają się także na kubkach

⁷⁴ A. Äyräpää, *Über die Streitaxtkulturen in Russland*, „Eurasia Septentrionalis Antiqua”, Zeitschrift f. Erforschung d. osteuropäischen u. nordasiatischen Archeologie und Ethnographie, Helsingfors 1933, s. 121, ryc. 118; Antoniewicz, *Z dziedziny...*, s. 404, ryc. 71.

⁷⁵ G. Loewe, *Kataloge zur mitteldeutschen Schnurkeramik*, Teil 1: Thüringen, Halle (Saale) 1959, s. 88, tabl. 68: 6; s. 127, tabl. 102: 5.

⁷⁶ Antoniewicz, *Z dziedziny...*, ryc. 9, 11, 15, 17, 18, 21, 27; Kozłowski, *Epoka...*, tabl. XXV, 7; tenże, *Młodsza...*, tabl. 16, 17; Nosek, *Kultura...*, ryc. 32, 33; E. Stolyhowa, *Naczynia neolityczne z grobu skrzynkowego w Smoszewie, w powiecie płońskim*, „Światowit”, t. 13: 1929, ryc. 3.

⁷⁷ Porównaj np. niezdobione kubki tego typu, znalezione w osadzie kultury amfor kulistych w Biskupinie, pow. Żnin. J. Dąbrowski, *op. cit.*, s. 245, tabl. XLIII 2; ryc. 7a.

⁷⁸ *Reallexikon der Vorgeschichte*, t. 11, s. 310; J.-E. Forssander, *op. cit.*, ryc. 54: 8, 9.

⁷⁹ Antoniewicz, *Eneolityczne groby szkieletowe i ziemianki...*, s. 252—254.

⁸⁰ Äyräpää, *op. cit.*, s. 124, ryc. 126.

⁸¹ T. Sulimirski, „*Thuringian Amphorae*”, *Proceedings of the Prehistoric Society for 1955*, t. 21: 1956, mapa na ryc. 1.

⁸² Sulimirski, „*Thuringian*”..., s. 117—120.

w kulturze środkowodnieprzańskiej⁸³. Naczynia workowate z listwą karbowaną przy krawędzi związane są na znacznych obszarach Europy z kulturą ceramiki sznurowej⁸⁴. W Małopolsce naczynia tego typu, w drugorzędnych szczegółach odmienne od sznurowych, znajdujemy w kulturze pucharów lejkowatych⁸⁵. Zbieżność ta jest tym bardziej zastanawiająca, że znamy z cmentarzyska na „Grodzisku II” naczynie workowate o kształcie i cechach drugorzędnych właściwych kulturze pucharów lejkowatych, lecz o cechach technologicznych ceramiki złockiej⁸⁶.

Ceramika złocka wykazuje również wpływy kultury ceramiki promienistej, której ludność zajmowała obszary na południe od kultury złockiej. Jej wpływ na grupę złocką był niewielki. Misy z motywami promienistymi (ryc. 37c) nawiązują do podobnych naczyń w Zesławicach, pow. Kraków (ryc. 136a)⁸⁷. Niektóre kubki z uchem taśmowym, niekiedy „ansa lunata”, zdobione są motywami promienistymi (ryc. 126a)⁸⁸. Ucha typu „ansa lunata” występują przy podobnych kubkach kultury ceramiki promienistej na Morawach i w Czechach⁸⁹, rzadziej w Małopolsce południowej⁹⁰. W przeciwieństwie do tego w Małopolsce są dość pospolite w kulturze pucharów lejkowatych⁹¹.

Odsobniony pod względem kształtu jest puchar na nóżce (ryc. 36c).

⁸³ A. J. Briusow, *Oczerki po istorii plemien jевропейской czasti SSSR w neoliticzeskiju epochu*, Moskwa 1952, s. 217, ryc. 58: 9, 12.

⁸⁴ C. J. Becker, *Coarse Beakers with Short-Wave Moulding*, „Proceedings of the Prehistoric Society for 1955”, t. 21: 1956, s. 65—71, ryc. 1—3, tabl. III; K o s t r z e w s k i, *Od mezolitu...*, s. 78; tenże, *Über die jungsteinzeitliche Besiedlung der polnischen Ostseeküste*, odb. z: „Congressus Secundus Archaeologorum Balti-corum”, Ryga 1930, s. 57, ryc. I, 7; J. Żurek, *Osada z młodziej epoki kamiennej w Rzucewie, pow. wejherowski i kultura rzucewska*, „Fontes Archaeologici Posnanienses”, t. 4: 1954, tabl. III: 1, 2, 5; X: 17, 21—23. O ich występowaniu w Czechosłowacji udzielił mi informacji 9 XII 1958 r. w Warszawie F. Kalousek z Brna.

⁸⁵ Z. Podkowińska, *Osada neolityczna na górze Gawroniec w Cmielowie, pow. Opatów*, „Wiad. Archeol.”, t. 17: 1950 z. 2—3, ryc. 39, 40, tabl. XXIX, 1, 3, XLIV, 6, 7; tenże, *Prace wykopaliskowe na stanowisku „Gawroniec-Patyga” w Cmielowie, w pow. opatowskim 1950 r.*, „Wiad. Archeol.”, t. 17: 1951/52 z. 3—4, tabl. XXI 2; XXII 1, 4.

⁸⁶ K r z a k, *op. cit.*, ryc. 14b.

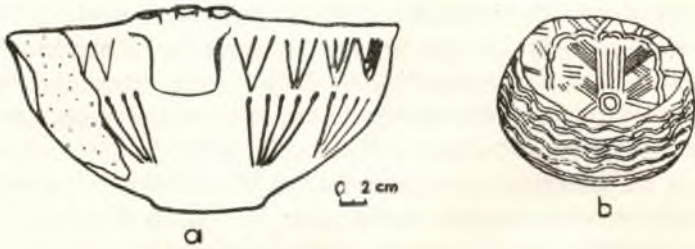
⁸⁷ Porównaj np. dwie misy w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Nowej Hucie.

⁸⁸ Z. Sochacki, *Ślady osadnictwa neolitycznego we wsi Dłubnia, pow. Kraków*, „Wiad. Archeol.”, t. 12: 1933, s. 146, ryc. 8. Porównaj również kubki z osady kultury ceramiki promienistej w Zesławicach, pow. Kraków (w zbiorach Muz. Archeol. w Nowej Hucie).

⁸⁹ A. S t o c k ý, *Pravěk země české*, t. 1, Praha 1926, s. 104—106, tabl. XCVIII 5; CIV 9.

⁹⁰ T. K u t z, *Zabytki neolityczne z jam mieszkalnych w Poskwitowie (pow. Miechów)*, „Światowit”, t. 16: 1936, s. 111.

⁹¹ Podkowińska, *Osada...*, tabl. XXXVIII 3; XLI; XLII 5.

Ryc. 136.

a — Zesławice, pow. Kraków: misa kultury ceramiki promienistej. Zbiory Muzeum Archeologicznego w Nowej Hucie; b — Złota, pow. Sandomierz, stan. „Nad Wawrem”: pokrywka kultury złockiej

W ceramice omawianych kultur brak dla niego odpowiedników. Od-biega charakterem od pozostałych naczyń złockich. Kształt nóżki i cza-szy wskazuje, iż powstał w wyniku naśladownictwa naczynia z innego niż glina tworzywa, najprawdopodobniej drewna. Podobnie nie znajduje odpowiedników przedmiot w kształcie lejka (ryc. 48b).

Narzędzia. Nie mniejszą od ceramiki mozaikę kulturową przedsta-wiają również narzędzia, przede wszystkim krzemienne. Pozostaje w związku z tym duża ilość reprezentowanych przez nie surowców krzemienych. Jest ich przynajmniej cztery rodzaje: szary biało na-krapiany, woskowoczekoladowy oraz pasiasty i jasnoszary, obydwie nie-określonego pochodzenia. Współczesne bądź bliskie czasowo kulturze złockiej inne tutejsze kultury obejmują jeden bądź przeważnie dwa rodzaje surowców. Rozmaitość form narzędzi znajduje wyraz przede wszystkim w siekierach. I tak: 1. Siekiery czterościenne, znacznych roz-miarów, gładzone na wszystkich bokach (ryc. 100a), nawiązują do sie-kier z grobów skrzynkowych kultury amfor kulistych⁹²; 2. Siekiery czterościenne, gładzone przy ostrzu, reprezentują tradycje obróbki właści-we kulturze pucharów lejkowatych. Do tej grupy należy siekiera (ryc. 47c) o kształcie i zwłaszcza cechach obróbki identycznych z siekierami z osad tej kultury⁹³; 3. Z kolei zupełnie odbiega charakterem od pozos-tałych siekierka dwuścienna, niegładzona (ryc. 38b).

Ozdoby. Ozdoby bursztynowe z cmentarzyska powiększają ilość po-dobnych, znanych z wielu stanowisk kultury amfor kulistych⁹⁴ i kultury

⁹² H.-D. Kahlke, *Zerstörte Bestattung mit Kugelamphoren von Otterstedt bei Sondershausen*, „Alt-Thüringen”, t. 2: 1957, s. 252, ryc. 2: 4; Kostrzewski, *Od mezolitu...*, tabl. 55: 6; Nosek, *Kultura...*, ryc. 34.

⁹³ Podkowińska, *Osada...*, tabl. XXXI 3.

⁹⁴ Antoniewicz, *Z dziedziny...*, s. 364, ryc. 23; s. 351, ryc. 10; ryc. 50: 6, 57; Kostrzewski, *Neolityczny...*, s. 94, ryc. 2: 3, 5; Kozłowski, *Młodsza...*, tabl. VII 13, 24; tenże, *Groby megalityczne na wschód od Odry*, Kraków 1921, tabl. X; Sawicki, *Groby...*, tabl. III (podaję za: Antoniewicz, *Z dziedziny...*, s. 365—366).

ceramiki sznurowej⁹⁵. Na ogół przypuszcza się, że centrum ich produkcji znajdowało się nad Bałtykiem, gdzie znaleziono je w bardzo wielu miejscach i skąd rozchodziły się po Europie drogą wymiany⁹⁶.

Do unikatów należą kościane klamry sercowate (ryc. 17e). Egzemplarze identyczne ze złockim znane są dotąd z Niemiec środkowych, z terenu byłych Prus Wschodnich i Czech⁹⁷. Zbliżoną do sercowatej klamrę znaleziono na Gotlandii⁹⁸. Przeważnie związane są z kulturą ceramiki sznurowej. Klamrę taką znaleziono również w grobie kultury pucharów dzwonowatych w Czechach. Zdaniem L. Kiliana wywodzą się one z Niemiec środkowych. Podobnie jak wyroby z bursztynu, tak znaczne rozprzestrzenienie osiągnęły one zapewne drogą wymiany⁹⁹.

Pozostaje bez analogii podłużna płytką kościana z dwoma otworkami o nieokreślonym przeznaczeniu (ryc. 38c).

Pozostałe ozdoby, tj. krążkowe paciorki kamienne, muszlowe i z zębów zwierzęcych, są wyrobami rozpowszechnionymi w wielu kulturach i nie noszą oryginalnych znamion kulturowych.

STOSUNKI SPOŁECZNE

Cmentarzysko na „Grodzisku I” i „Grodzisku II” zajmuje określony, zwarty obszar. Musiało ono odpowiadać określonej wspólnocie zamieszkałej tu ludności. W świetle dotychczasowych badań wydaje się ono odpowiadać stosunkowo dużej osadzie. Znaczna ilość szkieletów w niektórych grobach rodzinnych dowodzi dość długiego, bo co najmniej chyba kilkadziesiąt lat trwającego ich użytkowania. Rodziny stanowiły więc tu trwałą formę organizacji. Był to okres, kiedy podobne zjawiska można stwierdzić i pczą Złotą. Szereg danych wskazuje, że współcześnie kulturze złockiej istniały w Europie środkowej i wschodniej plemiona o ustroju patriarchalnym. Nie jest wykluczone, że i mieszkańcy Złotej żyli w podobnym ustroju. Za takim przypuszczeniem przemawia wyraźny związek kultury złockiej z kulturą kurhanów ze szkieletami barwionymi. O patriarchalnych stosunkach w tej ostatniej świadczy duże „znaczenie konia w obrzędach pogrzebowych”¹⁰⁰. O patriarchalnym niewolnictwie u plemion kultury megalitycznej pisze A. J. Briusow, interpretując grób — niby domostwo — w miejscowości Wojcechiwka.

⁹⁵ Kostrzewski, *Od mezolitu...*, s. 170; Żurek, *op. cit.*, ryc. 27.

⁹⁶ Gimbutas, *op. cit.*, s. 145, ryc. 86; s. 180, ryc. 108.

⁹⁷ V. Moucha, *Příspěvek k časovému zařazení eneolitických pasových zápon*, „Arch. rozhl.”, t. 10: 1958 z. 1, s. 62—66.

⁹⁸ M. Stenberger, *Das Västerbjersfeld*, København 1939, odb. z „Acta Archaeologica”, t. 10, s. 98, ryc. 30.

⁹⁹ Moucha, *op. cit.*, s. 74—75.

¹⁰⁰ Abrisson, s. 60.

W grobie tym znaleziono szkielet siedzącego mężczyzny oraz towarzyszące mu szkielety leżących kobiet z dziećmi, a także mężczyzny, należącego, zdaniem Briusowa, do niewolnika, gdyż leżał w przedsiönku¹⁰¹. Podobną interpretację można przyjąć dla szkieletu w grobie 30 (399a) w Złotej, położonego u stóp trzech innych szkieletów (ryc. 69d).

Na szczególną uwagę zasługuje szkielet mężczyzny ze sztucznie zdeformowaną czaszką w grobie 34 (328) (ryc. 80a). W świetle dotychczasowych danych znalezisko to należy do jednego z najstarszych w Europie. Poważnym centrum występowania tego zwyczaju były obszary nadczarnomorskie. Źródła dotyczące tego zwyczaju są dwojakiego rodzaju: wzmianki u pisarzy starożytnych i dane wykopaliskowe. Wg Zenobiusza Sarmaci mieszkający nad Manyczą mieli zwyczaj wybierać wodzów spośród mężczyzn z wydłużonymi czaszkami¹⁰². Deformację czaszek u Sarmatów poświadczają wykopaliska¹⁰³. Hipokrates wspomina o istnieniu tego zwyczaju u plemion nad Morzem Azowskim, a nawet podaje sposób deformowania¹⁰⁴. Podobnie jak Zenobiusz, pisze on, że osobnicy ze zdeformowanymi głowami byli zaliczani do arystokracji plemiennej. Zwyczaj ten na obszarze między Węlgą a Donem był rozprzestrzeniony dużo wcześniej, bo już w II tysiącleciu p.n.e., u plemion kultury katakumbowej. M. I. Artamonow datuje te groby na eneolit i wczesną epokę brązu¹⁰⁵. Dla wyjaśnienia powyższego zjawiska w Złotej ten właśnie obszar trzeba brać pod uwagę. Na ogół uważa się je za świadectwo różnicowania społecznego¹⁰⁶ i w tym świetle jest to jeszcze jeden dowód różnicowania społecznego mieszkańców Złotej.

Szczególną pozycję na cmentarzysku w Złotej zajmują groby wojowników: 17 (I) (ryc. 48), 42 (354) (ryc. 88—90) i 43 (355) (ryc. 93; 94). W dwóch z nich mamy do czynienia z inwentarzem kulturowo wprost odmiennym od zawartości innych grobów. Być może, należy widzieć w nich przedstawicieli plemion koczowniczych, z którymi łączy się

¹⁰¹ Briusow, *op. cit.*, s. 226.

¹⁰² Gimbutas, *op. cit.*, s. 82.

¹⁰³ M. I. Artamonow, *Raskopki kurganow na riece Manyczie w 1937 g.*, „Sowietskaja Archiologia”, t. 11, s. 326—327, ryc. 6: 2.

¹⁰⁴ Pisze on: po urodzeniu dziecka, gdy czaszka jest jeszcze miękka, kształtuje się ją odpowiednio rękami i zmusza do wydłużania się w czasie wzrostu przy pomocy bandaży itp. środków umożliwiających uzyskanie szukanego kształtu głowy. Tym sposobem czaszka zostaje pozbawiona krągłości i wydłuża się. *Hippokrates*, [w:] *Sämmliliche Werke*, t. 1, München 1895, rozdz. XXI, s. 392—393.

¹⁰⁵ Artamonow, *Raskopki kurganow w dolinie rieki Manycza w 1935 g.*, „Sow. Arch.”, t. 4, s. 102—105, 121—123; tenże, *Raskopki kurganow na riece...*, s. 327—328, 335.

¹⁰⁶ Z. Krzak, *O sztucznej deformacji czaszek ludzkich w okresie eneolitu w Złotej*, „Archeologia Polski”, t. 5: 1960 z. 2, s. 187—196.

w Europie tzw. puchary sznurowe, amfory baniaste i topory bojowe¹⁰⁷. Szkielety wojowników złockich można uważać bądź za świadectwo współżycia osiadłej ludności kultury amfor kulistych z przybyszami, bądź też — odwrotnie — można doszukiwać się tutaj elementów wyjściowych kultury ceramiki sznurowej. Nie potwierdza jednak ostatecznego przypuszczenia w tym przypadku charakterystyczny inwentarz, zarówno składem, kształtem narzędzi, jak i rodzajem surowców odbiegający od tubylczego, złockiego.

GOSPODARKA

Już choćby z powodu powiązań genetycznych kultury złockiej z innymi kulturami należy sądzić, że mieszkańcom Złotej nie powinny być obce znane podówczas zajęcia: rolnictwo i hodowla oraz łowiectwo i rybactwo, nie mówiąc o zbieractwie. Istnienie przede wszystkim rolnictwa i hodowli umożliwia osiadły tryb życia. A właśnie ten tryb życia u mieszkańców Złotej poświadczają: 1. Rozległość cmentarzyska. Na odcinku ok. 400 m długości występuje 58 grobów. 2. Wśród nich przeważają groby wieloszkieletowe, użytkowane przez dłuższy czas. 3. Przeważająca część grobów jest zorientowana w jednym kierunku. 4. Skład inwentarzy grobowych: duża ilość (w tym o znacznej pojemności) naczyń glinianych oraz różnorodność narzędzi domowego użytku właściwych ludności osiadłej: przęślików, noży, siekier, drapaczy, świadrów, obłęczników, szydeł itp. 5. Konkretne znaleziska, a mianowicie: żarna kamienne wraz z rozcieraczem w grobie 7 (70) i motyka rogowa (co prawda o wątpliwej przynależności do kultury złockiej) w grobie 36 (331) (ryc. 84f). Pomnażają tę ilość danych odciski ziaren o charakterze zbożowym na misie (ryc. 37c). Liczne grociki dowodzą używania łuku, który mógł być nie tylko bronią. Prócz tego łowiectwo poświadczają naszyjniki z zębów zwierzęcych, w tym z jelenia, oraz narzędzia rogowe. O narzędziach kościanych i ułamkach kości nie wiadomo, czy pochodzą ze zwierząt dzikich, czy hodowanych.

Dla uzupełnienia danych o zajęciach należy wymienić jeszcze znalezione w dwóch grobach: 17 (I) i 42 (354), przęśliki (ryc. 91e) oraz w grobie na „Grodzisku II” ułamek kościanego harpuna¹⁰⁸.

ZJAWISKA IDEOLOGICZNE

Te przejawiają się w elementach o charakterze kultowym, związane z czcią słońca i ognia. Są to: wyobrażenia słońca na pokrywkach, barwienie zmarłych ochrą oraz ślady palenia w postaci węgla drzewnych i nadpalonych kości. Na dnie pokrywek znajdujemy krzyże, gwiazdy,

¹⁰⁷ J. Filip, *Pradzieje Czechosłowacji*, Poznań 1951, s. 167—169.

¹⁰⁸ Krzak, *Cmentarzysko...*, ryc. 12f.

kółka. W Złotej w grobie 11 na stanowisku „Nad Wawrem” znaleziono pokrywkę z przedstawieniem człowieka. Jego głowę przedstawiono za pomocą dwóch kółek (ryc. 136b)¹⁰⁹. Inne znów pokrywki posiadają przedstawienia bliżej nie określone (ryc. 104b; 128d). Zjawiska te nie ograniczają się do kultury złockiej. Wyobrażenia słońca spotyka się na ceramice w grobach megalitycznych na Wołyniu i kulturze amfor kulistych na Lubelszczyźnie. Z miejscowości Wisokie i Sujemci na Wołyniu znane są pokrywki z wyobrażeniem pięcioramiennej gwiazdy¹¹⁰ i krzyża¹¹¹. W miejscowości Rębków-Parcele, pow. Garwolin, w Lubelskiem, znaleziono dwa naczynia kultury amfor kulistych z wyobrażeniem swastyki¹¹². Na analogicznych pokrywkach z Turyngii odcisnięte są krzyże i koła¹¹³.

Barwienie zmarłych ochrą i palenie ogni w czasie pogrzebu również uważa się za wyraz kultu ognia.

WNIOSKI OGÓLNE

W świetle powyższych danych jest możliwe odnalezienie właściwego miejsca kultury złockiej w tym zespole kulturowym zjawisk neolitu i eneolitu, jakimi są dwie zasadnicze tu kultury: amfor kulistych i ceramiki sznurowej. Obydwie zajmują znaczne obszary Europy. Za młodszą z nich uważa się w świetle danych stratygraficznych kulturę ceramiki sznurowej¹¹⁴. Ich pochodzenie dotąd jest przedmiotem sporów. Ostatnio pozycję wyjściową wielu zjawisk właściwych tym kulturom upatruje się na obszarach stepowych Europy wschodniej¹¹⁵. Istnieją przekonujące dane, że na wielu obszarach, jak np. na Półwyspie Skandynawskim, kultura ceramiki sznurowej pojawiła się już ukształtowana i nie można jej tu wywieść ewolucyjnie z kultur wcześniejszych¹¹⁶. To

¹⁰⁹ Kozłowski, *Epoka...*, tabl. XXII 13.

¹¹⁰ Lewickij, *op. cit.*, s. 198, tabl. IV 15; s. 199, tabl. IV 13.

¹¹¹ Kostrzewski, *Od mezolitu...*, tabl. 55: 10.

¹¹² Nosek, *Kultura...*, ryc. 17 i 25.

¹¹³ Loewe, *op. cit.*, tabl. 68: 6; 102: 5.

¹¹⁴ Na podstawie „badań stratygraficznych Höfera w Baalberg (pow. Bernburg) i Möllera w Kalbsrieth (pow. Allstedt w Saksonii)”. H. Mötefindt, *Altes und Neues über die Kugelamphoren in den thüringisch-sächsischen Ländern*, „Zeitschr. f. Ethnol.”, 1915, s. 40 i n., s. 45—52. Potwierdzają to znaleziska grobowe w Brozanach w Czechach (A. Stocký, *Skupina kulovitých amfor a t. zv. bernburské bubny w Čechách*, „Niederlův Sborník”, s. 197 i n., tabl. XIV). Podają wg W. Antoniewicza, *Z dziedziny...*, s. 406, przyp. 49, 50. Ponadto w miejscowości Stobra w Turyngii odkryto grób z ceramiką sznurową, wkopany w grób kultury amfor kulistych Loewe, *op. cit.*, s. 39.

¹¹⁵ Myślę o wymienionych wyżej pracach E. Sturmsa, M. Gimbutas, A. J. Briusowa.

¹¹⁶ J.-E. Forssander, *op. cit.*, s. 2.

samo można powiedzieć także o innych obszarach peryferyjnych. Z drugiej zaś strony, na obszarze Europy wschodniej i środkowej, w tym także i Polski, należy liczyć się, a nawet można doszukać się procesów dokonywania się wewnętrznych zmian oblicza kulturowego bez potrzeby tłumaczenia ich wyłącznie migracjami. W zakresie rytuału pogrzebowego groby brukowane i z obudową kamienną, tak charakterystyczne dla kultury amfor kulistych w Lubelskiem i dla k. złockiej w Kieleckiem, trwają na Lubelszczyźnie również w młodszej od nich kulturze ceramiki sznurowej¹¹⁷. Groby skrzynkowe, właściwe dla kultury amfor kulistych, spotyka się sporadycznie w Europie środkowej w kulturze ceramiki sznurowej¹¹⁸. Podobnie przez pewien czas trwa zwyczaj częściowego palenia zwłok. Groby katakumbowe, nieliczne w końcu III tysiąclecia, upowszechniają się w Europie wschodniej w II tysiącleciu p.n.e., w epoce brązu. Kult słoneczny stwierdzony u plemion kultury amfor kulistych i kultury złockiej znajduje bogaty wyraz w kulturach epoki brązu. Występowanie wyodrębnionych grobów rodzinnych w grupie złockiej i w innych pokrewnych jej kulturach, podobnie wyraźnie zaznaczone stosunki patriarchalne stanowią wymowne świadectwo zbieżności rozwoju społecznego plemion eneolitycznych, związanych w Europie wschodniej i środkowej z kulturami amfor kulistych i ceramiki sznurowej. Zagadkowe pochówki typu „sati” występują w eneolitycznej kulturze złockiej, jak również w epoce brązu w grupie strzyżowskiej kultury ceramiki sznurowej na Lubelszczyźnie¹¹⁹. Powiązania kultury amfor kulistych i kultury ceramiki sznurowej są potwierdzone przez występowanie ceramiki typu amfor kulistych w grobach sznurowych¹²⁰, jak również motywów właściwych ceramice sznurowej na naczyniach kultury amfor kulistych¹²¹.

¹¹⁷ Ślusarski, *op. cit.*, s. 97—100.

¹¹⁸ Buchvaldek, *op. cit.*, s. 220.

¹¹⁹ Ślusarski, *op. cit.*, s. 97—100.

¹²⁰ W grobie kultury ceramiki sznurowej w Węgrzcach, pow. Kraków, znaleziono amfore, na której zwieszały się od szyjki między uszkami, „jak frędzle, ozdoby utworzone z kilku szeregów kresek podłużnych nasiekanych czy nacina-nych”, a więc charakterystyczne dla kultury amfor kulistych. Brak ryciny. Podają za: W. Demetrykiewicz, *Neolityczne groby szkieletów tak zw. siedzących (Hockergräber) w Przemyskiem i Krakowskiem*, „Materiały Antr.-Archeol. i Etnogr.”, t. 3: 1898, s. 90. Z kolei ceramikę megalitycznego typu znaleziono w kurhanie z pochówkiem szkieletowym skurczonym i barwionym ochrą, w Łosiatynie pod Kijowem, L. Niederle, *Czetowieczestwo w doistoriczeskije wriemieni*, „SPB”, 1898, s. 149, ryc. 102; T. S. Passek, *Pieriodizacija tripolskich posielenij*, „Mat. i Issled. po Arch. SSSR”, t. 10, s. 221 (podają za: I. K. Sweszni-*ko*w, *op. cit.*, s. 19).

¹²¹ W grobie skrzynkowym w Międzyrzeczu, w byłym pow. Ostróg, w ZSRR, znaleziono ceramikę zdobioną „stempelkami oraz odciskami sznura, poziomymi

Z. Krzak: Materiały do kultury złockiej

Tak więc kultura złocka jest na tym tle niedużym i oryginalnym zespołem, w którym wymienione procesy znalazły dość dobitny wyraz. Obszar jej występowania obejmuje lessową Wyżynę Opatowską w powiatach Sandomierz i Opatów oraz sięga powiatów Stopnica, Pińczów i Kielce¹²². Jej pozycję wyznaczają: z jednej strony elementy starszej niż sznurowa kultury amfor kulistych i z drugiej — elementy kultury ceramiki sznurowej. Nie zaznaczył się w niej wyraźnie udział krakowskiej grupy kultury ceramiki sznurowej. Grupa ta zajmowała znaczny obszar na terenie Małopolski. Jest ona reprezentowana grobami również na obszarze występowania kultury złockiej.

W Niemczech i Danii wyróżnił S. Müller na podstawie stratygrafii w kurhanach kultury ceramiki sznurowej cztery fazy chronologiczne, w których charakterystyczne dla tej kultury kubki doniczkowate okazały się młodsze od kubków esowatych¹²³. Późny wiek tych kubków w Małopolsce potwierdza stratygrafia grobów 269, 297 i 297a na stanowisku „Nad Wawrem” w Złotej (szczegóły w następnym rozdziale). Jednym z komponentów kultury złockiej byłyby więc w tym świetle starsza faza kultury ceramiki sznurowej.

Podnoszony jest w literaturze problem wpływu na kulturę złocką również kultury pucharów lejkowatych. Istotnie, wiele elementów z zakresu ceramiki, jak typy mis, frędzlowate motywy zdobnicze, stempelkowe ozdoby, pewne formy naczyń i narzędzi można uważać za jej dziedzictwo. Lecz wiele z nich stwierdzamy już w kulturze amfor kulistych. Są dość uzasadnione próby wykazania tego dziedzictwa u W. La Baume'a i E. Stürmsa. W. La Baume pisze o kulturze amfor kulistych na terenie byłych Prus Wschodnich i środkowej Polski: „dass 1. hier nur wenige echte Kugelamphoren gefunden worden sind, und diese auf das Gebiet westlich der Weichsel beschränkt bleiben, und dass 2. im keramischen Inventar der Steinkistengräber dieser Kultur alle diejenigen Formen vertreten sind, die auch in der ihr vorausgehenden Ostgruppe der Trichterbecherkultur vertreten waren, und zwar: Amphoren mit rundem und flachem Boden, Trichterbecher, Schüsseln und Schalen. Die Keramik weist eine Stempelornamentik auf, die anfänglich weder technisch noch motivisch von derjenigen der Trichterbecherkultur unterschieden werden kann und erst allmählich und zögernd die Schnurver-

oraz w postaci festonów na brzuścu”. Kozłowski, *Młodsza...*, s. 187—188. Na podobieństwo pewnej grupy ceramiki megalitycznej do sznurowej zwróciła uwagę T. S. Passek, *op. cit.*, s. 222.

¹²² Antoniewicz, *Eneolityczne groby szkieletowe we wsi...*, s. 237; E. Majewski, *Neuentdeckte polnische schnurkeramische Gruppe mit Schnurwellenverzierung*, „Zeitschrift für Ethnologie”, 1906, s. 221—227, ryc. 15.

¹²³ Podaję za: Forssander, *op. cit.*, s. 123.

zierung in sich aufnimmt"¹²⁴. Podobnie uważa E. Šturms, twierdząc o kulturze złockiej (i rzucewskiej): „dass beide aus der östlichen Trichterbecherkultur, über die »Kugelamphorenkultur« entstanden sind und die letzte deutlich fassbare Stufe der Trichterbecherkultur darstellen"¹²⁵. W takim ujęciu, jak też i zgodnie z wywodami przedstawionymi w tym rozdziale, kultura złocka zdaje się reprezentować końcowe stadium kultury amfor kulistych.

¹²⁴ W. La Baume, *Die jungsteinzeitliche Kugelamphorenkultur in Ost- und Westpreussen*, „Prussia”, t. 35: 1943, s. 26; podają za: E. Šturms, *Betrachtungen zum Ursprungs- und Herkunftsproblem der Becherkultur*, „Finska Fornminnesföreningens Tidskrift”, t. 58: 1957, s. 268 i n.

¹²⁵ Šturms, *op. cit.*, s. 278.

IV. CHRONOLOGIA

Chronologię absolutną wyznaczają następujące dane:

1. Badania metodą analizy promieniotwórczego węgla (C—14). Tym sposobem wyznaczono 2145 ± 110 r. p.n.e. dla grobu kultury ceramiki sznurowej w Holzhausen w Saksonii. W grobie tym znaleziono kubek o profilu esowatym z ornamentem sznurowym. Podobny kubek z Holandii datowano tą metodą na ok. 2200 r. p.n.e. Grób z kubkiem esowatym w Holzhausen wkopany był w inny grób, w którym znajdował się topór bojowy typu jak na ryc. 91a¹²⁶. Wyniki te przesuwają znacznie wstecz kulturę grobów jednostkowych w Niemczech, datowaną dotąd na lata 1900—1600 p.n.e. Ostatnie oznaczenia wieku dotyczą starszych elementów kultury ceramiki sznurowej, tych, które stwierdzamy w kulturze złockiej. Chronologię absolutną kultury złockiej należy zatem wiązać z końcowym okresem III tysiąclecia p.n.e.

2. Amfory typu turyńskiego. Ich występowanie w Europie jest związane z kulturami przypadającymi na schyłek III i początek II tysiąclecia p.n.e.¹²⁷

3. Topory bojowe. Ich metalowe prototypy były znane na Kaukazie na początku II tysiąclecia p.n.e., wg starej chronologii¹²⁸.

¹²⁶ J. Pätzhold, *Dreischichtiger Grabhügel der Einzelgrabkultur bei Holzhausen, Gmd. Wildeshausen (Oldb.)*, „Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte”, 1958, z. 27, s. 1—13, tabl. I—VIII.

¹²⁷ Amfory znalezione na stanowiskach kultury trypoliskiej na Ukrainie datowane są na lata 2100—1700 p.n.e. (Passek, *op. cit.*, ryc. 97, s. 108). Amfora z grobu szybowego w Mykenach datowana jest na okres środkowomykeński, tj. na ok. 1700 r. p.n.e. — wg C. Schuchardt, *Schlieman's Excavations*, London 1891, s. 272, ryc. 279 (podają za: Sulimirski, „*Thuringian*”..., s. 115). Wiek amfory z warstw II—IV osady w Troi przypada na lata 2600—2050 wg Evansa i Pendlebury'ego, zaś na lata 2350—1950 p.n.e. wg Schachermeyera. H. Schmidt, *H. Schlieman's Sammlung trojanischer Altertümer*, Berlin 1902, s. 109 i n., 125, 2304, 2310, 4573 itd. (podają za: Sulimirski, „*Thuringian*”..., s. 114—115); F. Schachermeyer, *Die orientalisches-mittelmeerischen Grundlagen der vorgeschichtlichen Chronologie*, „*Praeh. Zeitschr.*”, t. 34/35: 1949/1950, cz. 1, s. 17—48.

¹²⁸ Gimbutas, *op. cit.*, s. 153.

4. Pokrewna kulturze złockiej kultura grobów megalitycznych datowana jest przez brązowy (ewentualnie miedziany) kolczyk, analogiczny do try polskich, na początek również II tysiąclecia p.n.e. (wg starej chronologii)¹²⁹.

Jeśli wziąć pod uwagę tendencję przesuwania chronologii wstecz w oparciu o metodę węglową, to zjawiska wymienione w powyższych punktach należy umieścić w III tysiącleciu p.n.e.

Wymownych danych dostarcza wreszcie stratygrafia. W świetle mnożących się przykładów niewątpliwy jest z jednej strony młodszy wiek kultury złockiej od eneolitycznej kultury ceramiki malowanej¹³⁰. Okres trwania kultury złockiej przypada więc na końcowy etap trwania eneolitu Małopolski. Z drugiej zaś strony świadectwem jej wieku przedbrązowego są dwa groby kultury mierzanowickiej (nr 4 i 9) na stanowisku 1 w Mierzanowicach, pow. Opatów, wkopane w grób kultury złockiej (nr 1). Groby kultury mierzanowickiej datuje się paciorkami fajansowymi na wczesną epokę brązu¹³¹.

Stosunki chronologiczne między kulturą złocką a krakowską grupą kultury ceramiki sznurowej ukazuje sytuacja stratygraficzna grobów 296, 297 i 297a na stanowisku „Nad Wawrem” w Złotej. W roku 1927 znaleziono tu grób 297 „w niszy położonej poniżej grobu 296”. „Nisza była położona 30 cm niżej od dna grobu 296”¹³². W grobie 297 leżał skurczony szkielet ludzki z następującym inwentarzem: dwie czworościenne siekierki z krzemienia, nóż krzemienisty, kubek o profilu esowatym z ornamentem sznurowym i stempelkowym. Grób 296, częściowo zniszczony, jamowy, wyłożony płytami kamiennymi, zawierał dwa szkielety ludzkie i resztki inwentarza: trójkątny grocik z krzemienia szarego, biało nakrapianego, kubek o profilu esowatym z uchem, zdobiony ornamentem sznurowym i stempelkowym, kubek bliżej nie określony z ornamentem sznurowym. Kubki w grobie 296 leżały obok grobu 297 i „były zapewne później położone aniżeli założenie niszy grobu 297. W przeciwnym razie

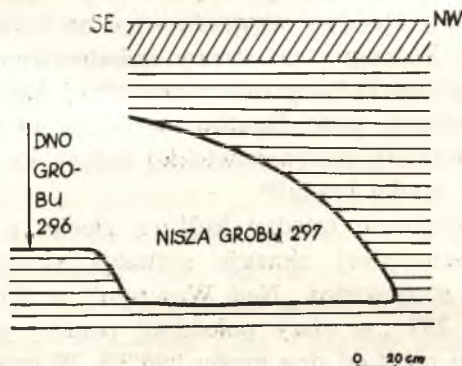
¹²⁹ Sweszniak, *op. cit.*, s. 18.

¹³⁰ Na stanowisku „Grodzisko II” w Złotej grób 13 wkopany był w jamę osadniczą kultury ceramiki malowanej (Krzak, *Cmentarzysko...*, s. 353, ryc. 21). Na stanowisku „Grodzisko I” grób 1 (141) naruszył rów osady tej kultury (ryc. 10). Grób 30 (399a) również naruszył rów; a obok tego grobu, w pobliżu skupienia ceramiki złockiej, leżał fragment nóżki naczynia tej kultury (ryc. 69, II). W grobie 7 (70) obok rozburzonego szkieletu leżała biało malowana czarka (ryc. 26, LIII; 27a). Również wypełnisko jam grobowych wielokrotnie dostarczyło rozmaitych skorup neolitycznych, wśród których przeważała ceramika malowana. Przypadki te są wymienione w rozdziale I.

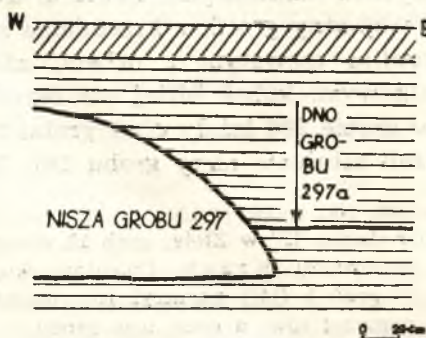
¹³¹ Salewicz, *op. cit.*, s. 42—49.

¹³² Dane te podaję wyłącznie na podstawie notatek polowych J. Żurowskiego. Materiał tych grobów nie był dotąd publikowany, jak też i nie został wykorzystany w czasie pisania tego ustępu.

musiałyby być poruszone. Także czaszka grobu 296... musiałaby być zniszczona. Grób 297 był więc założony przed grobem 296" (ryc. 137). Z kolei w ten sam grób 297 wkopany był w innym miejscu grób 297a, jamowy, ze skurczonym szkieletem ludzkim i następującym inwentarzem: kubek doniczkowy z ornamentem sznurowym, kubek o profilu esowatym z ornamentem sznurowym, czworościenna siekierka krzemien-
na, muszelki, odpadek krzemien-
ny i skorupa bez ornamentu (ryc. 138). W notatkach polowych znajduje się na temat tych grobów jeszcze następująca wzmianka: grób 297a „znajdował się ponad grobem niszo-

Ryc. 137. Złota, pow. Sandomierz. Stan „Nad Wawrem”. Plan profilu grobów 296 i 297

Ryc. 138. Złota, pow. Sandomierz. Stan „Nad Wawrem”. Plan profilu grobów 297 i 297a

wym 297. Gdyby było przeciwnie, to nie można by było założyć niszy do grobu 297 i musiano by natrafić na grób 297a". Sytuację tę przedstawia poniższe zestawienie:

Groby młodsze

Grób 296, częściowo zniszczony, jamowy, z brukiem kamiennym, dwoma szkieletami.

Inwentarz: trójkątny grocik szary, biało nakrapiany, kubek esowaty z uchem, zdobiony sznurem i stempelkami, kubek bliżej nie określony zdobiony sznurem

Grób 297a, jamowy, ze skurczonym szkieletem ludzkim.

Inwentarz: kubek doniczkowy zdobiony sznurem, kubek esowaty zdobiony sznurem, czworościenna siekierka krzemienienna, odpadek krzemienisty, muszelki, skorupa bez ornamentu

Grób starszy

Grób 297, niszowy, ze skurczonym szkieletem ludzkim. Inwentarz: dwie czworościenne siekierki krzemienne, nóż krzemienisty, kubek esowaty zdobiony sznurem i stempelkami

Z grobów tych tylko 296 można z całą pewnością zaliczyć do kultury złockiej. Przemawia za tym obecność bruku kamiennego i kubka z gliny charakterystycznej dla ceramiki złockiej. Pozostałe reprezentują krakowską grupę kultury ceramiki sznurowej. Przemawiają za tym rodzaj pochówków i skład inwentarza. Brak jest w nich elementów kultury amfor kulistych, tak przecież charakterystycznych dla kultury złockiej. Stosunki chronologiczne mogą przedstawiać się tu nie dość jasno. Groby niszowe są niewątpliwie starsze od grobów z brukiem typu złockiego oraz przynajmniej od części grobów grupy krakowskiej. Występują one również w kulturze złockiej. Kultura złocka reprezentowana tu przez grób 296 może być młodsza zarówno od grupy krakowskiej (groby 297 i 297a), jak też jej współczesna. Mogła ona powstać i trwać na równi z krakowską. Należy więc uważać kulturę złocką nie tylko za niewielką grupę kulturową pod względem terytorialnym, lecz również za stosunkowo krótki epizod na tle zjawisk związanych z kulturą ceramiki sznurowej.

Wszystkie te dane pozwalają umieścić kulturę złocką w tym okresie eneolitu, który jest najbliższy wczesnej epoce brązu. W oparciu o przyjęte schematy starej chronologii należałoby ją umieścić w latach 2000—1700 p.n.e.¹³³ Należy to jednak odrzucić z powodu datowania przy pomocy węgla promieniotwórczego i umieścić ją w końcowym okresie III tysiąclecia p.n.e.

¹³³ Kostrzewski, *Od mezolitu...*, s. 152.

A CONTRIBUTION TO OUR KNOWLEDGE OF THE ZŁOTA CULTURE

The material presented in this paper covers a further series of graves on the Złota culture cemeteries at the sites „Grodzisko I”, „Grodzisko II”, „Nad Wawrem” and „Gajowizna” of the hamlet Złota, district Sandomierz, which had been investigated by workers of the State Archaeological Museum, Warsaw in the years 1926-1930 (figs. 1-3). The object of these investigations was the search for traces of the Złota culture, the first notes on which had appeared in scientific literature in connection with earlier amateur excavations by Z. Lenartowicz. Traces of settlements of various neolithic and younger cultures had actually been found, among them also those of settlements and cemeteries of the Złota culture. The material regarding the settlements was, however, not published, only data on some graves appearing in print. Among the publications so far available on this subject, Z. Krzak's paper on graves at site „Grodzisko II” marks the beginning of systematic studies by the author on the material of the Złota culture, the present paper forming a continuation of same. It comprises all graves on „Grodzisko I” whose main part is unknown to wider circles. Though this material extends our knowledge of the Złota culture considerably, the final definition of the latter will become possible only after further thorough study of the material, notably that from settlements. Such comprehensive research is planned for the future.

The sites „Grodzisko I”, „Grodzisko II” and „Nad Wawrem” are lying on an elongated loess wall which forms the eastern border of the Opatów loess plateau. „Grodzisko I” covers the strongly elongated southwestern projection of the wall which is separated from the remaining part of the tableland by the valley of the rivulet Połanówka (previously: Żyć). On the southeastern side this jut borders the Vistula valley. It is nearly 400 m long and 130 m wide, its absolute altitude exceeds 20 m. Its slopes are fairly steep, the ridge shows marked flat-tening. Along the southeastern edge of the ridge were situated 58 graves of the Złota culture (figs. 4-7). A small number of them had been excavated by Z. Lenartowicz prior to World War I, the others were discovered by J. Żurowski in the years 1928 and 1929. J. Żurowski found also the graves previously excavated by Z. Lenartowicz. The precise number of the original graves is difficult to establish, but since the whole area of the wall-jutting was dug up, we may assume that the above figure 58 represents the original number of burial-places laid out at this site. The bulk of the gravegoods is to be found in the collections of the State Archaeological Museum in Warsaw, a small part in various other museums. Part of the human bone material has been analyzed.

The graveyard contains only skeleton graves. They are pit-graves with the exception of one catacomb (fig. 50). The floor of 18 of them is covered with stone slabs, several are lined with stone. The graves contain 1 to 5 skeletons in

different attitudes: contracted and undisturbed or with disturbed anatomical structure. The disturbances had been caused by Z. Lenartowicz's earlier excavations (e.g. fig. 82), by burial of the next corpse (e.g. fig. 93) or the performance at the time of unspecified rites (figs. 51, 68, 117). The skeletons are mostly laid out in the direction NW-SE, generally in agreement with the direction of the place of burial itself. A major part of them are family graves. Some skeletons are covered with ochre. The graves are in most cases richly endowed with gravegoods: pottery (in 38 graves), flint arrow-heads (18), amber ornaments (19) pendants of animal teeth (11), pendants of mussels (14), hatchets (7), stone axes (3), knives, drills and scrapers (15), bone awls (6), spinning whorls (2), unspecified implements of bone and horn (2), bone ornaments (2), metal ornaments (4), stone beads (2), querns of stone (1). Food remnants in the form of animal bones were found sporadically.

In one grave the number of vessels reaches 14. This pottery is made from clay with sintering admixtures. The extant traces allow to follow the production process. The bottom and part of the belly is made from one lump of clay (fig. 84e), the walls from kneaded clay rolls, perhaps also from previously prepared stripes (fig. 127f). The spouts (fig. 92d) and handles (fig. 127b) were shaped separately and then attached. The vessels were richly ornamented, mainly with imprints of cord and oblong stamps, sometimes with knobs, plastic notches and grooves. The surface of large vessels was sometimes smoothed with a comb-like implement. The bulk of the vessels are polished by means of a hard smooth instrument. The vessels are in general not sharply baked and have brittle walls. Their colour is not uniform, approaching a dirty yellow. Possibly these vessels were not made for domestic use but only for the dead. They represent the following kinds of pottery: amphorae (most numerous), mainly potbellied, richly ornamented (fig. 75c), distinctive among them being two egg-shaped (fig. 125e) and a few other (figs. 16d, 132 II) vessels. A few covers for amphorae, with rich ornaments, some carrying symbols of sun worship (fig. 104b), vessels of various forms: mostly S-profiled, ornamented with horizontal cord motifs, sometimes with handles (fig. 76b), or pot-bellied ones, carrying horizontal cord and ray-shaped motifs and having in many cases an „ansa lunata”-type handle (fig. 47b). Sporadically appear also vessels of different forms. Least numerous are storage vessels with short-wave moulding (fig. 54d), similar to amphorae but with no handles (fig. 121d), and such of S-beaker type, but much bigger than the latter (fig. 48b). Special forms are represented by the bowl (fig. 36c) and a funnel (fig. 48b).

Implements were represented by: numerous triangular arrow-heads of flint (fig. 91c) with straight sides bearing sporadic incisions; axes of several types: 1. quadrilateral, large, fully polished (fig. 100a), 2. small, polished at the edge (fig. 29b), 3. one bilateral, not polished (fig. 38b), 4. one quadrilateral with characteristically tapered cutting edge (fig. 47c). The working tools comprise knives, scrapers and drills. Attention deserves a knife with polished edge (fig. 77c). The flint implements are mostly made from gray white-speckled or from wax-chocolate-coloured flint of local origin, sporadically also from light-grey and striated flint of unknown origin. The querns of stone and the grinder found in grave 7 (70) are without precedent in the Złota culture. Battle axes comprise two groups shown in figs. 91a and 48c, 100b, respectively. Among about 15 horn and bone implements found, awls (fig. 84c) predominate, but several objects of undefined character (figs. 31, B, VIII; 33a; 60c), a hoe (fig. 84f) of uncertain cultural origin and 3 clay whorls (fig. 91f) were also present.

Another numerous group is formed by ornaments. We find here square and round amber pendants with a V-shaped opening (fig. 123a-n), cylindrical pendants (fig. 130k), large rectangular ones with through-perforation (fig. 109m) and V-shape (fig. 130i, j), and pendants ornamented with rows of points (fig. 102j). Frequently encountered are also pendants of animal teeth (fig. 102d-h) and those cut from mussels (fig. 12b), whereas whole perforated mussels (fig. 105h, i) are rare. Interesting are two stone beads (fig. 98z), two amber rings (fig. 66e), a heart-shaped clasp (fig. 17e) and an undefined bone tablet (fig. 38c). The pendants and beads, arranged in various patterns, formed necklaces (graves: 43 (355) — fig. 98b,g,m; 48 /379/ — fig. 109a-i; 54 /431/ — fig. 123a, 124j-m); bracelets (graves: 43 /355/ — fig. 97; 48 /379/ — fig. 109j-m), ankle bracelets (grave 48 /379/ — fig. 109n). The amber pieces were often hung in combination with animal teeth. Of the metal ornaments found in four graves only the fragments of an unspecified copper ornament from grave 15 can be connected with the Złota culture.

Author shares the general opinion regarding the mixed character of the Złota culture which becomes manifest in many different phenomena.

The pit-graves without floor cover are specific for the cord pottery culture. The paved graves, so prevalent in the Złota culture and known also from Mierzanowice (distr. Opatów), Samborzec and Kamień (distr. Sandomierz) and from Sandomierz itself, are, on the other hand, a characteristic feature primarily of the globular amphorae culture of the western Lublin area. The Złota burial-places show to some extent the character of dwellings for the dead whose feature brings them near the cyst graves, related in Europe with the globular amphorae culture. The catacomb (also niche or crypt) graves are known in Little Poland also from the corded ware culture (Książnice Wielkie, distr. Pińczów, Nowy Dąbromin, distr. Sandomierz). It is believed that they came from the coastal area of the Azov Sea where they first made their appearance in the third millennium B. C., spreading then over other territories in the Bronze Age. The graves of Little Poland are lying within the range of the respective Eastern influence.

As regards the Złota graves with disturbed skeletons we find in Ukraine similar examples in the graves with coloured skeletons and in Podole in the culture of the megalithic graves. In Central Europe this type occurs in the globular amphorae culture. One may suppose that the twin graves at Złota (figs. 88; 89 and 93; 94) bear some relation to the so called suttee — custom, by which the wife is cremated on the funeral pile with her husband. This interpretation is supported by texts confirming this custom among Celtic people and Northmen (V. G. Childe). Twin graves are known in many eneolithic cultures from Central Europe to southern Siberia, a. o. from the Podole megalithic culture.

The burial chambers with dismembered skeletons and scorched bones occur — apart from Złota — also in the globe-amphorae culture of western Poland and the Lublin area. They are also to be found in the cord pottery culture in Ukraine (Buhłów). The Złota graves do not show distinct signs of cremation of the corpse, although this custom is to be observed sporadically in the globe-amphorae (Potyry, distr. Płońsk, Drzewce, voiv. Lublin) and cord pottery cultures (Wierzbnik, distr. Iłża).

The custom of covering the skeletons with ochre, observed in graves of the third millennium B. C. in the Caucasus, is to be found primarily in the „culture of coloured skeleton graves”, sporadically also in the corded pottery culture. The rare cases in which it occurs in western and central Europe seem to point to a center in eastern Europe.

The Złota earthenware is not homogeneous in regard to its style. Thus, e.g., the dishes in fig. 81a seem to be related to a settled mode of life, whereas the S-beakers (fig. 134a) and similar vessels correspond to plaited prototypes, used most probably by cord-pottery nomads. We observe here the influence of at least three cultures: globular amphorae, whipped cord and ray-ornamented pottery. Related with the globe-amphorae pottery are the amphorae (fig. 75c), the covers (fig. 92b) and the dishes (fig. 81a); with the cord pottery — the S-beakers, the Thuringian-type amphorae (fig. 132 II), certain amphorae with two or three handles (fig. 71a) and the vessels with short-wave moulding (fig. 75b). Remarkable is the occurrence of similar vessels (fig. 66b) in the funnel-necked beaker culture. Related to the ray-ornamented pottery are some dishes (figs. 37c; 136a) and vessels (fig. 126a) with radiating motifs and „ansa lunata”-handles. Handles of this type appear in Little Poland sporadically on the ray-ornamented pottery, and fairly often in the funnel-necked beaker culture. Distinct forms are represented by the bowl in fig. 36c, following probably a wooden prototype, and a funnel (fig. 48b).

Similarly as the pottery, the artifacts show also fairly wide typological differentiation, notably the flint tools which are made from four different kinds of this raw material, whereas only one or two kinds of flint had been so far used in the local eneolithic cultures. The quadrilateral, fully polished axes (fig. 100a) correspond exactly to the quadrilateral objects from cyst graves. The quadrilateral axes polished at the cutting edge only, notably the small axe fig. 47c, are representative for the working technique of the funnel-necked beaker culture. The bilateral unpolished axe (fig. 38b) differs in character from the previously described ones.

Also the amber ornaments represent types known from the globular amphorae and cord pottery cultures. The production center of these goods was presumably at the Baltic shore whence they reached other countries through barter (M. Gimbutas).

The heart-shaped buckle (fig. 17e) belongs to a small group of specimens known primarily from graves of the cord-pottery culture in Central Germany, former Eastern Prussia, Czechoslovakia and Gothland. No analogy was found for the bone tablet of unspecified character shown in fig. 38c.

The remaining ornaments, i.e. a disk and beads of animal teeth, are known from many cultures and do not carry any specific cultural characteristics.

The Złota cemetery corresponds to a relatively large settlement. The considerable amount of skeletons in the graves would indicate a lengthy time of duration of this settlement, at least several decades. The basic nucleus of social organisation was here the family, probably of patriarchal character, as known from contemporary cultures in Eastern Europe: the culture of coloured skeleton graves and the megalithic one. Serfdom is testified for the megalithic culture (A. J. Briusow). It is possible that it existed also in the Złota culture, as is apparently indicated by a grave in which at the feet of three skeletons lies a fourth, disorderly dumped corpse (fig. 69d).

A male skeleton with artificially deformed cranium (fig. 80a) is one of the oldest finds of this type in Europe. The custom of cranial deformation is confirmed by Zenobius for the Sarmatian and by Hippocrates for tribes living near the Black Sea. Both authors state that the men with elongated crania belonged to the tribal aristocracy. On the strength of these traditions said custom is considered as a mark of social distinction. In the Eneolithic and the Bronze Age it was cur-

rent among the tribes of the catacomb culture living on the territory between Volga nad Don (M. I. Artamonow).

A special position on the graveyard is held by the warrior graves with battle axes (figs. 48c; 88—90; 93; 94). Two of them contain gravegoods which culturally differ from those of the remaining Złota graves. We have to regard them as the place of internment of representatives of nomadic tribes of the cord culture, who were strangers in this region.

The genesis of the Złota culture indicates that the economic activities of the inhabitants of Złota comprised agriculture, breeding, hunting, fishing and gathering. The two first activities allowed to lead a sedentary life. Many observations and finds indicate that this mode of life actually prevailed in Złota: the size of the cemetery, the great number of graves with uniform direction, the composition of the inventory, comprising many clay vessels of considerable capacity, various implements and symptoms characteristic for settled life such as stone quarns, horn hoe, inprints of cereal corn on a plate (fig. 37c) etc. The practice of hunting is proved by flint arrowheads and pendants of animal teeth, some of them from a stag. As regards the bone implements and bone fragments we do not know whether they came from game or from domestic animals. Spinning whorls and fragments of a bone harpoon in a grave on „Grodzisko II” point to still other occupations.

Ideological phenomena of religious character appear in the form of Sun symbols on covers, colouring of the dead with ochre and pyre cremation during the burial ceremony. The same phenomena are to be observed in other neolithic cultures. The Sun symbol is encountered in megalithic graves of Volhynia and in graves of the globular amphorae culture in the Lublin area.

The Złota culture is thus related primarily to the globular amphorae culture and to the corded ware culture which is younger. The origin of both these cultures is still a contentious matter. Disregarding here the efforts to attribute to them a common centre of origin, we may not overlook the fact that in Central Europe as well as in Poland certain internal processes leading to cultural changes developed on the basis of said cultures. Thus, e.g. the paved and stonelined graves characteristic for the Złota culture, and the globe amphorae culture of the Lublin area survive here also during the Bronze Age in the corded pottery culture. Cyst graves occur sporadically also in the corded pottery culture. The Sun worship, confirmed for the eneolithic cultures, continues also in the cultures of the Bronze Age. The occurrence of separate family and twin graves and the patriarchal conditions stated in the Złota culture and other related groups indicate the convergent social development of the tribes represented in the first place by the globe amphorae and cord pottery cultures. The connections between the latter are confirmed by the presence of globular amphorae type pottery in cord graves (Węgrzce, distr. Cracow) and of motifs specific for cord pottery on vessels of the globular amphorae culture (Międzyrzecz, USSR). All these complex phenomena find their expression in the Złota culture. This culture extends on the Opatów plateau (districts of Sandomierz and Opatów), reaching also the districts Stopnica, Pińczów and Kielce. Its historical position is defined on the one hand by the globular amphorae, on the other hand by the cord pottery cultures. No influence of the Cracow group of the cord pottery culture could be stated. In the light of data from Germany and Denmark (S. Müller) and from the graves 296, 297 and 297a at the site „Nad Wawrem” in Złota (for details see below), the grave groups with flower-pot vases are younger than the remaining one, characterized a.o. by the absence of such

vases. In the Złota culture we find elements of the second, i. e. older phase of the cord pottery culture.

Attention deserves the occurrence in the Złota group of elements of the funnel-beaker culture, such as type of dishes, fringe-like ornamental motifs, stamped ornaments, certain forms of vessels and tools. Many of these characteristics are to be found in the globular amphorae culture from which they were taken over by the Złota culture.

The time of duration of the Złota culture falls on the final period of the third millenium B.C. It is dated in the first place by the graves of the older phase of the cord pottery culture (Holzhausen, Saxonia). By means of the radiocarbon C-14 method the period 2145 ± 110 B.C. was obtained. These data are close to the results obtained by the comparative method.

The stratigraphy of the graves leads to placing the Złota culture in a period younger than the painted pottery culture (Złota) and older than the Mierzanowice culture which is dated by the fayence beads at the first period of the Bronze Age. The chronological relations between the Złota culture and the Cracow group of the cord pottery culture are indicated by the stratigraphy of the graves at the site „Nad Wawrem” in Złota. Here were found in 1927 the graves 296 and 297a which are dug into the grave 297 (figs. 137, 138). Their content and mutual position are shown in the table at hand.

Younger graves

<p>Grave 296, partly destroyed, pit-grave, stone floor, two skeletons.</p> <p>Inventory: triangular arrowhead of grey, whitespeckled flint, S-shaped beaker with handle, cord- and stamped ornaments, 1 unspecified cord-ornamental beaker</p>	<p>Grave 297a, pit-grave with squatted skeleton.</p> <p>Inventory: cord ornamented flower-pot beaker, cord-ornamented S-beaker, quadrilateral small hatchet, flint fragment, mussels, potsherd with no ornamentation.</p>
--	---

Older grave

Grave 297, catacomb type, crouched skeleton. Inventory: two quadrilateral small hatchets, flint knife, S-beaker with cord- and stamped ornamentation.

The above data are taken from J. Żurowski's field diary, the material itself is not available. According to the description given in that journal, the grave 296 is to be attributed to the Złota culture, graves 297 and 297a to the Cracow group of the cord pottery culture. The local situation indicates that the Złota culture (grave 296) may be younger than, or contemporary, with the Cracow cord pottery group.

All data mentioned allow to place the Złota culture in that eneolithic period which is nearest to the Bronze Age.

INDEKS NAZWISK

(Cyfry podane kursywą oznaczają, że informacja znajduje się w przypisie)

- Antoniewicz W. 9, 45, 48, 53, 116, 117, 139, 148, 149, 150, 153, 154, 156, 160, 162
- Artamonow M. I. 158, 172
- Äyräpää A. 154
- Becker C. J. 155
- Behm-Blancke G. 140, 149
- Borkowskyj I. 152
- Eriusow A. J. 155, 157, 158, 160, 171
- Buchvaldek M. 118
- Childe V. G. 151, 170
- Dąbrowski J. 153, 154
- Demetrykiewicz W. 161
- Drabowicz J. 149
- Dziekoński T. 61, 74
- Evans G. 164
- Filip J. 159
- Forssander J. E. 148, 154, 160, 162
- Gardawski A. 149
- Gimbutas M. 150—152, 157, 158, 160, 164, 171
- Hadaczek K. 153
- Hipokrates 158, 171
- Hołubowicz W. 141, 142
- Höfer 160
- Jakimowicz R. 5
- J. G. (?) 149
- Kahlke H. D. 61, 156
- Kalousek F. 155
- Kilian L. 148, 157
- Kohn A. 150
- Kossinna G. 148
- Kostrzewski J. 148, 149—153, 155—157, 160, 167
- Kowalczyk J. 149
- Kozłowski L. 48, 153, 154, 156, 160, 162
- Kretzsch H. 140, 149
- Krzak Z. 6, 148, 155, 158, 159, 165, 168
- Kutz T. 155
- La Baume W. 162, 163
- Lenartowicz Z. 5, 9, 10, 31, 45, 50, 53, 59, 82, 86, 91, 113, 116, 117, 138, 139, 150, 168, 169
- Lewickij I. 153, 160
- Loewe G. 154, 160
- Łuniewski S. 152
- Majewski E. 116, 139, 162
- Mehlis C. 150
- Miszkiewicz B. 10, 82
- Moucha V. 157
- Möller 160
- Mötefindt H. 160
- Müller S. 162, 172
- Narr K. J. 151
- Niederle L. 161
- Nosek S. 149—154, 156, 160
- Passek T. S. 161, 162, 164
- Pätzhold J. 164
- Pendlebury 164
- Podkowińska Z. 155, 156
- Popowa T. B. 150

Rauhut D. 37

Salewicz K. 149, 165

Sawicka I. 152

Sawicki L. 152, 156

Schachermeyer F. 164

Schmidt H. 164

Schuchardt C. 164

Siemienow S. A. 146

Sochacki Z. 155

Stenberger M. 157

Stocký A. 155, 160

Stołyhkowa E. 154

Struve K. W. 152

Sulimirski T. 151, 154, 164

Sweszniak I. K. 150, 151, 161, 165

Ślusarski Z. 149, 161

Šturms E. 160, 162, 163

Wawrzyniecki M. 139

Zenobiusz 158, 171

Żurek J. 155

Zurowski J. 5, 9, 10, 31, 48, 50, 59, 71,

82, 86, 89, 113, 116, 148, 150, 165,

168, 173

INDEKS NAZW GEOGRAFICZNYCH

(Cyfry podane kursywą oznaczają, że informacja znajduje się w przypisie)

- Albania 141, 142
 Allstedt 160
 Azja Mniejsza 154
 Azowskie Morze 150, 158, 170

 Baalberg 160
 Bałtyk 157, 171
 Bernburg 160
 Biskupin 153, 154
 Brno 155
 Brozany 160
 Buhłów 151, 170
 Bukowina 141

 Chotinel 153
 Chwałki 149
 Czarne Morze 171
 Czechosłowacja 155, 159, 171
 Czechy 149, 155, 157, 160

 Ćmielów 155

 Dania 152, 154, 162, 172
 Dłubnia 155
 Don 158, 172
 Drzewce 152, 170
 Dunaj 154

 Europa 149, 150—152, 154, 155, 157—161,
 164, 170—172

 Garwolin 160
 Głubiczki 151
 Gorzyczanka 5
 Gotlandia 157, 171
 Grecja 154

 Holandia 152, 164
 Holzhausen 164, 173
 Hrubieszów 149

 Iłża (iłżecki powiat) 152, 170
 Indie 151

 Kalbsrieth 160
 Kamień 149, 170
 Kaukaz 152, 154, 164, 170
 Kielce zob. Kieleckie
 Kieleckie (Kielce, kieleckie wojewódz-
 two) 139, 149, 161, 162, 172
 kieleckie województwo zob. Kieleckie
 Kijów 161
 Kołodinca 151
 Koprzywianka 5
 Koprzywnica 6
 Krakowskie (Kraków) 155, 156, 161, 172
 Kraków zob. Krakowskie
 Książnice Wielkie 150, 170
 Kujawy 153

 Lubelskie zob. Lubelszczyzna
 Lubelszczyzna (Lubelskie, Lublin) 149,
 152, 153, 160, 161, 170, 172
 Lublin zob. Lubelszczyzna

 Łęg 5
 Łosiatyn 161

 Małopolska 150, 151, 154, 155, 162, 165,
 170, 171
 Manycz 158
 Miechów 155
 Mierzanowice 5, 149, 165, 170, 173
 Międzyrzecz 161, 172

- Morawy 155
 Mykeny 164

 Niemcy 140, 152, 157, 162, 164, 171, 172
 Nowa Huta 155, 156
 Nowy Daromin 149, 150, 170

 Odra 156
 opatowski powiat zob. Opatów
 Opatów (opatowski powiat) 5, 149, 155, 162, 165, 168, 170, 172
 Opatówka 5
 Ostroróg 161
 Otterstedt 156

 Pińczów 150, 162, 170, 172
 Płońsk (płoński powiat) 152, 154, 170
 płoński powiat zob. Płońsk
 Podole 150, 151, 153, 170
 Polanówka 6, 7, 168
 Polska 148, 151—153, 161, 162, 170, 172
 Poskwitów 155
 Potyry 152, 170
 Prusy Wschodnie 157, 162, 163, 171
 Przemyskie 161
 puławski powiat zob. Puławy
 Puławy (puławski powiat) 150

 Rębków-Parcele 160
 Rosja 154
 Rzucewo 155

 Saksonia 154, 160, 164, 173
 Samborzec 5, 149
 San 5
 Sandomierskie zob. Sandomierz
 sandomierski powiat zob. Sandomierz
 Sandomierz (Sandomierskie, sandomierski powiat) 5—9, 11—26, 28—30, 32, 34—49, 51—57, 59—70, 72—76, 78, 79, 81, 83—88, 90, 92—115, 117, 119—127, 129—132, 134, 135, 137—139, 149, 150, 153, 156, 162, 166, 168, 170, 172
 Seifartsdorf 140

 Skandynawski Płw. 160
 Skoczka 151
 Skomorochy Małe 149
 Smoszewo 154
 Sonderhausen 156
 Stobra 160
 Stok 150
 Stopnica 162, 172
 Sujemci 160
 Syberia 151, 170
 Szlezwik-Holsztyn 152
 szubiński powiat 151
 Szybenice 141

 Troja 164
 Trzęśniówka 5
 Turynia 61, 140, 149, 154, 160

 Ukraina 150, 151, 152, 153, 164, 170

 Varké 141
 Västербjersfeld 157
 Vieselbach 61

 Warszawa (warszawska ziemia) 5, 61, 74, 152, 153, 155, 168
 warszawska ziemia zob. Warszawa
 wejherowski powiat 155
 Węgrzce 161, 172
 Wierzbnik 152, 170
 Wildeshausen 164
 Wisła 5, 7, 9, 162, 168
 Wisokie 160
 Wojcechiwka 157
 Wołga 158, 172
 Wołyń 151, 153, 160, 172
 Wyżyna Opatowska 5, 7, 162, 172
 Wyżyna Małopolska 48

 Zastaw 151
 Zesławice 155, 156
 ZSRR 154, 155, 161, 172

 Żnin 153, 154
 Życ 7, 168

SPIS ILUSTRACJI

	Str.
1. Mapka Wyżyny Opatowskiej. Wg <i>Mapy krajoznawczej Polski</i> , Warszawa 1955	5
2. Złota, pow. Sandomierz. Plan rozmieszczenia stanowisk archeologicznych. Wg „Planu pól majątku Złota”, w Pracowni Neolitu IHKM PAN	6
3. Złota, pow. Sandomierz. Widok na stanowiska archeologiczne od strony południowo-zachodniej. Arch. PMA	7
4. Złota, pow. Sandomierz. Widok na „Grodzisko I” od strony południowo-wschodniej. Arch. PMA	8
5. Złota, pow. Sandomierz. Widok na „Grodzisko I” od strony południowo-zachodniej. Arch. PMA	8
6. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Rozmieszczenie grobów kultury złockiej. Wg J. Żurowskiego	9
7. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Rozmieszczenie grobów kultury złockiej. Wg W. Antoniewicza, „Wiad. Archeol.”, t. 9: 1925, s. 192	9
8. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 1 (141). Wg J. Żurowskiego	11
9. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 1 (141). Arch. PMA	12
10. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan profilu grobu 1 (141). W północno-wschodniej części znajduje się rów kultury ceramiki malowanej. Wg J. Żurowskiego	13
11. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Kubek z grobu 1 (141). Rys. S. Dembiński	13
12. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 1 (141). Rys. autor	14
13. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Grób 2 (74). Plan zawartości oraz inwentarz grobu, a — wg J. Żurowskiego; b — rys. S. Dembiński; c — fot. S. Biniewski	15
14. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 4 (72a). Wg J. Żurowskiego	16
15. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 4 (72a). Arch. PMA	17
16. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 4 (72a). a, b, e — fot. S. Biniewski; c, d — rys. S. Dembiński	18
17. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 4 (72a). a, b — rys. S. Dembiński; c, e — fot. S. Biniewski; d — rys. autor	19
18. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 4 (72a). a — rys. M. Curyłło; b-e — rys. autor	20
19. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 5 (71) na głęb. 45—53 cm. Wg J. Żurowskiego	21

20. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 5 (71) na głęb. 20—45 cm. Wg J. Żurowskiego	22
21. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Fragmenty naczyń z grobu 5 (71). <i>a</i> — fot. S. Biniewski; <i>b-d</i> — rys. autor	23
22. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 6 (60). Arch. PMA	24
23. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 6 (60). Wg J. Żurowskiego	25
24. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 6 (60). <i>a</i> — fot. S. Biniewski; <i>g</i> — rys. S. Dembiński; <i>b-f, h</i> — rys. autor	26
25. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 7 (70). Arch. PMA	28
26. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 7 (70). Wg J. Żurowskiego	29
27. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 7 (70). <i>a</i> — fot. S. Biniewski; <i>b-o</i> — rys. autor	30
28. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 8 (160). Wg J. Żurowskiego	32
29. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 8 (160). <i>a</i> — fot. S. Biniewski; <i>b, c</i> — rys. autor	34
30. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 9 (161). Arch. PMA	35
31. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 9 (161). Wg J. Żurowskiego	36
32. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 9 (161). Fot. S. Biniewski	37
33. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 9 (161). Rys. autor	38
34. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 10 (169). Arch. PMA	38
35. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 10 (169). Wg J. Żurowskiego	39
36. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 10 (169). Wg D. Rauhut	40
37. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 10 (169). Wg D. Rauhut	41
38. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 10 (169). Wg D. Rauhut	42
39. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Ozdoby bursztynowe z grobu 10 (169). Wg D. Rauhut	43
40. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynie z grobu 11 (203). Fot. S. Biniewski	44
41. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 12 (191). Wg J. Żurowskiego	44
42. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 12 (191). Rys. autor	45
43. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 13 (190). Wg J. Żurowskiego	46
44. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 13 (190). <i>a, b</i> — fot. S. Biniewski; <i>c</i> — rys. autor	47
45. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 15. Fot. S. Biniewski	47
46. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 16 (307). Wg J. Żurowskiego	48

47. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 16 (307). <i>a-c</i> — fot. S. Biniewski; <i>d</i> — rys. autor	49
48. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 17 (I). <i>a, b, d, e</i> — wg Z. Lenartowicza; <i>c</i> — wg W. Antoniewicza	51
49. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 17 (I). Wg Z. Lenartowicza	52
50. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan profilu grobu 18 (246). Wg J. Żurowskiego	53
51. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 18 (246). Arch. PMA	54
52. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 18 (246). Wg J. Żurowskiego	55
53. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 18 (246). <i>a, b, d</i> — fot. S. Biniewski; <i>c</i> — rys. autor	56
54. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 18 (246). Fot. S. Biniewski	57
55. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 19 (253). <i>a, d</i> — fot. S. Biniewski; <i>b, c, e</i> — rys. autor	59
56. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 20 (248). Wg J. Żurowskiego	60
57. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Ozdoby miedziane z grobu 20 (248). Rys. autor	61
58. Złota, pow. Sandomierz. Inwentarz grobu 21 (249). Rys. autor	62
59. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Fragment naczynia z grobu 23 (250). Rys. autor	62
60. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 24 (298). <i>a</i> — fot. S. Biniewski; <i>b, c</i> — rys. autor	63
61. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 25 (299). Rys. autor	64
62. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 26 (300). Wg J. Żurowskiego	64
63. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Drut z grobu 26 (300). Rys. autor	65
64. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 27 (335). Arch. PMA	65
65. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 27 (325). Wg J. Żurowskiego	66
66. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 27 (335). <i>a-c</i> — S. Biniewski; <i>d-h</i> — rys. autor	67
67. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz z grobów 28 (336) i 29 (320). <i>a-c</i> — fot. S. Biniewski; <i>d, e</i> — rys. autor	68
68. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobów 30 (399a) i 31 (399a). Arch. PMA	69
69. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobów 30 (399a) i 31 (399a). Wg J. Żurowskiego	70
70. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 30 (399a). Fot. S. Biniewski	72
71. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz z grobów 31 (399a) i 32 (318). <i>a, b</i> — fot. S. Biniewski; <i>c, d</i> — rys. autor	73
72. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan poziomy i pionowy grobu 33 (325). Wg J. Żurowskiego	74
73. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 33 (325). Arch. PMA	75

74. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 33 (325). Wg J. Żurowskiego	76
75. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 33 (325). Fot. S. Biniewski	78
76. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 33 (325). a, d — rys. autor; b, c, e, f — fot. S. Biniewski	79
77. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 33 (325). Rys. autor	81
78. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan poziomy grobu 34 (328). Wg J. Żurowskiego	83
79. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 34 (328). Arch. PMA	83
80. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 34 (328). Wg J. Żurowskiego	84
81. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 34 (328). a, c, d — fot. S. Biniewski; b, e — rys. autor	85
82. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 36 (331). Arch. PMA	86
83. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 36 (331). Fot. S. Biniewski	87
84. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 36 (331). a — rys. M. Curyłło; d — fot. S. Biniewski; b, c, e-g — rys. autor	88
85. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan poziomy grobu 39 (334). Wg J. Żurowskiego	90
86. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz z grobów 38 (333) i 39 (334). Rys. autor	90
87. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan poziomy i pionowy grobu 42 (354). Wg J. Żurowskiego	92
88. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 42 (354). Arch. PMA	92
89. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 42 (354). Wg J. Żurowskiego	93
90. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Fragment grobu 42 (354). Arch. PMA	94
91. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 42 (354). a — fot. S. Biniewski; b-f — rys. autor	95
92. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 42 (354). Fot. S. Biniewski	96
93. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 43 (355). Arch. PMA	97
94. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 43 (355). Wg J. Żurowskiego	98
95. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Fragment grobu 43 (355). Arch. PMA	99
96. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 43 (355). Fot. S. Biniewski	100
97. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wisioriki bursztynowe z grobu 43 (355). Rys. autor	101
98. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 43 (355). Rys. autor	102
99. Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wisioriki z zębów zwierzęcych z grobu 43 (355). Rys. autor	103

100.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 43 (355). a, c-f — rys. autor; b — fot. S. Biniewski	104
101.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan poziomy i pionowy grobu 45 (362). Wg J. Żurowskiego	105
102.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 45 (362). a — fot. S. Biniewski; b-m — rys. autor	106
103.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 46 (377). a — fot. S. Biniewski; b-f — rys. autor	107
104.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 47 (376). a, c, d — fot. S. Biniewski; b — rys. autor	108
105.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 47 (376). Rys. autor	109
106.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 48 (379). Arch. PMA	110
107.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 48 (379). Wg J. Żurowskiego	111
108.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Fragment grobu 48 (379). Wg J. Żurowskiego	111
109.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Ozdoby bursztynowe z grobu 48 (379). Rys. autor	112
110.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 48 (379). Rys. autor	113
111.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Ułamki naczyń z grobu 48 (379). Rys. autor	114
112.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan poziomy i pionowy grobu 49 (414). Wg J. Żurowskiego	114
113.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 49 (414). Wg J. Żurowskiego	115
114.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 49 (414). a — fot. S. Biniewski; b — rys. autor	115
115.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynie z grobu 50 (II). Wg Z. Lenartowicza	117
116.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Amfora z grobu 53 (430a). Fot. S. Biniewski	119
117.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 54 (431). Arch. PMA	119
118.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 54 (431). Wg J. Żurowskiego	120
119.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Fragment grobu 54 (431). Arch. PMA	121
120.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 54 (431). Fot. S. Biniewski	122
121.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 54 (431). a, c, d — fot. S. Biniewski; b — rys. autor	123
122.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Pokrywka z grobu 54 (431). Rys. autor	124
123.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wisioriki bursztynowe z grobu 54 (431). Rys. autor	124
124.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wisioriki bursztynowe z grobu 54 (431). Rys. autor	125

125.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 55 (448). Fot. S. Biniewski	126
126.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 55 (448). a — fot. S. Biniewski; b, c, — rys. autor	127
127.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 56 (446). a, c, e — fot. S. Biniewski; b, d, f — rys. autor	129
128.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 56 (446). a-d, g — rys. autor; e, f — fot. Biniewski	130
129.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 56 (446). a-c — fot. S. Biniewski; d, e — rys. autor	131
130.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 56 (446). Rys. autor.	132
131.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Wnętrze grobu 57 (436). Arch. PMA.	134
132.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Plan zawartości grobu 57 (436). Wg J. Żurowskiego	135
133.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Naczynia z grobu 57 (436). Fot. S. Biniewski	137
134.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Inwentarz grobu 57 (436). a — rys. S. Dembiński; b — fot. S. Biniewski; c-n — rys. autor	138
135.	Złota, pow. Sandomierz, „Grodzisko I”. Amfora z grobu 58. Wg M. Wawrzeckiego	139
136.	a — Zesławice, pow. Kraków: misa kultury ceramiki promienistej. Zbiory Muzeum Archeologicznego w Nowej Hucie. Rys. autor; b — Złota, pow. Sandomierz, stan. „Nad Wawrem”: pokrywka kultury złockiej. Wg L. Kozłowskiego	156
137.	Złota, pow. Sandomierz. Stan. „Nad Wawrem”. Plan profilu grobów 296 i 297. Wg J. Żurowskiego	166
138.	Złota, pow. Sandomierz. Stan. „Nad Wawrem”. Plan profilu grobów 297 i 297a. Wg J. Żurowskiego	166

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
I. Opis materiałów z cmentarzyska na „Grodzisku I” w Złotej	11
II. Charakterystyka cmentarzyska	140
III. Cechy kulturowe cmentarzyska	148
IV. Chronologia	164
Streszczenie w języku angielskim	168
Indeks nazwisk	174
Indeks nazw geograficznych	176
Spis ilustracji	178

SPRAWOZDANIA ARCHEOLOGICZNE

Tom I, Wrocław 1955 Ossolineum, ss. 279	41.—
Tom II, Wrocław 1956 Ossolineum, ss. 188	25.—
Tom III, Wrocław—Warszawa—Kraków 1957 Ossolineum, ss. 327	60.—
Tom IV, Wrocław 1957 Ossolineum, ss. 230	40.—
Tom V, Wrocław—Kraków 1959 Ossolineum, ss. 302 + 7 tabl.	55.—
Tom VI, Wrocław—Kraków 1959 Ossolineum, ss. 174	35.—
Tom VII, Wrocław—Warszawa—Kraków 1959 Ossolineum, ss. 101	17.—
Tom VIII, Wrocław—Warszawa—Kraków 1959 Ossolineum, ss. 103	17.—
Tom IX, Wrocław—Warszawa—Kraków 1960 Ossolineum, ss. 108	18.—
Tom X, Wrocław—Warszawa—Kraków 1960 Ossolineum, ss. 112	20.—
Tom XI, Wrocław—Warszawa—Kraków 1960 Ossolineum, ss. 104	20.—
Tom XII, Wrocław—Warszawa—Kraków 1960 Ossolineum, ss. 124	25.—
Tom XIII (w druku)	

KWARTALNIK HISTORII KULTURY MATERIALNEJ

Rocznik I, 1—2/1953, Warszawa 1953 PWN, ss. 291	30.—
Rocznik II, 1—4/1954, Warszawa 1954 PWN, ss. 840	60.—
Rocznik III, 1—4/1955, Warszawa 1955 PWN, ss. 828	60.—
Rocznik IV, 1—4/1956, Warszawa 1956 PWN, ss. 752 (w tym do nr 2 zeszyt dodatkowy, ss. 82)	80.—
Rocznik V, 1—4/1957, Warszawa 1957 PWN, ss. 844 (w tym do nr 3/4 zeszyt dodatkowy, ss. 125)	140.—
Rocznik VI, 1—4/1958, Warszawa 1958 PWN, ss. 762 (w tym do nr 1/2 dołączony Ergon, t. I, ss. 180)	140.—
Rocznik VII, 1—4/1959, Warszawa 1959 PWN, ss. 825 (do nr 3 zeszyt dodatkowy, ss. 172)	140.—
Rocznik VIII, 1—4/1960, Warszawa 1960 PWN, ss. 382 (w tym do nr 2 dołączony Ergon, t. II, ss. 118)	140.—

STUDIA I MATERIAŁY DO HISTORII KULTURY MATERIALNEJ

Tom I, <i>Studia z dziejów górnictwa i hutnictwa</i> , t. 1, Wrocław 1957 Ossolineum, ss. 530	75.—
Tom II, <i>Studia z dziejów gospodarstwa wiejskiego</i> , t. 1, Wrocław 1957 Ossolineum, ss. 520	90.—
Tom III, <i>Studia z dziejów górnictwa i hutnictwa</i> , t. 2, Wrocław 1958 Ossolineum, ss. 383	55.—
Tom IV, <i>Studia z dziejów gospodarstwa wiejskiego</i> , t. 2, Wrocław 1959 Ossolineum, ss. 700	125.—
Tom V, <i>Studia z dziejów górnictwa i hutnictwa</i> , t. 3, Wrocław—Warszawa 1959 Ossolineum, ss. 360	55.—
Tom VI, <i>Studia z dziejów gospodarstwa wiejskiego</i> , t. 3, Warszawa 1960 PWN, ss. 156	36.—
Tom VII, <i>Studia z dziejów górnictwa i hutnictwa</i> , t. 4, Warszawa 1960 Wydawnictwo Geologiczne, ss. 250	
Tom VIII, <i>Studia z dziejów górnictwa i hutnictwa</i> , t. 5, Warszawa—Wrocław 1960 Ossolineum, ss. 146 + 2 nlb.	25.—

STUDIA WCZESNOSREDNIOWIECZNE

Tom I, Wrocław—Warszawa 1952 Ossolineum, ss. 208 + 152 tabl.	80.—
Tom II, Wrocław—Warszawa 1953 Ossolineum, ss. 144 + 51 tabl. + 2 mapy	55.—
Tom III, Wrocław—Warszawa 1955 Ossolineum, ss. 384 + 154 tabl.	77.—
Tom IV, Warszawa—Wrocław 1958 Ossolineum, ss. 392 + 14 tabl.	70.—

ZRÓDŁA DO HISTORII KULTURY MATERIALNEJ

Instrukcje gospodarze dla dóbr magnackich i szlacheckich z XVII—XIX wieku, wydali: Bohdan Baranowski, Julian Bartyś, Antonina Keckowa, Janina Leskiewicz, t. 1, Wrocław 1958 Ossolineum, ss. 749 145.—

Eugeniusz Krygier, Teresa Ruszczyńska, *Katalog zabytków budownictwa przemysłowego*, t. 1, z. 1; t. 2, z. 1, Wrocław—Warszawa 1958 Ossolineum, ss. 128 25.—

Eugeniusz Krygier, *Katalog zabytków budownictwa przemysłowego*, t. 2, z. 2, Wrocław—Warszawa 1959 Ossolineum, ss. 120 + 11 tabl. + 1 mapa 25.—

Zygmunt Swiechowski, *Katalog zabytków budownictwa romańskiego* (w druku)

ETNOGRAFIA POLSKA

Tom I, Wrocław 1958 Ossolineum, ss. 438 + 2 nrb. 55.—

Tom II, Wrocław 1959 Ossolineum, ss. 502 85.—

Tom III, Wrocław 1960 Ossolineum, ss. 448 + 2 wklejki barwne 78.—

Tom IV, Wrocław—Warszawa—Kraków 1961 Ossolineum, ss. 450 80.—

BIBLIOTEKA ETNOGRAFII POLSKIEJ

Nr 1, *Studia i materiały do historii kultury wsi polskiej w XIX i XX w. Zajęcia pozarolnicze. Współdziałanie gospodarze*, Wrocław 1958 Ossolineum, ss. 436 + 8 wklejek (3 barwne) 70.—

Nr 2, Alfred Zaręba, *Zbieranie materiałów gwarowych. Wskazówki dla etnografa w terenie*, Wrocław 1956 Ossolineum, ss. 54 4,80

Nr 3, Kazimierz Moszyński, *Cztowiek. Wstęp do etnografii powszechnej i etnologii*, Wrocław—Kraków—Warszawa 1958 Ossolineum, ss. 855 + 38 tabl. nrb. 90.—

Nr 4, Maria Gładyszowa, *Wiedza ludowa o gwiazdach*, Wrocław 1960 Ossolineum, ss. 235 + 15 map 50.—

POLSKI ATLAS ETNOGRAFICZNY

Zeszyt próbny, Wrocław 1958, 17 map + suplement, ss. 66

ZRÓDŁA ORIENTALNE

Tom I, *Zróżta arabskie do dziejów Słowiańszczyzny*, t. 1, wydał i opracował Tadeusz Lewicki, Wrocław—Kraków 1956 Ossolineum, ss. 383 39,50

PRACE MONOGRAFICZNE I POPULARNONAUKOWE

Witold Hensel, *Słowiańszczyzna wczesnośredniowieczna*, Warszawa 1956 PWN, ss. 493 51,80

Jan Pazdur, *Zakłady metalowe w Białogonie (1614—1914)*, Wrocław 1957 Ossolineum, ss. 247 44.—

Pierwsza Sesja Archeologiczna, Warszawa—Wrocław 1957 Ossolineum, ss. 432 73.—

Witold Hensel, *Studia nad osadnictwem Wielkopolski wczesnośredniowiecznej*, t. IV (Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnośredniowiecznej, t. III), Warszawa 1959 PWN, ss. 285 + XLIV tablice, 184 ryciny w tekście 57.—

Józef Kostrzewski, *Obrządek ciatopalny u plemion polskich i Słowian północno-zachodnich*, Warszawa 1960 PWN, ss. 83 + mapa 16.—

Witold Hensel, *Polska przed tysiącem lat*, Wrocław—Warszawa 1960 Ossolineum, ss. 233 + VIII tabl. barw. + 1 wklejka 50.—

Waldemar Chmielewski, *La civilisation de Jerzmanowice* (w druku)

Witold Hensel, Aleksandra Broniewska, *Starodawna Kruszwica* Wrocław 1961 Ossolineum, ss. 172 + VIII tabl. barwn. 25.—

Zygmunt Krzak, *Materiały do znajomości kultury rłockiej* Wrocław—Warszawa—Kraków 1961 Ossolineum, ss. 184 + 1 wkl. 40.—

MS

BIBLIOTEKA

I
H
K
M

II 1718